

รายงานวิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู บ้านแพกแซม
อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

(The Participatory Action Research on Community Empowerment focused
on Health promotion and Health environment Bann Paeksem Wianghang
district Chiangmai Provinces 2011 - 2013.)

ศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง
กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
ตุลาคม ๒๕๕๖

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณท่านตแพทย์อุทัยวรรณ กาญจนกามล ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่เปิดมุมมองการเสริมสร้างพลังชุมชนด้วยแนวคิดสุนทรียปรีศนี้ การใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐาน และการทำงานด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ รวมถึงให้กำลังใจและความเมตตาต่อผู้วิจัยและทีมงาน ขอขอบคุณนางสาวพัฒนา สมานธิ นักวิชาการสาธารณสุข และนายนิกร กิ่งกันคำ ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่อนามัย ทีมงานวิจัยผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ตลอดระยะเวลา ๓ ปีของการวิจัย ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่จากทุกหน่วยงานของสถานีสาธิต และถ่ายทอดการเกษตรและป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริบ้านแพกแซม ที่ร่วมปฏิบัติการงานวิจัยและช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยอย่างดียิ่ง ขอขอบคุณสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงแหงโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเปียงหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง และศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์และการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเวียงแหง ที่ร่วมสนับสนุนการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณพี่น้องลีซูบ้านแพกแซมและบ้านหินแตวทุกคน ที่ร่วมปฏิบัติการวิจัยและให้ประสบการณ์การเสริมสร้างพลังชุมชนแก่ทีมงานวิจัย ขอขอบคุณทุกท่าน ทั้งที่ได้เอ่ยนามและไม่ได้เอ่ยนามมา ณ ที่นี้ ด้วยความจริงใจและประทับใจ ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับกัลยาณมิตร จะอยู่ในความทรงจำของผู้วิจัยตลอดไป

รุ่งรัชมี ศรีวงศ์พันธ์

กันยายน ๒๕๕๖

ที่ปรึกษาและคณะผู้วิจัย

ที่ปรึกษา

ทันตแพทย์อุทัยวรรณ กาญจนกามล (Uthaiwan Kanchanakamol)

คุณวุฒิ ทันตแพทยศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงทางทันตสาธารณสุข มหาวิทยาลัยลอนดอน สหราชอาณาจักร

สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยอลาบามา เบอริงแฮม สหรัฐอเมริกา

อนุมัติบัตร สาขาทันตสาธารณสุข ทันตแพทยสภา

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันเสริมสร้างพลังชุมชนเชียงใหม่

ผู้วิจัย

นางรุ่งรศมี ศรีวงศ์พันธ์ (Mrs.Rungrasami Sriwongphan)

คุณวุฒิ สาธารณสุขศาสตรบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาสุศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ

ฝ่ายบริหารยุทธศาสตร์ ศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง

ผู้ช่วยนักวิจัย

นางสาวพัฒนา สมานิ (Mrs.Pattana Smathi)

ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุข

ฝ่ายวิชาการ ศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง

คุณวุฒิ วิทยาศาสตร์บัณฑิต วิชาเอกวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม (เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม)

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สาธารณสุขศาสตรบัณฑิต (อาชีวอนามัยและความปลอดภัย)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
ที่ปรึกษาและคณะผู้วิจัย.....	ข
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญเรื่อง	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๒
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๔ ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย.....	๓
๑.๕ ข้อจำกัดในการวิจัย.....	๓
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดสนับสนุนการดำเนินงานวิจัย.....	๕
๒.๒ ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู	๔๖
๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๓
๒.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๙
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๕๙
๓.๓ ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย.....	๖๐
๓.๔ ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย.....	๖๐
๓.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๑
๓.๖ วิธีการเก็บข้อมูล	๖๒
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๒
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	
ผลการศึกษาระยะที่ ๑ ระยะเตรียมการวิจัย	๖๔
ผลการศึกษาระยะที่ ๒ ระยะดำเนินการวิจัย	๗๗
ผลการศึกษาระยะที่ ๓ ระยะติดตามและประเมินผลโครงการ	๑๑๒

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
รูปแบบการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม	๑๒๑
ความสามารถของชุมชนในการคิดวิเคราะห์ และกำหนดแนวทางพัฒนาสุขภาพ	๑๒๒
อนามัยโดยการผสมผสานเข้ากับแนวคิดการมีส่วนร่วม	
ความเข้มแข็งและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาสุขภาพอนามัย	๑๒๒
ผลของการศึกษาทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชน	๑๒๓
สรุปและอภิปรายผล	๑๒๓
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	๑๒๕
บรรณานุกรม	๑๒๖
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู	๑๒๘
ภาคผนวก ข ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	๑๓๑
ภาคผนวก ค Lesson Plan การวางแผนประเมินผลโครงการวิจัยปฏิบัติการ	๑๓๓
เสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม	
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์ข้อมูลบุคคลด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม	๑๔๐
ภาคผนวก จ แบบวัดการมีส่วนร่วมปฏิบัติการในการพัฒนาหมู่บ้าน	๑๔๘
ภาคผนวก ช แบบเก็บข้อมูล	๑๔๙
แบบเก็บข้อมูลที่ ๑ ทำเนียบความสามารถ/พรสวรรค์/ความสามารถ	
ของแต่ละบุคคล	
แบบเก็บข้อมูลที่ ๒ การค้นหาทุนทางสังคมในหมู่บ้านห้วยพลู	๑๕๑
แบบเก็บข้อมูลที่ ๓ การค้นหาทุนทางสังคมในหมู่บ้าน	๑๕๒
แบบเก็บข้อมูลที่ ๔ แบบสำรวจเพื่อค้นหา “ชุมพลึง” ของหมู่บ้าน	๑๕๔
ภาคผนวก ฉ คู่มือพี่เลี้ยงชุมชน	๑๕๕
ภาคผนวก ชล หลักสูตร “พัฒนาความสามารถการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดมสมอง	๑๕๙
และเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม”	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๒.๑	แผนระยะสั้น
ตารางที่ ๒.๒	แผนระยะกลาง
ตารางที่ ๒.๓	แผนระยะยาว
ตารางที่ ๒.๔	แสดงช่วงคะแนนเฉลี่ยและการแปลความหมายข้อมูลความคิดเห็นใน การทำงานเป็นทีม

สารบัญแผนภูมิ		หน้า
แผนภูมิที่ ๒.๑	วงจรของสุนทรียปรีศนี้	๑๒
แผนภูมิที่ ๒.๒	แผนที่ปัญหาของชุมชน	๒๓
แผนภูมิที่ ๒.๓	แผนที่สินทรัพย์ชุมชน	๒๔
แผนภูมิที่ ๒.๔	ตัวแบบของแนวคิดทุนทางสังคม กระบวนการทำงาน และผลของ ทุนทางสังคม	๒๘
แผนภูมิที่ ๒.๕	แบบจำลองแสดงองค์ประกอบสำคัญของการเสริมสร้างพลังทาง จิตวิทยาและการเสริมสร้างพลังชุมชน	๓๒

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ ๒.๑ โครงข่ายขององค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ภายในองค์กร/ชุมชน	๑๗
ภาพที่ ๒.๒ แสดงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน	๒๑
ภาพที่ ๒.๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนา ก่อนทำวิจัย	๔๕
ภาพที่ ๒.๔ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหลังการทำ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	๔๕
ภาพที่ ๒.๕ รูปแบบผังพื้นของเรือนลีซู ที่เป็นวัฒนธรรมจีน เป็นเรือนขวาง	๔๗
ภาพที่ ๒.๖ ลักษณะเรือนของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู	๔๘
ภาพที่ ๒.๗ ลักษณะการแต่งกายของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู	๔๘
ภาพที่ ๒.๘ ประเพณีปีใหม่ลีซู	๕๓
ภาพที่ ๒.๙ กรอบแนวคิดการดำเนินงานวิจัย	๕๘

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการเสริมสร้างพลังชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของกระบวนการสุนทรียปรีชา และการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการวิจัย ในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดนตามแนวทางพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (หมู่บ้านพมพ.) จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปีงบประมาณ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖ มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม และศึกษาการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๔ - กันยายน ๒๕๕๖ รวม ๓๖ เดือน มีพื้นที่วิจัยที่บ้านแพกแซม/หินแตว ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ แกนนำชุมชน จำนวน ๓๕ คน และหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๐ คน แบ่งการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะ คือระยะเตรียมการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัย และระยะติดตามและประเมินผล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประชากรทั่วไป ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ชุมพลังชุมชน ทุนทางสังคมและข้อมูลสถานการณ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาได้แก่ ได้แก่ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ บันทึกการรายงานการประชุม การสังเกต และการจดบันทึกของนักวิจัย

ผลการวิจัย

แนวคิดสุนทรียปรีชาและการใช้สินทรัพย์ชุมชน สามารถเสริมสร้างความสามารถของพหุภาคีวิจัยและหุ้นส่วนภาคประชาชน นำไปสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายในชุมชน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า คนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงความสำคัญ และใช้ชุมพลังชุมชน ทุนทางสังคม ในการดำเนินการพัฒนาสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชน ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น มีการรวมกลุ่มกันดำเนินงานโครงการภายในชุมชน โดยที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชน เกิดความรัก ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน มีความสามารถในการนำการเปลี่ยนแปลง กล่าวพูด กล่าวแสดงความคิดเห็น มีความคิดริเริ่มที่จะทำโครงการต่างๆเพื่อพัฒนาสุขภาพและตนเอง

๓. สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง คนในชุมชนมีความตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น เกิดกิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี ที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ ร่วมมือกันรักษาความสะอาดภายในครัวเรือนและในที่สาธารณะ มีการจัดการขยะ คัดแยกขยะ ทำให้หมู่บ้านสะอาดและสวยงามมากขึ้น ซึ่งส่งผลทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี ไม่มีภาวะเจ็บป่วย

ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย

๑.๑ กำหนดผู้ประสานงานและบทบาทของแต่ละภาคีให้ชัดเจน มีการพัฒนาศักยภาพ คือ การเป็นครูฝึกของชุมชนหรือพี่เลี้ยงของชุมชน (Community Coach) อย่างต่อเนื่อง

๑.๒ กิจกรรมปฏิบัติการที่เกิดขึ้น ควรเป็นกิจกรรมที่เริ่มทำได้ง่ายๆ เน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ภายในชุมชน เพื่อฝึกทักษะการบริหารจัดการและการแก้ไขปัญหา ทักษะการสื่อสาร การวางแผนและการประเมินผล การทำงานเป็นทีม ให้กับกลุ่มแกนนำชุมชน

๑.๓ ต้องมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (Community Learning) เพื่อการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ศึกษาประสบการณ์การพัฒนาหมู่บ้าน รับฟังความคิดเห็น ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลและประมวลผลร่วมกัน เพื่อเป็นข้อมูลนำเข้าในการวางแผนการดำเนินงานวิจัยร่วมกัน

๒.๒ พัฒนาความสามารถในการเป็นผู้เอื้ออำนวยการพัฒนา (Facilitator) และการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน (Coach) สำหรับพี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ

๒.๓ เติบโตเต็มองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการศึกษาดูงาน ควรไปศึกษาดูงานก่อนอบรมหรือประชุม เพื่อนำประเด็นที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน มาอภิปรายและสร้างแรงบันดาลใจ และจัดกิจกรรมพัฒนาสุขภาพด้วยตนเอง จะช่วยเสริมพลังกลุ่มได้

Abstract

Within the past ๒ decades, community capacity building and community empowerment have emerged as key strategies for reducing health disparities and promoting public health. As with other strategies and best practices, these concepts have been brought to indigenous communities primarily by mainstream researchers and practitioners. The Highland Health Development Center, Department of Health conducted participatory action research: PAR, in the communities of Lisu hill tribes, by applying the concept of Appreciative Inquiry (AI) and Asset Based Community Development (ABCD). The project has been launched in ๒๐๑๑-๒๐๑๓ with the close collaborations of the multi-stake holders, namely: the development units of a stable border area by His Majesty the King, rural health Centers and the local government in Chiang Mai province. The purpose of this study was twofold; first to study how to build community capacity of the community leaders as the ‘social innovators’ by using Appreciative Inquiry community dialogue, and community collective action. And second, to describe the conceptualization and implementation of capacity-building strategies are themselves on indigenous epistemologies and indigenous “ways of knowing”. The ๓ years community health development project included training the community leaders to explore social capital of community , discovering community asset, using community walking map ,working together as a team in a leadership change, and scales for measuring capacity change.

The results indicate that there has been a shift toward increasing tribal self-determination. Tribal communities are taking control of their own health services and health promotion efforts. This study concludes tribal practitioners need a process that will engage tribal communities on their own terms, take advantage of individual skills and collective community assets, focus on issues unique to tribal people.

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพพื้นที่บริเวณแนวชายแดนภาคเหนือ ด้านจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ติดต่อกับประเทศพม่า มีสภาพเป็นป่าภูเขาสูง เส้นเขตแดนในพื้นที่ไม่มีความชัดเจน ชนกลุ่มน้อยที่อาศัยตามแนวชายแดนใช้พื้นที่เป็นแหล่งพักพิงหลบซ่อน ผลิตยาเสพติดและเป็นฐานปฏิบัติการ ทำให้เกิดการรุกร้า อธิปไตยบ่อยครั้ง ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน เป็นบุคคลหลายเชื้อชาติชนเผ่าที่มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่แตกต่างกัน โดยเฉพาะภาษาที่จะสื่อสารทำความเข้าใจกัน สถานการณ์ดังกล่าวนี้หากยังไม่มีการป้องกันหรือแก้ไขให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว อาจก่อให้เกิดผล กระทบต่อความมั่นคงของชาติต่อไป ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดน แก่กระทรวงกลาโหม เพื่อใช้เป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดน โดยต้องกระทำในลักษณะ ผสมผสาน มีการเคลื่อนไหวควบคู่ไปกับการปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อสร้างความใกล้ชิด รับทราบปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของราษฎร การปฏิบัติจะต้องร่วมกันทุกฝ่าย กองทัพภาคที่ ๓ และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๓ ได้มองเห็นความสำคัญและน้อมนำเอาแนวทางดังกล่าวยึดถือ ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง และได้จัดทำแผนแม่บทฉบับนี้ขึ้น เพื่อเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานโครงการ หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (หมู่บ้านพมพ.) จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การบูรณาการแผนงานโครงการต่าง ๆ ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้า ด้วยกันอย่างเป็นระบบพัฒนา และสร้างหมู่บ้านตามแนวชายแดนให้เป็นกำแพงชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เป็นภูมิคุ้มกันสำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามแนวชายแดนก่อนที่จะพัฒนาไปสู่ความรุนแรง หรือกระทบกับความมั่นคงภายในประเทศ

หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน ตามแนวทางพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (หมู่บ้านพมพ.) เป็นอำเภอและหมู่บ้านที่กองทัพภาคที่ ๓ กระทรวงกลาโหม กำหนดให้เป็นหมู่บ้าน เป้าหมายในการเสริมสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดน ที่ต้องเร่งดำเนินการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตและความมั่นคงเป็นลำดับแรก จำนวน ๔๓ หมู่บ้าน ในจังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอเชียงดาว และอำเภอยาง่าง) และจังหวัดแม่ฮ่องสอน (อำเภอปาย และอำเภอปางมะผ้า) โดยในจังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่หมู่บ้านพมพ. จำนวน ๒ อำเภอ ๑๓ หมู่บ้าน ได้แก่ อำเภอยาง่าง จำนวน ๖ หมู่บ้าน (บ้านแปกแซม บ้านหินแตว บ้านนามน บ้านห้วยไคร้ บ้านเปียงหลวง และบ้านหลักแตง) อำเภอเชียงดาว จำนวน ๗ หมู่บ้าน (บ้านอรุณทัย บ้านแกน้อย บ้านไชยา บ้านห้วยลึก บ้านหนองเขียว บ้านเมืองนะ และบ้านเจียงจันทร์) ที่ต้องเร่งดำเนินการเป็นลำดับแรก โดยกองทัพภาคที่ ๓ กระทรวงกลาโหม ได้ดำเนินการพัฒนาเพื่อส่งเสริมความมั่นคงตามแนวชายแดน ให้ประชาชนปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีชีวิตขั้นพื้นฐานที่ดีและสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีคณะทำงานร่วมดำเนินงานพัฒนาครอบคลุมทุกองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตจากหลายภาคส่วนมาตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๔๓ กรมอนามัย โดยศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง เป็นคณะทำงานหนึ่ง ที่ได้จัดทำมีโครงการรองรับพระราชดำริ โดยได้เริ่มดำเนินโครงการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาขึ้น ในปีงบประมาณ ๒๕๕๑ เพื่อสนับสนุนแผนงานหลักของโครงการพัฒนารัฐบาลชาวไทยภูเขา ในระบบพัฒนาที่ว่าด้วยการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอนามัย มีการสนับสนุนและผลักดันงานส่งเสริม

สุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการฯ ร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุข และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้ง ๒ จังหวัด

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดหนึ่งของการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (หมู่บ้านพมพ.) ของศูนย์พัฒนามาตรฐานพื้นที่สูง จากการดำเนินงานโครงการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในงบประมาณ ๒๕๕๑-๒๕๕๓ ในอำเภอยาง่างและอำเภอยาง่าง พบว่าการดำเนินงานสามารถพัฒนางานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ๒ อำเภอได้ แม้จะมีปัญหาหลายด้าน เช่น ผลกระทบจากการสู้รบ ยาเสพติด การลักลอบเข้าเมือง หรือความยากจน อย่างไรก็ตามการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหา ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและชุมชน ที่ยังเป็นการจูงใจจากภายนอก (Induce Participation) พบว่าประชาชนและชุมชนมีความสามารถและศักยภาพที่แฝงเร้น แต่ยังไม่ได้นำความสามารถนั้นมาใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ ทำให้ยังพบปัญหาที่ชุมชนสามารถแก้ไขได้ด้วยชุมชนเองอยู่ ดังนั้นเพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวคิดและความสามารถในการเสริมสร้างพลังชุมชนและสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน ให้สอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาสุขภาพประชาชนในปัจจุบัน ที่ได้ปรับการดำเนินงานจากวิธีการให้บริการ (Service approach) มาเป็นวิธีการพัฒนา (Development approach) ให้ประชาชนพัฒนาตนเองในเรื่องการสร้างสุขภาพและป้องกันโรค มีการสร้างนวัตกรรม และดำเนินกระบวนการต่างๆที่จะทำให้ประชาชนและชุมชน มีความสามารถในการพัฒนาสุขภาพชุมชนด้วยตนเองได้ตามความเหมาะสม โดยยึดหลักปรัชญาการเสริมสร้างพลังชุมชน ที่เริ่มจากความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างยั่งยืนต้องมาจากภายในชุมชนเอง เน้นการนำพลังและความสามารถของชุมชน มาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในชุมชน

บ้านแพกแซม เป็น ๑ ใน ๖ หมู่บ้านของอำเภอยาง่าง ที่เป็นพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (หมู่บ้านพมพ.) ของจังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านดังกล่าวเป็นชนเผ่าลีซู มีจำนวน ๑๒๖ หลังคาเรือน มีบ้านหินแตว เป็นกลุ่มบ้านบริวาร จำนวน ๓๐ หลังคาเรือน บ้านแพกแซม เป็นหมู่บ้านของชนเผ่าลีซู ซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่าเป็นเอกลักษณ์ และยังคงปัญหาทางด้านสุขภาพทั้งทางด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ที่ต้องอาศัยการพัฒนาศักยภาพชุมชนไปพร้อมกับปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี ดังนั้นแนวคิดของการส่งเสริมสุขภาพที่ว่าการส่งเสริมสุขภาพ คือการเอื้ออำนวยเสริมพลังให้ชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ รวมถึงการหนุนช่วยให้ชุมชนได้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมและเรียนรู้เสริมความรู้และทักษะชีวิตได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัย เพื่อเสริมสร้างพลังชุมชน ให้มีส่วนร่วมในงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ด้วยความเชื่อที่ว่ากระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพ จะนำไปสู่การค้นพบตนเอง ค้นพบสินทรัพย์และปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้มีความสามารถในการใช้จุดแข็งของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ และสร้างพลังการพัฒนาภายในชุมชนได้ด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์หลัก เพื่อ

๑. ศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม

๒. ศึกษาการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้แนวคิดและกระบวนการสุนทรียปริทัศน์ และการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชนเป็นฐาน เน้นการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ร่วมกับพหุภาคี ในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (หมู่บ้านพมพ.)

ขอบเขตด้านประชากร พหุภาคีภาคีวิจัย ๓ ภาคส่วนได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ/เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน ในพื้นที่อำเภอยาง่าง ตำบลเปียงหลวง บ้านแพกแซมและบ้านหินแตว

ขอบเขตด้านสถานที่ หมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู บ้านแพกแซม ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านเวลา เป็นการวิจัยต่อเนื่อง ๓ ปีดำเนินการวิจัยตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ - ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖

ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

๑. เนื่องจากพื้นที่ศึกษาวิจัย คือบ้านแพกแซม อยู่ในหมู่ ๖ ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง มีบ้านบริวารอีก ๑ กลุ่มบ้าน ได้แก่บ้านหินแตว ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านขนาดเล็ก ขนาด ๓๐ หลังคาเรือน มีการบริหารการปกครอง โดยมีผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่บ้านแพกแซม และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่บ้านหินแตว จำนวน ๑ คน ทำหน้าที่ผู้นำชุมชน ในการปฏิบัติงานวิจัยในครั้งนี้ หมายถึงการดำเนินการใน ๑ บ้านหลัก (บ้านแพกแซม) และ ๑ บ้านบริวาร (บ้านหินแตว) ในการวิจัยครั้งนี้ ทั้ง ๒ หมู่บ้านนี้ จะได้รับการดูแลและปกป้องสิทธิอย่างเท่าเทียม เสมอภาคและเสมอหน้ากัน ผู้วิจัยจะระมัดระวังความเหลื่อมล้ำระหว่าง ๒ หมู่บ้าน

๒. เนื่องจากพื้นที่ศึกษาวิจัย เป็นพื้นที่ชาวไทยภูเขา อยู่ห่างไกล การเดินทางที่ลำบาก ไม่มียานพาหนะ และการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมในช่วงฤดูฝน ที่เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พร้อมเข้าฤดูเก็บเกี่ยวข้าวไร่ ทำให้เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องในการเข้าร่วมดำเนินงานวิจัยของภาคประชาชน ผู้วิจัยจึงออกแบบการดำเนินการวิจัย ค่อนข้างกระชั้นในช่วง ๖ เดือนแรกของการวิจัยในแต่ละปีงบประมาณ (พฤศจิกายน – เมษายน)

ข้อจำกัดในการวิจัย

๑. การศึกษาครั้งนี้ ไม่สามารถดำเนินงาน หรือประเมินความคิดเห็นของแกนนำชุมชน และภาคีวิจัยจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างต่อเนื่อง หรือครบถ้วน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนและผู้ที่เข้ามาเป็นแกนนำชุมชนอยู่ตลอดเวลา จากสาเหตุการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านหรือต่างจังหวัด ในช่วงนอกฤดูเก็บเกี่ยว การออกไปทำไร่ (หรือบางครั้งส่งลูกหลานเข้ามาร่วมกิจกรรมแทน ขณะที่ติดธุระ/ไปทำนา หาดอาหารในป่า) หรือจากเหตุผลการโยกย้าย สับเปลี่ยนกำลังพล และการโยกย้ายตามวาระของการรับราชการ ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

๒. ผู้วิจัยไม่สามารถสื่อสารแนวคิดการวิจัย หรือเนื้อหาต่างๆผ่านภาษาไทย (ทั้งภาษาพื้นเมืองหรือภาษากลาง) กับผู้หญิง/ผู้ชายวัยกลางคน ที่เป็นแกนนำชุมชน (บางคน) และโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ที่เป็นที่ปรึกษาและมีอิทธิพลทางความคิดของแกนนำชุมชน ได้โดยตรงหรืออย่างเต็มที่ ต้องสื่อสารผ่านผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่สื่อสารภาษาไทยได้ในชุมชน เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องการสื่อสารภาษาไทยของคนในชุมชน

๓. ไม่สามารถดำเนินการวิจัยตามแผนการวิจัยที่กำหนดไว้ ในช่วงฤดูฝน ฤดูเก็บเกี่ยว หรือในช่วงที่หมู่บ้านมีพิธีกรรมย่อยๆ ที่ไม่ปรากฏในปฏิทินชุมชนของหมู่บ้าน หรือไม่ทราบล่วงหน้ามาก่อน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เกิดการเผยแพร่ในวารสาร และหน่วยงานที่ใช้ประโยชน์จากผลการวิจัย
๒. พหุภาคีในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (พมพ.) มีความรู้ ความสามารถในการเสริมสร้างพลังชุมชน และเชื่อว่าตนเองสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้
๓. เกิดเครือข่ายการพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (พมพ.) เผ่าลีซู ภายใต้โครงการพัฒนาราชกรชาวไทยภูเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่
๔. ได้องค์ความรู้การเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (หมู่บ้านพมพ.) เพื่อนำไปขยายผลในพื้นที่โครงการพัฒนาราชกรชาวไทยภูเขาพื้นที่อื่นๆ

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่องการวิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดนตามแนวทางพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (หมู่บ้านพัฒนา) ภายใต้โครงการพัฒนารัฐบาลชาวไทยภูเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านแปกแซม ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้ดำเนินการโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน ในการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการทำวิจัย ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดสนับสนุนการดำเนินการวิจัย

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๒ แนวคิดและกระบวนการสุนทรียปฏิบัติ

๒.๑.๓ แนวคิดและกระบวนการค้นหาสินทรัพย์ชุมชน

๒.๑.๔ แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน

๒.๑.๕ การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

๒.๒ ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดงานวิจัย

๒.๑ แนวคิดสนับสนุนการดำเนินการวิจัย

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม

การมีสุขภาพดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นเป้าหมายทางสังคมที่ยอมรับกันทั่วโลก บุคคลทุกคนไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ เศรษฐกิจ และสังคม หรือความเชื่อถือทางการเมือง จึงย่อมมีสิทธิ์ที่จะได้รับความคุ้มครองให้มี “สุขภาพดี” อันหมายถึงการมีสภาวะที่สมบูรณ์ แข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีใช่แต่เพียงการปราศจากโรคหรือไม่มีความพิการเท่านั้น แต่มีความหมายรวมถึงการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างดีด้วย ในพ.ศ.๒๕๒๐ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) จึงได้มีมติในการประชุมสมัชชา ครั้งที่ ๓๐ พ.ศ.๒๕๒๐ ให้การมี “สุขภาพดีถ้วนหน้าภายใน พ.ศ.๒๕๔๓” (Health for All by the Year ๒๐๐๐) เป็นเป้าหมายของการพัฒนาสุขภาพของทุกประเทศในโลกการมีสุขภาพดีถ้วนหน้า (Health for All, HFA) หมายถึง ประชาชนทุกคนทุกกลุ่มอายุทุกกลุ่มอาชีพจะมีสิทธิ์ มีโอกาส และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการสาธารณสุขของทุกคนเท่าเทียมกันในเรื่องของการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การดูแลรักษาตนเองให้ปราศจากโรคและความพิการ ได้รับประโยชน์จากการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ทำให้เกิดประโยชน์กับคนส่วนใหญ่ ซึ่งการที่ประชาชนจะมีสุขภาพดีถ้วนหน้าได้นั้น จะต้องมีการปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือตนเองในเรื่องสุขภาพ โดยประชาชนต้องได้รับสิทธิในการ

เรียนรู้เพื่อเลือกวิธีการดูแลสุขภาพอย่างเหมาะสม เพื่อที่จะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ภายในครอบครัวหรือชุมชน กลวิธีดังกล่าวคือ “กลวิธีการสาธารณสุขมูลฐาน” (Primary Health Care, PHC)

ประเทศไทย ได้มีส่วนสำคัญในการนำเอาประสบการณ์ของการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขเข้าร่วมในการประชุมระหว่างประเทศ เรื่องการสาธารณสุขมูลฐาน ณ เมืองอัลมา-อะตา (Alma Ata) ประเทศสหภาพโซเวียตรัสเซีย ระหว่างวันที่ ๖-๑๒ กันยายน ๒๕๒๑ วัตถุประสงค์ของการประชุม คือเพื่อดำเนินการตามมติของสมัชชาอนามัยโลก ในการจัดระบบบริการสาธารณสุขแบบผสมผสาน อันจะมีสัมฤทธิ์ผลสุขภาพดีถ้วนหน้าต่อประชากรโลกทั้งมวล โดยอาศัยการสาธารณสุขมูลฐานเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่รู้จักกันในนาม “แถลงการณ์อัลมา-อะตา” ว่าด้วยการสาธารณสุขมูลฐาน ๑๐ ประการ

เป็นเวลาเกือบทศวรรษหลังคำประกาศอัลมา อะตา (Alma Ata) ว่าด้วยเป้าหมายแห่ง “สุขภาพดีถ้วนหน้า” และยุทธศาสตร์แห่ง “การสาธารณสุขมูลฐาน” องค์การอนามัยโลกจึงได้หันมาผลักดันแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่อย่างจริงจัง ทั้งนี้ โดยได้จัดการประชุมนานาชาติว่าด้วยเรื่องนี้ เป็นครั้งแรกที่กรุงออตตาวา (Ottawa) ประเทศแคนาดา ในปี ๒๕๒๙ ซึ่งได้มีการประกาศ “กฎบัตรออตตาวา” (Ottawa Charter) ว่าด้วยยุทธศาสตร์การส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่อันลือชื่อ สำหรับประเทศไทยนั้น ในฐานะที่เป็นภาคีองค์การอนามัยโลก ได้รับรองแนวคิดและนำกลยุทธ์สำคัญที่ได้กำหนดไว้ตามกฎบัตรออตตาวา (Ottawa Charter) มาดำเนินการจนประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง จากการประชุมนานาชาติ ครั้งที่ ๑ เรื่อง การส่งเสริมสุขภาพ : การเคลื่อนสู่การสาธารณสุขแนวใหม่” ระหว่างวันที่ ๑๗-๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๙ ที่กรุงออตตาวา ประเทศแคนาดาได้ให้ความหมายต่อ “การส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่” ว่าเป็นกระบวนการเพิ่มความสามารถ (Capabilities) ของบุคคลและชุมชน ในการควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดด้านสุขภาพรวมทั้งการดูแลและพัฒนาสุขภาพของตนเองให้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกันภาวะการมีสุขภาพที่ดีดังกล่าว ย่อมหมายถึงการมี “สุขภาพ” (Well being) ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สังคม และจิตใจ ประกอบกัน ไม่ใช่แต่เพียงการปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือความพิการเท่านั้น (องค์การอนามัยโลก ๒๕๔๒ : ๒)

การส่งเสริมสุขภาพ จึงเป็นกิจกรรมทางสังคมเพื่อการพัฒนาสุขภาพ ที่มีพัฒนาการมาจากแนวคิดสาธารณสุขมูลฐาน และช่วยให้เป้าหมายของสุขภาพดีถ้วนหน้าบรรลุสัมฤทธิ์ผล คำว่า “การสร้างเสริมสุขภาพ” นี้ ได้ถูกสร้างขึ้นโดย ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี นักวิชาการสาธารณสุข ที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับของสังคม ในปัจจุบันคำว่า “การสร้างเสริมสุขภาพ” ได้กลายเป็นคำที่ก่อให้เกิดวิวาทะอย่างแพร่หลายจนเป็นที่ยอมรับและเป็นที่คุ้นเคยของสังคมไทยเป็นอย่างดี การสร้างเสริมสุขภาพ (Health Promotion) หมายถึง กระบวนการเพิ่มสมรรถนะให้คนเรา มีความสามารถในการควบคุมดูแลให้สุขภาพของตนเองดีขึ้น (WHO ๑๙๘๖) สุขภาพจึงเป็นคำที่มีความหมายในทางบวก เน้นหนักที่ทรัพยากรบุคคลและสังคม เช่นเดียวกับสมรรถนะต่าง ๆ ของร่างกาย ดังนั้น การสร้างเสริมสุขภาพจึงมิใช่ความรับผิดชอบขององค์กรในภาคสุขภาพเพียงเท่านั้น หากกินความนอกเหนือจากลีลาชีวิตอย่างมีสุขภาพดีไปสู่เรื่องของสุขภาวะโดยรวม ทั้งนี้ ปัจจัยในเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดการสร้างเสริมสุขภาพ ประกอบด้วย

๑. สร้างนโยบายสาธารณะให้เอื้อต่อสุขภาพ
๒. สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่หนุนสร้างสุขภาพดี
๓. เสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง
๔. พัฒนาทักษะส่วนบุคคลเพื่อสุขภาพดี
๕. ปรับเปลี่ยนบริการสุขภาพ

กลยุทธ์ที่สำคัญในการส่งเสริมสุขภาพ ตาม OTTAWA CHARTER คือ

๑. Advocate เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณชนเพื่อสร้างกระแสทางสังคม และสร้างแรงกดดันให้แก่ผู้มีอำนาจ ในการตัดสินใจได้กำหนดนโยบายในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ

๒. Enable เป็นการดำเนินการเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อให้ มีสุขภาพที่ดี โดยกำหนดให้มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ ประชาชนได้รับข้อมูลอย่างทั่วถึง มีทักษะในการดำเนินชีวิต และมีโอกาสที่จะเลือกทางเลือกที่มีคุณภาพเพื่อสุขภาพ ทั้งนี้ประชาชนจะต้องสามารถควบคุมสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้

๓. Medicate เป็นสื่อกลางในการประสานงานระหว่างกลุ่ม/ หน่วยงานต่างๆ ในสังคมทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์และสาธารณสุข และหน่วยงานด้านเศรษฐกิจ สังคม และสื่อมวลชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการมีสุขภาพที่ดีของประชาชน การดำเนินการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ (Health promotion Action) ควรจะต้องมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ

๑. สร้างนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ (Build Healthy Public Policy) การส่งเสริมสุขภาพ มิใช่เป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานทางการแพทย์และสาธารณสุขเท่านั้น ดังนั้นการมีนโยบายในระดับกระทรวงสาธารณสุขเท่านั้น จึงไม่เพียงพอจำเป็นต้องมีนโยบายสาธารณะที่ทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน จะต้องชานรับและมีการปฏิบัติอย่างเป็นจริง นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ จะเกี่ยวข้องกับกฎหมาย มาตรการทางเศรษฐกิจ การเงิน การคลัง การเก็บภาษี รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรที่แน่ชัดเพื่อรับผิดชอบ

๒. การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Create Supportive Environment) การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพนี้ จะมีความหมายใน ๒ นัยยะ คือ ในนัยยะแรก หมายถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก ทั้งนี้เนื่องจากสมมูลของธรรมชาติย่อมมีผลโดยตรงต่อการมีสุขภาพดีของมวลมนุษยชน ส่วนในอีกนัยยะหนึ่งคือการจัดสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินชีวิต การทำงาน และการใช้เวลาว่าง โดยการสร้างสังคมที่มีสุขภาพดี (Healthy society), การสร้างเมืองที่มีสุขภาพดี (Healthy city), การจัดที่ทำงานที่เอื้อต่อสุขภาพ (Healthy workplace) และการทำให้เป็นโรงเรียนเพื่อสุขภาพ (Healthy school) เป็นต้น

๓. การเพิ่มความสามารถของชุมชน (Strengthen Community Action) หัวใจสำคัญของกระบวนการเพิ่มความสามารถของชุมชน คือ การสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชน ให้ชุมชนสามารถควบคุมการปฏิบัติงาน และเป้าหมายของชุมชนเองได้ ซึ่งหมายถึงว่าชุมชนจะต้องได้รับข้อมูลข่าวสาร โอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับสุขภาพ และการสนับสนุนทางการเงินอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง

๔. การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล (Develop Personal Skills) การส่งเสริมสุขภาพ ควรช่วยให้บุคคลและสังคมเกิดการพัฒนา มีความรู้และทักษะในการดำรงชีวิต (life skills) ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับประชาชนที่จะควบคุมสุขภาพของตนเองและควบคุมสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพ

๕. การปรับระบบบริการสาธารณสุข (Reorient Health Services) ระบบการบริการสาธารณสุขในปัจจุบัน ควรมีการปรับระบบให้มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพให้มากขึ้น มีการสื่อสารกับหน่วยงานภายนอกให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านการเมือง และเศรษฐกิจ นอกเหนือจากการให้บริการด้านการรักษาพยาบาลเท่านั้น นอกจากนี้ยังต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อปรับเปลี่ยนระบบและการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ

ประกาศกฎบัตรกรุงเทพ (Bangkok Charter) มี ๔ ประเด็นหลัก คือ

๑. บริบทใหม่ (New context) ครอบคลุมทุกสังคม ทุกระดับ ทั้งด้านสุขภาพกาย และสุขภาพจิต
๒. สุขภาพในยุคโลกาภิวัตน์ (Health friendly Globalization) โดยเฉพาะประเด็นของความยากจน ข้อตกลงการค้าด้านสาธารณสุข ข้อบังคับสินค้าที่เป็นอันตรายกับสุขภาพ ความปลอดภัยในสถานที่ทำงานกับสุขภาพ บทบาทความรับผิดชอบของสังคมต่อสุขอนามัย และภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุข
๓. การเป็นพันธมิตรเพื่อสร้างสุขภาพ (Partners)
๔. ความยั่งยืนในการเสริมสร้างสุขภาพ (Sustainability) จากทุกภาคส่วนในสังคมเพื่อให้เกิดการยอมรับกฎบัตรกรุงเทพฯ ไปสู่การปฏิบัติจริง ประเทศไทยได้เสนอให้บรรจุกฎบัตรกรุงเทพฯ เข้าสู่การประชุมสมัชชาอนามัยโลก ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๔ เพื่อให้กฎบัตรกรุงเทพฯ เป็นวาระแห่งโลก (Global Agenda)

ยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมสุขภาพโลกตาม "กฎบัตรกรุงเทพฯ หรือ Bangkok Charter for Health Promotion" มี ๕ ประการได้แก่

๑. การชี้แนะให้การส่งเสริมสุขภาพ อยู่บนพื้นฐานสิทธิมนุษยชน
๒. กำหนดนโยบายและแนวทางการปฏิบัติและการวางโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องอย่างยั่งยืนในการจัดการปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ
๓. ให้สร้างศักยภาพในการส่งเสริมสุขภาพทั้ง ๕ ด้านได้แก่ การพัฒนานโยบายภาวะผู้นำ การดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ องค์ความรู้ทางสุขภาพและการวิจัยรวมทั้งความรู้ทางด้านสุขภาพ
๔. สร้างพันธมิตรด้านสุขภาพ ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ที่จะร่วมมือกันส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน
๕. ใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยและส่งเสริมให้ประชาชนทุกคน มีโอกาสเข้าถึงการมีสุขภาพที่ดี กฎบัตรกรุงเทพฯ จะเป็นเหมือนคัมภีร์ที่ประเทศสมาชิกองค์การอนามัยโลกจะนำไปปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสุขภาพให้กับประชาชนในประเทศต่อไป

(ที่มา : http://www.thaihed.com/hot_news/view.php?ID=๔๑๑)

อนามัยสิ่งแวดล้อม

องค์การอนามัยโลก ได้กำหนดนิยามของ “อนามัยสิ่งแวดล้อม” ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ สังคม สังคมจิตวิทยา และยังหมายรวมถึงทฤษฎีและการปฏิบัติในการประเมิน แก้ไข ควบคุมและป้องกันปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ทั้งของคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นลูกหลานในอนาคต ทั้งนี้ ขอบเขตของงานอนามัยสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมงานสำคัญ ๑๗ ประเด็น ได้แก่ การจัดการน้ำสะอาด การควบคุมมลพิษทางน้ำ การจัดการขยะมูลฝอยและของเสียที่ลักษณะเป็นของแข็ง การควบคุมแมลงและสัตว์กัดแทะ การสุขาภิบาลอาหาร การควบคุมมลพิษทางดิน มลพิษทางอากาศ การป้องกันอันตรายจากรังสี การควบคุมมลพิษทางเสียง อาชีวอนามัยที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม การวางผังเมือง การคมนาคม การป้องกันอุบัติเหตุต่างๆ การสุขาภิบาลสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การดำเนินงานสุขาภิบาลเมื่อเกิดโรคระบาด เหตุฉุกเฉิน ภัยพิบัติ การอพยพย้ายถิ่นของประชาชน และมาตรการป้องกันเพื่อให้สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปปราศจากความเสี่ยงและอันตรายต่างๆละมีการเพิ่มงานอีก ๕ ประเด็น ได้แก่ มลพิษข้ามพรมแดน การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เหตุร้ายกาจ และสารเคมีและสารอันตราย

ยุทธศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

วิสัยทัศน์

มุ่งสู่การพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยและประชาคมโลก เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ด้วยการบูรณาการทุกภาคส่วน

วัตถุประสงค์ เพื่อ

๑. ลดปัญหาและผลกระทบด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ
๒. เพิ่มขีดความสามารถในการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม
๓. สร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ จากปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ

เน้นการดำเนินงานอนามัยสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ๗ ด้านได้แก่

๑. คุณภาพอากาศ
๒. น้ำ การสุขาภิบาลและสุขอนามัย
๓. ขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย
๔. สารเคมีที่เป็นพิษและสารอันตราย
๕. การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ
๖. การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและสาธารณภัย
๗. การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ

เป้าหมายหลัก ความเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมลดลง

ตัวชี้วัดของแผน

๑. อัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจ โรคที่มีน้ำและอาหารเป็นสื่อ และโรคพิษจากสารเคมี ลดลง เมื่อเทียบกับปีฐาน พ.ศ. ๒๕๕๔
๒. ระบบฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงระหว่างปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพตามประเด็นสำคัญ ๗ ด้าน ในแผนยุทธศาสตร์ฯ โดยระบบฐานข้อมูลสามารถเข้าถึงง่าย ครอบคลุม ถูกต้อง และมีการปรับปรุงให้ทันสมัย
๓. จำนวนองค์กร/หน่วยงานเครือข่าย ที่ร่วมมือดำเนินงานอนามัยสิ่งแวดล้อม ในแต่ละด้านเพิ่มขึ้น
๔. จำนวนงานวิจัย/องค์ความรู้และเทคโนโลยีด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ในแต่ละด้านเพิ่มขึ้น

ยุทธศาสตร์งานอนามัยสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาระบบบริหารจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม

มุ่งพัฒนาและปรับปรุงการบริหารจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของภาครัฐทุกระดับ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับบริบท ปัญหาและสถานการณ์ พัฒนาศักยภาพและเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการดำเนินงานอนามัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ พัฒนาระบบฐานข้อมูล ตลอดจนการเชื่อมโยงฐานข้อมูลอนามัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ พัฒนากลไกการจัดการ กฎหมาย กฎระเบียบ และมาตรการต่างๆ ให้รองรับการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การป้องกันและลดความเสี่ยงจากปัจจัยด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม

ส่งเสริมการดำเนินงานโครงการป้องกันและลดความเสี่ยงจากปัญหานามัยสิ่งแวดล้อมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและพื้นที่ ตลอดจนข้อตกลงตามนโยบายแห่งบทบัญญัติของกฎหมายและข้อตกลงร่วมกันและพันธกรณีระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาคีเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และประชาชนในการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม

ระดมศักยภาพและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคมและภาคประชาชน ในการร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์งานอนามัยสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการบูรณาการและเสริมพลังระหว่างภาคีเครือข่าย และขับเคลื่อนผ่านสื่อต่างๆ เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง และสร้างจิตสำนึกสาธารณะ เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การส่งเสริมบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม

ส่งเสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้หลักคิดการกระจายอำนาจ เสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันการพัฒนาระบบอนามัยสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ให้สามารถเชื่อมโยงกับส่วนภูมิภาคและส่วนกลางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม

พัฒนาเทคโนโลยีและองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับการดำเนินงานอนามัยสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน สร้างฐานการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยง แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง พัฒนาและถ่ายทอดนวัตกรรม องค์ความรู้และเทคโนโลยี รวมถึงพัฒนาระบบให้บริการทางวิชาการ เพื่อการเข้าถึงองค์ความรู้และเทคโนโลยี ได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

(ที่มา : แผนยุทธศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

๒.๑.๒ แนวคิดและกระบวนการสุนทรียปริศนี (Appreciative Inquiry, AI)

สุนทรียปริศนี เป็นนวัตกรรมทางความคิดในต้นศตวรรษที่ ๒๑ เป็นการปฏิบัติเชิงบวกของการพัฒนาไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ทั้งในเรื่องการพัฒนาทีมงาน องค์กรและชุมชนโดยก้าวข้าม”การจัดการที่ใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง”อย่างสิ้นเชิง ไปสู่การใช้ปัญญาศักยภาพและการมองโลกในเชิงบวกของผู้คนในทีมงาน องค์กรและชุมชนมาเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นกระบวนการในการพัฒนาซึ่งเป็นประเด็นการวิจัยปฏิบัติการที่ก้าวหน้าในทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งในเรื่องของปรัชญาการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเพื่อเปลี่ยนแปลงองค์กร ชุมชนและสังคม ตลอดจน แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำและความสามารถในการในตัวมนุษย์

ความหมายของสุนทรียปริศนี (Appreciative Inquiry)

Appreciative หมายถึง การให้คุณค่าต่อสิ่งดีๆ ในผู้คนหรือในโลกรอบตัวเขา

Inquiry หมายถึง การสำรวจ ค้นหา หรือถามหาศักยภาพและโอกาสใหม่ๆ

สุนทรียปริศนี คือ การร่วมกันค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดในตัวผู้คน องค์กรและชุมชนรวมทั้งโลกรอบตัวเขา รวมถึงการค้นคว้าอย่างเป็นระบบในเรื่องของชีวิตที่เป็นระบบเมื่ออยู่ในระดับที่มีประสิทธิภาพสูงสุด และมีความสามารถมากที่สุดทั้งในทางเศรษฐกิจสังคมและในความเป็นมนุษย์

สุนทรียปรีศนี้เกี่ยวข้องกับทั้งในศิลปะและปฏิบัติการ ในการตั้งคำถามที่เสริมสร้างพลังทำให้เกิดความเข้มแข็งของ ความสามารถที่ยกระดับของศักยภาพไปในทางบวก มันขับเคลื่อนการค้นหาคำถามผ่านการเจียระไนด้วยคำถามเชิงบวกในหมู่ผู้คนนับร้อยนับพัน (Cooperrider, D.L. & Whitney, D., ๑๙๙๙.)

สุนทรียปรีศนี้ เน้นในการมองชีวิตในมุมมองและเพิ่มแรงจูงใจเพื่อให้ไปแก้ไขในทางลบ จึงตรงกันข้ามกับการใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง (White, T.H., ๑๙๙๖)

ข้อมูลที่เป็นกุญแจสำคัญของนวัตกรรมของสุนทรียปรีศนี้ เป็นการเก็บรวบรวมเรื่องราวที่ผู้คนเล่าสู่กันฟัง ถึงสิ่งที่ดีที่สุดในของพวกเขา เรื่องราวที่ได้ผ่านการสนทนากันอย่างเข้มข้น เพื่อทำให้เกิดความคิดใหม่หรือภาพลักษณ์ใหม่และการออกแบบใหม่ ที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิม (Bushe, G., ๑๙๙๘). จากการร่วมกันทบทวน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่มผู้พัฒนาด้วยกัน อาทิ ผู้ก่อตั้งทฤษฎีผู้วิจัยผู้ที่นำความคิดไปใช้ต่อ นักปฏิบัติการและทีมงาน

สุนทรียปรีศนี้ ค้นหาสิ่งที่ผู้คนแสดงออกในเรื่องต่อไปนี้ คือ ความสำเร็จ สันติภาพ ศักยภาพที่ซ่อนเร้น นวัตกรรม จุดแข็ง ความภาคภูมิใจ โอกาส ตัวเทียบเคียง วาระสูงสุดขององค์กร ค่านิยมที่มีชีวิตประเพณี ความสามารถเชิงกลยุทธ์ เรื่องราวการแสดงออกถึงภูมิปัญญา จิตวิญญาณขององค์กร วิสัยทัศน์สำหรับอนาคตที่มีคุณค่า

สุนทรียปรีศนี้ เริ่มต้นจากสิ่งที่เรียกว่าเป็นแก่นในทางบวก (positive core) ซึ่งทุกองค์กรมีอยู่แล้ว และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เหนือความคาดหมาย

สุนทรียปรีศนี้จึงเป็นกระบวนการค้นหาส่วนที่ดีที่สุดในคน, องค์กร, สังคมและเปิดช่องให้ส่วนที่ดีเหล่านั้นออกมาแสดงพลังที่เป็นเชิงบวก

สุนทรียปรีศนี้เป็นศิลปะและวิถีปฏิบัติในการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นพลังทางบวก

สุนทรียปรีศนี้เป็นการปฏิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน ด้วยแนวคิดและวิถีปฏิบัติเชิงบวก และในเชิงชื่นชมยินดี ทักษะ สุนทรียปรีศนี้ ไม่ได้หยุดอยู่เพียงการตั้งคำถาม แต่ยังรวมถึงการสร้างบรรยากาศ การสร้างความสัมพันธ์ การเล่าเรื่อง การจัดทำ "ชุมความรู้" แบบเอาความสำเร็จมาบันทึก

ความหมายโดยรวมของสุนทรียปรีศนี้ คือ การค้นพบสิ่งที่ดีที่สุดในที่เคยคิด เคยทำ หรือเคยมีในระบบชีวิตของผู้คน องค์กรและชุมชน แล้วนำไปกำหนดวิสัยทัศน์ในการทำงาน ออกแบบวางแผนตลอดจนกำหนดชะตากรรมร่วมกัน สุนทรียปรีศนี้เป็นทั้งปรัชญาแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความคิด ที่ปลูกเร้าให้คนเกิดการเสริมสร้างจากภายในตนเอง ภายใต้อำนาจรู้สึกว่ามีตัวตน เกิดความบันดาลใจให้ร่วมกันคิด เนรมิตนวัตกรรม เหนี่ยวนำให้เกิดปฏิบัติการ และสร้างรากฐานการพัฒนาไปในตัว

แนวคิดและหลักการของสุนทรียปรีศนี้ (Concept and Principle of Appreciative Inquiry)

๑. คนแต่ละคนมีพรสวรรค์ ความสามารถ ความถนัดไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งสิ่งนั้นจะก่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์อย่างอนันต์ หากรู้จักนำมาใช้ ให้เกิดคุณภาพและพลังชีวิต อย่างมีศิลปะและมีประสิทธิผล

๒. ทีมงาน และองค์กรคือระบบสังคมของมนุษย์ เป็นระบบที่มีชีวิต และมีการเจริญเติบโต เป็นชุมพลังอันยิ่งใหญ่ ที่มีความสามารถอย่างไม่มีขีดจำกัด ขึ้นอยู่กับบทบาท ท่วงทำนอง ลีลา และท่าทีขององค์กรหรือชุมชนนั่นเองเป็นสำคัญหากเราสามารถสรรค์สร้างภาพลักษณ์แห่งอนาคตได้และเมื่อได้กำหนดร่วมกันได้

ชะตากรรมอันบรรเจิดก็เริ่มขึ้น และนำไปสู่ปฏิบัติการแห่งสติปัญญา ด้วยวิถีแห่งการสื่อสารอันทรงพลังของมนุษย์ โดยเริ่มจากการตั้งคำถามที่เสริมสร้างพลัง การสนทนาและการปรึกษาหารือ

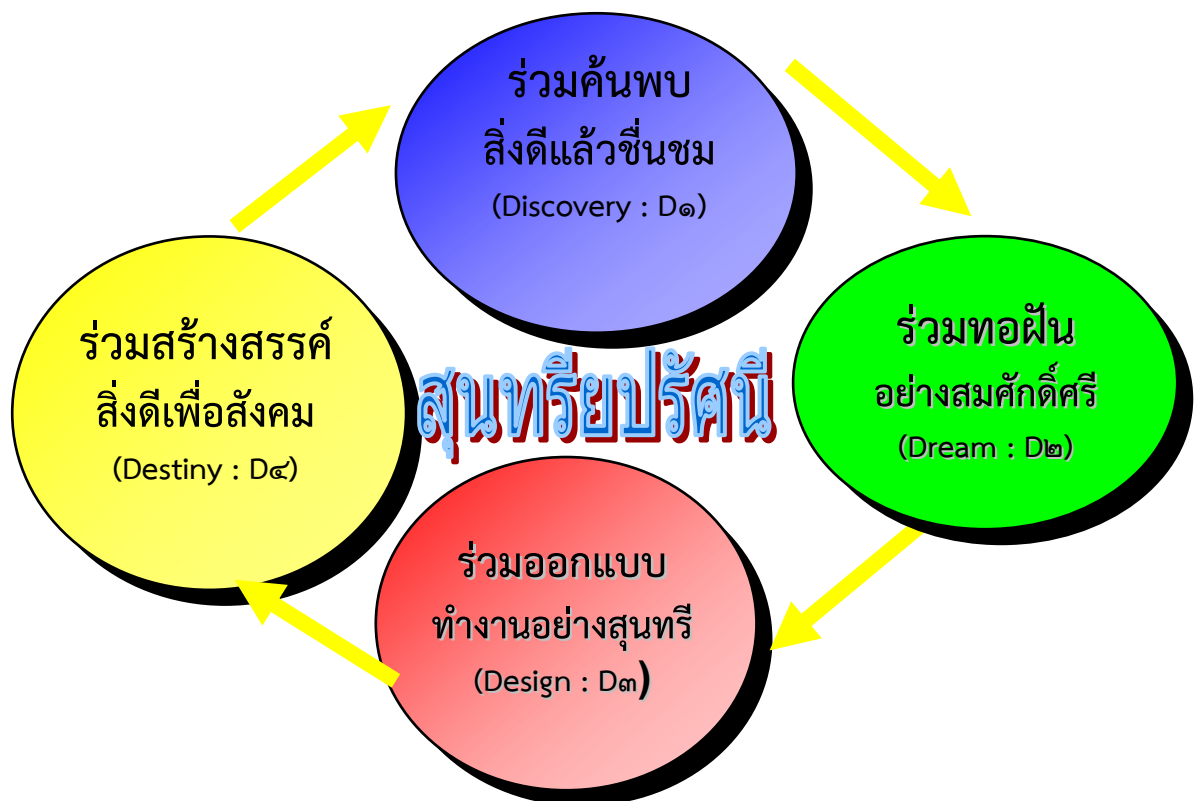
๓. ผู้คนจะปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีทำใหม่จากเดิมที่เคยวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา และอาศัยปัญหาปฏิบัติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยสร้าง เคยทำในช่วงที่ดีที่สุด มาเป็นตัวกำหนด ความเป็นไปได้ในอนาคต

๔. อนาคตอันงดงาม จะบังเกิดขึ้นได้ในขณะที่มีการตั้งคำถามที่เสริมสร้างพลังใจ ให้ผู้คนได้มีโอกาส และเวลามาคิด ร่วมกัน รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ในวงสนทนา

๕. การชื่นชมเห็นคุณค่า ของสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่เรามี กับการตั้งคำถามที่จุดประกาย ให้เห็นถึงสิ่งที่ดีที่สุดที่มีอยู่ จะกลายเป็นพลังมหาศาล ผลักดันให้ก่อกำเนิดไฟชีวิตที่ลุกโชนโชติช่วงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรชุมชนและสังคม

๖. การตั้งคำถามในวงสนทนา ที่มีผลลัพธ์ในทางบวก จะเสริมสร้างพลังใจ และพลังชีวิต ทำให้ความรู้ ความสามารถ พรสวรรค์ ที่มีแฝงอยู่แล้วทั่วทุกคน ได้ผุดพรายออกมาเป็นที่ประจักษ์ ผลที่ตามมาก็คือ เกิดการเสริมสร้างกำลังใจที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้น มีความมั่นใจ ภาคภูมิใจ ความเชื่อมั่นในตัวเองมากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะประกอบกิจการสาธารณะอย่างขันอาสา จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

แผนภูมิที่ ๒.๑ วงจรของสุนทรียปรัศนี (Appreciative Inquiry) The ๔ Ds Model

สุนทรียปรีศนิ มีวจรการทำงาน ๔ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑ ร่วมค้นพบสิ่งที่ดีที่สุดแล้วชื่นชม (D๑ : Discovery)

เริ่มจากตั้งคำถามกระตุ้นให้ผู้ตอบคิดจากประสบการณ์ของตนเองในช่วงที่ดีที่สุด สะท้อนความคิดนั้นออกมา และค้นหาปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จนั้นตามมา จุดแข็งที่สุด ความถนัดที่สุดสินทรัพย์ที่มีค่าที่สุด คุณค่าที่มากที่สุด และอุดมคติ สิ่งทั้งหลายเรียกรวมกันว่า “แก่นแกนที่ดี” (Positive core) โดยใช้สมองซีกขวา ด้วยคำถามที่ก่อให้เกิดการเสริมสร้างพลังนั้นเอง จะทำให้ผู้ตอบมีโอกาสได้แสดงทัศนะต่อชีวิต การงานของตนเองที่เลือกสรรแล้วว่าดีที่สุด ให้คู่สนทนาฟัง ด้วยความภาคภูมิใจ เป็นการระเบิดจากภายในตัวของผู้ตอบเอง ซึ่งผลดีที่ตามมาก็คือ การก่อเกิดความบันดาลใจอย่างไม่รู้ตัว ที่จะริเริ่มสร้างสรรค์จากสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อพบกับประสบการณ์ใหม่ ดังนั้นหากมีการสร้างบรรยากาศให้เกิดการชื่นชมผลงานของกันและกัน ที่ประชุมแห่งนั้นก็ จะเต็มไปด้วยโมติจิตรมิตราภาพและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นที่มาของการเกิดการค้นพบและการจุดประกายให้มีกำลังใจ และเติมไฟชีวิตซึ่งกันและกัน การค้นพบคุณค่าของชีวิตประเพณีวัฒนธรรม จากเรื่องราวที่บอกเล่า ทำให้เกิดความมั่นใจ ที่จะสร้างอนาคตร่วมกันเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดียิ่งขึ้นไปอีก และผลที่ได้รับจากการตอบคำถามที่สร้างพลังใจก็คือ การค้นพบสิ่งที่ดีงาม การทำงานที่ได้ผล ความสามารถและพรสวรรค์ของผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้ง ชุมพลังและทรัพยากร ที่มีอยู่ภายในตัวของผู้คนและองค์กรตลอดจนถึงชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นสินทรัพย์แห่งชุมชน (community assets) โดยแท้

ระยะที่ ๒ ร่วมทอฝันอย่างสมศักดิ์ศรี (D๒ : Dream)

คือการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันระหว่างผู้ทำงาน เพื่อใช้เป็นการใช้จินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะทำให้เกิดสิ่งใหม่ ระบบใหม่ กระบวนการใหม่ หรือกลไกใหม่ คำถามที่ทรงพลังในวาระนี้ก็คือ จากนั้นไปสู่อนาคต เราอยากเห็นสิ่งดีงามอะไรบ้างเกิดกับตัวเรา ทีมงานของเรา ครอบครัวของเรา องค์กรของเรา ชุมชนของเรา และสังคมของเรา แทนที่จะกระโจนเข้าสู่กับดักของปัญหาและตามมาด้วยการวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งปัญหา ทำให้พบกับความอ่อนแอ พ่ายแพ้ ความรู้สึกผิด ของผู้คนที่เกี่ยวข้อง และเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้ง หรือการโยนกลองในที่สุด เราสามารถกระโจนข้ามกับดักเหล่านั้น อันนิสงค์ของการค้นพบสิ่งดี ทำให้เราสามารถกำหนดอนาคตที่ดีไว้ในเบื้องหน้า ตามอุดมคติของตน

ระยะที่ ๓ ร่วมออกแบบทำงานอย่างสุนทรีย์ (D๓ : Design)

เป็นการวางรูปแบบการทำงานอย่างเป็นกระบวนการร่วมกันตั้งแต่ต้น ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน อย่างมีชีวิตชีวา เพื่อตัวเอง เพื่อหมู่คณะ เพื่อชุมชนและสังคมของทุกๆ คน ซึ่งการออกแบบดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดในการเสียสละเพื่อชุมชนของตนเอง โดยมีสินทรัพย์ที่ค้นพบ เป็นทุนทางสังคมที่จะนำออกมาใช้ในการออกแบบการทำงาน และสื่อสารระหว่างกันเพื่อการเปลี่ยนสังคมไปสู่สิ่งที่ดีงามและยั่งยืน

ระยะที่ ๔ ร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีเพื่อสังคม (D๔ : Destiny)

เป็นการตัดสินใจร่วมกันว่าจะนำพาชุมชนของตนไปสู่ทิศทางใดโดยอาศัยการวิธีการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และมีเครื่องมือในการศึกษาวิถีชีวิตองค์กรของตนเองและชุมชนในทางบวก ทำให้เห็นถึงความสามารถของคนในชุมชนที่จะเกิดพลังสร้างสรรค์ที่จะนำชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณค่าการวางแผนสร้างสรรค์สิ่งดี เริ่มจากการมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่มี ไม่ว่าของตนเอง ผู้ร่วมงาน องค์กรหรือชุมชนแล้วนำสิ่งนั้นมาใช้ อย่างรู้คุณค่าและสมประโยชน์ ทุกคนสามารถอำนวยความสะดวกให้กันและกันและทำให้ชุมชนสามารถวางแผนงานและดำเนินโครงการของตนเองได้อย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (Whitney, D., and Trotsen-Bloom, A., ๒๐๑๐)

บทบาทของทีมงานผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า...วิทยากรกระบวนการ (Facilitator)

กระบวนการ “สุนทรียปรีศน์” จำเป็นต้องอาศัยทีมงานที่มามีความสามารถ หากเราปรารถนาจะเป็น “ทีมงานมืออัม” ที่จะไปช่วยจัดเวทีชาวบ้านให้มีบรรยากาศที่ ริเริ่มสร้างสรรค์ สนุกสนาน มีชีวิตชีวา เพื่อสนับสนุนให้เกิดโครงการพัฒนาชุมชนในอนาคตที่มีฐานมาจากประสบการณ์ของชุมชนเป็นของ ชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

บทบาทของทีมงาน

๑) เราคือ “คุณอำนวย” ผู้เอื้ออำนวยให้ผู้คนมีความสุข และทำงานอย่างสนุกสนาน” เราเป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้คนในชุมชนต่างสนทนาพูดคุยกันในเวทีชาวบ้าน

- ด้วยความสนุกสนาน มีชีวิตชีวา
- ในลีลาแห่งประชาธิปไตย
- กำหนดให้พวกเราเท่าเทียมกัน
- เคารพในชาติพันธุ์ ไม่แบ่งเพศ
- ช่างสังเกต และจดจำ
- ทุกสิ่งทำ ล้วนดีมีความภาคภูมิใจ
- พยายามฟัง อย่างเข้าใจ
- อยู่ภายในเวลาที่กระชับ

ไม่เพียงเท่านั้น ..ทีมงานของเรายังมีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยของเรา อาทิ...

๒) “คุณประสาน นิ่งแน่วแน่” ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจ บรรยากาศการทำงานลื่นไหลไม่ติดขัด คอยยืนหยัดรับฟังความเห็นจากหลายฝ่าย

๓) “คุณกระแส ชะขาด” ทำหน้าที่ก่อกระแสกลุ่มพลังเพื่อให้การประชุมดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ และทำให้ภารกิจดำเนินไปสู่เป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน

๔) “คุณองอาจ เสริมสร้างพลัง” ทำหน้าที่ให้ทีมงานให้กำลังใจกันและกันเพื่อทำให้บรรยากาศของการทำงานมีความสุขสนุกสนานมีชีวิตชีวา และเติมพลังให้กันและกัน

๒.๖ คำถามที่เสริมสร้างพลังทีมงาน องค์กรและชุมชน (Empowering questions For Teamwork / Community)

สุนทรียปรีศน์ตอนที่ ๑

๑. ร่วมกันค้นพบสิ่งดีแล้วชื่นชม

ร่วมสนทนากันเป็นคู่ๆ เริ่มต้นโดยการผูกมิตรแล้วถามคำถามที่เสริมสร้างพลังใจ

๒. สะท้อนความคิดกันและกัน และผลัดเปลี่ยนกันฟังอย่างตั้งใจ

ตัวอย่างของคำถามที่เสริมสร้างพลังใจ

* ท่านเคยทำอะไรดีๆ ในชีวิตที่รู้สึกภาคภูมิใจที่อยากเล่าสู่กันฟัง? (หากมีอยู่แล้วอย่ามากมาย กรุณา เลือกเรื่องที่ประทับใจที่สุด มีชีวิตชีวา, มีความสุข แตกต่างจากเรื่องอื่น เป็นเรื่องสร้างสรรค์ รู้สึกว่ามีคุณค่าที่มีโอกาสได้ทำ)

* เรื่องที่ท่านมีความรู้สึกภาคภูมิใจนี้.....มีใครเกี่ยวข้องบ้าง อย่างไร ?

* ท่านรู้สึกว่าประสบความสำเร็จอะไรบ้าง ? อย่างไร?

* มีปัจจัยสำคัญใดบ้างที่อำนวยความสะดวกให้ท่านทำแล้วประสบผลสำเร็จ ?

๓. ลองระบุภาพที่มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน สักภาพหนึ่งที่มีการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขแล้วตั้งคำถาม

* ฉากนั้นเป็นเรื่องอะไร?

* มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง?

* ทำไมจึงทำได้สำเร็จ?

* คุณทำอะไรบ้างตอนนั้น?

* ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง มีบทบาท ได้ทำอะไรบ้าง?

๔. ท่ามกลางความสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นมีการสื่อสารเป็นแบบไหน ?

* มีการสื่อสารกันยังงัยบ้าง ในองค์กรที่แตกต่าง/หลากหลาย?

* คุณคิดว่าอะไรมีค่าที่สุด สำหรับการมีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพ?

* มันเกิดอะไรขึ้นกับตัวท่านบ้าง?

* ทำไม การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีสำหรับท่าน และคนในองค์กรของท่าน?

๕. อะไรคือความหวังสำหรับอนาคต?

* องค์กรใหม่ของเราควรจะมีขีดความสามารถอะไรบ้าง?

* หากร่วมทำงานด้วยกัน ท่านคิดว่าจะมีอะไรแตกต่างไปจากเดิมบ้างและแตกต่างยังงัย?

* คุณเห็นอะไรบ้าง หลังจากที่มีการจัดลำดับความสำคัญ?

* คุณจะมียุทธศาสตร์ในส่วนไหนที่จะทำให้สิ่งเหล่านั้นเป็นจริง?

๖. คุณเห็นคุณค่าอะไรมากที่สุด?

* ในตัวคุณเอง?

* ในคนที่คุณทำงานร่วมด้วย ? (เพื่อนร่วมงาน ผู้บริหาร ลูกค้า คู่หู)

* องค์กร ของคุณ?

สุนทรียปริศนิตอนที่ ๒ “ร่วมถักทอฝันอย่างสมศักดิ์ศรี”

ตัวอย่างของคำถามที่เสริมสร้างพลังใจให้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ขององค์กร/ชุมชน

* ใน ๕ ปี ข้างหน้า กลุ่มของท่านอยากจะเห็นอะไรเกิดขึ้น กับองค์กรของท่านกับงานของท่าน ท่านอยากมีความสามารถ และบทบาทอะไรบ้างที่จะทำให้รู้สึกได้ว่า ตัวเรามีคุณค่าในองค์กร

* ในปี พ.ศ.๒๕๕๕ พวกเราควรจะได้รับรางวัลว่าดีที่สุดในเรื่องอะไร?

* เราเห็นตัวเองอยู่ในข้อเสนอแนะหรือไม่?

* หาก แม้นเลือก “เสก” เองได้ ๓ คน ท่านอยากจะเห็นองค์กร / ชุมชนของเรา มีอะไรบ้าง/ ทั้งในเรื่อง หน้าที่ และหน้าตาขององค์กร/ชุมชน

๒.๗ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในที่ประชุม

๒.๗.๑ เพื่อให้เกิดบรรยากาศของการสร้างจินตนาการร่วมกัน การนำเข้าสู่การประชุมตอนนี้ควรมีการเตรียมการให้พร้อม อาทิ การกล่าวนำ เสียงเพลงประกอบ แสงไฟ และสีของห้องควรมีลักษณะผ่อนคลายทำให้เกิดสมาธิ และ ควรปิดสัญญาณรบกวนทุกชนิด

๒.๗.๒ การจัดกลุ่ม เก้าอี้ โต๊ะและกระดานสำหรับติดบัตรคำ ให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มย่อยที่สะดวก สบาย ภายในห้องประชุม

๒.๗.๓ ใช้เทคโนโลยีการมีส่วนร่วม การประชุมเชิงปฏิบัติการ

เริ่มจากการบอกกติกา และบทบาทของกลุ่ม การตั้งคำถาม การให้เขียนบัตรคำ การให้เวลาที่เหมาะสมในการจินตนาการ การนำบัตรคำมาเป็นสื่อในการสนทนา การระดมความคิดของผู้คนลงในกระดาษปรู๊ฟแผ่นใหญ่ การจัดกลุ่มบัตรคำ การจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่จะทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกัน การสร้างจินตนาการที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยอาศัยการทำแผนที่ความคิดการช่วยกันวาดภาพในจินตนาการ การต่อเติมแผนที่ทำให้เกิดความสวยงาม เป็นระเบียบและสามารถบ่งบอกถึงสิ่งที่ผู้คนต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคตตั้ง “แผนที่พูดได้”

สุนทรียปรีศนี้ ตอนที่ ๓ “ร่วมออกแบบทำงานอย่างสุนทรีย์”

ภายใต้บรรยากาศของการสนทนาอย่างรื่นรมย์สนุกสนาน มีตุ๊กตาให้ ๗ ตัว ที่จะลองใช้ผูกเรื่องให้พูดคุยกันนอกเรื่องในเรื่องต่าง ๆ เพื่อจะโยงไปสู่เรื่องการออกแบบทำงานร่วมกัน ดังภาพที่ ๒.๑

๑. คุณค่าที่กลุ่มเห็นร่วมกัน (Shared Values)

* หากจะทำงานร่วมกันเป็นทีมที่สามารถ ภาวะผู้นำ และการจัดการภายในทีมน่าจะเป็นอย่างไร?

๒. ยุทธวิธีการทำงาน (Strategy)

* กระบวนการตัดสินใจร่วมกันเป็นทีมควรจะมีลักษณะอย่างไรบ้าง?

๓. โครงสร้างขององค์กร (Organizational structure)

* องค์กรของเรา / ทีมของเราน่า จะมีหน้าตาเป็นอย่างไร ?

๔. ระบบการทำงาน (System)

* เราควรจะมีการจัดการภายในกันอย่างไรจึงจะถือว่าให้เกียรติกันและกัน ?

๕. คณะทำงาน (Staff)

* เราจะพัฒนาทีมงานกันอย่างไรจึงจะถือว่ามีความสามารถ (ทีมในฝัน) ?

๖. ทักษะการทำงาน (Skills)

* เรามีกระบวนการอะไรบ้างที่จะนำความสามารถของพวกเรามาใช้ร่วมกันอย่างชาญฉลาด ?

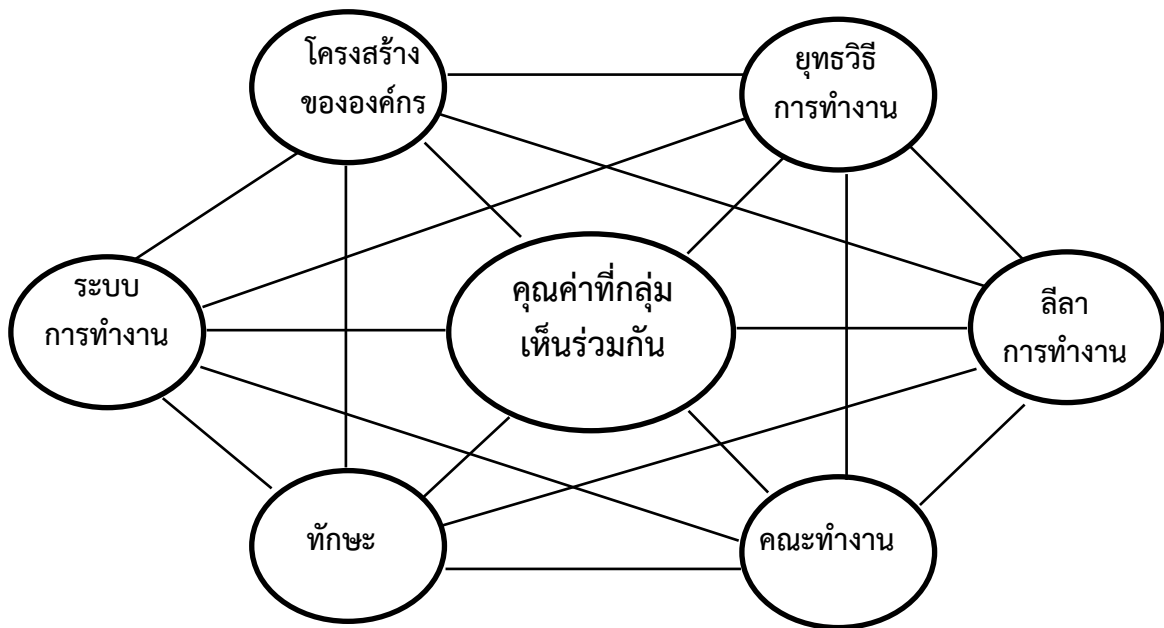
๗. สไตล์การทำงาน (Style)

* สไตล์ของกลุ่มในเรื่องการทำงาน อาทิ การประสานงาน การสื่อสารและการทำรายงานน่าจะเป็นอย่างไร ?

* เราจะมีท่าทีที่ดีต่อกันอย่างไร เพื่อจรรโลงสัมพันธภาพให้แน่นแฟ้นและยั่งยืน ?

* ทำอย่างไรเราจึงจะถนอมน้ำใจกันและกัน ?

* ทำอย่างไรเราจึงจะทำงานฝ่าฟันอุปสรรคร่วมกันอย่าง “ลุ่มหัวจมท้าย”?

ภาพที่ ๒.๑ โครงข่ายขององค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ภายในองค์กร/ชุมชน

๒.๔ การวางแผนปฏิบัติการร่วมกัน

ก้าวที่ ๑ เริ่มคิดก้าวแรก ด้วยจิตวิญญาณ การขันอาสา ทำงานกันเป็นทีม

* ใคร ถนัด / สนใจ / มีความสามารถอะไร?

จัดทำทำเนียบความสามารถ ประสบการณ์ ความถนัด พรสวรรค์ของตัวเอง ในกลุ่ม ความสนใจ ความหวัง ความใฝ่ฝัน (มีแบบฟอร์มให้กรอก)

* ในกลุ่มของท่าน สนใจจะทำประเด็นใดให้เด่นชัด? เขียนในลักษณะ เขียนโครงการเล็ก ๆ

* เรื่องที่พวกท่านสนใจจะทำ จัดลำดับความสำคัญ แต่ละเรื่องเดียว ในระยะ ๒ เดือน

ต่อจากนี้

Why	- ทำไปทำไม?
To Whom	- ทำกับใคร ?
What	- ทำอะไรบ้าง ?
So What	- ทำแล้วอะไร ?
When	- ทำกันเมื่อไหร่ ?
Where	- ทำที่ไหน ?
How	- ทำอย่างไร ?
Who	- ใครเป็นคนทำ ?

ตารางที่ ๒.๑ แผนระยะสั้น (เรื่องที่จะทำจริง ภายใน ๒ เดือน จากนั้นไป)

	กิจกรรมหลัก (what)	เมื่อใด (when)	ทำอย่างไร (how)	ทำแล้วได้อะไร (so what?)	ที่ไหน (where)	ใครรับผิดชอบ (who do)
๑						
๒						
๓						

ตารางที่ ๒.๒ แผนระยะกลาง (เรื่องที่จะทำจริง ภายใน ๑ ปี จากนี้ไป)

	กิจกรรมหลัก (what)	เมื่อใด (when)	ทำอย่างไร (how)	ทำแล้วได้อะไร (so what?)	ที่ไหน (where)	ใครรับผิดชอบ (who do)
๑						
๒						
๓						

ตารางที่ ๒.๓ แผนระยะยาว (เรื่องที่จะทำจริง ภายใน ๕ ปี จากนี้ไป)

	กิจกรรมหลัก (what)	เมื่อใด (when)	ทำอย่างไร (how)	ทำแล้วได้อะไร (so what?)	ที่ไหน (where)	ใครรับผิดชอบ (who do)
๑						
๒						

ก้าวที่ ๒ ร่วมไตร่ตรองกับทีมงาน

พิจารณา แผนที่ร่วมกันออกแบบ

๑. แลกเปลี่ยนแบ่งปันคุณค่า ภาวะผู้นำและการจัดการ?
๒. ยุทธวิธี ภาระหน้าที่และรูปแบบของการทำงาน
๓. โครงสร้าง จะจัดการกันในพื้นที่อย่างไร
๔. ระบบ มีงานอะไร / ให้ใครทำ / ยังไง?
๕. คณะทำงาน จะพัฒนาทีมงานอะไรบ้าง/ยัง?
๖. ทักษะ มีใครทำในสิ่งที่ถนัดอะไรบ้าง
๗. ลีลา / จะมีชนิดการสื่อสารกัน / อะไรบ้าง / ยังไง เช่น ประชุมกัน ใช้ E mail ใช้ Blog ใช้จดหมาย ใช้ โทรศัพท์ / มือถือ
๘. มอบหมายภารกิจ เรื่องอะไร / ให้ใครทำ / ทำอย่างไร/เมื่อไหร่?

สุนทรียปรีศน์ ตอนที่ ๔ ร่วมกันสรรค์สร้างสิ่งดีเพื่อสังคม (Destiny)

ทีมงาน มีนวัตกรรม การทำงานอะไร ยังไง ร่วมกัน

๑. มีการตัดสินใจอะไรกันบ้างภายในทีมงาน? ที่เตรียมตั้งให้เราร่วมกันเป็นทีมเรามียุทธวิธีการทำงานอะไรบ้าง? อะไรที่ทำให้เราคิดว่า เราทำงานสำเร็จ? และเราจะทราบได้อย่างไรว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการทำงาน?

๒. เราสื่อสาร สิ่งที่เราจะทำ เหล่านี้อย่างไร กับใคร เมื่อไหร่?

๓. มีกฎเกณฑ์ ที่นำไปสู่ความสำเร็จใดบ้าง?

ใครทำ ริเริ่มอย่างสร้างสรรค์คืออย่างไร?

เมื่อไหร่? มีกระบวนการทำงานอย่างไร?

มีบริการอะไรเกิดขึ้นบ้าง?

๔. มีขั้นตอนอะไรบ้างที่ท่านจำเป็น ต้องเข้าไปร่วมทำ ต่อองค์ของท่านและเราจะบ่ายหน้าไป

ทางไหน?

๒.๘ อานิสงค์ที่ได้จากสัมพันธภาพของการเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน (Transformational Learning: TL) ที่มีต่อสุนทรียปรีศนี้ (Appreciative Inquiry: I)

๒.๘.๑ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นทฤษฎีว่าด้วยการอธิบายถึงคนๆหนึ่งจากเคลื่อนตัวไปสู่ความเปลี่ยนแปลง แบบความรู้แจ้ง (Enlightened Change) รู้โลก รู้ชีวิต ต่อมาเมื่อมีประสบการณ์กับสิ่งนั้นมาแล้ว (Lived Experience) การเล่าเรื่องราว และการสนทนาธรรม เป็นหัวใจสำคัญของทั้ง ๒ เรื่อง (TL+AI)

๒.๘.๒ เรื่องราวที่เป็นอดีต เป็นเรื่องจริง และอนาคตที่ฝันใฝ่ จะผูกเงื่อนเข้าด้วยกันเรื่องราวของอดีตที่เป็นจุดแข็ง หรือเป็นอุปสรรค จะมีสัมพันธภาพ ต่อการพัฒนาองค์กรหรือบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องการเปิดเผยคุณค่า และความเชื่อในสิ่งนั้นจนกลายเป็นนิสัยของจิตใจซึ่งเชื่อมโยงไปสู่ความมีชีวิตขององค์กรที่เปลี่ยนแปลงด้วย

ดังนั้น โดยวิธีแห่งสุนทรียปรีศนี้ คือ ต่อหน้ามวลมิตร

๑. ได้โปรดแสดงความชื่นชม สิ่งที่มีมนุษย์และโลกรอบกายเรามีในสวนดีที่สุด

๒. ได้โปรดรับรู้ถึงสิ่งที่ดีงาม ต่อชีวิต สุขภาพ ความมีชีวิตชีวาและความเป็นเลิศในตัวตนและชุมชนของท่านเอง

๓. ได้โปรดเห็นพ้องรับรองยืนยัน ความสำเร็จ ความเข้มแข็ง สันติภาพ และศักยภาพที่เรามีอยู่ ด้วยการ จดบันทึก ทำทำเนียบไว้ให้เป็นระบบ

๔. ได้โปรด เพิ่มคุณค่าของสิ่งนั้นให้มากยิ่งขึ้น (ด้วยการลงทุนกับมันให้สุดจิตสุดใจ แท้จริงแล้ว ไม่ว่าองค์กรชุมชนหรือ แวดวงธุรกิจใดก็ตามสามารถ ก่อให้เกิดกำไรจากสิ่งที่มีคุณค่า ด้วยการชื่นชมของคุณ ยอมรับนับถือมันให้มากขึ้น ผู้คนทั่วโลก ต่างแสวงหาและกระหายที่จะได้รับการยอมรับและอยากให้ผู้อื่นมาชื่นชมในสิ่งที่ตนมีหรือทำให้ดีที่สุด

ประโยชน์ของสุนทรียปรีศนี้

สุนทรียปรีศนี้มีประโยชน์ในการพัฒนาความสามารถของมนุษย์ องค์กรและชุมชน ด้วยกระบวนการ จุดประกายให้เหล่านักมนุษยจัดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง ครอบครัวย องค์กรหรือชุมชนของเขาเองได้จากประสบการณ์ที่ดีที่สุด ที่เขาได้เรียนรู้ ได้เคยทำและเคยประสบความสำเร็จเป็นที่น่าภาคภูมิใจมาแล้ว

สุนทรียปรีศนี้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีกว่าการค้นหาคำปัญหาแล้วจัดการแก้ไข เนื่องจาก ศิลปะในการตั้งคำถามที่ชื่นชมใจจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และกำลังใจแก่ผู้คนที่ร่วมการประชุมในที่เดียวกัน เปิดโอกาสให้ผู้คนได้สร้างจินตนาการอย่างสร้างสรรค์และสร้างนวัตกรรม แทนการวิพากษ์ เสียดสีและกล่าวถึงความบกพร่อง พลังพลาด อ่อนแอหรือปัญหาที่ปวด

เมื่อมีการประชุมแบบสุนทรียสนทนา การตั้งคำถามที่มีศิลปะ จะทำให้ที่ประชุมมีผลลัพธ์ออกมาในทางบวก ซึ่งจะเสริมสร้างกำลังใจและทำให้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่แล้วในตัวเองได้ผลุดปรายออกมาเป็นที่ประจักษ์ ผลที่ตามมาก็คือทำให้คู่สนทนาเกิดความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะประกอบกิจการสาธารณะอย่างขันอาสา และก่อให้เกิดสำนึกสาธารณะได้ในที่สุด

กระบวนการสุนทรีย ได้รับการออกแบบให้ทีมวิศวกรสังคมนำไปขับเคลื่อนชุมชนโดยใช้ รูปแบบผสมผสานการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อการเสริมสร้างพลังชุมชนซึ่งมีองค์ประกอบของปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ อาทิ สิ่งกระตุ้นจากภายในผู้นำการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมสังคมที่เกิดขึ้น

ในการทำงานโครงการ การกำหนดนโยบายในการทำงาน เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง
สื่อมวลชน ฯลฯ ส่วนของกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นทีมมี ๒ กระบวนการ คือ

- ๑) ชุมชนสุนทรียสนทนา (Appreciative inquiry community dialogue)
- ๒) ชุมชนสุนทรียปฏิบัติการ (Appreciative inquiry community collective action)

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ชุมชนสุนทรียสนทนา เป็นกระบวนการอำนวยความสะดวกให้สมาชิกของชุมชนเกิดการ
สื่อสาร๒ทาง โดยสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองระหว่างสมาชิกกลุ่มและเล่าเรื่องราวประสบการณ์สู่กันฟัง ซึ่ง
ในการวิจัยครั้งนี้มีการประยุกต์ใช้กระบวนการสุนทรียปรัชญาให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนตามขั้นตอน
ต่อไปนี้ คือ

- ๑.๑) ชุมชนรับรู้ความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน
- ๑.๒) ชุมชนระบุและก่อเกิดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย
- ๑.๓) นวัตกรรมสังคมร่วมค้นหาทุนทางสังคม ชุมพลังชุมชนและสินทรัพย์ชุมชน
- ๑.๔) ชุมชนร่วมกันค้นหาประสบการณ์ของชุมชนที่เป็นเลิศและชุมชนภาคภูมิใจ
- ๑.๕) ชุมชนประเมินสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
- ๑.๖) ชุมชนร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ของชุมชนเอง
- ๑.๗) ชุมชนร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชุมชนของตน
- ๑.๘) ชุมชนร่วมกันออกแบบและเสนอทางเลือกในการปฏิบัติการ
- ๑.๙) ชุมชนร่วมกันกำหนดพันธสัญญาเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในการทำงานร่วมกัน
- ๑.๑๐) ชุมชนวางแผนปฏิบัติการร่วมกัน
- ๑.๑๑) ชุมชนกำหนดภาระรับผิดชอบในกิจกรรมหลักตามความสามารถและทักษะของ

ทีมงาน

๑.๑๒) ชุมชนกำหนดกฎระเบียบและกติกาในการทำงานร่วมกัน หลังจากนั้นเป็นการร่วมกัน
ทำงานในกระบวนการที่ ๒

๒) ชุมชนสุนทรียปฏิบัติการ เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมให้สมาชิกของชุมชนทำงาน
ร่วมกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มีการประยุกต์ใช้กระบวนการสุนทรียปรัชญาให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนโดย
แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

- ๒.๑) ชุมชนร่วมกันดำเนินการตามกิจกรรมที่ได้ร่วมกันวางแผนไว้แล้ว ในแต่ละพื้นที่
- ๒.๒) ชุมชนร่วมกันถอดบทเรียนจากการทำงานหรือเรียนรู้ร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ
- ๒.๓) ชุมชนประเมินผลของโครงการอย่างมีส่วนร่วม

จากกระบวนการสุนทรียปรัชญาดังกล่าวข้างต้น จะมีการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
โดยอาศัยวัตถุประสงค์ที่ชุมชนร่วมกันกำหนดในตอนวางแผนร่วมกันเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่ได้จากการถอด
บทเรียนและประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม โดยพิจารณาจาก ความรู้ เจตคติเจตนารมณ์ และทักษะของผู้ร่วม
ปฏิบัติการในแต่ละกิจกรรม ความคิดเห็นของนวัตกรรมสังคมต่อการดำเนินงานแบบพหุภาคีและความคิดเห็นของ
นวัตกรรมสังคมต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยรวมของชุมชน อาทิ ภาวะผู้นำ ความสามารถของชุมชน ระดับ
และความเท่าเทียมของการทำงาน ความสามัคคี ความมีวินัย การเคารพกฎรักษากติกาที่ได้มีการร่วมกัน
กำหนด ความไว้วางใจกันและกัน ความซื่อสัตย์ การมีส่วนร่วม การเห็นแก่ส่วนรวมหรือการมีสำนึกสาธารณะ
 ฯลฯ ดังที่ปรากฏในภาพที่ ๒.๒

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม
ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู บ้านแปกแซม อำเภอเวียงเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ ๒.๒ แสดงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

๒.๑.๓ แนวคิดการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา (Asset - Based Community Development :ABCD)

ความสำคัญของการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา

ด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคน ต่างมีสติปัญญา ความสามารถ ทักษะ พรสวรรค์และประสบการณ์ด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง การมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพขึ้นอยู่กับว่าสิ่งเหล่านั้นจะได้รับการใช้งานให้เกิดประโยชน์ และพรสวรรค์ได้ถูกนำมาแบ่งปันแก่ผู้อื่นบ้างหรือไม่ หากเป็นเช่นนั้นจริง เขาจะเป็นผู้ที่มีความรู้ รู้สึกตัวเองว่ามีพลังอยู่ร่วมสังคมได้อย่างมีเกียรติและมีความสุข และชุมชนที่เขาอาศัยก็จะมีพลังยิ่งขึ้น เนื่องจากอานิสงค์ที่เขาได้กระทำ (Kretzmann, J. & McKnight, J., ๑๙๙๓).

เมื่อใดก็ตามที่เขาได้ใช้ความสามารถของตัวเอง ชุมชนนั้นก็จะมีพลังยิ่งขึ้นไปอีก นั่นคือคำตอบที่ว่า ทำไมชุมชนที่มีพลังจึงเป็นแหล่งที่ผู้คนท้องถิ่นได้แสดงตนเองเป็นที่ประจักษ์ว่ามีคุณค่าในขณะที่ชุมชนอ่อนแอกลับประสบกับความล้มเหลวในการทำให้ชุมชนได้แสดงออกซึ่งความสามารถ ทักษะและพรสวรรค์เหล่านั้น มาว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม

ในขณะที่วัตถุประสงค์ในการสร้างชุมชนคือความสามารถของสมาชิกในชุมชนนั่นเอง บางชุมชนกลับล้มเหลวที่จะทำความเข้าใจกับเรื่องดังกล่าว หนึ่งในหลายเหตุผลที่ชุมชนเหล่านี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้ก็คือ ผู้คนในชุมชนนั้นกลับมองว่าชุมชนของตนเอง อ่อนแอ ขาดแคลนแทนที่จะมองเห็นคุณค่าและความสามารถของสมาชิกในชุมชนของตนเอง(Russell, C., ๒๐๐๙)

ปรัชญาของการมองชุมชน

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า มนุษย์ทุกคนต่างก็มีความขาดแคลนหรือความจำเป็นในชีวิตด้วยกันทั้งสิ้น เช่นเดียวกับการมีความสามารถ ทักษะ และพรสวรรค์อยู่ในตัวของสมาชิกของชุมชนทุกคน ข้อเท็จจริงนี้ทำให้เรานึกถึงแก้วน้ำ ที่มีน้ำอยู่ครึ่งแก้ว หากมองเห็นแต่ส่วนที่พร่องไปครึ่งแก้วก็จะมีความรู้สึกว่าควรจะหามาเติมอีกให้เต็ม แต่หากมองเห็นว่าน้ำมีอยู่ครึ่งแก้ว ก็จะมีความรู้สึกว่า ควรจะนำเอาน้ำที่มีอยู่นั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ในการมองชุมชนก็เช่นเดียวกับการมองแก้วน้ำ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกของชุมชนมองเห็นชุมชนของตนขาดแคลน สำนึกของเขาก็คือการหาสิ่งที่มาสนับสนุนจากภายนอกเป็นหลัก โดยการจัดทำทำเนียบความจำเป็นและขาดแคลนของชุมชน ไปขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งก็ได้ผลเพราะในเวลาต่อมาก็จะมีผู้มาวางแผนพัฒนาให้โดยผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก และข้อมูลที่บ่งบอกถึงความกลวงเปล่าของชุมชนก็จะเป็นฐานคิดของผู้วางแผนมาให้ในลักษณะสงเคราะห์ มาในฐานะผู้ให้บริการ โดยสมาชิกของชุมชนเป็นผู้บริโภค ผู้รับบริการ หรือผู้ถูกพัฒนา

แต่ในทางกลับกัน หากสมาชิกของชุมชน มองเห็นทุนของชุมชนและความสามารถของชุมชนดังนั้นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาชุมชนก็คือทำเนียบความสามารถของสมาชิกชุมชน และทุนของชุมชนเอง ซึ่งมีความพร้อมในฐานะของผู้ผลิตและผู้พัฒนา

แนวคิดการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา เป็นแนวคิดหนึ่งของการเสริมสร้างพลังชุมชน ที่เน้นการนำชุมพลัง ความสามารถและสินทรัพย์ของชุมชน ตลอดจนการมองโลกในแง่ดีว่าสมาชิกชุมชนมีความสามารถและพรสวรรค์ และใช้สติปัญญา ความสามารถที่มีอยู่อย่างมีคุณค่าต่อตนเองและผู้คนในชุมชน อีกทั้งนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ฐานคิดเหล่านี้นำมาใช้ในการพัฒนามากกว่าการใช้ปัญหาและความขาดแคลนของชุมชนมาเป็นฐานของการพัฒนาชุมชนดังที่เคยทำกันมา (Kretzmann, J., & McKnight, J., ๑๙๙๓).

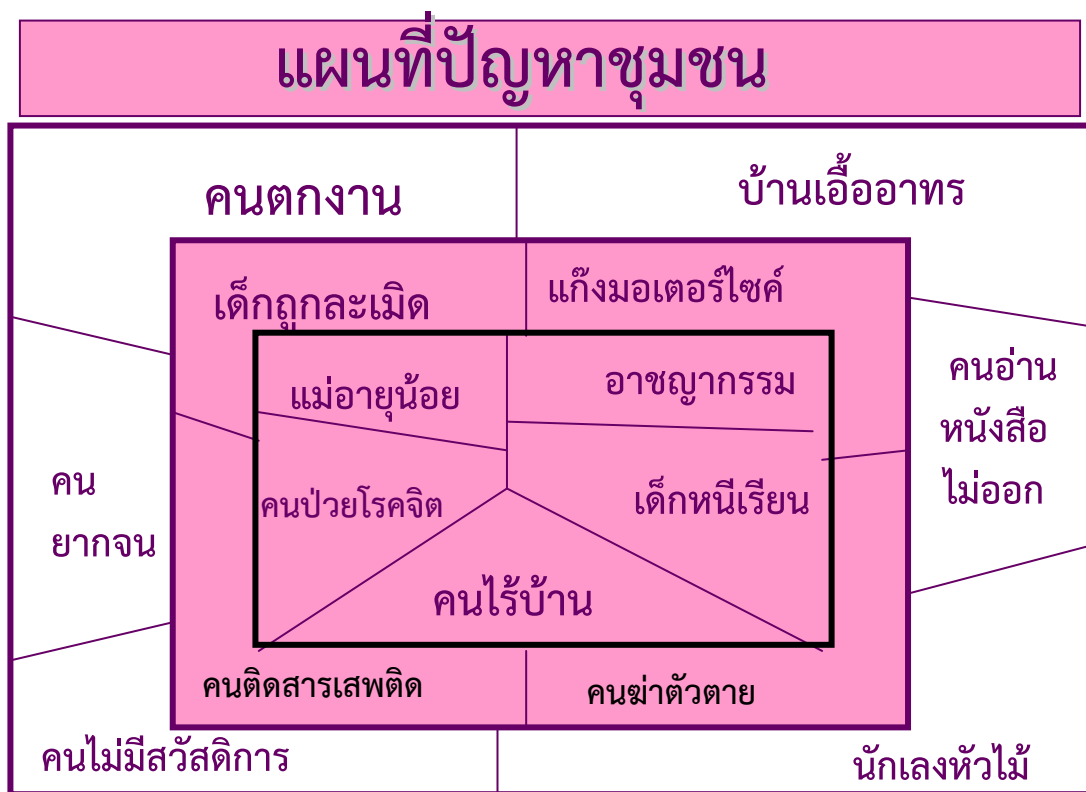
การวิเคราะห์เปรียบเทียบการพัฒนาชุมชน ๒ แบบ

การพัฒนาชุมชนดั้งเดิม ใช้กรอบคิดและวิธีการมองโดยเอาปัญหาเป็นตัวตั้ง เมื่อวิเคราะห์ผลของการสำรวจปัญหาชุมชนทั้งในชนบทและในเมือง ก็พบปัญหามากมายหลายด้าน ตั้งแต่ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการศึกษา ปัญหาสุขภาพ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม

เมื่อมองลึกลงไปปัญหาแต่ละด้านก็จะยิ่งพบกับความสลับซับซ้อน อาทิ ความไม่รู้หนังสือ อาชญากรรมชุกชุม คนติดสารเสพติด โรงงานปล่อยน้ำเสีย ป่าไม้ถูกทำลาย สุขภาพจิตเสื่อมโทรม คนฆ่าตัวตาย เด็กถูกละเมิดทางเพศ มีการค้ามนุษย์ ฯลฯ

การจัดการกับปัญหาเหล่านี้ต้องใช้มืออาชีพ ผู้ที่ถูกระบุว่ามีปัญหาลับต้องพึ่งพิงจากคนอื่นหรือคนภายนอกทั้งสิ้น การพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่จึงติดหล่มอยู่กับการแก้ปัญหา วันต่อวัน และนับวันยิ่งวิกฤตเพราะไม่สามารถใช้มาตรการรองรับได้เหมาะสม ทันทกรณี ผู้คนในชุมชนตกอยู่ในบ่วงอุปถัมภ์และการสงเคราะห์และการบริการที่ไม่มีวันเพียงพอ ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒.๒ (McKnight, J., ๑๙๙๖)

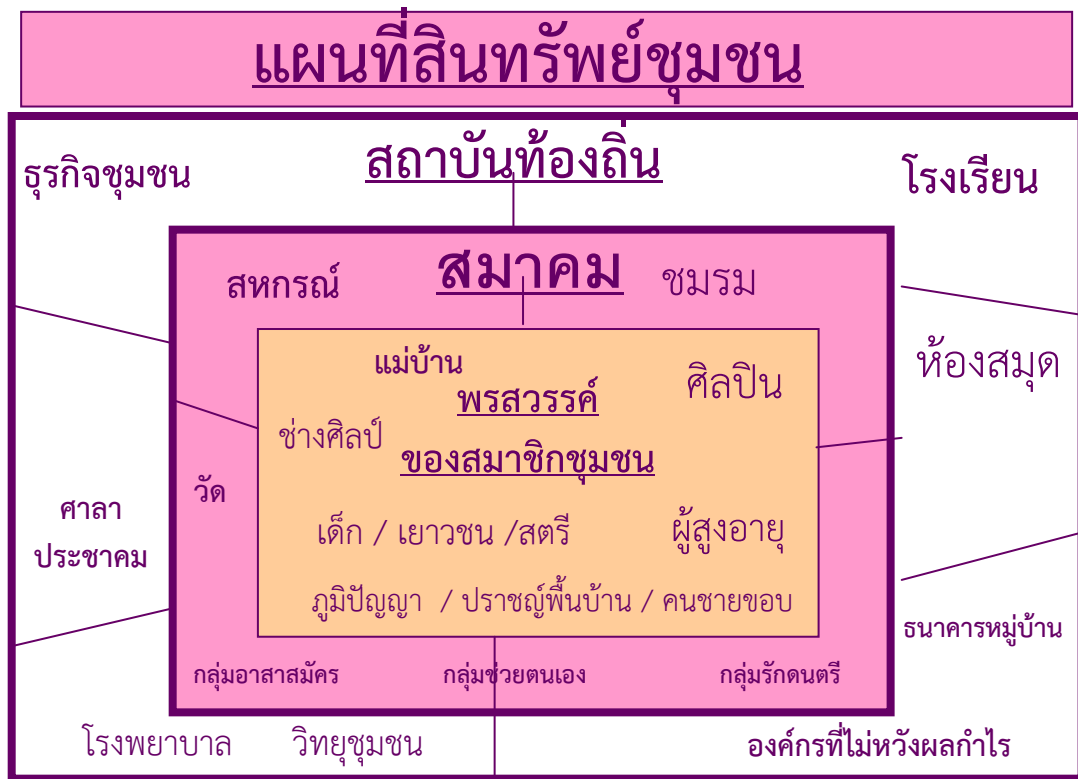
แผนภูมิที่ ๒.๒ แผนที่ปัญหาของชุมชน ปรับปรุงจาก McKnight, J. (๑๙๙๖)

ชุมชนว่ายังมีความจำเป็น ความขาดแคลน แต่พยายามชี้ให้เห็นว่า พลังแห่งความคิดบวกนั้น มีผลทำให้เกิดผลลัพธ์ของการพัฒนาที่ดีกว่า เพราะการเน้นความสามารถของมนุษย์ และสิ่งดี ๆ รอบตัวเขา สามารถเสริมสร้างพลังชุมชนได้มากกว่า มีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น มีบรรยากาศการทำงานที่สดใสร่วมกัน ทำให้ผู้ชนอาสา ในฐานะพลเมือง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนของตนเอง (อุทัยวรรณ กาญจนกมล, ๒๕๕๑)

ดังนั้น เมื่อมีการจัดทำ ทำเนียบความสามารถ ความถนัดหรือพรสวรรค์ ของผู้คน ในชุมชนเสร็จสิ้นลง สินทรัพย์ของชุมชนก็สามารถนำมาแสดงได้ ในแผนที่ซึ่งจัดกลุ่มของสินทรัพย์หรือชุมพลังได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ได้แก่ กลุ่มพรสวรรค์ของปัจเจกชน ของกลุ่มที่ทำงานในสถาบัน และกลุ่มที่ทำงานในสมาคม รายชื่อของกลุ่มผู้คนที่มีความสามารถ ในด้านต่างเช่น กลุ่มเยาวชน ในสถาบัน เช่น โรงเรียน หรือชมรมต่าง ๆ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มสมาคมทั้งหลาย ก็จะเผยให้เห็นถึงสิ่งที่ป็นศักยภาพมีอยู่ในชุมชนอย่างหลากหลาย และแต่ละชนิดของแผนที่สินทรัพย์ก็จะบอกให้ทราบในด้านลึกถึงความเฉพาะด้าน ลงไปอีก ที่สำคัญยิ่งก็คือสามารถฉายภาพของสมาชิกชุมชนที่มีพรสวรรค์ได้ชัดเจน และยังช่วยดึงดูดความสนใจให้เกิดการทำงานร่วมกันของผู้ก่อการดีได้ง่ายขึ้นดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒.๓ (McKnight, J. ๑๙๙๖)

แผนภูมิที่ ๒.๓ แผนที่สินทรัพย์ชุมชน ปรับปรุงจาก McKnight, J. (๑๙๙๖)

ประโยชน์และความท้าทายในการนำความเข้มแข็งของชุมชนมาเป็นฐานในการพัฒนา

กระบวนการนำความเข้มแข็งของชุมชนมาเป็นฐานคิดและทำงาน มาแทนการนำปัญหา ความขาดแคลนและความล้มเหลวของชุมชนมาเป็นจุดขายเพื่อ หาทุนสนับสนุนจากภายนอก หรือ หาผู้อุปถัมภ์รายใหม่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในทางบวก (Kretzmann, J. & Green, M. ๑๙๙๘).

ประโยชน์

๑. สมาชิกของชุมชน จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจในศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิของตนเอง มีความกระตือรือร้นที่จะ กระโดดเข้ามาร่วมมวงในกระบวนการพัฒนามากยิ่งขึ้น เมื่อเขาตระหนักว่าเขาได้เป็นส่วนหนึ่งในฐานะเจ้าภาพในกิจสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นการอุทิศ กำลังความคิด กำลังกายหรือกำลังใจก็ตาม

๒. ประเด็นของความต้องการ ของชุมชนที่ใช้เป็นจุดเริ่มต้น จะนำมาซึ่งความสนใจ ความใส่ใจ และความผูกพัน เนื่องจากทราบดีว่า ผู้รับประโยชน์คือชุมชนด้วยตนเองและตอบสนองความต้องการ ของส่วนรวม นี่คือการกำหนดมาจาก ประสบการณ์ของชุมชนโดยตรง ซึ่งจะมีผลทำให้ กระบวนการพัฒนาที่มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

๒.๑ เสริมสร้างจากภายใน “ตนเอง ทีมงาน กลุ่มและชุมชน” (Internalization)

๒.๒ บันดาลใจให้ร่วมกันคิด (Inspiration)

๒.๓ เนรมิตนวัตกรรม (Innovation)

๒.๔ เหนียวนำไปเกิดปฏิบัติการ (Implementation)

๒.๕ วางรากฐานการพัฒนาแนวใหม่ (Improvement)

๒.๖ เสริมสร้างภูมิปัญญา คุณค่า และภูมิคุ้มกัน (Immunity) ของตนเอง ทีมงาน กลุ่มและ ชุมชน (Watkins, J.M. & Bernard J. Mohr. ๒๐๐๑)

ความหมายของสินทรัพย์ชุมชน

สินทรัพย์ชุมชน หมายถึง สิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ซึ่งสามารถประเมินค่าได้ มีคุณค่าต่อสังคม ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์และบริหารจัดการได้ เช่น แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี สื่อชุมชน ฯลฯ

๓.๒ สินทรัพย์ชุมชนมีอะไรบ้าง

สินทรัพย์จะถูกกำหนดเป็นคุณลักษณะที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายและข้อได้เปรียบ ของชุมชน พวกเขาจะถือว่าสิ่งจำเป็นสำหรับการบำรุงรักษาของชีวิตชนบทและความสำคัญ สำหรับ ความยั่งยืนของเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในชนบทของแคนาดา สินทรัพย์เป็นสิ่งที่เราต้องการเก็บ ไว้สร้างเมื่อและรักษาสำหรับในอนาคต

สินทรัพย์เหล่านี้จะรวมเป็นกลุ่ม : ธรรมชาติ (เช่นสภาพแวดล้อมและน้ำ), สร้าง (สิ่งที่ ร่างกายเราสร้างรวมทั้งโครงสร้างพื้นฐาน), สังคม (ด้านสังคมของการอยู่อาศัยในชุมชน) เศรษฐกิจ (งาน และเศรษฐกิจที่แตกต่างกันที่ผู้คนและชุมชน วาดภาพบนวิถีชีวิตของพวกเขาสำหรับ), บริการ (เช่น สุขภาพและการบริการด้านการศึกษา) หรือพวกเขาสามารถที่ไม่มีตัวตนเช่นการทำงานของอาสาสมัคร และทักษะของผู้คนและ ความเชี่ยวชาญ

๓.๓ เป้าหมายของการจัดทำสินทรัพย์ชุมชน

ได้รับรู้สินทรัพย์ที่ภายในชุมชน ได้แบ่งปันขอบคุณสำหรับมูลค่าของสินทรัพย์เหล่านี้ เข้าใจในสิ่งที่สนับสนุนและคุกคามพวกเขา และวางแผนกลุ่มที่สามารถรักษาและสร้างเมื่อค่ารวมของ สินทรัพย์เหล่านี้ในชุมชน

๓.๔ ประโยชน์ของการค้นหาสินทรัพย์ชุมชน

๑. รู้ข้อมูลที่เป็นทางการของการหมู่บ้าน เป็นข้อมูลรายละเอียดในแต่ละเรื่อง

๒. ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

๓. ประชาชนและผู้นำท้องถิ่นรู้ทิศทางพัฒนาและเข้าร่วมแก้ปัญหาของชุมชน

๔. เป็นประโยชน์ในการกำหนดแผนพัฒนาตำบลประจำปีหรือแผนพัฒนาหมู่บ้าน

๕. เป็นประโยชน์ต่อการเขียนโครงการ และขอรับการสนับสนุนจากทางราชการและ

เอกชน

๖. ช่วยให้คณะกรรมการหมู่บ้านและ อบต. มีข้อมูลในการตัดสินใจและการบริหารงานพัฒนาหมู่บ้าน

๗. ส่วนราชการสามารถลงไปสนับสนุนในแต่ละส่วนที่หน่วยงานรับผิดชอบได้ถูก

๓.๕ ความหมายของ “ทุนทางสังคม”

“ทุนทางสังคม” เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใย ความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และ องค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม

๓.๖ องค์ประกอบ “ทุนทางสังคม”

องค์ประกอบหลักทั้ง ๔ ด้านมีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

๑. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพ ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม และรักชาติ ด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

๒. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคม และการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนให้ รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจของคนในสังคม กล่อมเกล่าจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี

๓. สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคม ภาคธุรกิจเอกชน ใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมซึ่งเป็น ทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่าง มหาศาล และสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวง กว้าง

๔. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

๕. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์ การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมา ยาวนาน ทำให้เกิดความหลากหลายของ ความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้และสร้างสมดุลในการ อยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติ

ส่วนความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

องค์ประกอบของทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม ประกอบด้วย ความไว้วางใจ, บรรทัดฐาน และเครือข่าย โดยความร่วมมือจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อถึงกันและไว้วางใจซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า ทรัพยากรทางศีลธรรม (moral resource) ซึ่งทรัพยากรประเภทนี้มีลักษณะที่พิเศษ ยิ่งใช้ก็ยิ่งเพิ่ม ไม่ได้ลดลงอย่างทรัพยากรแบบอื่น

อย่างไรก็ดี องค์ประกอบในทฤษฎีของ Coleman ทุนทางสังคมมีหลายรูปแบบ คือ

๑. พันธะ ภายในกลุ่ม (obligation)
๒. ความเชื่อมั่น (trust)
๓. ความใกล้ชิดระหว่างรุ่น (inter generational closure)
๔. บรรทัดฐาน (norms)
๕. การตอบโต้ (sanctions)

สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต(๒๕๔๖) เห็นว่าขอบเขต/องค์ประกอบของ **ทุนทางสังคม** ควรประกอบด้วย

๑. **ทุนมนุษย์** ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรักใคร่ชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม
๒. **ทุนที่เป็นสถาบัน** ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ
๓. **ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม** ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

กระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๔๗) ได้ขยายทุนทางสังคม ในมิติทางวัฒนธรรมออกไปอีกว่า ครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญา เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ความเชื่อ แหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน

กลไกทำงานของทุนทางสังคม

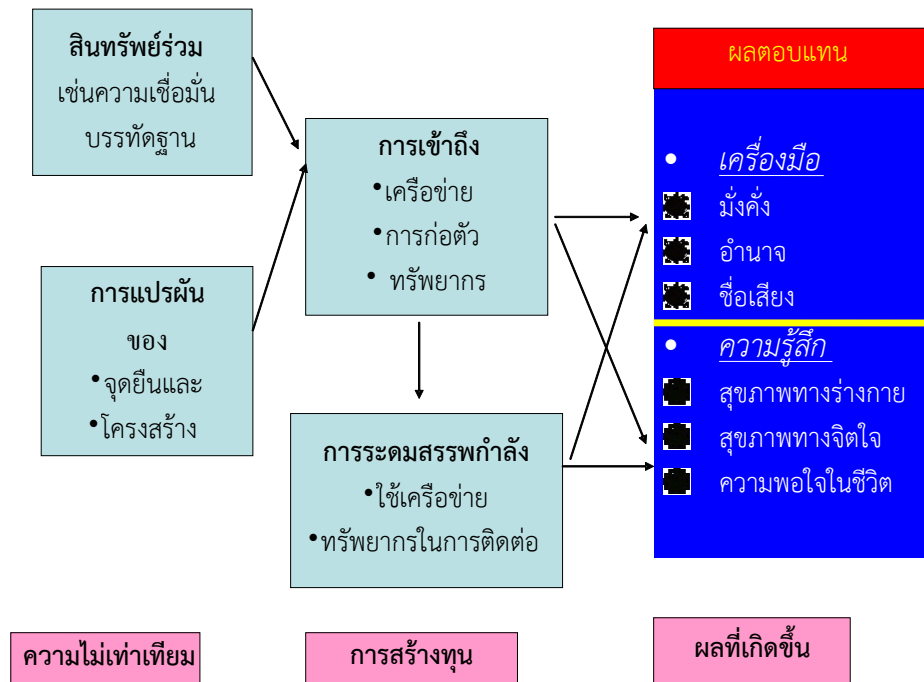
ทุนทางสังคม (Social Capital) ได้ถูกนักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า "Civic Matters" กลไกการทำงานของมันนำไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและการเมือง ประกอบด้วย ๓ กระบวนการ คือ

๑) การเกิดขึ้นของเครือข่ายที่มีบรรทัดฐานที่แข็งแกร่งในสัญญาประชาคม ที่ใช้เป็นหลักในการช่วยเหลือกัน จะเกิดสภาพของที่รวมของความพอใจกันหรือ favor bank ซึ่งเป็นหลักการในสังคมเกษตรกรรม โดยหลักการนี้สามารถนำมาใช้กับทางเศรษฐกิจได้ ซึ่งความไว้วางใจ (Trust) จะเป็นตัวอำนวยให้กลไกนี้ดำเนินไปโดยสะดวก กลายเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการดำรงชีวิตทางสังคม (Social Life)

๒) เครือข่ายของสัญญาประชาคม จะนำไปสู่ความร่วมมือ (coordination) การสื่อสารและการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่ผู้อื่นที่เน้นความไว้วางใจกัน ที่จะมีกลไกต่าง ๆ ในสังคมที่ซับซ้อนในการพิสูจน์ความไว้วางใจดังกล่าว ซึ่งเป็นการง่ายที่จะเกิดความร่วมมือกันด้วยกระบวนการที่เคยเกิดมาแล้ว (repeat play) และจะถูกฝังเป็นส่วนหนึ่งของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น

๓) รูปแบบความร่วมมือต่าง ๆ จะเปรียบเสมือนรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สำเร็จรูป (Cultural Template) ที่ผ่านการเรียนรู้ผิดถูก ที่แพร่กระจายให้พลเมืองสำหรับความร่วมมือในอนาคตในลักษณะเครือข่าย ซึ่งก็คือกลายมาเป็นรูปแบบทางประเพณี (Tradition)

แผนภูมิ ๒.๔ ตัวแบบของแนวคิดทุนทางสังคม กระบวนการทำงาน และผลของทุนทางสังคม

ที่มา : Lin , ๑๙๙๙ : ๔๑

จากรูปข้างต้นในแนวคิดของ Lin (๑๙๙๙) แสดงให้เห็นว่าจากปัญหาความไม่เท่าเทียมทางสังคม ก่อให้เกิดการรวมตัวเพื่อเข้าถึงทรัพยากรและเครือข่าย โดยการระดมสรรพกำลังในหลายรูปแบบเพื่อนำไปสู่ผลตอบแทนที่มีทั้งที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมต่อไป อาทิ การมีชื่อเสียง การมีอำนาจทางการเมือง การมีบทบาท ฐานะที่ดีขึ้นหรือผลที่ออกมาในด้านความรู้สึกทั้งผลดีต่อสุขภาพกายและจิตใจจนเกิดความผาสุกในชีวิต

จะเห็นได้ว่าแนวคิดทุนทางสังคมนี้สามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างพลังขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาได้อย่างดีแต่ทั้งนี้จะต้องมีปัจจัยนำเข้าที่เกื้อหนุนกล่าวคือเรื่องของความเชื่อมั่นไว้วางใจ และการมีโครงสร้างขององค์กรที่รวมตัวกันหรือจุดยืนที่ชัดเจนว่าอยู่ตรงไหน

ทุนทางสังคมอาจก่อให้เกิดผลทั้งทางบวกและทางลบ Olson (๑๙๘๒) กล่าวว่ากลุ่มต่างๆ อาจเต็มใจที่จะกำหนดค่าใช้จ่ายสำหรับคนที่ไม่ใช่สมาชิกเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของพวกเขา ในทางตรงกันข้าม Putnam และคณะ (Putnam et al, ๑๙๙๓) เห็นว่าการร่วมมือกันในระหว่างสมาชิกของกลุ่มสร้างอุปนิสัยและทัศนคติต่อการทำให้เกิดผลดียิ่งขึ้นต่อปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกกับผู้ที่ไม่ใช่สมาชิก

๒.๑.๔ แนวคิดเรื่องการเสริมสร้างพลังชุมชน (Community empowerment)

นิยามของการเสริมสร้างพลัง (Empowerment)

เป็นกระบวนการทางสังคม ที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชน มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง มีความสามารถในการเลือก และกำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ การเสริมสร้างพลังจึงเป็นกระบวนการ ที่บุคคลสามารถกระทำร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในแนวทางที่พึงปรารถนาแต่ไม่เป็นพลังที่จะไปบังคับ หรือครอบงำคนอื่น (Wallerstein & Bernstein, ๑๙๘๘:๓๓๙-๓๔๕)

การเสริมสร้างพลัง ก็คือ การทำให้ได้มาซึ่งอำนาจโดย “อำนาจ” ในที่นี้หมายถึง ความสามารถในการคิด หาหนทาง รวมทั้ง ปฏิบัติการ เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ดังนั้นการมีอำนาจจึงหมายถึงความสามารถที่ใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ซึ่งประกอบด้วย พลังอำนาจของตน ของสังคม และอำนาจในทางการเมือง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การยอมรับวิธีการ “เสริมสร้างพลัง” จึงหมายถึงการยอมรับในมุมมองของความขัดแย้ง และยอมรับว่ากลุ่มคนในสังคมถือครองอำนาจในระดับที่ต่างกันและผู้ที่มิอำนาจมากกว่าใช้อำนาจนั้นในการควบคุมผู้มีอำนาจน้อยกว่า

การสร้างพลัง (Empowerment) เป็นกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ บุคคลองค์กรและชุมชน ให้มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง ในการเลือกและกำหนด อนาคตของชุมชนได้ การสร้างพลังจึงเป็นกระบวนการที่บุคคลในสังคมมีส่วนร่วมกิจกรรมด้วยกัน เพื่อก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมในแนวทางที่พึงประสงค์ แต่ไม่ใช่เป็นพลังที่จะ ไปบังคับหรือครอบงำคนอื่น (Wallerstein, ๑๙๙๒) แนวคิดการสร้างพลังจะเน้นการเปลี่ยนแปลงทั้งใน ระดับบุคคลและส่งเสริมการรวมกลุ่มกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด การส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ ที่มีได้ เน้นเฉพาะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพระดับบุคคลเท่านั้น แต่จะต้องมีบทบาทในการ เปลี่ยนแปลงระดับสังคมด้วย และสอดคล้องกับองค์การอนามัยโลกที่ระบุว่า เป้าหมาย สุดท้ายของ กลวิธีการดูแลสุขภาพตนเอง คือการสร้างพลังให้ประชาชน สามารถกำหนดหรือจัดการกับสุขภาพของ ตนเองได้ (WHO, ๑๙๙๑:๔)

กล่าวโดยสรุป การทำงานเพื่อการเสริมสร้างพลังนั้น ตั้งอยู่บนแนวคิดเกี่ยวกับ “การ แบ่งปันอำนาจ มิใช่การใช้อำนาจครอบงำผู้อื่น”(Power as share rather than power over other) และการเสริมสร้างพลัง จะช่วยให้ผู้ที่เสียเปรียบในสังคม สามารถค้นพบหนทาง เพื่อเปลี่ยนเงื่อนไขที่บีบ คั้นกดดัน

ทั้งนี้การเสริมสร้างพลังนั้น เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง อยู่ในระหว่าง ความร่วมมือ และความขัดแย้ง มีการให้ และยึดคืนอำนาจ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในโลกของ ผู้เชี่ยวชาญและภูมิปัญญาชาวบ้าน ในระหว่างสถาบันอันทรงอำนาจและชุมชน

ทฤษฎีการเสริมสร้างพลัง (Empowerment Theory)

ทฤษฎีการเสริมสร้างพลัง มาจากแนวคิดของการศึกษาเพื่อการเสริมสร้างพลัง ซึ่งเป็น รูปแบบการศึกษาที่เน้น ให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจ และจัดการกับสิ่งท้าทายได้ด้วย ตนเองเกิดความนับถือเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง วิธีการที่ใช้ในการจัดการศึกษา เพื่อการ เสริมสร้างพลังนี้ จะเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน อย่างเต็มที่ (Active Participation) โดยใช้ วิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดระหว่างผู้เรียน(Co-learning) ให้ผู้เรียนสามารถระบุถึง

สิ่งที่ท้าทายที่เผชิญ วิเคราะห์ สาเหตุที่ทำให้เกิดขึ้น มองภาพอนาคตได้ สามารถพัฒนากลวิธีที่จะจัดการกับสิ่งที่ท้าทายนั้น และพัฒนาต่อยอดจากสิ่งนั้นขึ้นไปอีก การจัดการศึกษาการเสริมสร้างพลังนี้ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเอง (Self Esteem) มีความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self Efficacy) สูงขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และทำให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องมากขึ้น ในแต่ละบุคคล ทั้งยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาความเสมอภาคในสังคมด้วย (Wallertein & Bernstein, ๑๙๘๘:๓๗๙-๓๙๔)

ระดับและวิธีการการเสริมสร้างพลัง

การเสริมสร้างพลังสามารถทำได้ตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่มองค์กร และชุมชน (พนัส พฤษสุนันท์, ๒๕๔๔:๓) โดยที่การเสริมสร้างพลังในระดับบุคคลเกิดขึ้น เมื่อเราให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตวิทยา และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล การเสริมสร้างพลังในระดับ กลุ่ม/องค์กรเกิดขึ้นเมื่อเราให้ความสำคัญกับโอกาสในการมีส่วนร่วม และการจัดสรรทรัพยากรใหม่ในองค์กร และการเสริมสร้างพลังในระดับชุมชน เกิดขึ้นเมื่อให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางสังคมและการเมือง

การเสริมสร้างพลังในปัจเจกบุคคล (Individual or Psychological Empowerment)

หมายถึง ความสามารถของปัจเจกบุคคลที่จะตัดสินใจในการดำเนินชีวิต และควบคุมชีวิตของตนเองได้ ซึ่งคล้ายคลึงกับคำที่ใช้ว่า การมีอำนาจในตนเอง (self - efficacy) และการเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) ตรงที่ เน้นการพัฒนาแนวคิดเชิงบวกต่อตนเอง หรือพัฒนาสมรรถนะความสามารถของบุคคล การเสริมสร้างพลังในระดับจิตวิทยา คือ การที่สร้างให้คนมีความคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ต่อเงื่อนไขทางสังคมและการเมือง รวมทั้งบ่มเพาะให้ปัจเจกบุคคลและกลุ่มมีทักษะในการปฏิบัติการในสังคม การสร้างพลังในตัวบุคคล พลังในตัวบุคคลจะเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้แสดงออก ซึ่งความสามารถในการพัฒนาความคิด สติปัญญาและการทำงานสู่ความสำเร็จ ได้รับการยอมรับจากผู้อื่น สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ดังนั้น การเสริมสร้างพลังในระดับปัจเจกบุคคล จึงประกอบด้วย

- (๑) การเชื่อมั่นอำนาจและสมรรถนะความสามารถของตนเอง
- (๒) ความรู้สึกที่ว่าตนสามารถควบคุม หรือเป็นนายของตนได้
- (๓) เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่ม/องค์กร หรือ

สถาบัน

การเสริมสร้างพลังในระดับปัจเจกบุคคล จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับระดับองค์กรและชุมชน ด้วยการ พัฒนาทักษะให้ปัจเจกบุคคลสามารถควบคุมและแสดงศักยภาพแห่งอำนาจผ่านปฏิบัติการทางสังคม รวมทั้งเข้าร่วมในกระบวนการทางสังคมและการเมือง

การเสริมสร้างพลังในระดับองค์กร (Organization empowerment)

การเสริมสร้างพลังในระดับองค์กร คือ สิ่งเดียวกับการบริหารจัดการภายใต้ระบบประชาธิปไตยซึ่งให้ความสำคัญกับการแบ่งปันอำนาจข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรม เพื่อไปถึงเป้าหมายที่วางแผนไว้ร่วมกัน กล่าวได้ว่าการเสริมสร้างพลังในระดับองค์กรก็คือการทำให้ปัจเจกบุคคลมีความสามารถ (Enable individual) ในการควบคุมองค์กรเพิ่มขึ้น และองค์กรก็จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองในชุมชนซึ่งเป็นระดับที่ใหญ่ขึ้นไปอีก เป็น

การส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในองค์กร มีส่วนร่วมในอำนาจขององค์กร ตั้งแต่การใช้ประโยชน์จากข้อมูลมีกระบวนการตัดสินใจร่วมกันกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดวิธีดำเนินงาน และการควบคุมกำกับความพยายามต่างๆต่อจุดมุ่งหมายที่กำหนดร่วมกัน ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงในกลุ่มสมาชิกเพื่อสร้างเป็นพลังองค์กรแล้วไปเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นๆ และชุมชน ในเชิงอำนาจหรือพลังโน้มน้าวนโยบายและการตัดสินใจในสังคมที่กว้างขึ้น

การเสริมสร้างพลังในระดับชุมชน (Community empowerment)

การเสริมสร้างพลังในระดับชุมชน คือ ระบบคุณค่าทางสังคม (Social Value) ซึ่งแสดงออกถึงการรวมตัวของประชาชนในชุมชน เป็นประชาคมอาสาสมัครพัฒนา เพื่อทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกันด้วยความสามัคคีเกื้อกูลกัน มีโอกาสตัดสินใจและเลือกหนทางในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง มีการจัดการที่เหมาะสม และเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพลังปัญญาและสามารถพึ่งพาตนเองได้การเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคลและองค์กรต่างๆในชุมชน ได้ร่วมในการตัดสินใจ และเปลี่ยนแปลงระบบของสังคมที่มีขนาดใหญ่ แนวความคิดนี้เป็นสิ่งเดียวกับ “การสร้างความสามารถและความเป็นธรรม (capacity and equity)” โดยความสามารถ คือการใช้อำนาจเพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง และความเป็นธรรม หมายถึงความยุติธรรมในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร

ความแตกต่างระหว่างวิธีการเสริมสร้างพลังชุมชนแบบดั้งเดิมกับแบบร่วมสมัย

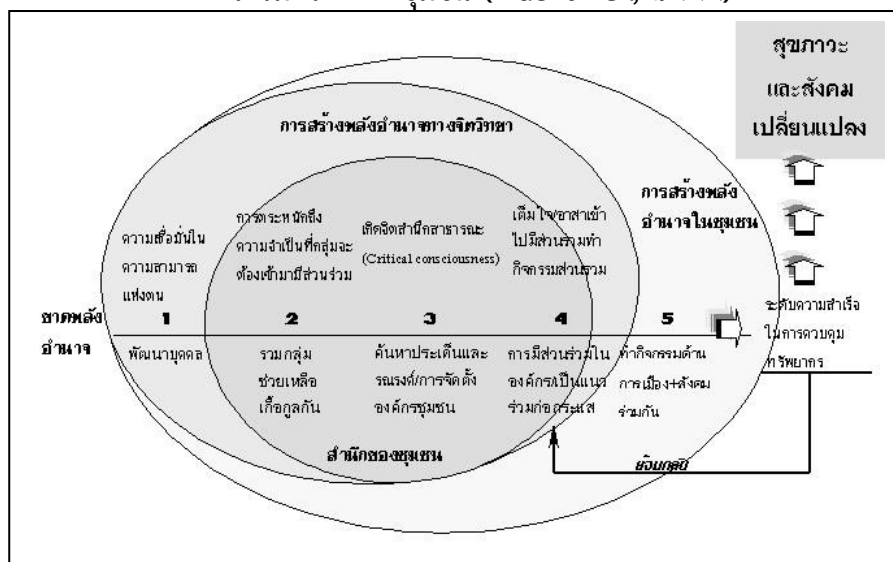
ภายใต้กระแสความนิยมใช้คำว่า การเสริมสร้างพลังชุมชน นั้น เมื่อวิเคราะห์การทำงานในชุมชนทั้งขององค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานราชการในช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า มีการให้ความหมายที่มีได้นำไปสู่แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแห่งความไม่เท่าเทียม ใน ๒ ประการคือ ประการแรก เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดของราชการ ซึ่งการสร้างความเข้มแข็งแบบคุณพ่อรู้ดี (patriarchy) เป็นหลักโดยบุคคลากรผู้รับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนทำหน้าที่คิดโครงการเสริมสร้างพลังให้ประชาชนปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่ไม่ได้วิเคราะห์หรือตระหนักในความสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างผู้เชี่ยวชาญ สถาบัน รัฐ จากหน่วยงานภายนอกกับกลุ่มคนในชุมชน ประการที่สอง เกิดจากการให้ทุนเพื่อเร่งรัดไปสู่การทำงานเพื่อสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชน(ชุมชนเข้มแข็ง) โดยเร่งรัดที่จะสร้างกลุ่มใหม่ ๆ ให้ขับเคลื่อนชุมชนของตนเองและในท้ายที่สุด กลุ่มดังกล่าวก็เลือกที่จะทำงานเพียงเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเองระหว่างสมาชิก (self – help or mutual aid support groups) โดยไม่ได้ทำงานเพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เป็นธรรมในสังคม และยิ่งไปกว่านั้นก็คือกลุ่มใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นดังกล่าวฉวยโอกาสที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ใช้ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างองค์กรของตัวเอง ต่อสายสัมพันธ์กับองค์กรให้ทุนอื่น ๆ จนกลายเป็นศูนย์รวมของการได้รับความสนับสนุนจากภายนอกไปโดยปริยาย

ดังนั้นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงให้มากก็คือ การเสริมสร้างพลังในระดับชุมชนนั้น ต้องมีการเชื่อมโยงทั้งสามระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับองค์กร และระดับชุมชน และทั้ง ๓ ระดับ ต่างก็จะต้องมีเป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่ความเป็นธรรมในสังคม และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี (ที่ไม่สามารถแยกออกได้จากการเงื่อนไขทางสังคม – การเมือง)

วิธีการสำคัญในการเสริมสร้างพลัง คือ การพัฒนาจิตสำนึกที่เกี่ยวกับการเข้าใจและตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม เข้าใจถึงปฏิบัติการของอำนาจ (เช่น ในเรื่องการแพทย์และสุขภาพ ก็ต้องเข้าใจถึงอำนาจความรู้ของการแพทย์ตะวันตกที่มาพร้อมกับทุนนิยม ฯลฯ) ที่มีผลต่อการกำหนดการรับรู้และ วัฏจักรการสวมบทบาทในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เหตุที่การพัฒนาจิตสำนึกมี

ความสำคัญก็เพราะ ในสถาบันทางสังคมซึ่งพยายามจะดำรงความไม่เท่าเทียมไว้นั้น ปัจเจกบุคคลจะถูกสร้างให้รับเอาความเชื่อว่าตนไม่มีพลังอำนาจที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ และการพัฒนาจิตสำนึกจะเป็นไปได้ ด้วยหนทางเดียวเท่านั้นคือ ด้วยกระบวนการทำงานร่วมกันในโครงการระดับชุมชน (Community-based programs) จึงจะก่อให้เกิดพลังอำนาจในชุมชน โดยที่ผู้ชำนาญการทั้งหลายจะต้องปรับบทบาทของตนเองในฐานะผู้กระตุ้น¹ อันหมายถึงเพียงปรับบทบาทของตนมาขึ้นอยู่กับเสียงข้าง โดยปล่อยให้ประชาชนและกลุ่มที่เราทำงาน ใช้ความสามารถของตนเองในการทำงานที่พวกเขาต้องการ กระบวนการปรับบทบาทนี้ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยง่าย ทั้งนี้เพราะทั้งในด้านผู้ชำนาญการ และด้านประชาชนต่างก็คุ้นเคยในความสัมพันธ์แบบเดิมดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒.๕ ในภาพแสดงให้เห็นว่า การเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยารวมกับการดำเนินกิจกรรมทางสังคมและ การเมือง กับความสำเร็จที่ชุมชนสามารถควบคุมทรัพยากรได้ (ในระดับหนึ่ง) จะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะเสริมสร้างพลังชุมชน ส่วนลูกศรย้อนกลับอธิบายได้ว่า ระดับของความสำเร็จในการควบคุมทรัพยากรจะย้อนกลับไปมีอิทธิพลหนุนเนื่องต่อสมาชิกกลุ่มให้มีความเชื่อมั่นที่จะดำเนินกิจกรรมต่อไป

แผนภูมิที่ ๒.๕ แบบจำลองแสดงองค์ประกอบสำคัญของการเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยาและการเสริมสร้างพลังชุมชน (Bracht Neil, ๑๙๙๙)

แนวคิดการเสริมสร้างพลังจะเน้นการเปลี่ยนแปลง ทั้งในระดับบุคคล และส่งเสริมการรวมกลุ่มกัน เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม และสิ่งแวดล้อม การเสริมสร้างพลังจึงสอดคล้องกับ แนวคิดการพัฒนาชุมชนแนวใหม่ ที่มีได้เน้นเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ระดับบุคคลเท่านั้น แต่จะต้องมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงระดับสังคมที่ เป้าหมายสุดท้ายของกลวิธีการดูแลตนเอง คือ การสร้างพลังให้ประชาชน สามารถกำหนด หรือจัดการกับชุมชนของตนเองได้ และแนวคิดในการเสริมสร้างพลังชุมชนดังกล่าว ต้องควบคู่ไปกับแนวคิดในการพัฒนาที่อาศัยจุดแข็งของชุมชนเป็นฐาน และคำนึงถึงการเสริมสร้างจากข้างในเป็นด้านหลัก

องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังชุมชน (Elements of Community Empowerment)

องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังทำให้ชุมชนเข้มแข็ง (Elements of Community strength) หรือ องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังชุมชน (Elements of Community Empowerment) ๑๖ ประการ หากจะมีการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนหรือเสริมสร้างพลังชุมชนไว้ดังนี้ คือ

๑) ความไม่เห็นแก่ตัว (Altruism) เป็นพฤติกรรมที่บุคคลพร้อมที่จะ เสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของชุมชน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นได้ในองศาและระดับของความเอื้ออาทร ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความภาคภูมิใจของแต่ละบุคคล ที่ร่วมกันบริจาค หรือสนับสนุนงานของส่วนรวม มีการสงเคราะห์กันและกัน มีความรักดีต่อชุมชน มีความห่วงกังวลต่อกันที่เกิดขึ้นต่อชุมชน มีความสนิทสนมกัน มีความเป็นพี่เป็นน้อง สิ่งเหล่านี้จะปรากฏให้เห็นว่าชุมชนมีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ

๒) ค่านิยมร่วมกัน (Common Values) เป็นทัศนคติที่สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะลดอคติและทิฐิมาในเรื่องชนชั้น เชื้อชาติ และศาสนา โดยถือเอาความเป็นหุ้นส่วนของชุมชนเป็นที่ตั้ง มีความปรารถนา ความสนใจในสิ่งเดียวกัน มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่เผชิญใกล้เคียงกัน มีความเข้าใจกันและกัน ซึ่งหากชุมชนมีค่านิยมร่วมกันมากขึ้นให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนมากขึ้นตามไปด้วย

๓) บริการชุมชน (Communal Services) คือสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งบริการที่จำเป็นในชุมชน ให้สมาชิกสามารถเข้าถึงได้เช่น ถนน ตลาด น้ำดื่ม การศึกษา บริการสุขภาพ และรถประจำทาง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ต้องมีการทำนุบำรุง รักษาและการซ่อมแซมที่เชื่อถือได้ และไม่มีภาระเอาเปรียบ ชุมชน สมาชิกทุกคนเมื่อไปใช้บริการ และชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยเท่าเทียมกัน การวัดความสามารถของชุมชนหรือขององค์กรนี้รวมถึง อุปกรณ์สำนักงาน ห้องสุขาโรงพยาบาล โรงเรียน และอื่น ๆ ซึ่งอาจมีพนักงานหรือผู้คอยอำนวยความสะดวกให้เป็นต้น

๔) การสื่อสาร (Communications) เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกระหว่างกันและกันภายในชุมชน และการสื่อสารนอกชุมชน อาจเป็นทางอิเล็กทรอนิกส์ (เช่นโทรศัพท์วิทยุ, โทรทัศน์, อินเทอร์เน็ต) สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือพิมพ์ นิตยสาร) มีภาษาที่ใช้และเข้าใจร่วมกัน และความสามารถในการสื่อสาร ๒ ทาง (ซึ่งหมายถึงขั้นเชิงในวิธีการแบบการพูด ความเต็มใจที่จะฟังโดยดุชนเช่นเดียวกับที่จะพูด) ซึ่งหากการสื่อสารมีมากก็แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนมากขึ้นตามไปด้วย

๕) ความมั่นใจ (Confidence) เป็นพฤติกรรมที่มีและแสดงออกระหว่างกันและกันของชุมชนโดยรวม เช่นความเข้าใจว่าชุมชนสามารถบรรลุสิ่งที่เคยอยากจะทำ การมีทัศนคติเชิงบวก การมีความตั้งใจ แรงจูงใจในตนเอง การมีความกระตือรือร้นที่จะพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งพาผู้อื่น ความตั้งใจที่จะต่อสู้เพื่อสิทธิของตน การมีวิสัยทัศน์ของสิ่งที่เป็นไปได้ สิ่งเหล่านี้ หากมีการแสดงออกมากขึ้นก็ย่อมหมายถึงความเข้มแข็งที่เพิ่มขึ้น

๖) บริบท ในด้านการเมืองและการบริหาร (Political and Administrative Context) ชุมชนจะเข้มแข็งมากขึ้น เมื่อได้รับการสนับสนุนให้เกิดสภาวะแวดล้อมที่ดี (๑) ทางการเมืองเช่นทัศนคติของผู้นำท้องถิ่น และประชาชนที่เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง และ (๒) ด้านการบริหารงาน เช่นทัศนคติของข้าราชการหรือนักการเมืองต่อประชาชน ต่อการบริการชุมชน หรือการให้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในบริการสาธารณะ ฯลฯ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวหากมีการแสดงออกมากขึ้นใดก็จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งมากขึ้นเท่านั้น

๓) ข้อมูลข่าวสาร (Information) ความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นอยู่กับความสามารถของชุมชนในการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลในระดับต่างๆ รวมถึงการรับรู้ การมองเห็นคุณค่าและความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งพบว่าเมื่อข้อมูลข่าวสารมีประสิทธิภาพและมีประโยชน์มากขึ้นเท่าใดชุมชนจะมีความเข้มแข็งมากขึ้นเท่านั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหมู่บุคคลสำคัญและผู้นำชุมชนเพราะพวกเขาสามารถนำข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและมีประโยชน์มาใช้พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งแรงขึ้นได้ ซึ่งแตกต่างจาก องค์ประกอบของการสื่อสารที่ระบุไว้ข้างต้น

๔) การแทรกแซง(Intervention) เป็นมาตรการที่ใช้วัดความเข้มแข็งของชุมชนในขอบเขตและประสิทธิผลของการขับเคลื่อนชุมชน อาทิ ระดมความคิดของสมาชิกในชุมชนต่อการตัดสินใจ ในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ การจัดการฝึกอบรมการสร้างความรู้ความตระหนักในด้านต่าง ๆ การกระตุ้นจิตสำนึกในสมาชิกของชุมชน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะการขับเคลื่อนมีลักษณะเช่นไร และกระบวนการขับเคลื่อนนั้นมีผลลัพธ์เป็นเช่นไร การดำเนินการต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้นอาจมาจากการกระทำของคนในชุมชนนั่นเองหรือคนจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนอ่อนแอหรือเข้มแข็งได้ เช่น

ก) การแทรกแซงจากภายนอกชุมชนหรือการขับเคลื่อนชุมชนจากภายนอก
(External Intervention or External Mobilization)

หากการดำเนินการมาจากภายนอกหรือที่เรียกว่าได้รับการขับเคลื่อนจากภายนอก แล้วมีผลทำให้ชุมชนพึ่งพิงภายนอก ก็ถือเป็นความอ่อนแอ แต่หากทำให้การพึ่งพิงลดลง กลายเป็นการพึ่งพากันเองจากภายในชุมชนมากขึ้นก็ถือว่ามีความเข้มแข็ง ซึ่งถือว่าเป็นความท้าทายอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างพลังชุมชน เพราะโครงการพัฒนาที่ดำเนินการผ่านมาในอดีตมักมาจากการตัดสินใจของผู้บริหาร หรือผู้บริจาคจากนอกชุมชนที่มีเป้าหมายที่แตกต่างกันไป แทนที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา กลับเป็นเพียงแค่พิธีกรรม เพราะไม่สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงหรือ ลดการพึ่งพิงจากภายนอกได้

ข) การแทรกแซงจากภายในชุมชนหรือการขับเคลื่อนชุมชนจากภายใน
(Internal Intervention or Internal Mobilization)

ในทางกลับกันหากการดำเนินการเกิดขึ้นโดยคนภายในชุมชนเอง หรือที่เรียกว่าขับเคลื่อนจากภายใน แต่ยังคงพึ่งพิงภายนอกหรือทำให้สมาชิกของชุมชนยอมตามโครงการที่มีวัตถุประสงค์มาจากภายนอกอยู่ ก็ถือเป็นความอ่อนแอของชุมชน หากมีการขับเคลื่อนแล้วมีผลทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและทำให้การพึ่งพิงลดลง กลายเป็นการพึ่งพากันเองจากภายในชุมชนมากขึ้นก็ถือว่าชุมชนมีความเข้มแข็งเช่นนี้เป็นต้น

๕) ภาวะผู้นำ (Leadership) มีความสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างพลังชุมชน หากผู้นำชุมชนมีอำนาจ อิทธิพลและความสามารถในการขับเคลื่อนชุมชน ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพมาก แต่อาจมีการถกเถียงกันว่ามาจากอุดมการณ์แบบไหน ระหว่างความเป็นผู้นำประชาธิปไตยหรือแบบที่ปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม กับมีความเป็นผู้นำเผด็จการ ซึ่งมีรูปแบบของการเผด็จการไปในทางตรงกันข้ามกับแบบแรก

ดังนั้นความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลสำหรับการเสริมสร้างพลังชุมชนจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดและกระบวนการทำงานเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมเริ่มตั้งแต่ การช่วยอำนวยความสะดวก ในการสื่อสารสองทางระหว่างสมาชิกในชุมชน การเสริมสร้าง

การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ชุมชนตัดสินใจและให้เป็นไปความต้องการของชุมชน ผู้นำ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้อง มีทักษะ มีความมุ่งมั่นตั้งใจและความสามารถพิเศษบางประการที่ เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการการเสริมสร้างพลังและมีผลลัพธ์มีประสิทธิผลทำให้เกิดการเสริมสร้างพลัง ชุมชนมากขึ้น

๑๐) เครือข่าย (Networking) การทำงานในลักษณะเครือข่ายนั้น ไม่เพียงแต่จะต้องรู้ว่า ทำอะไร อย่างไร แต่จะต้องรู้ว่าจะทำกับใครด้วย จึงจะเรียกได้ว่า เป็นการเสริมสร้างพลังชุมชน ดังนั้น นอกจากจะรู้ขอบเขตของงานที่จะทำ แล้วจะต้องรู้จักสมาชิก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชน และ ผู้คนในองค์กรต่างๆที่จะทำงานร่วมกันในฐานะภาคี เพราะสมาชิกเครือข่ายเหล่านั้นสามารถจัดหา ทรัพยากรที่มีประโยชน์ที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และในทางกลับกัน หากไม่รู้เท่าทัน ก็ จะเกิดความขัดแย้ง การหาผลประโยชน์ และความล้มเหลวอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น การประสานงานกับ เครือข่าย และการเชื่อมโยงภารกิจที่มีประโยชน์ต่อกันตลอดจนการค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพเพื่อให้เกิด การทำงานเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๑๑) การจัดการ แบ่งงานและ บทบาทหน้าที่ (Organization) เป็นเรื่องของการจัดการให้ งานประสบความสำเร็จโดยอาศัยความสามารถและสติปัญญาของผู้ร่วมงานซึ่งมีความหลากหลายใน เรื่องแนวคิดและวิธีการทำงาน รวมทั้งการแบ่งบทบาทหน้าที่ของการจัดการ การสนับสนุน ตามกำลัง และความสามารถของผู้ร่วมงาน ทั้งในเรื่องโครงสร้างของกลุ่ม องค์กรทำงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสำนักของ ผู้คนในเรื่องความเท่าเทียม ความซื่อตรง ความมีระเบียบวินัย การนับถือกันและกัน ฯลฯ หากมีการ จัดการได้ดีเท่าใดก็จะเสริมสร้างพลังให้แก่ทีมงานและองค์กรและชุมชนได้มากเพียงนั้น

๑๒) อำนาจทางการเมือง (Political Power) เป็นองค์หรือระดับที่ชุมชน สามารถเข้าไป มีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะควบคุม หรือดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดภายในชุมชน ในแต่ละชุมชนต่าง ก็มีความแตกต่างกันอำนาจและอิทธิพล ต่อการควบคุมปัจจัยต่างกันไป ยังมีอำนาจทางการเมืองและมี อิทธิพลมากขึ้นก็ทำให้ชุมชนมีพลัง ต่อการพัฒนาชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชนเองมากขึ้น

๑๓) ทักษะ (Skills) คือความสามารถในการแสดงออกในตัวบุคคลที่จะมีส่วนร่วมในองค์กร ชุมชนและจัดการกับงานที่ทำให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งมีทั้ง ทักษะในทางเทคนิค ทักษะในการจัดการ ทักษะในการขับเคลื่อนกลุ่มสมาชิก องค์กรหรือชุมชน หากผู้นำชุมชนและสมาชิกยังมีทักษะและขีด ความสามารถมากขึ้นเท่าใดก็จะทำให้พลังของชุมชนมีมากขึ้นเท่านั้น

๑๔) ความเชื่อถือกันและกัน (Trust) เป็นระดับของจิตใจ เป็นทุนทางสังคม ที่สมาชิกของ ชุมชนไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวของผู้ผู้นำชุมชนและผู้ให้บริการชุมชน ซึ่งเป็นภาพ สะท้อนของความซื่อตรง อันได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความโปร่งใส และ ความน่าเชื่อถือ ฯลฯ ภายในชุมชนนั้น ยิ่งมีความความเชื่อถือกันและกันมากเท่าใดก็พลังของชุมชนก็ยิ่ง มีมากขึ้นเท่านั้น และใน ขณะเดียวกันความอ่อนแอขององค์กรและชุมชนก็มาจาก ความฉ้อฉล การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง ความปกปิดซ่อนเร้น ความไม่โปร่งใส เป็นสำคัญ

๑๕) ความสามัคคี (Unity) เป็นความรู้สึกร่วมกันสมาชิกในองค์กรและชุมชน แม้ว่าในทุก ชุมชนจะมีความคิดและความเชื่อที่แตกต่างกัน ในเรื่องการนับถือศาสนา ระดับสถานะรายได้ อายุ เพศ เชื้อชาติ ตระกูล ก็ยังมีการอยู่ร่วมกันได้ อย่างสันติสุข มีความยินดีที่จะอดทนต่อความแตกต่างระหว่าง กันและกันและมีความ ยินดีที่จะให้ความร่วมมือและทำงานร่วมกัน มีความประสงค์ที่จะคิดและทำงาน ร่วมกัน หรือกำหนดวิสัยทัศน์ มีค่านิยมร่วมกัน ซึ่งมีความเป็นเอกภาพที่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะคิด

เหมือนกันอย่าง เดียวกัน แต่ทุกคนมีความสามารถที่อดทนต่อความแตกต่างของแต่ละบุคคลได้เมื่อมาทำงานให้กับส่วนรวม

๑๖) ความมั่งคั่งของชุมชน (Community Wealth) คือระดับที่ชุมชนโดยรวม มีความสามารถและมีศักยภาพในการควบคุมทรัพยากรในชุมชน มีการผลิตและการกระจายรายได้มีสินค้าและบริการทั้งทางการเงินและไม่ใช้การเงิน ซึ่งรวมทั้งการบริจาค แรงงาน ที่ดิน อุปกรณ์ วัสดุ ความรู้ ความสามารถและ ทักษะต่าง ๆ ยิ่งชุมชนมีความมั่งคั่งก็ยิ่งทำให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นเงาตามตัว(ไม่เกี่ยวกับของปัจเจกชนแต่ละบุคคล) และเมื่อใดก็ตามที่แต่ละบุคคลเกิดความโลภ ครอบครองหรือกลุ่มใดสะสมความมั่งคั่งไว้เฉพาะในกลุ่มของตนเอง ก็ทำให้เกิดการเบียดเบียนและความไม่เป็นธรรมในชุมชนก็จะเกิดขึ้น มีผลทำให้ชุมชนอ่อนแอในที่สุด

กล่าวโดยสรุปคือ หากชุมชนหรือองค์กรใดก็ตาม มีองค์ประกอบที่เข้มแข็งดังที่กล่าวแล้วข้างต้นพลังของชุมชนก็จะมีมากขึ้น ไม่เพียงแต่เป็นความเข้มแข็งโดยการเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นเท่านั้น หากแต่เป็นการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ด้วยขีดความสามารถของสมาชิกและผู้นำชุมชนต้องร่วมกันสร้าง และนี่คือกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน วิธีการวัดองค์ประกอบเหล่านี้ จึงต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมแสดงความรู้สึก และความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงเป็นด้านหลัก และวัดการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบเหล่านี้ ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนเป้าหมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่ สมาชิกและผู้นำชุมชนจะต้องเรียนรู้และเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสามารถวัดการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ภายหลังจากการฝึกอบรมในเรื่องการถอดบทเรียน และการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการเสริมสร้างพลังชุมชนของตนเอง

การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เพื่อการเสริมสร้างพลัง (Participatory Evaluation for Empowerment)

แนวคิดการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลัง

การเสริมสร้างพลัง มีตัวแปรที่ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ คือ ความเข้มแข็งของปัจเจกบุคคล ศักยภาพ ระบบช่วยเหลือที่มีอยู่ในธรรมชาติ และบุคลิกภาพ แบบรุกหน้า (Proactive) ในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง นโยบายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถเรียนรู้ที่จะควบคุมสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตและการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างจริงจัง โดยมี

๑. การเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยา(Psychological empowerment) คือการแสดงออกระดับบุคคลโดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความเชื่อในศักยภาพตนเอง การยกย่องนับถือตนเอง การรับรู้สาเหตุและปัจจัยที่สำคัญ เนื่องจากจุดเน้นของ Rappaport เป็นเรื่องของการสร้างพลังอำนาจต้องสร้างด้วยตัวเอง ดังนั้น Gruber and Trickette (๑๙๘๗) ได้เน้นว่าการวัดพลังอำนาจ ควรดูที่ ความเชื่อในอำนาจควบคุม (Locus of Control) โดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมหรือบริบทเลย ซึ่งน่าจะพิจารณาให้คำถามมีความครอบคลุม หรือถามถึงบริบทในเชิงมุมมองหรือความเชื่อจากตัวเขาด้วย

๒. การเสริมสร้างพลังชุมชน (Community empowerment) คือการแสดงออกในระดับกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญก็คือ ความเชื่อในความสามารถของตนเอง ทีมงานและชุมชนในเรื่องการรับรู้ศักยภาพและความต้องการที่จะควบคุมของ คนในทีมงานและในชุมชน ที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาคการกระจายทรัพยากร แล้วส่งผลดีต่อสังคม

ความครอบคลุมของเครื่องมือในการวัด เครื่องมือในการวัดการเสริมสร้างพลัง ในปัจจุบันจึงควรครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้ คือ

๑. **บุคลิกภาพ** เช่น การยอมรับตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง การนับถือตนเอง ความเชื่อในความสามารถที่จะควบคุมเหตุการณ์ด้วยตนเอง การควบคุมความบังเอิญ ความเชื่อในพลังอำนาจของผู้อื่น ความเชื่อว่าตนเองสามารถมีอิทธิพลต่อระบบสังคมการเมือง ความรู้สึกต่อตนเองที่เป็นไปในลักษณะวุฒิภาวะ การรู้จักตนเอง การเข้าใจตนเองและผู้อื่น การเข้าใจความหมายของชีวิตและความอึดเต็มของชีวิต

๒. **พุทธิปัญญา** เช่น การรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเองและการเมือง ได้แก่ ความรู้สึกในการจัดการ การรับรู้ศักยภาพ ความคาดหวังในความสามารถของระบบสังคม การเมือง ความรู้สึกต่อความสามารถของระบบการเมือง

๓. **แรงจูงใจ** เช่น ความต้องการที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อม หน้าที่พลเมือง ความรู้สึกต่อสาเหตุที่มีความสำคัญและเป้าหมาย การเรียนรู้ ความหวัง

๔. **บริบท** เช่น การเข้าไปเกี่ยวข้องในการรวมกลุ่ม การตระหนักถึงวัฒนธรรมและการกระตุ้นสิทธิ การเข้าใจความหมายของวัตถุประสงค์ของโครงการ

วิธีการวัดการเสริมสร้างพลัง

Israel et al (๑๙๙๔) ได้ทบทวนวิธีการวัดกระบวนการเสริมสร้างพลังที่ใช้กันอยู่และเสนอแนะว่า การประเมินควรใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม(Participatory action research) ที่ต้องสอดคล้องไปกับกระบวนการสร้างพลังอำนาจที่แต่ละโครงการได้ออกแบบและตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล องค์กร หรือชุมชนก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะในการวิจัยประเมินผลการสร้างพลังอำนาจ โดยนักวิจัยที่หลากหลายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้นำเสนอการวิจัยที่เป็นการวิจัยแบบสามเส้า (Triangulative research) และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีการวัดตัวแปรของการสร้างพลังอำนาจที่เน้นการรับรู้ในอำนาจการควบคุมของตนเอง การรักและยอมรับตนเอง การรับรู้ความรับผิดชอบของตนเอง ความเชื่อในความสามารถของตนเองและการเห็นคุณค่าการกระทำที่มีประโยชน์ในสังคม เป็นต้น

หลักการสำคัญของการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลัง

การประเมินผลแบบมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ภายหลังจากการที่ได้มีโอกาสร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจร่วมกันวางแผนร่วมกันปฏิบัติการ ซึ่งแทนที่จะให้คนนอกมาประเมินผลการปฏิบัติการ ก็ปรับเปลี่ยนให้คนในได้มีโอกาสร่วมกันประเมินผลเสียเองโดยใช้ประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติมาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตย และใช้กระบวนการกลุ่มตลอดจนใช้เทคโนโลยีของการมีส่วนร่วมที่ริเริ่มสร้างสรรค์ และผลของการประเมินอย่างมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาการทำงานของทีมงาน และเกิดความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของโครงการ ความรู้สึกสามัคคีในทีมงาน ความเข้าใจที่ดีต่อกัน ความมีระเบียบวินัย ความไว้วางใจกันและกัน การยอมรับนับถือกันและกัน ความเท่าเทียมกัน ความซื่อสัตย์ต่อกัน การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ฯลฯ โดยมีหลักการดังต่อไปนี้

๑) เป็นกระบวนการประเมินผลที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกันของคนในทีมงาน ดังนั้นผู้ที่มีสิทธิในการร่วมประเมินคือผู้ที่ร่วมกันคิด ตัดสินใจ วางแผน และปฏิบัติการ ร่วมกันเท่านั้น

๒) มองบทบาทของผู้คนในทีมงานในเชิงบวกเป็นสำคัญ ดังนั้น การตั้งคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบทั้งหมดจึงเป็นไปในลักษณะของการเสริมสร้างพลัง (empowering question) ในขณะเดียวกันก็มองให้เห็นถึงจุดอ่อน จุดแข็งของทีมงานด้วยเพื่อหาทางพัฒนาและปรับปรุงทีมงานในเวลาต่อมาด้วย

๓) มองอย่างเป็นองค์รวม คือ สนใจความเป็นทั้งหมดของทีมงานไม่เฉพาะในจุดหนึ่งจุดใด

๔) เมื่อประเมินแล้วต้องเกิดการเรียนรู้และเสริมสร้างพลังภายในทีมงานและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๕) ค้นหาสัมพันธภาพเพื่อเพิ่มความสมานฉันท์และลดความขัดแย้งภายในทีมงานเป็นสำคัญ

๖) เน้นการสร้างคุณค่าร่วมกันเป็นหัวใจสำคัญ อาทิ การมีส่วนร่วมในการทำงาน ความรู้รักสามัคคีในทีมงาน ความเข้าใจที่ดีต่อกัน ความมีระเบียบวินัย ความไว้วางใจกันและกัน การยอมรับนับถือกันและกัน ความเท่าเทียมกัน ความซื่อสัตย์ต่อกัน และ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม

๑) เพื่อให้ ผู้ที่ทำงานร่วมกันในโครงการนี้ทราบถึงผลของการทำงานแบบร่วมมือร่วมใจ (collective action) ในทีมงานของตนเอง หรือทราบถึงทุนทางสังคมของทีมงานในขณะลงมือทำงาน

๒) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาทีมงาน นวัตกรรมสังคมให้บรรลุสู่เป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

วิธีการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลัง

๑) ข้อตกลงเบื้องต้น

๑.๑) ผู้เป็นสมาชิกในทีมงานเดียวกันที่เคยร่วมคิดร่วมทำกันมาด้วยกันเท่านั้นจึงจะมีสิทธิเข้าร่วมประเมินผลในแต่ละครั้งได้

๑.๒) มีข้อตกลง กติกาในการประเมินผลภายใต้การยอมรับของสมาชิกภายในทีมงาน ก่อนการประชุม เช่น มีบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตย มีการรับฟังกันและกัน ฟังอย่างตั้งใจ มีการตกลงในเรื่อง เงื่อนไขการใช้เวลาพูด ไม่มีการขึ้นหรือผูกขาดความคิด ไม่มีความคิดใดผิดหรือถูก ทุกความคิดมีคุณค่า ไม่ฆ่าความคิดของผู้อื่น เป็นต้น

๑.๓) มีผู้เอื้ออำนวยการประชุม หรือ “คุณเอื้อ” ทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้การประชุม บรรลุผลของการประเมิน

๒) อุปกรณ์ที่ใช้ในการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลังทีมงาน

๒.๑) มีสื่อทัศนูปกรณ์ อาทิ คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายภาพ บัตรคำ กระดาษขาว กระดาษสี เครื่องคิดเลข และปากกาเคมี

๒.๒) มีแบบฟอร์มสำหรับประเมินผลที่ใช้สเกลตั้งแต่ ๐-๕ ซึ่งการให้คะแนนทีมงานของตนเองเริ่มจากน้อยไปหามาก คือ

๐ = ไม่ได้เลย, ๑ = ไม่ดี, ๒ = ไม่ค่อย ๓ = พอใช้, ๔ = ดี, ๕ = ดีมาก

๒.๓) มีกระดาษทั้งกระดาษสีและกระดาษ ฟลิปชาร์ต จัดเตรียมไว้สำหรับเขียนบัตรคำ จัดลำดับความสำคัญ และเขียนแผนภูมิโยงใยเพื่อการวิเคราะห์และนำเสนอผลการประเมิน

๓) กรรมวิธี การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลังทีมงาน

๓.๑) ให้สมาชิกในทีมงานนั่งอยู่ภายในทีมของตนเอง แบ่งบทบาทหน้าที่ของผู้ร่วมประเมินภายในทีมงาน และจัดเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อม

๓.๒) ห้องประชุมมีบรรยากาศส่งเสริมกระบวนการคิด ซึ่งจัดในรูปแบบที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมประเมินผลได้เสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้/หันหน้าเข้าคุยกันได้สะดวกโดย จัดเป็นรูปตัว U และหันเข้าหากระดานติดบัตรคำ

๓.๓) คุณเอื้อสร้างบรรยากาศแห่งการยอมรับซึ่งกันและกัน ไม่มีภาวะการผูกขาดทางความคิด-ตัดสินความคิด-ประเมินค่า-เปรียบเทียบแข่งขันเพื่อเอาชนะ

๓.๔) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมกระบวนการคิดของกันและกัน คุณเอื้อต้องเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ไม่อคติ ส่งเสริมและพัฒนาทั้งทักษะการแสดงออก (ด้วยการพูดตรง พูดจริง) และทักษะการฟังและร่วมคิด (ด้วยความจริงใจ เข้าใจ)

๓.๕) ทุกคนพร้อมที่จะสื่อสารเข้าหากันเสมอและตื่นตัว/และพร้อมจะประเมินผลจริง ๆ

๓.๖) “คุณเอื้อ” ระบุกฎ กติกาและบรรยากาศของการประชุม พร้อมกับฉาย PowerPoint ในเรื่องหลักการ วัตถุประสงค์ และวิธีการประเมินผล

๓.๗) คุณเอื้อ ตั้งคำถามที่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของการประเมินผลร่วมกัน เช่น

- มีปัจจัยใดที่เป็นหัวใจแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันเป็นทีม ?
- ภายหลังจากการเสริมสร้างความสามารถการทำงานร่วมกันเป็นทีม ทีมงานของเรามีสิ่งเหล่านั้นหรือไม่?
- หากมี มีมากหรือน้อยเพียงใด ?”

๓.๘) สมาชิกของทีมงาน นวัตกรรมสังคมร่วมกันทำกิจกรรมกลุ่ม โดยอาศัยเทคโนโลยีของการมีส่วนร่วม (Technology of Participation) เริ่มตั้งแต่ระดมความคิด เขียนบัตรคำ องค์กรประกอบของปัจจัยแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันเป็นทีม จัดหมวดหมู่ ตั้งชื่อหมวดหมู่ และจัดลำดับความสำคัญร่วมกัน และนำไปสู่การเลือกประเด็นที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จเหล่านั้นเพื่อประเมินผลภายในทีมงานของตน ซึ่งโดยปรกติจะเลือกมาประเมินเพียง ๖ ประเด็น

๓.๙) สมาชิกในแต่ละทีมงานร่วมกันให้คะแนนปัจจัยที่นำมาประเมินและคำนวณค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ได้ภายในทีมงาน

๓.๑๐) สมาชิกในแต่ละทีมงานนำผลของค่าเฉลี่ยมาพล็อตลงในแผนภูมิไขว้แมงมุม แล้วร่วมกันวิเคราะห์ผลและนำเสนอต่อที่ประชุม

๓.๑๑) ผู้เอื้ออำนวยความสะดวกฯ ทำหน้าที่ให้แต่ละทีมงานนำเสนอผลการประเมินของทีมงาน และเอื้ออำนวยให้เกิดการอภิปรายผลของการประเมินร่วมกัน ผลัดกันแสดงความชื่นชมต่อกลุ่มผู้แทนที่มานำเสนอผล และก่อให้เกิดการเรียนรู้ ตลอดจนเสริมสร้างพลังทีมงานร่วมกัน

๔) การประมวลผลของการประเมิน (Results)

การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลังทีมงาน ซึ่งในวิถีวิทยาของการประเมินผลอาศัยความเข้มแข็งทีมงานเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง เช่น การเห็นคุณค่าของสมาชิก และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกด้วยกัน ตลอดจนนำทุนทางสังคมมาเป็นบริบทในการทำงาน จึงเห็นได้ว่า เมื่อเริ่มต้นระดมความคิดสมาชิกกลุ่มต้องค้นหาตัวแปรสำคัญที่เป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการทำงานร่วมกัน ซึ่งการระบุประเด็นที่เป็นปัจจัยที่นำไปสู่การทำงานเป็นทีมที่

ประสบความสำเร็จจะมีหลากหลายประเด็นแล้วแต่ประสบการณ์ของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งจะนำไปสู่การจัดลำดับความสำคัญโดยใช้ วิธีทำให้เห็นพ้องต้องกัน เช่น ใช้กรรมวิธีประชาธิปไตยแบบนับแต้ม (Dot democracy) และหลีกเลี่ยงกรรมวิธีการโหวต

จากนั้นให้สมาชิกกลุ่มทั้งหมด หรือกันให้ ได้มีความเห็นพ้องกันว่า ประเด็นที่จัดลำดับความสำคัญทั้งหมด จะให้มีการประเมินใน ประเด็นใดบ้าง

เมื่อได้จำนวนประเด็นที่แน่ชัดและเรียงลำดับกันแล้ว จึงนำไปถามความคิดเห็นว่าในแต่ละประเด็นสมาชิกจะให้น้ำหนักกันเท่าใดโดย มีแบบฟอร์มสำหรับประเมินผลที่ใช้สเกลตั้งแต่ ๐-๕ ซึ่งการให้คะแนนที่ทีมงานของตนเองเริ่มจากน้อยไปหามาก คือ

๐ = ไม่ดีเลย, ๑ = ไม่ดี, ๒ = ไม่ค่อย ๓ = พอใช้, ๔ = ดี, ๕ = ดีมาก

จากนั้นให้สมาชิกของแต่ละกลุ่มช่วยกันหาค่าเฉลี่ยของคะแนนในกลุ่มของตนเอง แล้วนำเสนอด้วยแผนภาพใยแมงมุม (Spider web) ซึ่งมี ค่าเฉลี่ยที่มีตัวชี้วัดเป็นระดับของความคิดเห็นภายในกลุ่มที่สามารถนำไปเปรียบเทียบกันระหว่างช่วงเวลาที่มีการปฏิบัติงานในกลุ่มของตนเอง ทำให้ทราบถึงความเป็นไปของสัมพันธภาพภายในกลุ่มในแต่ละช่วงเวลา

๕) การแปลผลข้อมูลเชิงปริมาณสำหรับวิธีการทางสถิติผู้วิจัยได้กำหนดระดับค่าชี้วัดช่วงคะแนนเฉลี่ยของการให้คะแนนความคิดเห็นของทีมงานวิจัย โดยแบ่งเป็น ๖ ระดับ ตามวิธีการของ กัลยา วรณิษฐา (กัลยา, ๒๕๔๐) ได้ผลของช่วงค่าคะแนนเฉลี่ยแปลผลระดับความคิดเห็น ดังนี้ ตารางที่ ๒.๔ แสดงช่วงคะแนนเฉลี่ยและการแปลความหมายข้อมูลความคิดเห็นในการทำงานเป็นทีม

ช่วงค่าคะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
๔.๒๐ - ๕.๐๐	ดีมาก
๓.๓๖ - ๔.๑๙	ดี
๒.๕๒ - ๓.๓๕	พอใช้
๑.๖๘ - ๒.๕๑	ไม่ค่อยดี
๐.๘๔ - ๑.๖๗	ไม่ดี
๐.๐ - ๐.๘๓	ไม่ดีเลย

๒.๑.๕ แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด ๒ ประการมาผสมผสานกันคือ การปฏิบัติการ ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่าความร่วมมือ อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วม อย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไข ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาคะบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัยเพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ

ซึ่งชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจนสะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเอง และชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยซึ่งสามารถเป็นต้นาของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายความว่า การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด โดยเนื้อหาในส่วนของแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม การให้การศึกษาและการกระทำหรือการปฏิบัติการ เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้อยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

๑) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์

๒) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม

๓) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา

๔) การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเองวิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

๑) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล รวมทั้งการหาประเด็นปัญหาเชิงพัฒนา และวรรณกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนโดยไม่ใช่วิธีการแต่เน้นนักวิจัยและนักพัฒนามาดำเนินการให้

๒) เพื่อให้ได้ข้อมูลความเป็นจริง แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความพอดีกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น

๓) เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการของผู้ที่มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกัน

๒. เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในส่วนของเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น พันธุ์ทิพย์ รามสูต ,๒๕๔๐ และอรุณรุ่ง บุณธนันตพงศ์ ,๒๕๔๙ ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้คล้าย ๆ กัน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ชาวบ้าน ชุมชน ต้องได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและชุมชน

๒) ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสมากขึ้นการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อคนในชุมชน

๓) มีงานวิจัยและพัฒนาที่ได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

๔) ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดการผนึกกำลังร่วมกัน โดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานโครงการที่ดำเนินการอยู่

๓. กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่ากิจกรรมจะมีอยู่ ๒ รูปแบบดังต่อไปนี้

๑) กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัย โดยเป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยตามโครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในชุมชนพื้นที่เป้าหมายของผู้วิจัยแต่ละคน โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัย คือ การสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้

๒) กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หรือเรียกว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาชุมชนของนักวิจัยที่ปฏิบัติการร่วมกันกับชุมชน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือเป็นผู้ประสานงานวิจัย ซึ่งมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ช่วยเหลือในกระบวนการวิจัยตั้งแต่แรกเริ่ม และค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อดำเนินการวิจัยไปจนสิ้นสุดโครงการแล้ว ประชาชนจะมีความรู้จาก

การเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างพลังที่พอเพียงกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดยลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เนื้อหาเกี่ยวกับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นได้มีผู้ให้มุมมองในเรื่องนี้ไว้มากมายแตกต่างกันมาก ซึ่งจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปถึงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีอยู่ ๓ ระยะ คือ ระยะเตรียมการวิจัย, ระยะดำเนินการวิจัย และระยะติดตามและประเมินผลโครงการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ ระยะเตรียมการวิจัย

ในระยะนี้ เป็นการเตรียมชุมชนเพื่อให้มีความพร้อม เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็นแกนหลักของการวิจัยแบบนี้ โดยการดำเนินงานขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่จำเป็นและเกี่ยวข้องในขั้นเตรียมการนี้ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

๑) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีที่สุด คือการปฏิบัติตัวของนักวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนักวิจัยควรร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้นักวิจัยสามารถทำความเข้าใจโลกทัศน์ของชาวบ้านได้มากขึ้น โดยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อไปพบกับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัย หรือเป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

๒) การสำรวจ ศึกษาชุมชน เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลที่เป็นลักษณะทางกายภาพและแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชนรวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจวัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งโดยมากแล้ว ผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต สมุดบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

๓) คัดเลือกชุมชน ได้เสนอความเห็นไว้ว่าโดยทั่วไปแล้ว การคัดเลือกชุมชนจะยึดหลักการเลือกชุมชนที่ด้อยโอกาสในการพัฒนา เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสความเท่าเทียมในการพัฒนากับชุมชนอื่น และงานวิจัยจำนวนมากคัดเลือกชุมชน โดยยึดเอาประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยเร่งด่วน เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบของการทำวิจัยและการพัฒนาให้กับชุมชนอื่นด้วย

๔) การเข้าสู่ชุมชน ข้อมูลชุมชนนับเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจกำหนดพื้นที่ดำเนินการ

๕) การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ ในขั้นตอนนี้ถูกกำหนดให้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนการวิจัย โดยมุ่งหมายให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัย ซึ่งเป็นระยะต่อไปและก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว มักจะมีการเตรียมคน ๓ กลุ่ม คือ เตรียมคนในชุมชน คณะนักวิจัยมักจะลงพื้นที่เพื่อจัดประชุมในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักและคุ้นเคยกับกระบวนการและการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน และรวดเร็ว เตรียมนักพัฒนาด้วยการประชุมร่วมกับนักพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนกลุ่มนี้หมายถึง ผู้นำชุมชน พัฒนกรอำเภอหรือพัฒนกรประจำตำบล และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาภายนอกที่มีความสนใจศึกษาร่วมกันและเตรียม

นักวิจัย ด้วยการประชุมปรึกษากันเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในการทำงานวิจัย

ในขั้นนี้ ปัญหาของการวิจัยมักเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึงชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการสื่อสารการทำวิจัยในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ขั้นตอนและผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับของคณะนักวิจัย ดังนั้นการดำเนินกระบวนการวิจัยจึงต้องเป็นไปอย่างกระชับการจัดเวทีที่ง่ายต่อความเข้าใจและสะท้อนความต้องการของประชาชนที่มีบรรยากาศสบาย ๆ หรือการศึกษาชุมชนประกอบจะช่วยให้คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่กว้างขวางมากขึ้น

๔.๒ ระยะดำเนินการวิจัย

ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ

๑) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ในขั้นนี้ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน และการให้การศึกษากับชุมชน โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติโดยวิธีการจะใช้การอภิปรายถกปัญหา เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

๒) การพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโครงการในกระบวนการนี้ชาวบ้านและนักวิจัย จะต้องพิจารณาร่วมกันว่าวิธีการแก้ไขปัญหาคือที่เหมาะสมกับท้องถิ่นหรือมีความเป็นไปได้โดยชาวบ้านควรมีบทบาทหลักเข้ามามีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้น และกำหนดโครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการ

๓) การกำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ กิจกรรมในช่วงนี้จะเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อคัดเลือกโครงการ และกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ดังนั้นผู้วิจัยควรจะต้องใช้วิธีการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีบทบาทหลักในการแก้ไขปัญหาคือการกำหนดโครงการ และกิจกรรมที่จะดำเนินการ

๔) การปฏิบัติตามโครงการ เป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยคำถามที่ผู้วิจัยจะต้องใช้ถามกันในกลุ่มหรือในคณะทำงานเพื่อการดำเนินการในขั้นนี้คือใคร ทำอะไร ที่ไหนเมื่อไร และอย่างไร ปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ โดยทั่วไปมักเป็นประเด็นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการวิจัย ความไม่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านจำนวนไม่น้อยและชาวบ้านมักมองเห็นการวิจัยเป็นเรื่องทางเทคนิคที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ และไม่เกี่ยวอะไรนักกับปากท้องที่จะต้องทำมาหากินเป็นประจำ การเข้าร่วมงานวิจัยของชาวบ้านจึงเป็นไปโดยเน้นการรับฟังสิ่งที่ผู้วิจัย และนักพัฒนาพูด เป็นหลัก

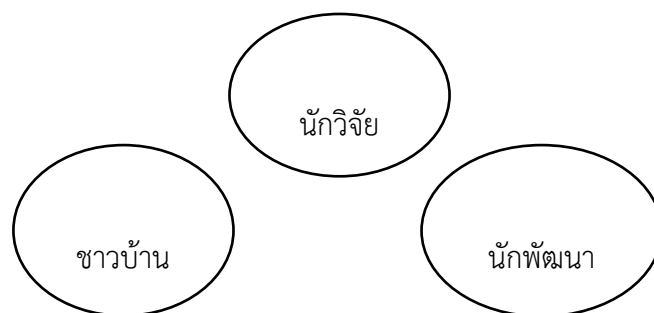
๔.๓ ระยะการติดตามและประเมินผลโครงการ

เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการวัดผลสำเร็จของโครงการ โดยมากแล้วคณะผู้วิจัยจะร่วมกับชาวบ้านที่เป็นผู้ร่วมงานวิจัย ทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัย จากนั้นจะมีการจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านนำผลของการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาคือพัฒนาชุมชนต่อไป

ในขั้นตอนนี้ยังคงต้องอาศัยการมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และกระตือรือร้นของฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะชาวบ้าน การมีความเข้าใจที่ถูกต้องการสร้างช่องทางการตรวจสอบงานวิจัย และการมีเครื่องมือประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดมี ปัญหาและอุปสรรคอย่างไร จะทำให้ทุกฝ่ายคาดหมายได้ว่าผลลัพธ์ของการวิจัยจะปรากฏออกมา สอดคล้อง กับความต้องการพัฒนาหรือสามารถใช้ได้กับการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด และเข้าร่วม กระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่องและบังเกิดผลประโยชน์ในภาพรวม

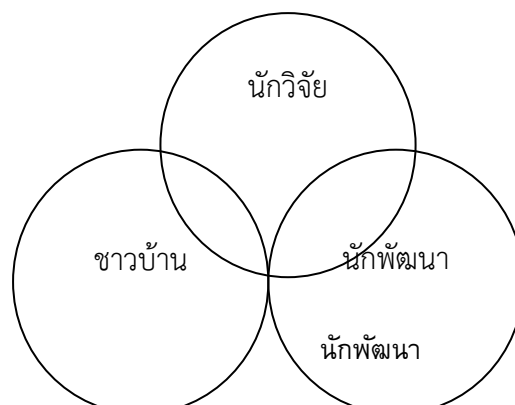
จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นการผสมผสาน ความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักวิจัย และวัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนา ควบคู่ไป กับความต้องการความรู้ และประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัย ดังนั้นการดำเนินการและผลของการวิจัยจึงเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มักจะประกอบไปด้วยบุคคล ๓ ฝ่ายดัง แผนภาพที่ ๒.๓ และแผนภาพที่ ๒.๔ ซึ่งจะประกอบด้วย ชาวบ้านหรือบุคคลเป้าหมาย อาจเป็นผู้แทน ของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือชุมชนที่จะทำการศึกษา ซึ่งถือว่าคนในชุมชนหรือกลุ่มนั้น เป็นผู้ที่มีข้อมูล เกี่ยวข้องกับตนเองดีที่สุด นักวิจัยซึ่งจะเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่มีความสนใจในการวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นคนนอก นักวิจัยนี้เป็นฝ่ายผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องแนวความคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัยและ นักพัฒนาจะเป็นกลุ่มผู้มีความรู้และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลหรือ องค์กรพัฒนาเอกชน และบางครั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยและนักพัฒนาอาจ เป็นบุคคลเดียวกันก็ได้

ก่อนทำ PAR

ภาพที่ ๒.๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนา ก่อนทำวิจัย

หลังทำ PAR

ภาพที่ ๒.๔ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหลังการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากภาพที่ ๒.๓ และ ๒.๔ แสดงให้เห็นว่า วงกลมแต่ละวง คือ วิธีการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งวิธีการมองนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่แต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งภายหลังจากที่มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว บุคคลทั้งสามกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย นักวิจัย ชาวบ้านหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายและนักพัฒนาจะมีความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนา และเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการต่าง ๆ ของชุมชนและการปฏิบัติงานสามารถเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ

๒.๒ ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

ลีซู เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดอยู่ในกลุ่มธิเบต – พม่า ของชนชาติโลโล ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนเผ่าลีซู อยู่บริเวณต้นน้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน อยู่เหนือหุบเขาสาละวินในเขตมณฑลยูนนานตะวันตกเฉียงเหนือ และตอนเหนือของรัฐ คะฉิ่น ประเทศพม่า ชนเผ่าลีซูส่วนใหญ่เชื่อว่าเมื่อ ๔,๐๐๐ ปีที่ผ่านมาพวกตนเคยมีอาณาจักร เป็นของตนเอง แต่ต้องเสียดินแดนให้กับจีนและกลายเป็นคนไร้ชาติ ต่อมาชนเผ่าลีซู ได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่รัฐฉานตอนใต้ กระจายกระจายอยู่ตามภูเขาในเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองเชียงตุง บางส่วนอพยพไปอยู่เขตเมืองซือเหมา สิบสองปันนา ประเทศจีน หลังจากนั้นได้อพยพลงมาทางใต้เนื่องจากเกิดการสู้รบกันระหว่างชนเผ่าอื่น นับเวลาหลายศตวรรษ ชนเผ่าลีซูได้ถอยร่นเรื่อยลงมา จนในที่สุดก็แตกกระจายกัน เข้าสู่ประเทศพม่า จีน อินเดีย แล้วเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๔ กลุ่มแรกมี ๔ ครอบครัว มาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนครั้งแรกอยู่ที่บ้านห้วยसान อ.เมือง จ.เชียงราย อยู่ได้โดยประมาณ ๕-๖ ปี มีการแยกกลุ่มไปอยู่หมู่บ้านดอยช้าง ประกอบอาชีพอยู่ถาวร ต.วาวิ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก พะเยา กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ แพร่และสุโขทัย ลีซูไม่มีภาษาเขียนของตนเอง ลีซูแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มย่อย คือ ลีซูลายกับลีซูดำ ชาวลีซูที่อยู่ในประเทศไทยเกือบทั้งหมดเป็นลีซูลาย ส่วนลีซูดำอยู่ พม่า จีน ในประเทศไทยมีชุมชนลีซูอยู่ ๙ จังหวัดคือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา ตาก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ สุโขทัย และลำปาง มีจำนวนประชากรทั้งหมดราว ๓๐,๙๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๑๔ ของประชากรชาวเขาทั้งหมดในประเทศไทย (ข้อมูล : <http://www.sawadee.co.th/thailand/hilltribes/lisu.html>, สืบค้นวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๗)

๒.๒.๑ ความหมายของคำว่าลีซู

ลีซู เป็นชนเผ่าที่มีการแต่งกายมีสีสันสดใส และหลากหลาย ความกล้าในการตัดสินใจ และความเป็นอิสระชนสะท้อนออกมาให้เห็นจากการใช้สืตัดกันอย่างรุนแรงในการเครื่องแต่งกาย คนอื่นเรียกว่าลีซู แต่เรียกตนเองว่า “ลีซู” (คำว่า “ลี” มาจาก “อีหลี” แปลว่า จาริต ประเพณีหรือวัฒนธรรม “ซู” แปลว่า “คน”) มีความหมายว่ากลุ่มชนที่มีขนบธรรมเนียม จาริตประเพณี และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง อาจกล่าวได้ว่าชาวลีซู เป็นกลุ่มชนที่รักอิสระ มีระบบจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยืดหยุ่น เป็นนักจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะไม่ยอมรับสิ่งใหม่โดยไม่ผ่านการเลือกสรรและจะไม่ปฏิเสธวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยไม่แยกแยะ ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวลีซู มีศักยภาพในการปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็สามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์เอาไว้ได้เช่นกัน

๒.๒.๒ การตั้งถิ่นฐานของเผ่าลีซู

ลีซูตั้งถิ่นฐานในระดับความสูงตั้งแต่ ๑,๐๐๐ ม.เหนือระดับน้ำทะเลขึ้นไป ใกล้แหล่งน้ำเช่น ลำธาร หรือแอ่งน้ำ หรือบ่อน้ำซับเพื่อตักใช้ได้ และมักสร้างหมู่บ้านบนเนินเขา มองดูคล้ายป้อมปราการ ต่างจากเผ่าอื่น ๆ ลีซูมักตั้งหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากอาชาและลาหู่ เพราะภาษาพูดทั้งสามเผ่านี้ใกล้เคียงกัน และสามารถสื่อสารกันได้

๒.๒.๓ ลักษณะการสร้างบ้านเรือน

ตัวเรือน

๑) เรือนลีซูมีทั้งแบบปลูกติดพื้นดิน ยกพื้น และแบบผสมคือบางส่วนติดพื้นบางส่วนยกพื้นในเรือนหลังเดียวกัน แต่ส่วนมากเป็นแบบติดดิน

๒) ในเรือนแบบติดดิน ใช้พื้นดินที่ปรับระดับเรียบ บดอัดแน่นเป็นพื้นเรือน ใช้แคร่และตั้งสำหรับนั่งนอน

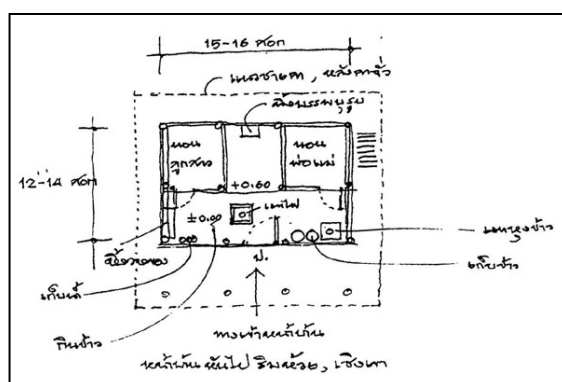
๓) ฝาเรือนมีทั้งเป็นฟากตั้ง ไม้ไผ่ขัดแตะ ดินก่อ และไม้กระดาน โครงหลังคาไม้ไผ่และไม้จริง มุงด้วยหญ้าคามัดเป็นพอนแบบเดียวกับมูเซอ

๔) ผนังเป็นแบบฉาบเช่นเดียวกับม้งและเย้า แบ่งพื้นที่เป็นสามส่วน ทางเข้าตรงกลาง ส่วนตรงกลางตรงทางเข้า จะเป็นบริเวณที่ตั้งหิ้งบูชาบรรพบุรุษ แยกเตาไฟชาย-หญิง เตาผู้ชายอยู่ด้านหน้าบริเวณรับแขก ใช้สำหรับต้มน้ำชา และผิงไฟให้ความอบอุ่น เตาผู้หญิงอยู่ด้านหลังสำหรับทำอาหาร แสดงดังภาพที่ ๒.๕ - ๒.๖

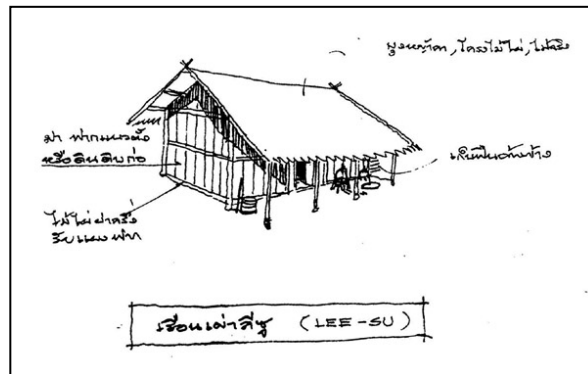
บริเวณบ้าน

๑) พื้นที่หน้าเรือนได้ขยายคาเป็นที่ทำงาน หรือเป็นทางเดินเข้าเรือน เกือบของด้านข้างเรือนใช้เก็บฟืน

๒) ลีซูสร้างยุงข้าวแบบยกพื้นเหนือพื้นดิน แม้ว่าจะสร้างเรือนแบบติดพื้นดิน เพื่อป้องกันสัตว์เข้ากัดกินข้าวและพืชผลที่เก็บไว้ในยุ้ง ได้ถุนยังได้ใช้ประโยชน์เป็นที่เก็บของ เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ รวมทั้งเป็นพื้นที่ทำงานด้วยในบางครั้ง

ภาพที่ ๒.๕ รูปแบบผังพื้นของเรือนลีซู ที่เป็นวัฒนธรรมจีน เป็นเรือนขวาง

ภาพที่ ๒.๖ ลักษณะเรือนของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

๒.๒.๔ การแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายของหญิงลีซู มีความโดดเด่นมาก ตั้งแต่ผ้าโพกหัว ที่เป็นทรงบ้านกลม ตกแต่งด้วยลูกปัดและพู่ประดับหลากสี เวลาสวมใส่จะส่งให้ใบหน้าของผู้หญิงดูโดดเด่น สวยงาม เสื้อตัวยาวตัดเย็บด้วยผ้าสีสดใส่ตกแต่งด้วยริ้วผ้าเล็ก ๆ สลับสี สวมทับ กางเกงขายาว ครีมน่องสีดำ มีผ้าคาดเอวที่เมื่อคาดแล้วจะทิ้งชายไปทางด้านหลังเป็นพู่หางม้า ทำจากผ้าหลากสีเย็บเป็นไส้ไก่เส้นเล็ก ๆ จำนวนกว่า ๑๐๐ เส้นขึ้นไปเมื่อเคลื่อนไหว พู่จะกวักแกว่งไปด้วยดูน่ารักสวยงามมากและสวมสนับแข้งสีสด หญิงสาวและหญิงสูงอายุแต่งกายคล้ายกันต่างกันเฉพาะการใช้สี ซึ่งในกลุ่มหญิงสูงอายุจะใช้สีขรึมเข้มกว่า และผ้าโพกหัวก็ใช้ผ้าสีดำโพกพันไว้ ไม่มีลูกปัดและพู่ประดับ ผู้ชายสวมกางเกงสีสด และสาวเสื้อสีดำตกแต่งด้วยเม็ดเงินคาดเอว ประดับด้วยพู่หางม้าทำจากผ้าเย็บเป็นไส้ไก่สลับสี เวลาคาดเอวจะทิ้งชายลงมาทางด้านหน้า เด็ก ๆ ยังคงสวมใส่ชุดประจำเผ่าให้เห็นโดยทั่วไป รายละเอียดแสดงดังภาพที่ ๒.๗ เครื่องแต่งกายในโอกาสพิเศษ จะเห็นได้ว่าผู้ชายเน้นการตกแต่งรอบคอเสื้อด้วยเม็ดเงินส่วนผู้หญิงจะมีเสื้อกั๊กประดับเม็ดเงินทั้งตัวสวมทับอีกชั้นหนึ่งและเน้นให้โดดเด่นขึ้นด้วยผ้าโพกหัวที่ประดับสวยงาม

ภาพที่ ๒.๗ ลักษณะการแต่งกายของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

๒.๒.๕ ระบบสังคม

ครอบครัวลีซู โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก บางครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย เช่น ครอบครัวที่บุตรชายแต่งงานกับหญิงสาวแล้วหญิงสาวเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายชายหรือชายเข้าไปอยู่ในครอบครัวของพ่อแม่ฝ่ายหญิง เนื่องจากต้องไปชดเชยแรงงานเป็นค่าสินสอดของฝ่ายหญิง แต่เมื่อถึงเวลาที่สมควรหรือเหมาะสม ชายหญิงที่แต่งงานกันก็จะแยกตัวไปเป็นครอบครัวใหม่ขึ้นเช่นเดียวกันกับครอบครัวของสังคมไทยเรา อย่างไรก็ตามลีซุนิยมตั้งบ้านเรือนหรือตั้งถิ่นฐาน อยู่ใกล้กันกับญาติที่เป็นพี่เป็นน้องหรือมีแซสกุลเดียวกัน แซสกุล ของลีซู มีประมาณ ๒๐ แซสกุลเศษ มีทั้งสืบเชื้อสายมาจากจีนและเป็นเป็น ลีซูแท้ ๆ สำหรับที่เป็นลีซูแท้ ๆ มีน้อยกว่าแซสกุลที่สืบเชื้อสายมาจากจีน แต่ละแซสกุลรู้จักกันดี ไม่ว่าจะอยู่ในท้องที่จังหวัดใด มีการเคารพนับถือกันตามลำดับชั้น เมื่อเป็นแซสกุลเดียวกันและอยู่ในกลุ่มย่อยของแซสกุลเดียวกัน จะเกี่ยวพาราสีหรือแต่งงานกันไม่ได้

ลีซู นิยมหรือต้องการมีบุตรชายมากกว่าบุตรสาว ด้วยเชื่อว่าบุตรชายเมื่อเติบโตขึ้นสามารถเลี้ยงดูบิดามารดาได้ แต่บุตรสาวเมื่อ โตขึ้นแต่งงานแล้วจะต้องอยู่กับฝ่ายชาย

การเลี้ยงดูบุตร ทั้งบิดามารดาช่วยกันเลี้ยงดูหรือบางทีปู่ ย่า เป็นผู้เลี้ยงดูเด็กในขณะที่พ่อแม่ไปทำงานปัจจุบันเมื่อเด็กอายุ ๗ - ๘ ขวบ ส่วนใหญ่นิยมให้เด็กเข้าโรงเรียนในหมู่บ้านหรือโรงเรียนที่อื่น เมื่อ ๑๐ ปีขึ้นไปพ่อแม่จะแยกให้เด็กหญิงเด็กชายนอนกันคนละแห่งเพื่อป้องกันการกระทำความผิดทางเพศระหว่างญาติพี่น้องท้องเดียวกัน

การเกี่ยวพาราสี ปกติชายหนุ่มหญิงสาว จะไม่เกี่ยวพาราสีกันเมื่อพบกันในหมู่บ้านแต่มีเวลาและโอกาสเกี่ยวกัน ดังนี้

๑) การเกี่ยวกันในไร่ ในขณะที่เดินทางไปไร่ ขณะที่ทำงานในไร่ หากไม่มี ญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงที่เป็นชายที่อาวุโสอยู่ด้วย ก็สามารถพูดจาเกี่ยว พาราสีกันได้ หรือหากพบว่าหญิงสาวอยู่คนเดียวเดินทางไปทำงานคนเดียว ก็อาจจะพูดจาเกี่ยวสาวได้

๒) เกี่ยวกันที่ครกกระเดื่องตำข้าว ครกกระเดื่องยังมีให้เห็นในบางหมู่บ้านแต่ปัจจุบันลีซุนิยมสีข้าวจากเครื่องจักร บางหมู่บ้านจึงไม่พบเห็นครกกระเดื่องทำให้ประเพณีการเกี่ยวสาวที่ครกกระเดื่องหายไปด้วย การเกี่ยวกันที่ครกกระเดื่อง กลางคืนหญิงสาวจะออกมาตำข้าว (โดยมากอยู่ใกล้บ้าน) ชายหนุ่มได้ยินเสียงตำข้าวก็จะออกมาช่วยตำข้าวและ ณ ที่นั่นเอง ชายหนุ่มจะมีโอกาสผูกเนื้อต่อตัวหญิงสาว พูดจាកันด้วยเสียงกระซิบอย่างสนุกสนาน ชายหนุ่มจับมือถือแขนหรือจับส่วนอื่นของร่างกายได้ ยกเว้นเบี่ยงต่ำตั้งแต่เอวลงมาไม่เป็นการผิดประเพณีแต่อย่างใด

๓) เกี่ยวกันที่กองไฟ ส่วนมากเขาจะนัดกันโดยมีชายหนุ่มเป็นหน้ามาติดต่อหญิงสาวนัดแนะกันให้มาร้องเพลง ณ จุดที่นัดพบกันใกล้ ๆ หมู่บ้านในเวลากลางคืน หญิงสาว ๒ - ๓ คนและชายหนุ่ม ๒-๓ คน มาที่จุดนัดพบหลังจากรับประทานอาหารเย็นแล้ว เขาจะมานั่งอยู่ห่างกันประมาณ ๕ - ๗ เมตร ก่อกองไฟไว้แล้วร้องเพลงโต้ตอบกัน บางทีก็ร้องเพลงตั้งแต่ ๒ ทุ่มถึงเที่ยงคืน บางครั้งถึงตี ๓ ก็มี

๔) เกี่ยวกันเมื่อถึงวันปีใหม่ ปีใหม่มีการเต้นรำกัน ชายหนุ่มจับมือหญิงสาวได้ ขณะที่เต้นรำชายหนุ่มจะพูดจาเกี่ยวพาราสีกระซิบกระซาบรำพึงรำพันถึงความรัก ความคิดถึงต่อหญิงสาว หากสาวพอใจ ชายหนุ่มอาจจะบอกและให้ของที่ระลึกหรือเงินทองเป็นการมัดจำหญิงสาวไว้ก่อน และมาตกลง

แต่งงานกันภายหลัง คำพูดเกี้ยวสาว “จ๊ะอะสีหะหะวะจ๊ะจ๊ะมาเถมาหะวะ” แปลได้ว่า “อะไรอะไร
ผมก็ไม่มี มีเพียงหัวใจดวงเดียวเท่านั้น

การแต่งงาน

การแต่งงานจะมีขึ้นหลังจากที่ชายหนุ่มได้ให้ของมัดจำหญิงสาวไว้ โดยไม่มีใครทราบว่าเขาได้ให้
ของมัดจำไว้ตั้งแต่เมื่อใด โดยมากเขาจะใช้วิธีนัดพบกันในไร่ แล้วก็พากันไปหรือแกล้งหลอกให้หญิงสาว
ออกมานอกบ้านในยามค่ำคืนโดยให้ เพื่อน ๆ ของชายหนุ่มไปเรียกเมื่อหญิงออกมาเขาก็จะบอกว่าชาย
คนรักอยากจะทำด้วย เมื่อหญิงสาวถูกพาตัวไปแล้ว พ่อแม่ฝ่ายชายจะส่งคนกลางหรือเฒ่าแก่ จำนวน ๒
คนมาสู่ขอหญิงสาวจากพ่อแม่ฝ่ายหญิงตกลงเรื่องค่าสินสอด การเลี้ยงคนในวันแต่งงาน และกำหนดนัด
หมายพิธีการแต่งงานกับตกลงกันอีกว่าเมื่อแต่งงานกัน แล้วจะให้อยู่กับพ่อแม่ฝ่ายชายหรืออยู่กับพ่อแม่
ฝ่ายหญิงในระยะแรก การแต่งงาน ลีซูถือว่าเป็นซื้อหญิงสาว ถ้าไม่มีเงินเพียงพอก็ต้องไปอยู่บ้านพ่อแม่
ฝ่ายหญิงทำงานชดใช้เงินค่าสินสอดตามที่ตกลงกันว่านานระยะกี่ปี

ปกติหญิงสาวคนหนึ่งชายหนุ่มจะต้องซื้อหรือให้เงินค่าสินสอดไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท ขึ้นไป บาง
คน ๑๕,๐๐๐ บาท บางคนถึง ๒๐,๐๐๐ บาท หรือมากกว่านี้ก็มีขึ้นอยู่กับธรรมเนียมของการแต่งงานเขานิยมให้
บุตรชายแต่งงานกับหญิงสาวที่เป็นบุตรของน้องสาวหรือพี่สาวของพ่อหรือให้บุตรสาวแต่งงาน กับ
บุตรชายของน้องชายหรือพี่ชายของแม่ สถานะของบุตรชายและบุตรสาวจึงญาติ พี่น้องกันนี้ลีซูเรียกว่า
เป็น “ลูเปียว” หรือเป็นแฟนกันตั้งแต่แรกเกิดมาทีเดียว ถ้าแต่งงานกันความ สัมพันธฉันญาติ
พี่น้องจะใกล้ชิดกระชับกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ก็ได้หมายความว่าทุกคนที่อยู่ในสถานะดังกล่าวจะต้องแต่งงานกัน การแต่งงานย่อมขึ้นอยู่กับ
กับความพอใจของชายหนุ่มหญิงสาวเป็นอันดับแรกหากเขาไม่ชอบไม่รักกันไปรักคนอื่นจะแต่งงานกับ
คนอื่นก็เป็นเรื่องเขามีอิสระห้ามไม่ให้โดยปกติฝ่ายหญิงก่อนตกลงปลงใจมักจะถามารดาผู้บังเกิดเกล้า
ส่วนฝ่ายชายก็จะถามบิดาของตนว่าพอใจหรือไม่ถ้าจะแต่งงานกับคน นั้นคนนี้ถ้าพอใจก็ตกลงแต่งงาน
กันถ้าไม่พอใจก็จะไม่แต่ง โดยมากฝ่ายหญิงนั้นเชื่อมารดา ส่วนชายนั้นไม่แน่วแน่ หากไม่มีบิดามารดาเขา
ก็อาจถามความพอใจจากญาติที่อาวุโส ซึ่งให้ความเคารพนับถือ

การแต่งงานกันแล้วหากทัศนะความคิดไม่ตรงกันก็หย่าร้างกันได้ ถ้าฝ่ายชายขอหย่าเงินค่า
สินสอดเรียกคืนไม่ได้แต่ถ้าฝ่ายหญิงขอหย่าพ่อแม่ฝ่ายหญิงต้องคืนเงินค่าสินสอดให้ฝ่ายชาย ประเพณี
แต่งงานชายและหญิงจะดื่มเหล้าคนละจอกเป็นสัจสัตย์สาบาน และหากมีการเลิกราแตกแยก ฝ่ายหญิง
จะต้องคืนเงินสินสอดและค่าปรับให้ฝ่ายชาย

การแต่งงานโดยทั่วไปนิยมแต่งงานในเผ่าเดียวกัน มีอยู่บ้างที่แต่งงานข้ามเผ่า เช่น แต่งงานกับ
มูเซอ และอีก้อ ซึ่งเป็นเผ่าที่อยู่ในกลุ่มภาษาเดียวกันนอกจากนี้ก็มีหญิงลีซู แต่งงานกับจีนฮ่อหรือกับคน
ไทยมีหญิงลีซูคนหนึ่งแต่งงานกับกะเหรี่ยง ซึ่งลีซูมีความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องแปลก แต่ปัจจุบันลีซูแต่งงาน
กับม้งและเย้าก็มี

๒.๒.๖ เศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของชาวลีซู ขึ้นอยู่กับอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก มีการปลูกข้าว ข้าวโพด ผัก พืชผักและการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ก็มีอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นอาชีพรอง เช่น การทอผ้า การเย็บปักลายผ้า การทำเครื่องประดับด้วยโลหะเงิน การต้มสุรา มีอยู่บ้างที่มีอาชีพรับจ้างเป็นครั้งคราว

อย่างไรก็ดี เศรษฐกิจของลีซูยังขึ้นอยู่กับการเกษตร การปลูกข้าว ข้าวโพดและพืชผักชนิดต่าง ๆ ซึ่งหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนได้เข้าไปส่งเสริมแทนการปลูกฝิ่น ได้แก่ พืชผักเมืองหนาว เช่น ผักกาด กะหล่ำปลีสีม่วง ถั่วแขก ถั่วลันเตา มันฝรั่ง มะเขือเทศ ท้อ สาลี่ และมีบางแห่งปลูกข้าวบาร์เลย์เพื่อส่งขายให้บริษัท พืชที่ลีซูหามาปลูกเอง ได้แก่ ขิง ซึ่งบางปี ราคาดี กิโลกรัมละ ๑๐ บาท ขึ้นไป แต่บางปีราคาตกเหลือกิโลกรัมละ ๓ - ๔ บาทเท่านั้น

๒.๒.๗ ระบบความเชื่อถือ

ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ยังคงนับถือผีอยู่เป็นส่วนใหญ่ มีอยู่บ้างที่หันมานับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ การนับถือผียังคงพบเห็นในหมู่บ้านโดยทั่วไป มีผีประจำหมู่บ้าน ผีบ้าน ผีเรือน ผีหลวง ผีป่า ผีน้ำ หรือผีลำห้วย

ผีต่าง ๆ อาจแบ่งออกเป็นผีดีและผีร้าย ผีดีเป็นผีที่ให้คุณแก่พวกเขา เช่น ผีประจำหมู่บ้าน ผีบรรพบุรุษผีบ้านผีเรือน ส่วนผีร้ายได้แก่ผีป่า ผีคนตายไม่ดี เช่น ผีถูกยิงตาย หรือถูกฟ้าผ่าในหมู่บ้าน จะมีหมอเมือง เปรียบเสมือนผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ทำพิธีบูชาผีประจำหมู่บ้าน จะมีวันศีลทุก ๆ ๑๕ วัน ต่อครั้ง ซึ่งเขาจะหยุดทำงานกันทั้งหมู่บ้านห้ามใช้มีดหรือของมีคมทุกชนิด แต่การล่าสัตว์ในป่าบางหมู่บ้านไม่มีข้อห้าม

นอกจากหมอเมือง ก็มีหมอผีเป็นผู้กระทำตนเป็นสื่อกลางระหว่างผีกับคนโดยเฉพาะ เมื่อเกิดความเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ลีซูจะเชื่อกันว่าถูกผีกระทำเขาจะ ให้หมอผีมาเข้าทรงเชิญวิญญาณมาสิงในร่างของหมอผี ถ้ามืดแห่งความเจ็บป่วย และหมอผีจะเป็นผู้รักษาคนเจ็บป่วย ผลการรักษาก็มีหายบ้างไม่หายบ้าง แต่ปัจจุบันลีซูหันมานิยมการไปยาตำราหลวง หรือถ้าเจ็บป่วยหนักก็มักจะเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลกันมาก

หมอเมืองและหมอผีไม่มีการสืบสายต่อไปยังบุตรหลาน หมอเมืองเป็นได้โดยการใช้ไม้คว่ำ หางยี่สิบหางเอา ส่วนหมอผีเป็นโดยมีวิญญาณเข้าฝัน หมอทั้งสองประเภทนี้เป็นได้ เฉพาะผู้ชายผู้หญิงเป็นไม่ได้ อย่างไรก็ตามบุตรชายของหมอผีมักจะเป็นหมอผีด้วย

๒.๒.๘ การปกครอง

การปกครองของลีซูในระดับหมู่บ้านที่อยู่ในประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา อาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองแบบอนาธิปไตยคือทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน ไม่มีใครใหญ่หรือเหนือกว่าใคร ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นจากทางราชการดู เหมือนจะไม่มีอำนาจอะไรมากนัก เนื่องจากลีซูมีความรู้สึกนึกคิดว่า “ใหญ่” เท่ากัน มีลีซูบางคนกล่าวว่าทุกคนเกิดมาแล้วเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ “หัวเข่าเท่ากัน” ความหมาย คือ ไม่มีใครเป็นใหญ่กว่ากัน

การปกครองของลีซูด้วยกันจึงเป็นที่ค่อนข้างยาก แต่เขาก็มีสภาคนเฒ่าคนแก่หรือสภาอาวุโสประกอบด้วยผู้อาวุโสของแต่ละแซ่ สกุลในหมู่บ้านรวมตัวขึ้นอย่างหลวม ๆ เป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือและการยอมรับจากสมาชิกในหมู่บ้านทำหน้าที่ ดูแลปกครองรักษาความสงบเรียบร้อย ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางราชการตัดสินใจคดี และหรือดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นประเพณีหรือสร้างสรรค์สิ่งสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้านของตนเอง เจ้าหน้าที่ของทางราชการหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถและมี

ความประพฤติดี จะเป็นคนไทยหรือลีซูก็ดเมื่ออยู่ประจำในหมู่บ้านลีซุมักจะได้รับการยกย่อง เคารพนับถือ และเป็นเสมือนสมาชิกคนหนึ่งของสภาผู้เฒ่าผู้แก่ด้วย ทั้งนี้อยู่ที่ว่าหากเขาได้ประพฤติปฏิบัติตนจนเป็นที่ยอมรับของชาวเขาเผ่าลีซู

๒.๒.๙ ประเพณีของเผ่าลีซู

ประเพณีปีใหม่ (โซเซยี่) หรือการกินวอ

ประเพณีนี้จะจัดขึ้นในวันที่ ๑ เดือน ๑ ของเดือนลีซู ซึ่งลีซูเรียกเดือนนี้ว่า “โซเซยี่ อาบา” เป็นวันที่มีความสำคัญมากสำหรับชาวลีซู เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่เริ่มต้นสำหรับชีวิต และสิ่งใหม่ให้สิ่งเก่า ๆ ที่ไม่ดีหมดไปพร้อมกับปีเก่า จึงต้องมีการเฉลิมฉลองด้วยการทำพิธีกรรม และจัดงานรื่นเริง เช่น การทำบุญศาลเจ้า และเทพเจ้าต่าง ๆ ของชาวลีซู การขอศีลพรจากเทพเจ้า และผู้อาวุโส การร้องเพลง การเล่นดนตรี และการเต้นรำ เป็นต้น ก่อนวันปีใหม่ ๑ วัน หรือวันสุดท้ายของเดือน “หลายี” (เดือน ๑๒) จะมีการตำข้าวปึก หรือเรียกว่า “ปาปาเตียะ

สำหรับกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำในวันนี้ คือ นึ่งข้าวเหนียว เพื่อตำข้าวปึกในตอนเช้า เมื่อข้าวสุกแล้วก็นำข้าวเหนียวไปตำใน “ลูทว” จนนุ่ม และโรยแป้งหรืองา เพื่อไม่ให้ข้าวเหนียวติดมือ และปั้นเป็นก้อนพอประมาณ ใส่ลงไปในใบตองที่เตรียมไว้ โดยทบไปตองไปมา หน้าละ ๒ ก้อน จนกระทั่งใบตองหมดแผ่น จึงทำแผ่นใหม่เรื่อย ๆ จนหมด

ปาปาเตียะ” ๑ วัน ตอนเย็นวันนั้น “มือหมือ” จะต้องเป็นคนแช่ข้าวเหนียวก่อน และจุดประทัดเป็นสัญญาณบอก จากนั้นชาวบ้านอื่น ๆ จึงจะแช่ข้าวเหนียวได้ - ช่วงเย็นต้องเตรียมต้นไม้ “โซเซยี่และจีว” ซึ่งจะเลือกเอาจากต้นไม้ที่มีลักษณะงาม ลำต้นเรียวยาว สูงประมาณ ๑.๕ เมตร โดยนำต้นไม้มาปักกลางลานบริเวณบ้าน จากนั้นนำ “ปาปา” และเนื้อหมูหันยาวประมาณ ๖-๗ นิ้ว “ซาซื่อ” แขนงที่เสา และจุดรูป ๒ ดอก และมีการเตรียมไข่ต้ม และเส้นด้ายยาวขนาดที่จะมัดที่คอหรือข้อมือได้ เท่ากับจำนวนสมาชิกในบ้าน ผู้อาวุโสในบ้าน (จะเป็นผู้ชาย) เป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญ “โซฮยาควว” โดยการเอาไข่ต้มทั้งหมด และเส้นด้ายที่จะใช้มัดวางขนถ้ายที่ใส่ข้าวสุกที่วางบนผ้าอีกชั้นหนึ่ง ไปยืนเรียกขวัญที่หน้าประตูบ้านเมื่อทำพิธีเสร็จ จึงทำการผูกด้ายสายสิญจน์ และให้ไข่ต้มแก่สมาชิกคนละใบ เพื่อให้ขวัญที่อาจหลุดลอยไปจากร่างกายของเจ้าของได้กลับเข้าร่างของตน

สำหรับการตั้ง “โซเซยี่และจีว” นั้น เพื่อเป็นการอันเชิญให้เทพผู้หญิงลงมาประทับ ซึ่งจะให้ศีลและพรแก่เจ้าของบ้าน และจะลงมาเยี่ยมเยียนปีละครั้งในตอนเช้าของวัน “อาพวที่จี” (วันแรกของวันปีใหม่) ดังนั้นจึงต้องทำความสะอาดบ้าน ก่อนที่เทพองค์นี้จะลงมา เชื่อว่าหากบ้านไหนสกปรกจะไม่ให้พร นอกจากนี้ยังใช้สำหรับเป็นจุดศูนย์กลางในการเต้นรำรอบ ๆ ต้นอีกด้วย เพื่อเฉลิมฉลองปีใหม่ และขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากบริเวณบ้านเมื่อตั้ง “โซเซยี่และจีว” แล้วก็เตรียมทำเทียนโดยเอาก่อนชีผึ้งไปร่อนไฟให้อ่อน แล้วปั้นเป็นก้อน และไปรูดกับด้ายที่ซึ่งเตรียมไว้จนหมดด้าย แล้วนำมาตัดเป็นท่อน ๆ ยาวพอประมาณสำหรับใช้ทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญูณบรรพบุรุษ กลางคืนจะมีการเต้นรำรอบ ๆ “โซเซยี่และจีว” ของทุก ๆ บ้านตลอดคืน โดยจะมีการเวียนจนครบทุกบ้าน เพื่อเป็นการขับไล่สิ่งเลวร้ายไปให้หมด พร้อมกับปีเก่า และต้อนรับสำหรับปีใหม่ ซึ่งชาวลีซูเรียกว่า “โซเปจีวะ”

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเต้นรำ ได้แก่ ซึง “ซื่อปือ” แคนน้ำเต้า “ฟุหวลว” มีหลายประเภท มีทั้งแคนสั้น และแคนยาว และขลุ่ย “จัวหลว” เป็นต้น

พิธีสำคัญในงานปีใหม่จะมีเพียง ๓ วันเท่านั้น นอกจากนั้นจะสามารถจัดงานรื่นเริง เต้นรำ ร้องเพลง ได้เรื่อย ๆ ประมาณ ๓- ๗ วัน หรือตามแต่คนในชุมชนอยากจะจัด รายละเอียดแสดง ดังภาพที่ ๒.๘ ประเพณีปีใหม่อลีซู

ภาพที่ ๒.๘ ประเพณีปีใหม่อลีซู

ประเพณี กินข้าวใหม่

ประมาณเดือนธันวาคม (หลังเก็บเกี่ยวข้าว) สิ่งที่น่าแปลกนั้น คือ ตามความเชื่อชาวใหม่ ที่ทำพิธีแล้ว ต้องให้หมากินก่อน

พิธีไหว้ผี เลี้ยงผี

ชาวบ้านจะตั้งศาลา ไม่มีวันกำหนดที่แน่นอน แล้วแต่ว่าบ้านใดครอบครัวใดจะประสงค์ที่จะประกอบพิธี

(แหล่งข้อมูล : มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑสถานชาวเขาดอนไลน์,
<http://www.hilltribe.org>)

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พนัส พงษ์สุรินทร์และคณะ (๒๕๔๖) ศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ของสมาชิก ชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนน่ายู่ พบว่า สมาชิกชุมชนมีศักยภาพในการร่วมกันค้นหาปัญหา และทุนของ ชุมชน สามารถ ตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชน ในลักษณะ พึ่งตนเองได้ วัตถุประสงค์การ วิจัยประกอบด้วย การศึกษา และวิเคราะห์กระบวนการจัดประชุม ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการจัดทำแผน ชุมชนพึ่งตนเอง และศึกษาผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการ มีส่วนร่วม และพึ่งตนเองของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่ายู่

จุฑารัตน์ พาพันธ์และคณะ (๒๕๔๙) ศึกษากระบวนการ PAR เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางด้าน สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม พบว่า การพัฒนาการเรียนรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมต้องอาศัยพลวัตและ ทุนของชุมชน ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ คือการร่วมมือจากชุมชน ความศรัทธา ความสัมพันธ์เครือญาติ ความร่วมมือจากโรงเรียน ความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ได้แก่ ความขัดแย้งภายในชุมชน การขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง งบประมาณ เวลา เป็นต้น

ผุสดี จันทรบาง และคณะ (๒๕๕๐) ได้ทำการต่อยอดกิจกรรมจากโรงเรียนที่มีการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพฝังตัวแล้วในโรงเรียนด้วย การพัฒนาทีมนวัตกรรมสังคมโดยใช้ชุมพลังและความสามารถของชุมชนเป็นฐาน ประกอบด้วยสมาชิกจาก สมาชิกพหุพาที (partner ship) ได้แก่ ทันตภิบาล ผู้นำนักเรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียน อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ ที่โรงเรียนตั้งอยู่ จากจังหวัดแพร่ ๙๐ คน จังหวัดสิงห์บุรี ๖๐ คน เพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่ที่ดีกว่าเดิม ซึ่งประกอบด้วย ในการขับเคลื่อนชุมชน เพื่อการประสานความคิด เนรมิตสุขภาพนักเรียน การพัฒนาทีมนวัตกรรม ดำเนินการโดยคณะวิทยากรสถาบันเสริมสร้างพลังชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ (จัดประชุม : จังหวัดแพร่ ๙-๑๑ พ.ค. ๕๐ จังหวัดสิงห์บุรี ๒๘-๓๐ พ.ค.๕๐) เริ่มจากกระบวนการ การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือทีมนวัตกรรมสังคม (Social Innovator Team) โดยใช้ กระบวนการสุนทรียสนทนา (Appreciative Inquiry) การปรับทัศนคติ ใ้มองโลกในแง่ดีการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยสินทรัพย์ของชุมชนเป็นฐาน (Asset Based Community Development : ABCD) โดยการเข้าถึงชุมชนทางบวก และใช้เครื่องมือแผนที่เดินดิน การเปิดเวทีชาวบ้านด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูลและกำหนดภาพฝันของชุมชนที่อยากเห็น ทีมนวัตกรรมสังคมกลับไปดำเนินการในชุมชนของตนตามแผนที่วางไว้ และการถอดบทเรียนการประเมินผลระหว่างการทำงานและการจัดการความรู้ที่มีส่วนร่วม ที่จังหวัดแพร่

สมควร ไกรกระจ่าง (๒๕๕๐) โครงสร้างประชากรและสภาวะสุขภาพเผ่าลีซู จากการวิจัยนี้ทำการสำรวจโครงสร้างประชากรและสภาวะสุขภาพชาวเขาเผ่าลีซู ในระหว่างเดือน ธันวาคม ๒๕๔๙ - กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ กลุ่มตัวอย่างใช้แบบ Random sampling หลายขั้นตอน โดยใช้พื้นที่การสุ่มจากจังหวัดที่มีชาวเขาเผ่าลีซูอาศัยอยู่ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ คราวเรือนชาวเขาเผ่าลีซู มีสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง เฉลี่ย ๔.๗ คน/หลังคาเรือน ส่วนมากเป็นครัวเรือนเดี่ยว ร้อยละ ๗๔.๒ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๗๑.๐ ลักษณะบ้านเรือนคงทนถาวร ร้อยละ ๗๐.๘ มีและใช้ส้วมถูกสุขลักษณะ ร้อยละ ๘๗.๐ มีน้ำสะอาดดื่มพอเพียง ร้อยละ ๑๐.๗ การกำจัดขยะในครัวเรือนถูกสุขลักษณะ ร้อยละ ๒.๐ และส่วนมากครัวเรือนยังใช้ฟันในการหุงต้ม ร้อยละ ๘๐.๗ สำหรับข้อมูลทางสุขภาพชาวเขาเผ่าลีซูพบว่า มีอัตราการเจ็บป่วย ส่วนใหญ่ไปรับการรักษาที่สถานบริการของรัฐ คือที่โรงพยาบาลของรัฐ ร้อยละ ๕๕.๖ ที่สถานอนามัย ร้อยละ ๒๖.๗ การรับบริการการส่งเสริมสุขภาพในแม่และเด็ก พบว่ามีการฝากครรภ์ครบตามเกณฑ์ ร้อยละ ๙๐.๔ คลอดกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและบุคลากรทางการแพทย์ ร้อยละ ๙๔.๘ ได้รับการดูแลหลังคลอดครบตามเกณฑ์ ร้อยละ ๗๕.๐ เด็กแรกเกิดที่ได้รับการชั่งน้ำหนัก มีน้ำหนักแรกคลอดน้อยกว่า ๒,๕๐๐ กรัม ร้อยละ ๔.๒ น้ำหนัก ๓,๐๐๐ กรัม ขึ้นไป ร้อยละ ๔๘.๐ ซึ่งเด็กอายุไม่เกิน ๔ เดือน ได้รับนมแม่อย่างเดียว ร้อยละ ๖๗.๖ สำหรับเด็กแรกเกิด ๕ ปี มีการประเมินภาวะโภชนาการโดยการชั่งน้ำหนักตามเกณฑ์ ร้อยละ ๗๗.๕ น้ำหนักค่อนข้างน้อย และน้อยกว่าเกณฑ์พบร้อยละ ๑๗.๓ เด็กอายุ ๓ ปี มีฟันผุ ร้อยละ ๒๖.๐ สตรีอายุ ๓๕-๕๙ ปี มีการตรวจเต้านมด้วยตนเอง ร้อยละ ๑๙.๑ ตรวจโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ร้อยละ ๓๓.๓ และได้รับการคัดกรองมะเร็งปากมดลูก ร้อยละ ๔๗.๓ ชายหญิงอายุ ๓๕ ปีขึ้นไปเคยตรวจสุขภาพประจำปีเพียงร้อยละ ๐.๙

รุ่งรัศมี ศรีวงศ์พันธ์ (๒๕๕๑) กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชนชาวเผ่ากะเหรี่ยงตำบลแม่ต๋าน อำเภอยาง่าง จังหวัดตาก ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนมีนาคม ๒๕๔๙ - มิถุนายน ๒๕๕๑ รวม ๑๖ เดือน แบ่งการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะ คือระยะก่อนการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัย และระยะหลังดำเนินการวิจัย ประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของศูนย์อนามัยที่ ๔

ราชบุรี จำนวน ๓ กระบวนการได้แก่กระบวนการเรียนรู้ที่ ๑ การประชุมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลแม่ต๋าน กระบวนการเรียนรู้ที่ ๒ การพัฒนาโครงการและทีมงาน และกระบวนการเรียนรู้ที่ ๓ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และการทำงานเป็นทีม ในการขับเคลื่อนพลังชุมชนร่วมกับภาคี ๓ ภาคส่วนในตำบลแม่ต๋าน และอำเภอท่าสองยางได้แก่ ภาคีท้องถิ่น(องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ต๋าน) ภาคีราชการ (โรงพยาบาลท่าสองยาง และศูนย์บริการการศึกษาของระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอท่าสองยาง) และภาคีประชาชน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากนั้นที่กรายงานการประชุม การสังเกต และการจดบันทึกของนักวิจัย ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเรียนรู้ที่ออกแบบไว้ ๓ กระบวนการ ก่อให้เกิดการร่วมคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสังเคราะห์เป็นแผนชุมชนตำบลแม่ต๋าน มีโครงการรองรับตามแนวคิดวิสัยทัศน์ ๖ ด้าน (ฝันป่าสมบูรณ์เศรษฐกิจพอเพียง สุขภาพดี การศึกษาดี ยาเสพติดไม่มี และประชาชนสามัคคี) จำนวน ๑๙ โครงการและเกิดการรวมตัวกันของภาคีประชาชน ภายใต้ชื่อ “ภาคีชุมชนตำบลแม่ต๋าน” มีการดำเนินการตามแผนชุมชน จำนวน ๑ โครงการ คือโครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตำบลแม่ต๋าน ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการภายใต้วิสัยทัศน์ประชาชนสามัคคี ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน

อุทัยวรรณ กาญจนกมล (๒๕๕๑) การพัฒนาชุมชนโดยอาศัยสินทรัพย์ของชุมชนเป็นฐานและสุนทรียปรัชญา : เอกสารการเรียนรู้ในหลักสูตรการยกระดับบริการสาธารณะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดับก้าวหน้า ลำดับที่ ๓.๒ โดยแนวทางการพัฒนาชุมชน ๒ แบบ แบบ ที่ ๑ แบบดั้งเดิม ฐานคิด : ความจำเป็น ความขาดแคลน จุดมุ่งหมาย : การเปลี่ยนแปลงองค์กร การสื่อสาร : ปัญหาและการใส่ใจ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง : มีอาชีพ ผู้เชี่ยวชาญ นักเทคโนโลยี ทัศนะของปัจเจกชน เป็นผู้รับบริการ ลูกค้า ผู้ป่วย ฐานความจำเป็นของชุมชน คือ “ ปัญหา ” คนไม่มีงานทำ แก้งมอเตอไรซ์ค้อชาญกรรม ครอบครัแตกแยก คนไร้บ้าน อุบัติเหตุ เด็กถูกล่อลวง คนอ่านหนังสือไม่ออก ขาดสวัสดิการ คนยากจน เด็กหนีเรียน เอดส์ คนฆ่าตัวตาย คนติดยา ขยายเสพติด แก้ง ๑๘ มงกุฎ แม่อายุน้อย วัณโรค คนป่วยโรคประสาท โรคจิต โรคเรื้อรัง อากาศเป็นพิษ สารปรอทปนเปื้อน บัญหาขยะ ปัญหาทัศนียภาพ ฯลฯ แบบที่ ๒ แบบทางเลือกใหม่ ประกอบด้วย ฐานคิด : สินทรัพย์ ชุมชน จุดมุ่งหมาย : เพิ่มความสามารถชุมชน สร้างชุมชน การสื่อสาร : พรสวรรค์ ความสำเร็จ ความหวัง ความใฝ่ฝัน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง : ผู้นำธรรมชาติ สัมพันธภาพ ทัศนะของปัจเจกชน พลเมือง ผู้ผลิต เจ้าของ ผู้ร่วมพัฒนา สินทรัพย์ชุมชน “ ชุมทรัพย์ ชุมพลัง ” เยาวชน ผู้สูงวัย แม่บ้านพ่อบ้าน ศิลปิน วัด โบสถ์ โรงเรียน ศาลาประชาคม ห้องสมุด สื่อพื้นบ้าน ชมรม วงดนตรี สวนสาธารณะ สวนสมุนไพร ตลาด กลุ่มเพื่อนใจ โรงละคร ศูนย์สุขภาพชุมชน วิทยุชุมชน โรงเรียนโรงพยาบาล ศูนย์การเรียนรู้ชมรมวัฒนธรรม โรงเรียนชุมชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ

ศิริวรรณ ทาวงศ์มา, น้ำเพชร ศิริมังขศรี (๒๕๕๑) กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนชาวเขาเผ่ามูเซอ ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าวก จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่าจากกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ ผลลัพธ์ที่ได้ มี ๓ ประการได้แก่ วิสัยทัศน์ของตำบลป่าไผ่ แผนแม่บทชุมชนตำบลป่าไผ่รวมทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน และการก่อตั้งสภาชุมชนตำบลป่าไผ่ ในการนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าไผ่ ได้นำผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้คือ วิสัยทัศน์และแผนปฏิบัติการ/โครงการต่างจากแผนแม่บทชุมชนมาบรรจุเข้าสู่แผน ๓ ปี ตามยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าไผ่ ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สามารถร่วมคิด ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสังเคราะห์แผนแม่บทชุมชน นำไปสู่แผนปฏิบัติ

การและโครงการต่าง ๆ ซึ่งมีโครงการรองรับ ๓ โครงการที่ชุมชนดำเนินการในลักษณะพึ่งตนเอง โครงการองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไผ่สนับสนุน ๑ โครงการ และหน่วยงานอื่นให้การสนับสนุน ๒ โครงการ ทำให้คณะทำงานชุมชนเกิดการเรียนรู้จนสามารถดำเนินโครงการต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลสัมฤทธิ์จากกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนตำบลป่าไผ่ ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด ที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดความตระหนักต่อปัญหาภายในชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางที่ทำให้ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในด้านการจัดการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน และนำไปสู่ความร่วมมือทางด้านอื่น ๆ ต่อไป

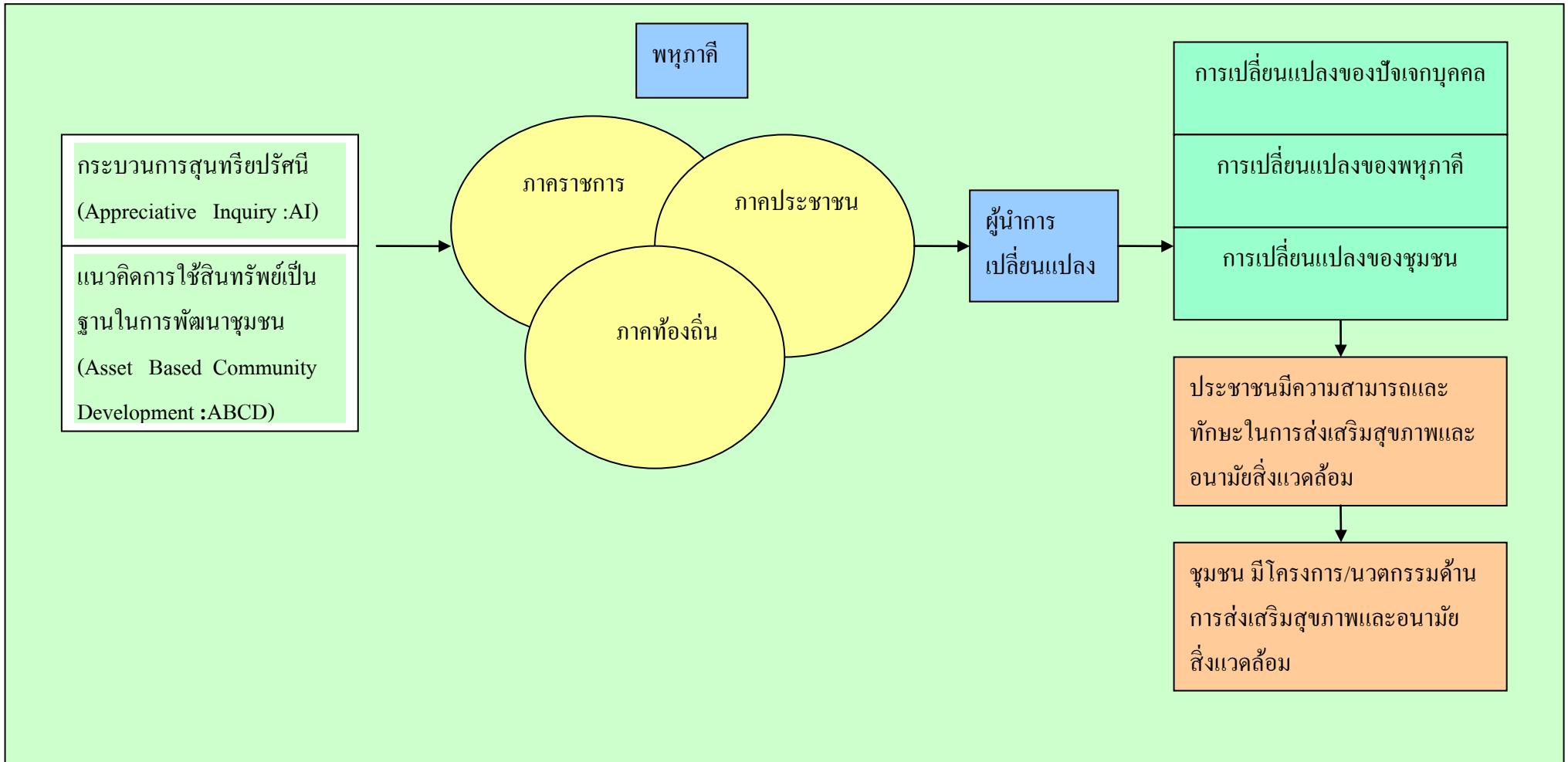
สถาบันพระปกเกล้า (๒๕๕๓) การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโรงไฟฟ้ากระบี่ในเขตตำบลคลองขนาน ปากสั้ย และตลิ่งชัน อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ การศึกษานี้เป็นการศึกษาร่วมกันของนักวิจัยและประชาชนเพื่อค้นหาพลังชุมชนโดยประชาชน โดยการจัดการอบรมเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนที่ร่วมกิจกรรม และสร้างนักวิจัยชุมชน ที่ทำหน้าที่เป็นนวัตกรรมสังคม เพื่อช่วยทำหน้าที่เป็นผู้ที่ช่วยเสริมสร้างพลังทางสังคมงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐาน ซึ่งมีวิธีการศึกษาหลากหลายวิธี ประกอบด้วย การสำรวจวรรณกรรม ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ จะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การจัดการให้ความรู้และการศึกษาโดยประชาชนเองร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ วิธีการ คือ การจัดการประชุมแบบสุนทรียสนทนา (Appreciative Inquiries) ประชาเสวนา (Citizen Dialogue) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การค้นหาสินทรัพย์ชุมชน การเสริมสร้างพลังชุมชน จากการศึกษาแนวคิดของนวัตกรรมพบว่าโครงการนี้ก่อให้เกิดสิ่งดี ๆ หลายประการ คือก่อให้เกิดความสามัคคี ทำให้ได้เรียนรู้และค้นพบทุนทางสังคมของท้องถิ่น ทำให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจและหวงแหนพื้นที่ ข้อมูลที่ได้มาใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนในอนาคต

รุ่งรัตน์ ศรีวงศ์พันธ์ (๒๕๕๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพตามแนวทางสุขบัญญัติแห่งชาติ ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านแม่ต้อคี ตำบลแม่ต๋าน อำเภอนาสายงาม จังหวัดตาก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพตามแนวทางสุขบัญญัติ ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านแม่ต้อคี ตำบลแม่ต๋าน อำเภอนาสายงาม จังหวัดตาก ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๑ - กันยายน ๒๕๕๓ รวม ๓๖ เดือนกลุ่มตัวอย่างการวิจัยได้แก่ผู้นำชุมชน แกนนำสุขภาพ มีขอบเขตของการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ใน ๓ ประเด็นได้แก่ รูปแบบของการมีส่วนร่วม ลักษณะของการมีส่วนร่วม และบทบาทการมีส่วนร่วม แบ่งการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะ คือระยะก่อนการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัย และระยะหลังดำเนินการวิจัย โดยประยุกต์ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วม ๔ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ขั้นวางแผนร่วมกับชุมชน ขั้นดำเนินงานตามแผน และขั้นติดตามและประเมินผล ร่วมกับภาคีการวิจัยได้แก่โรงพยาบาลนาสายงาม ศูนย์การศึกษาครอบครัวและเด็ก และการศึกษาตามอัยยาศัยอำเภอนาสายงาม และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา แม่ฟ้าหลวง (ศคช.) บ้านแม่ต้อคี วิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ บันทึก รายงานการประชุม การสังเกต และการจดบันทึกของนักวิจัย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพตามแนวทางสุขบัญญัติ ยึดขั้นตอนของการดำเนินงานเพื่อก่อให้เกิดการ

มีส่วนร่วมของชุมชน ๔ ขั้นตอน ผลลัพธ์จากการวิจัย มีอาสาสมัครแกนนำสุขภาพบ้านแม่ต๋อย เข้าร่วมดำเนินการวิจัย โดยมีนักวิจัยจากภายนอกและเจ้าหน้าที่ภายในพื้นที่เข้ามากระตุ้น ให้คำแนะนำปรึกษา ก่อให้เกิดการรวมตัว กระตือรือร้น และร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ ในช่วงแรกของการวิจัยเป็นการวิเคราะห์ปัญหาหรือความขาดแคลนของหมู่บ้าน พบว่ากลุ่มแกนนำเข้าร่วมแบบถูกชักชวน (Induce Participation) มากกว่าการเรียนรู้และบริหารจัดการด้วยตนเอง ดังนั้นในช่วงปีที่ ๒ ของการวิจัยได้มีการปรับแนวคิดและกระบวนการวิจัย เป็นการให้ทุนหรือภูมิปัญญา ที่มีอยู่ในกลุ่มแกนนำ และชุมชน ช่วยให้เห็นตนเองและชุมชนในมุมมองใหม่ มองเห็นความสามารถ ความดี ความเก่งของตนเอง และชุมชน และนำสิ่งเหล่านี้ไปพัฒนาหมู่บ้านได้ขึ้นพบว่าพฤติกรรมสุขภาพในกลุ่มอนามัยสิ่งแวดล้อม ได้รับการพัฒนามากกว่ากลุ่มพฤติกรรมอื่น

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างพลังชุมชนจะประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น โดยการระดมร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในผลของการเสริมสร้างพลังชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อันจะนำไปสู่การส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้วางกรอบแนวคิดการวิจัยไว้ดังนี้

๒.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ ๒.๔ กรอบแนวคิดการดำเนินงานวิจัย

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู วิธีดำเนินการวิจัยบ้านแพก
แชม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสำรวจเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา และการศึกษาบริบท วิธีชีวิตของชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูมาเป็นแนวทางในการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และหลักสุนทรียปริศนี มาขับเคลื่อนเพื่อสร้างแนวคิดการเสริมสร้างพลังชุมชนและความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ด้วยตนเองของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู บ้านแพกแชม ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ ระยะเวลาการวิจัย
- ๓.๔ ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย
- ๓.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และใช้กระบวนการสุนทรียปริศนี (Appreciative Inquiry : AI) มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

๑. พื้นที่ศึกษาวิจัย เลือกแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยพิจารณาจาก

- ๑.๑ หมู่บ้านที่มีชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ของโครงการพัฒนาราชกรชาวไทยภูเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพบกที่ ๓ ในอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

- ๑.๒ เป็นพื้นที่ที่มีการทำข้อตกลงวิจัยร่วมกัน (Memorandum of understanding: MOU) ระหว่างหน่วยงานภาครัฐราชการ ภาคท้องถิ่นและภาคประชาชน ในพื้นที่วิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำแนกได้ ๒ กลุ่มคือ

๑. พหุภาคีวิจัย หมายถึง หน่วยงานราชการที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาหมู่บ้านแพกแชม/หินแตว เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย ที่จะได้รับการพัฒนาแนวคิด การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเป็นพี่เลี้ยงชุมชน ประสานความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัย รับทราบบทบาทและมีความยินดีที่จะให้ความร่วมมือเข้าร่วมเป็นพหุภาคีวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการต่างๆ อาทิ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอเวียงแหง ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเวียงแหง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเปียงหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง สถานีสัตตถายทอดการเกษตร ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมบ้านแพกแชม ชุมปฏิบัติการทางทหารบ้านแพกแชม รวมทั้งสิ้น ๑๕ - ๒๐ คน

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู วิธีดำเนินการวิจัยบ้านแปง
แซม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖

๒. ทุนส่วนภาคประชาชน คือกลุ่มแกนนำชาวบ้านที่คัดเลือกจากผู้สมัครใจ ยินดีเข้าร่วมพัฒนาชุมชน และ/หรือได้รับการคัดเลือกจากผู้ใหญ่บ้านและที่ปรึกษาอาวุโสของหมู่บ้าน ในปีที่ ๑ ของการวิจัย และมีความเข้าใจและต้องการเข้าร่วมเป็นทีมปฏิบัติการวิจัยในช่วงของการวิจัยในระยะที่ ๒ และ ๓ เพื่อพัฒนาความสามารถให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเสริมสร้างพลังชุมชน เกิดความเข้าใจและเห็นความสำคัญของเสริมสร้างพลังชุมชนและพัฒนาชุมชนในด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม รวมถึงร่วมกำหนดทิศทางการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง กลุ่มแกนนำภาคประชาชน จำนวน ๓๐ - ๔๐ คน

หมายเหตุ ในกลุ่มทุนส่วนภาคประชาชน ไม่มีการบังคับให้เข้าร่วมโครงการวิจัย ไม่มีการถอดถอนหรือคัดออกโดยผู้วิจัยหรือผู้ใดทั้งสิ้น (ยกเว้น สมัครใจที่จะออกจากการเป็นแกนนำชุมชนเอง)

๓.๓ ระยะเวลาในการวิจัย

เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖ (ตุลาคม ๒๕๕๔ - กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖) รวมระยะเวลาวิจัยทั้งสิ้น ๓๖ เดือน

๓.๔ ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย

การดำเนินงานวิจัย ได้แบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่ ๑ ระยะเตรียมชุมชน (ปีงบประมาณ ๒๕๕๔ : ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓ - ๓๐ กันยายน ๒๕๕๔)

๑. กำหนดข้อตกลงร่วมกัน (MOU) ในการดำเนินการวิจัยด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ระหว่างศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และกองทัพบกที่ ๓ (พหุภาคีการวิจัย) โดยกำหนดภาระงานที่ชัดเจนระหว่างกัน ใน ๓ บทบาทได้แก่บทบาทที่ทำงานเพื่อชุมชน (work for them) บทบาททำงานร่วมกับชุมชน (work with them) และบทบาทสนับสนุนให้ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ (support them)

๒. พัฒนาภาคีการวิจัย เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภายใต้แนวคิดการเสริมสร้างพลังชุมชนตามกระบวนการสุนทรียปริศนีและแนวคิดการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐาน

๓. ศึกษาชุมชนใช้วิธีการศึกษาเชิงบวกแบบมีส่วนร่วมในเรื่องวิถีชีวิตวัฒนธรรมชนเผ่ามูเซอและลีซอ การส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม และค้นหาศักยภาพและชุมพลังชุมชน (Community Asset) โดยใช้กระบวนการสุนทรียปริศนี ๔ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ ร่วมค้นพบสิ่งดีแล้วชื่นชม (Discovery) ร่วมการค้นหาลือที่มีอยู่ในวิถีชนเผ่า และวัฒนธรรมชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งความสำเร็จจากการทำงานร่วมกันมาแล้ว

ขั้นตอนที่ ๒ ร่วมทอฝันอย่างสมศักดิ์ศรี (Dream) การกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนแต่ละชนเผ่า

ขั้นตอนที่ ๓ ร่วมออกแบบอย่างมีสุนทรีย (Design) การวางแผนการทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๔ ร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีเพื่อชุมชน (Destiny) การกำหนดบทบาทและวิธีการทำงานในอนาคตของภาคีในโครงการ ร่วมกัน

๔. ประเมินผลและถอดบทเรียนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม หลังดำเนินการวิจัยระยะที่ ๑ (Phase I Formative Evaluation)

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู วิจัยดำเนินการวิจัยบ้าน
แปกแซม อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ระยะที่ ๒ ระยะดำเนินการวิจัย (ปีงบประมาณ ๒๕๕๕ : ๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๕)

๑. การวางแผนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ระหว่างศูนย์พัฒนามาตย์พื้นที่สูงและ
ภาคการวิจัย โดยการมอบหมายให้ชุมชนเป็นเจ้าภาพในการดำเนินงานโครงการฯ และกำหนดพี่เลี้ยง
(Mentor) ให้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถให้ชุมชนดำเนินงานในโครงการได้รวมทั้งให้การ
สนับสนุนชุมชนดำเนินการสร้างเสริมสุขภาพ บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชนชนเผ่าลีซู

๒. ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

๓. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพัฒนาทีมงาน

๔. ประเมินผลหลังการดำเนินการวิจัยระยะที่ ๒ (Phase II Formative Evaluation)

ระยะที่ ๓ ระยะประเมินผล (Summative Evaluation) (ปีงบประมาณ ๒๕๕๖ : ๑ ตุลาคม
๒๕๕๕ – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖)

๑. ประเมินผลโครงการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation on Empowerment) เป็นการประเมินผล
อย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลังทีมงานพหุภาคี องค์กรและชุมชน มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ วางแผนการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมแก่พหุภาคี เพื่อประเมินผลและสรุปบท
เรียนรูการปฏิบัติงานวิจัย ๒ ปีที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาเพื่อประเมินผลชุมชนและจัดเวทีสุนทรียสนทนาในบ้านแปกแซม/หินแตว
เพื่อติดตามผลโครงการ

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชนและจากเวทีสุนทรียสนทนา
เพื่อเตรียมเป็นข้อมูลนำเข้า ในการประชุมเชิงปฏิบัติการประเมินผลในภาพรวมของการดำเนินโครงการวิจัย
ของตำบล

ขั้นตอนที่ ๔ ประชุมเชิงปฏิบัติการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม

๒. เวทีสรุปผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินการวิจัยระหว่างพื้นที่ดำเนินการวิจัย บ้านแปก
แซม/หินแตว ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่

๓.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี ๒ ประเภท ได้แก่

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาใช้เก็บรวบรวมข้อมูลใน
เผ่าลีซู บ้านแปกแซม/หินแตว ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วนดังนี้

ส่วนที่ ๑ แบบสำรวจข้อมูลทั่วไป วิถีชีวิต ความเป็นอยู่

ส่วนที่ ๒ แบบสำรวจเพื่อค้นหา “ชุมพลัง” ชุมชน (Community Assets Survey) เพื่อ
ประเมินทุนทางสังคมของชุมชน

ส่วนที่ ๓ แบบสำรวจทุนทางสังคม ได้แก่ บรรทัดฐาน (Norm) ความไว้วางใจ/ความเชื่อมั่น
(Trust) ความเป็นเครือข่าย (Network) ของแต่ละตำบล

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู วิธีดำเนินการวิจัยบ้านแปก
แซม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่

๒.๑ หลักสูตรการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

๒.๒ แผนพัฒนาพฤติกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

๓.๖ วิธีการเก็บข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้แบบสัมภาษณ์การมีส่วนร่วม/พฤติกรรมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัย
สิ่งแวดล้อม

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การสนทนากลุ่ม/ชุมชนสนทนา/การระดมสมอง

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการบันทึก วิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ เรียบเรียงให้เห็น
ปรากฏการณ์ต่างๆ เชิงสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมสุขภาพ
และอนามัยสิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐาน สำหรับข้อมูลคุณลักษณะทางประชากร ข้อมูลทั่วไป และข้อมูลสุขภาพ ของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดนตามแนวทางพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (หมู่บ้าน พมพ.)ฯ บ้านแปกแซม ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ มีระยะเวลาดำเนินการวิจัยเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๔ ถึงเดือนกันยายน ๒๕๕๖ จำนวน ๓๖ เดือน นำเสนอผลการวิจัยตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และวัตถุประสงค์การวิจัย ในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ ๑ ระยะเตรียมการวิจัย

ระยะที่ ๒ ระยะดำเนินการวิจัย

ระยะที่ ๓ ระยะติดตามและประเมินผล

ผลการศึกษา

ระยะที่ ๑ ระยะเตรียมการวิจัย

ระยะนี้ เป็นการเตรียมชุมชนและประสานความร่วมมือ เพื่อให้มีความพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี ระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้านบ้านแปกแซม และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เน้นการประสานความคิด ประสานความร่วมมือ สร้างสัมพันธภาพกับชุมชน และให้ความสำคัญของการศึกษาวิถีชุมชนลีซู ศึกษาสิทธิชุมชน การเข้าถึงชุมชนเชิงบวกเป็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่จะปรับเปลี่ยนวิธีคิด (paradigm shift) ของพหุภาควิจัย จากปัญหาเป็นตัวตั้ง (Problem based approach) ไปเป็นปัญญาเป็นตัวตั้ง (Wisdom based approach) ในการพัฒนา มีการสร้างทีมงานชุมชน เพื่อร่วมปฏิบัติงานวิจัย โดยการเสริมสร้างและพัฒนาความสามารถให้เป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” ดำเนินการเตรียมการ ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๓ – สิงหาคม ๒๕๕๔ รวมระยะเวลา ๑๐ เดือน

ดังรายละเอียด ของการดำเนินงาน ดังนี้

๑. ประสานความร่วมมือ ชี้แจงความเป็นมา แนวคิดของการดำเนินการวิจัย รายละเอียดของโครงการวิจัย เปิดฟังข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะและข้อพิจารณาจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในช่วงเดือนตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓ จำนวน ๑๒ หน่วยงาน อาทิ ฝ่ายความมั่นคงอำเภอยาง่าง พัฒนาการอำเภอยาง่าง สาธารณสุขอำเภอยาง่าง องค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง พบว่าหน่วยงานต่างๆทั้งในส่วนสาธารณสุข และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดกระบวนการวิจัย ในหลายประเด็น ได้แก่

๑. ศึกษาบริบท วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เพื่อร่วมทำงานกับชุมชนอย่างเข้าใจ/การสื่อสารงานวิจัย
๒. ควรระวังศัพท์ทางวิชาการ/ภาษาอังกฤษ ให้ใช้ภาษาง่ายๆให้เข้าใจ / ควรเริ่มจากจุดเล็กๆในชุมชน คือเริ่มต้นที่ครอบครัว (หรือครัวเรือน) ก่อน/ควรมีหรือสร้างสัญลักษณ์ของทีมงานพหุภาควิจัยและแกนนำชุมชน เช่น เสื้อทีม
๓. ความชัดเจนของการสื่อสารงานวิจัยให้กับชุมชน หน่วยงานร่วมวิจัย ฯลฯ

๔. ให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์การวิจัย ผ่านสื่อช่องทางต่างๆ การสร้างแรงจูงใจ (inspiration) ให้กับพหุภาคีวิจัยอย่างต่อเนื่อง
๕. การมี contact team/contact person งานวิจัย ฯลฯ เป็นต้น
๖. รูปแบบการขับเคลื่อนระดับครัวเรือน ระดับคุ้มและระดับหมู่บ้าน โดยหลักการสร้างการเรียนรู้ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน เน้นการเข้าชุมชน การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงและนักปฏิบัติการมือหนึ่ง โดยพี่เลี้ยงชุมชน เป็นผู้เอื้ออำนวย การประสานงาน ประสานความร่วมมือ และชื่นชม ให้กำลังใจ

ผู้วิจัย ได้นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ไปออกแบบและวางกระบวนการวิจัย ได้มีการร่างและร่วมกันพิจารณาร่างบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (Memorandum Of Understanding : MOU) เพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมระหว่างผู้วิจัย และพหุภาคีการวิจัยในพื้นที่วิจัย แต่ไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากความพร้อมของส่วนราชการ อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกัน (MOU) ในภาพรวม แต่ได้มีการทำความตกลงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเปียงหลวง และสถานีทดลองเกษตรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านแปกแซม ซึ่งหน่วยงานหลังนี้ มีความสำคัญและใกล้ชิดกับชุมชนบ้านแปกแซมมากที่สุด เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นแหล่งอาชีพและหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้เคียงมากกว่าหน่วยงานอื่นๆ ซึ่งอยู่ห่างไกล และการเดินทางลำบากกว่าหน่วยงานอื่นๆ

ในการนี้ จากการศึกษาร่วมกันพบว่า บ้านแปกแซม อยู่ในหมู่ ๖ ตำบลเปียงหลวง อำเภอยางใหญ่ มีบ้านบริวารอีก ๑ กลุ่มบ้าน ได้แก่บ้านหินแตว ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านขนาดเล็ก ขนาด ๓๐ หลังคาเรือน มีการบริหารการปกครอง โดยมีผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่บ้านแปกแซม และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่บ้านหินแตว จำนวน ๑ คน ทำหน้าที่ผู้นำชุมชน ผู้วิจัยได้พิจารณาให้บ้านหินแตวเป็นอีกกลุ่มบ้านในการปฏิบัติการวิจัย ดังนั้น พื้นที่ในการศึกษารุ่นนี้ จึงหมายถึง การดำเนินการใน ๑ บ้านหลัก (บ้านแปกแซม) และ ๑ บ้านบริวาร (บ้านหินแตว) โดยทั้ง ๒ หมู่บ้านนี้ จะได้รับการดูแลและปกป้องสิทธิ์อย่างเท่าเทียม เสมอภาค เสมอหน้า โดยผู้วิจัยจะระมัดระวังความเหลื่อมล้ำระหว่าง ๒ หมู่บ้าน

๒. สร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน

ผู้วิจัยได้สร้างสัมพันธ์ภาพ (Build up rapport) โดยการแนะนำทีมวิจัยกับผู้นำชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน อาทิ งานแต่งงาน งานศพ เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมของทั้ง ๒ หมู่บ้าน แทบทุกเดือน พบว่าทั้ง ๒ หมู่บ้าน มีความเป็นมิตร (Friendly) ให้ความสนใจ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้วิถีชีวิตชนเผ่าลีซุ

๓. ศึกษาและสำรวจชุมชน

ศึกษาข้อมูลที่เป็นลักษณะทางกายภาพและแหล่งทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน โดยการสังเกต บันทึกถ่ายภาพ เข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมถึงศึกษาข้อมูลจากเอกสารของหน่วยงานต่างๆ ได้ผลการศึกษาดังนี้

[illegible]

บ้านแพกแซม อยู่ท่ามกลางหุบเขาล้อมรอบด้วยภูเขา อากาศเย็นตลอดทั้งปี มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน, ฤดูฝน และ ฤดูหนาว โดยในฤดูร้อนอากาศเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน ในฤดูหนาว อากาศจะหนาวเย็น มีหมอกหนาปกคลุม และในช่วงฤดูฝนจะมีฝนตกชุก

สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านแปกแซม ส่วนใหญ่มีฐานะ ยากจน มีรายได้เฉลี่ย ๒๒,๓๙๔ บาท/คน/ปี ครัวเรือนมีการเก็บออมร้อยละ ๓๐.๙๙% ของครัวเรือนทั้งหมด ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์และรับจ้าง ผลผลิตที่จำหน่ายสู่ตลาดภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ ถั่วแดง - ประชาชนมีไฟฟ้าที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์และน้ำประปาภูเขา มีเส้นทางคมนาคมค่อนข้างดี เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก จากการสร้างทางของกรมทางหลวงชนบท และหน่วยบัญชาทหารพัฒนา สำนักงานพัฒนาภาค ๓ กองบัญชาการกองทัพไทย

สภาพสังคม สภาพบ้านเรือนของชาวบ้านแปกแซมมีความมั่นคงถาวร มีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบ ถูกสุขลักษณะ ครอบครัวมีความอบอุ่น ประชาชนส่วนใหญ่มีสุขภาพดี อายุ ๓๕ ปีขึ้นไปได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี ๔๒.๑๗ % เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับทุกคน ประชาชนที่มีอายุ ๑๕- ๖๐ ปีอ่านออกเขียนได้ คิดเป็น ๓๗.๓ % บ้านแปกแซม ไม่ปรากฏผู้เสพยาเสพติด แต่ยังคงมีปัญหาเสพยาเสพติดเนื่องจากอยู่ติดกับแนวตะเข็บชายแดน ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ติดสุรา ไม่ติดบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน ผู้สูงอายุและผู้พิการได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี ครัวเรือนในบ้านแปกแซมส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชน

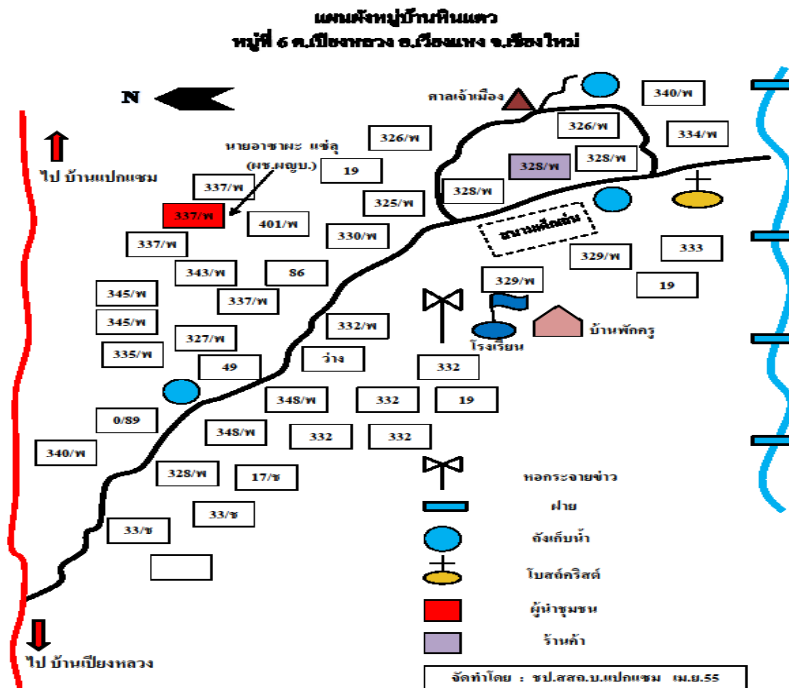
ผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนผลิต ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากเงิน เช่น แหวน สร้อย และกำไล

สถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวเกษตรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านแปกแซม ปลุกพืชผักเมืองหนาว เรือนเพาะชำไม้ดอก กล้วยไม้

กฎระเบียบหมู่บ้านแปกแซม

๑. ผู้ใดทำผิด พรบ. ยาเสพติดในหมู่บ้าน ปรับ ๑,๐๐๐ – ๕,๐๐๐ บาท ทุกกรณี
๒. ผู้ใดฝ่าฝืน เล่นการพนันทุกชนิดในหมู่บ้าน ปรับคนละ ๕๐๐ บาท
เจ้าของบ้าน ปรับ ๑,๐๐๐ บาท (ยกเว้นงานศพ)
๓. ผู้ใดยิงปืนในหมู่บ้านโดยไม่ได้รับอนุญาต ปรับ ๕๐๐ บาท ต่อ ๑ ครั้ง
๔. ร้านค้าหรือชาวบ้านทั่วไปต้องปิดไฟนอนก่อนเวลา ๒๒.๐๐ น. ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๕๐๐ บาท (ยกเว้นกรณีมีเหตุผลสมควร)
๕. ผู้ใดให้การสนับสนุนที่พักอาศัยแก่บุคคลต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง ปรับ ๑,๐๐๐ – ๕,๐๐๐ บาท
เพราะเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ
๖. ผู้ใดฝ่าฝืนทำงานในวันพระ ปรับไก่อ ๗ ตัว เหล้า ๗ ขวด เงิน ๑,๐๐๐ บาท
๗. ผู้ใดทำลายทรัพย์สินสิ่งของสาธารณะในหมู่บ้าน ปรับ ๒,๐๐๐ บาท และให้ซ่อมแซม กรณีเด็กอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี ให้ผู้ปกครองซ่อมแซม
๘. ผู้ใดทะเลาะวิวาทในหมู่บ้าน ปรับคนละ ๑,๐๐๐ บาท ทุกกรณี
๙. ผู้ใดขาดการเข้าประชุม ปรับ ๒๐๐ บาท ต่อ ๑ ครั้ง (ยกเว้นมีเหตุจำเป็น)
๑๐. ผู้ใดขาดการพัฒนาหมู่บ้าน ปรับ ๒๐๐ บาท ต่อ ๑ ครั้ง (ยกเว้นมีเหตุจำเป็น)
๑๑. ค่าสมาชิกศพ ๑๐๐ บาท ต่อ ๑ ศพ

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานบ้านหินแตว

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

บ้านหินแตว ตั้งอยู่บริเวณ พิกัด MB ๖๕๒๘๒๘ เป็นชาวเขาเผ่าลีซอ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ บ.ถ้ำออบ อ.ไชยปราการ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ประสบปัญหาที่ทำกินไม่เพียงพอ นายปามะ แซ่มู เป็นผู้นำพาราษฎรบางส่วนจำนวนประมาณ ๑๕ ครอบครัว ย้ายถิ่นฐานมาปลูกสร้างบริเวณแห่งใหม่ ณ บริเวณ บ้านหินแตวในปัจจุบันบ้านหินแตว ยังไม่ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านตาม พรบ.การปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยเป็นบริวารของบ้านแปกแซม ม.๖ ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ พิกัด MB ๖๕๒๘๒๘

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นพื้นที่ราบและราบเชิงเขาสูงอยู่ในรูปแอ่งกระทะมีภูเขาล้อมรอบ มีห้วยนาอ่อนอยู่ทางทิศเหนือ และ ห้วยสามหมื่นอยู่ทิศใต้ ใช้เป็นแหล่งน้ำในการบริโภคอุปโภค ระดับความสูงเฉลี่ยโดยประมาณ ๗๕๐ - ๙๐๐ ม. จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ภูเขาสูงรอบแอ่งกระทะระดับความสูงเฉลี่ยโดยประมาณ ๑,๒๐๐ - ๑,๔๐๐ ม. จากระดับน้ำทะเลปานกลางมี ๓ ถาด คือ ถาดฝนจะเริ่มประมาณเดือน พ.ค. - ต.ค. เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาสูงภูเขาล้อมรอบ จึงทำให้มีอากาศหนาวเย็นจนเข้าสู่ฤดูหนาว เป็นช่วงที่ยาวนานเช่นกันอุณหภูมิจะลดลงตั้งแต่ปลายฤดูฝนประมาณเดือน ต.ค. อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ ๑ องศาเซลเซียส ฤดูร้อน จะมีช่วงค่อนข้างสั้นประมาณ ๒ เดือน ประมาณเดือน มี.ค. - เม.ย. ทั้งนี้ความแห้งแล้งจะเริ่มประมาณเดือน ธ.ค. - เม.ย. อุณหภูมิประมาณ ๓๘ องศาเซลเซียส

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ สถานีสาริตและถ่ายทอดการเกษตร,ป่าไม้,สิ่งแวดล้อม
ตามพระราชดำริ บ้านแปกแซม

ทิศตะวันออก ติดกับ บ.แกน้อย อ.เชียงดาว

ทิศใต้ ติดกับ บ.ห้วยไคร้

ทิศตะวันตก ติดกับ ห้วยนายาว

ประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีทำบุญวันสำคัญทางศาสนาพุทธ

ประเพณีทำบุญวันสำคัญทางศาสนาคริสต์

ประเพณีกินวอ

ประเพณีปีใหม่ลีซอ

ประเพณีทำบุญขึ้นตอ

ประเพณีไหว้ศาลเจ้าเมือง (ไหว้ผี)

ระบบประปา : ประปาภายในหมู่บ้านเป็นระบบประปาภูเขา

ระบบคมนาคม : ถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง และถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่เส้นทางระหว่างหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง บางช่วงเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กเฉพาะช่วงที่เป็นทางโค้งอันตรายและสูงชัน มีเส้นทางที่สามารถเข้าสู่หมู่บ้านได้ ๑ เส้นทาง คือเส้นทางจาก บ้านเปียงหลวง – บ้านหินแตว ระยะทางประมาณ ๑๐ กม. ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑ ชม.

ระบบไฟฟ้า: เป็นระบบพลังงานอาทิตย์ Solarcon (solar charge controller with timer) ประชากรมีใช้ไม่ครบทุกครัวเรือน มีใช้ทั้งหมด ๑๖ ครัวเรือน ถูกไฟไหม้ ๒ ครัวเรือน คงเหลือใช้งานได้ ๑๑ ครัวเรือน

ระบบการศึกษา : มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา แม่ฟ้าหลวงบ้านหินแตว ๑ แห่ง อดีตเคยเปิดทำการสอนให้กับเด็กเล็ก แต่ปัจจุบันได้ย้ายไปสอนรวมกับ บ้านแปกแซม ชื่อศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านแปกแซม – หินแตว ณ สถานีสาริตและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้ , สิ่งแวดล้อม ตามพระราชดำริ บ้านแปกแซม

ระบบโทรคมนาคม : ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ ในหมู่บ้านราษฎร บางครอบครัว ใช้การติดต่อโทรคมนาคมด้วยโทรศัพท์มือถือของตนเอง

รถโดยสารประจำทาง : ไม่มีรถโดยสารประจำทางต้องเดินทางไปใช้รถโดยสารประจำทางรถตู้ ณ บ้านเปียงหลวง ม.๑ ต.เปียงหลวง อ.เวียงเหนือ จ.เชียงใหม่ ของบริษัทดาวทอง จำกัด

สถานที่ออกกำลังกาย : มีสนามเด็กเล่น ๑ แห่ง และสนามตะกร้อ ๑ แห่ง

การปกครอง

ผู้ใหญ่บ้าน : นายมนัส เลายีปา

ผ.ช.ผู้ใหญ่บ้าน : นายวินัย แซ่มู

ผ.ช.ผู้ใหญ่บ้าน : นายคุดะ ชิวผะ

กำนัน : นายเต็งยูน ผายนาง

ผู้นำธรรมชาติ : นายอาซาผะ แซ่ลู่

ผู้นำศาสนาคริสต์ : นายพรชัย จัวผะ

หมอผี : นายอาซือผะ กูพะ

เศรษฐกิจ : สถานภาพของเศรษฐกิจท้องถิ่น และใกล้เคียง ส่วนมากจะประกอบอาชีพ ทำนา (ปลูกข้าวไร่) ทำไร่ข้าวโพด,ค้าขาย,เลี้ยงไก่พื้นเมือง,เลี้ยงสุกรพื้นเมือง และส่วนใหญ่รับจ้าง ณ สถานีสาริตและถ่ายทอดการเกษตร,ป่าไม้,สิ่งแวดล้อม ตามพระราชดำริ บ้านแปกแซม วันละ ๑๐๐ บาท แต่รายได้ไม่พอเพียงต่อค่าครองชีพ มีราษฎรบางส่วนไปทำงานรับจ้างในจังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานครได้เดือนละประมาณ ๕,๐๐๐ บาท ในหมู่บ้านมีร้านค้าจำนวน ๑ ร้าน

กฎระเบียบของหมู่บ้าน

- ยาเสพติดในหมู่บ้านไม่ให้มีไม่ว่าจะเป็นผู้ค้าหรือผู้เสพก็ตาม : จับได้ไม่ให้อยู่ในหมู่บ้าน
- ลักทรัพย์หรือขโมย จับได้ปรับ ๕,๐๐๐ บาท
- ทะเลาะวิวาทในการจัดงานต่าง ๆ ปรับเท่าตามจำนวนเงินในการจัดงานทั้งคู่เช่นในการจัดงานตาม
ประเพณี ฯ ใช้เงินในการจัดงาน ๒๐,๐๐๐ บาท จะปรับคนละ ๒๐,๐๐๐ บาท
- ทำลายป่าสาธารณะ ปรับ ๓-๔ เท่า ของราคาป่า
- ยิงปืนในหมู่บ้านโดยไม่มีเหตุอันควร : ปรับ ๕๐๐ บาท
- ห้ามเล่นการพนันในหมู่บ้านวันมีงานศพเท่านั้น ถ้าเล่นการพนันจับได้ ปรับจำมือ ๑,๐๐๐ บาท ผู้
เล่นคนละ ๕๐๐ บาท

๔. การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนการวิจัย เพื่อให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัย และก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี เพื่อความสะดวกต่อการดำเนินการวิจัย จึงได้เตรียมคนจำนวน ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการวิจัย และชุมชน ดังรายละเอียดดังนี้

๔.๑ ภาคีการวิจัย

ในที่นี้หมายถึงหน่วยงาน/กลุ่มบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการร่วมปฏิบัติการวิจัยกับผู้วิจัย ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเปียงหลวง และเจ้าหน้าที่ของสถานีสาริตและถ่ายทอดการเกษตร,ป่าไม้, สิ่งแวดล้อมตามพระราชดำริบ้านแพกแซม มีการพบปะ ประชุมหารือ เพื่อให้เกิดการรับรู้ และความเข้าใจที่ตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย พบว่าเจ้าหน้าที่ของสถานีสาริตและถ่ายทอดการเกษตร,ป่าไม้, สิ่งแวดล้อมตามพระราชดำริ บ้านแพกแซม มีความพร้อมในการเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยมากกว่าภาคส่วนอื่นๆ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านที่ทำการศึกษาวิจัยมากกว่าหน่วยงานอื่น

๔.๒ ชุมชน

ผู้วิจัยได้สื่อสารกับผู้นำของหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้อาวุโสของหมู่บ้าน โดยการประชุมหมู่บ้าน การเข้าพูดคุยเป็นระยะ ระหว่างการสร้างสัมพันธภาพ และการศึกษาข้อมูลของหมู่บ้านทั้งบ้านแพกแซม และบ้านหินแตว ให้เข้าใจถึงที่มา แนวคิด วิธีการศึกษาวิจัย ร่วมกัน

มีการประชุมคัดเลือกสมาชิกของหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เพื่อร่วมเป็นทีมปฏิบัติการวิจัยร่วมกับผู้วิจัยและภาคีจากหน่วยงาน บ้านแพกแซม จำนวน ๓๐ คน บ้านหินแตว จำนวน ๑๕ คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ

๑. สมัครใจเข้าร่วมเป็นทีมอาสาสมัครปฏิบัติการวิจัย
๒. จำนวนให้หลากหลาย คณะเพศ และกลุ่มอายุ
๓. อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นการต่อเนื่อง อย่างน้อย ๑ ปีขึ้นไป
๔. มีความเป็นผู้นำ เสียสละ เป็นที่ไว้วางใจ หรือร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน อาจมีตำแหน่งในชุมชนหรือไม่ก็ได้

เมื่อได้มีการระบุตัวบุคคล เพื่อเข้าร่วมเป็นทีมปฏิบัติการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ประชุม เพื่อชี้แจง ที่มา แนวคิดของการดำเนินการวิจัย รวมถึงตรวจสอบความสมัครใจของการเข้าร่วมเป็นทีมแกนนำอีกครั้ง พบว่าบ้านแพกแซม ซึ่งเป็นหมู่บ้านหลัก มีจำนวนประชากรมากกว่าบ้านหินแตว ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านย่อย มีการรวมตัวแกนนำชุมชนร่วมปฏิบัติการวิจัย ได้ดีกว่าบ้านหินแตว ซึ่งแกนนำส่วนใหญ่ จะเป็นสตรีและเยาวชน (ทั้งชายและหญิง) มากกว่ากลุ่มผู้ชายวัยทำงาน ที่จะกังวลกับการประกอบอาชีพหารายได้ มากกว่าการเข้าร่วมกลุ่ม

เมื่อได้แกนนำชุมชน ทั้ง ๒ หมู่บ้านแล้ว ผู้วิจัยได้ร่วมกับแกนนำชุมชนเก็บข้อมูลหมู่บ้าน เพื่อให้แกนนำชุมชนมีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูล สถานการณ์สุขภาพของหมู่บ้าน และทำหน้าที่ล่ามอีกทางหนึ่ง) เพื่อประเมินใน ๒ ประเด็น ได้แก่

๑. สถานการณ์การมีส่วนร่วมการพัฒนาของหมู่บ้าน (การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน) ตามแบบวัดการมีส่วนร่วมปฏิบัติการ ในการพัฒนาหมู่บ้าน

๒. สถานการณ์การส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ตามแบบเก็บข้อมูลการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ครอบครัว ๖ กลุ่มพฤติกรรมสุขภาพ ได้แก่ การดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด/ การดูแลความสะอาดในช่องปาก/การบริโภคอาหาร/การใช้สารเสพติดและพฤติกรรมทางเพศ/การออกกำลังกายและการจัดการกับความเครียด/ความปลอดภัย/พฤติกรรมสุขภาพอื่นๆ และปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพดี และพฤติกรรมด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดการน้ำดื่ม/น้ำใช้ในครัวเรือน การจัดการขยะ การมีและใช้ส้วม การใช้เชื้อเพลิงในการหุงต้ม การจัดการบ้านเรือน และการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยเก็บข้อมูลด้านพฤติกรรมสุขภาพ และอนามัยสิ่งแวดล้อม จากตัวแทนครัวเรือนของบ้านแพกแซม จำนวน ๙๒ คน และบ้านหินแตว จำนวน ๓๔ คน ดังรายละเอียดดังนี้

ผลการศึกษา มีดังนี้

๑. สถานการณ์การมีส่วนร่วมการพัฒนาของหมู่บ้าน

พบว่าการมีส่วนร่วม ในทั้ง ๒ หมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านในวันสำคัญต่างๆ มากกว่าเป็นการร่วมคิด ไม่พบการมีส่วนร่วมในการประเมินผลหรือร่วมรับผลประโยชน์ ดังรายละเอียด จำแนกตามหมู่บ้านดังนี้

บ้านแพกแซม พบว่ามีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและความเป็นไปต่างๆของหมู่บ้าน ร้อยละ ๗๗.๒ นอกนั้นจะมีส่วนร่วมนานๆครั้ง ในการคิดหาวิธีที่จะทำให้หมู่บ้านมีการกินดีอยู่ดีและพัฒนายิ่งขึ้น ร้อยละ ๕๘.๗ ในการตัดสินใจทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการพัฒนา ร้อยละ ๔๗.๘ การร่วมทำกิจกรรมต่างๆที่มีในหมู่บ้าน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือ แม้ไม่ได้รับการร้องขอจากผู้นำชุมชน ร้อยละ ๔๕.๗ การร่วมติดตามความก้าวหน้าและผลของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆว่าเป็นไปตามที่หมู่บ้านคาดหวังไว้ ร้อยละ ๕๘.๗ การติดตามข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้านหรือองค์กรอื่นๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมแก้ไขปัญหาในชุมชน ร้อยละ ๕๘.๗ การบอกกล่าวหรือชักชวนให้ผู้อื่นใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆที่มีในชุมชน ร้อยละ ๖๐.๙ การว่ากล่าวตักเตือนผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เมื่อพบว่าไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านอย่างไม่มีเหตุผล ร้อยละ ๗๘.๓ การนำปัญหาต่างๆที่พบในชุมชน มาพูดคุยกับผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เพื่อช่วยกันหาแนวทางแก้ไข ร้อยละ ๔๘.๙ และการเสนอแนวคิดหรือวิธีการที่จะแก้ไขปัญหา ปรับปรุง หรือพัฒนาหมู่บ้าน ร้อยละ ๕๘.๗

บ้านหินแตว พบว่าการมีส่วนร่วม ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและความเป็นไปต่างๆของหมู่บ้าน ร้อยละ ๗๓.๕ การคิดหาวิธีที่จะทำให้หมู่บ้านมีการกินดีอยู่ดีและพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ร้อยละ ๔๗.๑ การร่วมทำกิจกรรมต่างๆที่มีในหมู่บ้าน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือ แม้ไม่ได้รับการร้องขอจากผู้นำชุมชน ร้อยละ ๕๐.๐ การร่วมติดตามความก้าวหน้าและผลของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆว่าเป็นไปตามที่หมู่บ้านคาดหวังไว้ ร้อยละ ๔๗.๑ นอกนั้นจะมีส่วนร่วมนานๆครั้ง ได้แก่การตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการพัฒนา ร้อยละ ๕๐.๐ การติดตามข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้านหรือองค์กรอื่นๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมแก้ไขปัญหามานานๆครั้ง ร้อยละ ๓๕.๓ การบอกกล่าวหรือชักชวนให้ผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆที่มีในชุมชน ร้อยละ ๖๔.๗ การว่ากล่าวตักเตือนผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เมื่อพบว่าไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านอย่างไม่มีเหตุผล ร้อยละ ๔๑.๒ การนำปัญหาต่างๆที่พบในชุมชน มาพูดคุยกับผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เพื่อช่วยกันหาแนวทางแก้ไข ร้อยละ ๔๔.๑ และการเสนอแนวคิดหรือวิธีการที่จะแก้ไขปัญหา ปรับปรุง หรือพัฒนาหมู่บ้าน ร้อยละ ๔๑.๒

๒. สถานการณ์การส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม จำแนกรายหมู่บ้าน ดังนี้

บ้านแพกแซม

ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากร พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ ๕๗.๖ เพศหญิงร้อยละ ๔๒.๔ ส่วนใหญ่มีอายุกระจายอยู่ในกลุ่มอายุ ๓๐ - ๓๙ ปี ร้อยละ ๒๒.๖ กลุ่มอายุ ๔๐-๔๙ ปี ร้อยละ ๒๒.๔ กลุ่มอายุ ๕๐-๕๙ ปี ร้อยละ ๒๓.๔ (อายุต่ำสุด ๑๕ ปี อายุสูงสุด ๘๐ ปี อายุเฉลี่ย ๔๒.๖๔ ปี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑๔.๙๕) สถานภาพทางครอบครัวเป็นแม่บ้าน ร้อยละ ๕๐.๔ มีสถานะในหมู่บ้านเป็นลูกบ้าน ร้อยละ ๙๑.๑ ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ ๘๘.๖ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๕๖.๘ รองลงมา คือนับถือผี ร้อยละ ๓๑.๒ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ ๗๓.๖ มีอาชีพทำไร่ ทำสวน ร้อยละ ๕๘.๑ รองลงมาเป็น อาชีพรับจ้าง (ลูกจ้างสถานีรถไฟและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมบ้านแพกแซม) ร้อยละ ๓๔.๗ รายได้ของครอบครัวต่อเดือน อยู่ในช่วง ๑,๐๐๑-๒,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๖๗.๘ รองลงมาคือรายได้ ๒,๐๐๑-๓,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๒๓.๖ (รายได้ต่ำสุด ๕๐๐ บาท/เดือน รายได้สูงสุด ๑๐,๐๐๐ บาท/เดือน รายได้ต่อเดือนเฉลี่ย ๒,๑๘๐ บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑๑๙๐.๐๓) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ให้ความเห็นว่ารายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ ๙๓.๕

ด้านการส่งเสริมสุขภาพ จำแนกตามกลุ่มพฤติกรรมสุขภาพดังนี้

พฤติกรรมดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด ส่วนใหญ่มีการดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด ได้แก่ การตัดเล็บมือ เล็บเท้า การล้างมือ การเก็บข้าวของเครื่องมือเครื่องใช้ในบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ร้อยละ ๙๘.๔

พฤติกรรมการดูแลสุขภาพในช่องปาก แปรงฟันวันละ ๒ ครั้ง ร้อยละ ๔๙.๖ รองลงมาคือ แปรงฟันทุกวัน ร้อยละ ๓๖.๘ มีการใช้ยาสีฟันผสมฟลูออไรด์ ร้อยละ ๗๗.๒ ไม่เคยตรวจสุขภาพฟัน ร้อยละ ๘๒.๔ เคยตรวจสุขภาพฟันอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ร้อยละ ๑๗.๖ พบว่ามีฟันผุ ร้อยละ ๒๗.๒ มีฟันผุโดยเฉลี่ย ๑.๘ ซี่ (มีจำนวนฟันผุดำสุด ๑ ซี่ สูงสุด ๒ ซี่)

พฤติกรรมการบริโภคอาหาร รับประทานอาหารครบทุกมื้อ ร้อยละ ๙๗.๖ มีการเติมเกลือและผงชูรสทุกครั้ง ที่ปรุงอาหาร ร้อยละ ๙๙.๒ ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมรับประทานอาหารเช้าลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่ กินอาหารที่ปรุงสุกใหม่ๆ ร้อยละ ๙๐.๖ ล้างมือให้สะอาดก่อนกินอาหารและหลังรับประทานอาหาร ร้อยละ ๘๔.๔ รับประทานอาหารที่สด สะอาด ปราศจากสารอันตราย ร้อยละ ๗๓.๔ และ ส่วนใหญ่ไม่เคยอ่านฉลากคุณค่าทางอาหารที่ข้างซองหรือข้างขวด ร้อยละ ๖๗.๗ เนื่องจากอ่านหนังสือไม่ออก ในครัวเรือนมีการเก็บอาหารให้พ้นจากแมลงและสัตว์นำโรค ร้อยละ ๗๖.๖ มีการใช้เกลือไอโอดีนในการประกอบอาหาร ร้อยละ ๙๙.๒

พฤติกรรมการใช้สารเสพติดและพฤติกรรมทางเพศ มีการสูบบุหรี่ ร้อยละ ๑๖.๑ ดื่มแอลกอฮอล์ ร้อยละ ๔๓.๓ โดยเป็นการดื่มนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ ๖๔.๒ ไม่พบการเสพยาเสพติด ในรอบ ๖ เดือนที่ผ่านมา ไม่พบการมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาหรือสามี และมีการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง ร้อยละ ๑๐๐

พฤติกรรมการออกกำลังกายและการจัดการกับความเครียด พบว่ามีการออกกำลังกาย ร้อยละ ๘๒.๔ ในผู้ที่ไม่ออกกำลังกาย ให้เหตุผลว่า อายุมากแล้ว และเห็นว่าการเดินทางไปทำงานถือเป็นการออกกำลังกายแล้ว ส่วนใหญ่ไม่เคยตรวจสุขภาพประจำปี ร้อยละ ๙๒.๔ ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ทั้งดีและร้าย ร้อยละ ๙๕.๐ มีวิธีการผ่อนคลายความเครียด ด้วยวิธีต่างๆเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่ ไปเที่ยว/นอนหลับ/ดูโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๐๐ ทำงานอดิเรก ร้อยละ ๑๐๐ ปรึกษาหารือกับผู้อื่น ร้อยละ ๙๘.๑ และ รับประทานยาคลายเครียด ร้อยละ ๓.๑

พฤติกรรมความปลอดภัย มียานพาหนะเป็นของตนเอง ร้อยละ ๔๗.๖ เป็นรถจักรยานยนต์ ร้อยละ ๙๕.๒ มีหมวกนิรภัย ร้อยละ ๘๕.๒ เคยซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์ ร้อยละ ๙๒.๖ และสวมหมวกนิรภัย เมื่อซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์เพียง ร้อยละ ๑๓.๗ เคยดื่มแอลกอฮอล์ก่อนขับขี่ยานพาหนะ ร้อยละ ๑.๖ เคยประสบอุบัติเหตุจากการขับขี่ยานพาหนะด้วยสาเหตุจากการดื่มแอลกอฮอล์ ร้อยละ ๔.๑

พฤติกรรมสุขภาพอื่นๆ มีการพักผ่อนเพียงพอ อย่างน้อยวันละ ๖-๘ ชั่วโมง ร้อยละ ๘๘.๗ มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยอยู่ ร้อยละ ๒๒.๘ โรคที่เป็นได้แก่ โรคกระเพาะอาหาร ความดันโลหิตสูง ความดันโลหิตต่ำ ปวดบวม ปวดหัวเข่า ไมเกรน วัณโรคและโรคประสาท เมื่อมีปัญหาสุขภาพ ได้จัดการปัญหาสุขภาพด้วยวิธีเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรก ดังนี้ ไปพบแพทย์ ร้อยละ ๘๘.๓ นอนพัก ร้อยละ ๔๐.๖ ซื้อยามารับประทาน ร้อยละ ๓๗.๕ กิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าจำเป็นต่อการส่งเสริมสุขภาพ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๕ ลำดับแรกได้แก่ นอนหลับให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๙.๗ กินอาหารที่มีประโยชน์ ร้อยละ ๖๗.๒ ไปพบแพทย์ ร้อยละ ๕๓.๑ ออกกำลังกาย ร้อยละ ๔๖.๙ พักผ่อน/ทำงานอดิเรก ร้อยละ ๓๑.๓ และ

ได้ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ในระดับปานกลาง ร้อยละ ๖๔.๗ รองลงมา คือ ระดับมากร้อยละ ๑๘.๘ เป็น
การทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ร่วมกับครอบครัว ร้อยละ ๔๓.๐ รองลงมาคือทำกับกลุ่ม ร้อยละ ๒๗.๓

ปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพดี พบว่า ครวเรือนวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องกับการ
ส่งเสริมสุขภาพ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรกได้แก่ มีแซมพูสระผม ร้อยละ ๙๕.๑ มีสบู่ ร้อยละ
๙๙.๒ และมีแปรงสีฟัน ร้อยละ ๘๘.๖

ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม

การมีและใช้ส้วม มีส้วมใช้เพียงร้อยละ ๔๕.๕ เป็นส้วมราดน้ำ ร้อยละ ๙๔.๙ หากไม่มีส้วม
ไปถ่ายในป่า ร้อยละ ๖๒.๕ รองลงมาคือใช้ส้วมร่วมกับญาติ/เพื่อนบ้าน ร้อยละ ๓๗.๕

น้ำดื่มน้ำใช้ในครัวเรือน ส่วนใหญ่ใช้น้ำจากประปาภูเขาเป็นน้ำดื่มร้อยละ ๘๒.๑ และน้ำใช้ในครัวเรือน
ร้อยละ ๗๘.๙ ตามลำดับ ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าน้ำดื่มส่วนใหญ่มีความสะอาด ร้อยละ ๙๑.๙ และเพียงพอ
ต่อการดื่ม ร้อยละ ๖๘.๖ สรุปได้ว่าครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาด ร้อยละ ๙๑.๙ ส่วนใหญ่มีการทำให้น้ำสะอาดโดย
การต้ม ร้อยละ ๕๒.๙ และไม่มีการทำให้น้ำสะอาด ร้อยละ ๔๓.๘

การกำจัดขยะ พบประเภทขยะในครัวเรือน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก ได้แก่ ขวด
พลาสติก ร้อยละ ๘๕.๒ ขยะเปียก ร้อยละ ๗๔.๒ ขวด/กระป๋องนม ร้อยละ ๖๐.๒ และพบว่ามี
กำจัดขยะด้วยวิธีเผากลางแจ้ง มากที่สุด ร้อยละ ๖๗.๒ รองลงมาคือ การทิ้งในป่า ร้อยละ ๒๘.๑

การใช้เชื้อเพลิงในการหุงต้ม ส่วนใหญ่ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม ร้อยละ ๙๘.๔ มีความ
เพียงพอของเชื้อเพลิงในครัวเรือน ร้อยละ ๖๓.๑

การจัดการบ้านเรือน สภาพบ้านมีความคงทนถาวรและมีความมั่นคง ร้อยละ ๘๕.๑ มีการจัด
บ้านเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดและถูกสุขลักษณะ ร้อยละ ๙๘.๓ บ้านเรือนมีแมลง สัตว์ และพาหะ
นำโรค เช่นแมลงวัน แมลงสาบ หนู ยุง ฯลฯ ร้อยละ ๙๔.๕ ครัวเรือนไม่มีการรบกวนจากมลพิษและ
สิ่งแวดล้อม ร้อยละ ๕๖.๓ สำหรับการรบกวนที่พบ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ควั่นไฟ ร้อยละ
๓๐.๕ เสียงดัง ร้อยละ ๒.๓ กลิ่นเหม็น/ฉุน ร้อยละ ๑.๖ และการสั่นสะเทือน ร้อยละ ๐.๘ มีการก่อกำจัดน้ำเสีย
ในครัวเรือน ร้อยละ ๕๐.๔ ครัวเรือนมีการป้องกันอุบัติเหตุ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่
หลีกเลี่ยงการซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าด้วยตัวเอง ร้อยละ ๕๘.๖ ไม่แตะต้องเครื่องใช้ไฟฟ้าขณะที่มือและเท้าเปียก
ร้อยละ ๕๗.๐ และปิดไฟฟ้า เมื่อออกจากบ้าน ร้อยละ ๕๕.๕ ส่วนการสร้างความปลอดภัยในชีวิตและ
ทรัพย์สินได้แก่ การเก็บไว้เอง ร้อยละ ๒๔.๒ รองลงมาคือการนำเงินไปฝากธนาคาร ร้อยละ ๒.๓ มีการสร้าง
ความสัมพันธ์ในครอบครัว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรก ได้แก่การช่วยกันทำงาน ร้อยละ ๗๕.๐
การปรึกษาหารือและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ร้อยละ ๔๔.๕ และเผื่อแผ่มีน้ำใจให้กันและกัน ร้อยละ ๔๓.๘

การใช้สารเคมีในการเกษตร มีการใช้สารเคมีในการทำไร่ ทำสวน ร้อยละ ๖๙.๗ มีการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่ ใส่หน้ากาก ถุงมือ เสื้อแขนยาว สวมแว่นตา และอาบน้ำทันทีหลังฉีดพ่นเสร็จ ใช้ไม้คนขณะผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เท่ากัน ร้อยละ ๖๒.๕ ไม่สูบบุหรี่หรือกินอาหารขณะฉีดพ่นสารเคมี ร้อยละ ๖๑.๗ ยืนอยู่เหนือลมพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ ๕๗.๐ และอ่านฉลากทุกครั้งก่อนใช้งานและปฏิบัติตามคำแนะนำในฉลากอย่างเคร่งครัด ร้อยละ ๓๘.๓

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่เป็นความต้องการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้านให้สะอาด เช่น การทำความสะอาดหมู่บ้าน มีน้ำที่สะอาดไว้บริโภคการกำจัดขยะ การมีที่ทิ้งขยะ การมีส้วมใช้ การมีสนามกีฬาหมู่บ้านและมีอุปกรณ์กีฬา เป็นต้น

บ้านหินแตว

ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากร พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๖๔.๕ อายุต่ำสุด ๑๖ ปี อายุสูงสุด ๕๘ ปี อายุเฉลี่ย ๓๕.๔๘ ปี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑๒.๔๙ มีสถานภาพทางครอบครัวเป็นแม่บ้าน ร้อยละ ๔๕.๒ มีสถานะในหมู่บ้านเป็นลูกบ้าน ร้อยละ ๔๘.๒ ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ ๘๐.๖ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๖๗.๗ รองลงมาคือศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๒๙.๐ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ ๘๐.๖ มีอาชีพรับจ้าง (ลูกจ้างสถานีสานิตและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมบ้านแพกแซม) ร้อยละ ๕๑.๖ รองลงมาคือทำไร่ ทำสวน ร้อยละ ๓๒.๓ รายได้ของครอบครัวต่อเดือน ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง ๑,๐๐๐ – ๓,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๗๑.๐ (รายได้ต่ำสุด ๑,๐๐๐ บาท/เดือน รายได้สูงสุด ๖,๐๐๐ บาท/เดือน รายได้ต่อเดือนเฉลี่ย ๒,๔๕๖ บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑,๑๐๔.๑๘) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า รายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ ๗๔.๒

ด้านการส่งเสริมสุขภาพ จำแนกตามกลุ่มพฤติกรรมสุขภาพดังนี้

พฤติกรรมกรดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด ส่วนใหญ่มีการดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด ได้แก่ การตัดเล็บมือ เล็บเท้า การล้างมือ การเก็บข้าวของเครื่องมือเครื่องใช้ในบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ร้อยละ ๑๐๐

พฤติกรรมกรดูแลสุขภาพในช่องปาก ส่วนใหญ่แปรงฟันวันละ ๒ ครั้ง ร้อยละ ๗๔.๒ รองลงมาคือ แปรงฟันวันละ ๑ ครั้ง ร้อยละ ๑๙.๔ มีการใช้ยาสีฟันผสมฟลูออไรด์ ร้อยละ ๙๐.๓ เคยตรวจสุขภาพฟันอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ร้อยละ ๓๒.๓ พบว่ามีฟันผุ ร้อยละ ๒๒.๖ มีฟันผุโดยเฉลี่ย ๒.๗๑ ซี่ (มีจำนวนฟันผุต่ำสุด ๑ ซี่ สูงสุด ๘ ซี่)

พฤติกรรมกรบริโภคอาหาร รับประทานอาหารครบทุกมื้อ ร้อยละ ๑๐๐ มีการเติมเกลือและผงชูรสทุกครั้งที่ปรุงอาหาร ร้อยละ ๑๐๐ ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมกรรับประทานอาหารเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่ กินอาหารที่มีการเตรียม การประกอบอาหารและใส่ในภาชนะที่สะอาด ร้อยละ ๘๐.๖ กินอาหารที่ปรุงสุกใหม่ๆ ร้อยละ ๗๗.๔ และล้างมือให้สะอาดก่อนกินอาหารและหลังขับถ่าย ร้อยละ ๗๑.๐ ส่วนใหญ่ไม่เคยอ่านฉลากคุณค่าทางอาหารที่ข้างซองหรือข้างขวด ร้อยละ ๘๐.๖ เนื่องจากอ่านหนังสือไม่ออก

ในครัวเรือนมีการเก็บอาหารให้พ้นจากแมลงและสัตว์นำโรค ร้อยละ ๙๐.๓ มีการใช้เกลือไอโอดีนในการประกอบอาหาร ร้อยละ ๙๖.๘

พฤติกรรมการใช้สารเสพติดและพฤติกรรมทางเพศ มีการสูบบุหรี่ ร้อยละ ๑๒.๙ ดื่มแอลกอฮอล์ ร้อยละ ๓๘.๗ โดยเป็นการดื่มนานๆครั้ง ร้อยละ ๓๕.๕ ไม่พบการเสพยาเสพติด ในรอบ ๖ เดือนที่ผ่านมา พบการมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาหรือสามี ร้อยละ ๓.๒ และมีการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง ร้อยละ ๑๐๐

พฤติกรรมออกกำลังกายและการจัดการกับความเครียด พบว่ามีการออกกำลังกาย ร้อยละ ๕๘.๑ โดยเป็นการเดิน ร้อยละ ๕๔.๘ ในผู้ที่ไม่ออกกำลังกาย ให้เหตุผลว่าอายุมากแล้ว ร้อยละ ๕๔.๘ และเห็นว่า การเดินไปทำงานถือเป็นการออกกำลังกายแล้ว ร้อยละ ๒๙.๐ ส่วนใหญ่ไม่เคยตรวจสุขภาพประจำปี ร้อยละ ๙๖.๘ ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ทั้งดีและร้าย ร้อยละ ๙๐.๓ มีวิธีการผ่อนคลายความเครียด ด้วยวิธีต่างๆเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่ ปรึกษาหารือกับผู้อื่น ร้อยละ ๓๘.๗ ไปเที่ยว/นอนหลับ/ดูโทรทัศน์ ร้อยละ ๓๘.๗ ทำงานอดิเรก ร้อยละ ๑๒.๙ และ รับประทานยาคลายเครียด ร้อยละ ๓.๒

พฤติกรรมความปลอดภัย มียานพาหนะเป็นของตนเอง ร้อยละ ๕๔.๘ โดยส่วนใหญ่เป็นรถจักรยานยนต์ ร้อยละ ๖๑.๓ มีใบอนุญาตขับขี่รถจักรยานยนต์ ร้อยละ ๙.๗ มีหมวกนิรภัย ร้อยละ ๘๕.๗ เคยซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์ ร้อยละ ๘๓.๙ และสวมหมวกนิรภัยเมื่อซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์ ร้อยละ ๕๐.๐ เคยดื่มแอลกอฮอล์ก่อนขับขี่ยานพาหนะ ร้อยละ ๑๐.๓ เคยประสบอุบัติเหตุจากการขับขี่ยานพาหนะด้วยสาเหตุจากการดื่มแอลกอฮอล์ ร้อยละ ๑๐.๐

พฤติกรรมสุขภาพอื่นๆ มีการพักผ่อนเพียงพอ อย่างน้อยวันละ ๖-๘ ชั่วโมง ร้อยละ ๙๖.๖ มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยอยู่ ร้อยละ ๒๓.๓ โรคที่เป็นได้แก่ โรคกระเพาะอาหาร ความดันโลหิตสูง และวัณโรค เมื่อมีปัญหาสุขภาพ ได้จัดการปัญหาสุขภาพด้วยวิธีเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรก ดังนี้ ไปพบแพทย์ ร้อยละ ๘๐.๖ ซื้อยามารับประทาน ร้อยละ ๓๘.๗ ออกกำลังกายและนอนพักผ่อน ร้อยละ ๖.๕ (พบว่าการเลี้ยงผี อยู่ ๒ ราย) กิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าจำเป็นต่อการส่งเสริมสุขภาพ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๕ ลำดับแรกได้แก่ กินอาหารที่มีประโยชน์ ร้อยละ ๖๔.๕ นอนหลับให้เพียงพอ ร้อยละ ๕๑.๖ ออกกำลังกาย ร้อยละ ๔๘.๔ พักผ่อน/ทำงานอดิเรก ร้อยละ ๓๘.๗ และไปพบแพทย์ ร้อยละ ๒๒.๖ ได้ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ในระดับปานกลางและระดับมาก ในจำนวนที่เท่ากัน คือร้อยละ ๒๖.๙ รองลงมาคือระดับน้อย ร้อยละ ๑๙.๔ เป็นการทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ร่วมกับครอบครัว ร้อยละ ๔๑.๙ รองลงมาคือทำด้วยตัวเอง ร้อยละ ๑๙.๔

ปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพดี พบว่าครัวเรือนวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรกได้แก่ มีแปรงสีฟัน ร้อยละ ๙๖.๘ มีสบู่ มีแชมพู สระผม และที่ดัดเล็บ ในจำนวนเท่ากัน คือร้อยละ ๙๓.๕ มีที่ล้างมือ มีตู้หรือที่เก็บภาชนะใส่ถ้วยชาม ซ้อนแยกเป็นสัดส่วน ร้อยละ ๘๗.๑ พบว่ามีตู้ยาประจำบ้านเพียง ร้อยละ ๑๒.๙ และมีร่องระบายน้ำเสียจากการซักล้าง/จากห้องน้ำ เพียงร้อยละ ๔๘.๔

ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม

การมีและใช้ส้วม มีส้วมใช้เพียงร้อยละ ๔๘.๐ เป็นส้วมรดน้ำ ร้อยละ ๙๐.๙ หากไม่มีส้วม ไปถ่ายในป่า ร้อยละ ๘๗.๕ รองลงมาคือใช้ส้วมร่วมกับญาติ/เพื่อนบ้าน ร้อยละ ๑๒.๕

น้ำดื่มน้ำใช้ในครัวเรือน ส่วนใหญ่ใช้น้ำจากประปาภูเขาเป็นน้ำดื่มและน้ำใช้ในครัวเรือน ร้อยละ ๙๕.๘ และร้อยละ ๘๘.๐ ตามลำดับ ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าน้ำดื่มส่วนใหญ่มีความสะอาด ร้อยละ ๗๙.๒ และเพียงพอต่อการดื่ม ร้อยละ ๙๖.๐ สรุปได้ว่าครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาด ร้อยละ ๘๓.๓ ส่วนใหญ่ไม่ได้มีการทำให้น้ำสะอาด ร้อยละ ๖๘.๐ รองลงมา มีการต้ม ร้อยละ ๒๘.๐

การกำจัดขยะ พบประเภทขยะในครัวเรือน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก ได้แก่ ขวดพลาสติก ร้อยละ ๗๔.๒ ขยะเปียก ร้อยละ ๕๑.๖ และขวด/กระป๋องนม ร้อยละ ๒๒.๖ พบว่ามีการกำจัดขยะด้วยวิธีเผากลางแจ้ง มากที่สุด ร้อยละ ๖๗.๗ รองลงมาคือการฝังกลบ ร้อยละ ๑๒.๙

การใช้เชื้อเพลิงในการหุงต้ม ส่วนใหญ่ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม ร้อยละ ๘๐.๖ มีความเพียงพอของเชื้อเพลิงในครัวเรือน ร้อยละ ๖๘.๐

การจัดการบ้านเรือน สภาพบ้านมีความคงทนถาวรและมีความมั่นคง ร้อยละ ๖๒.๕ มีการจัดบ้านเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดและถูกสุขลักษณะ ร้อยละ ๙๑.๗ บ้านเรือนมีแมลง สัตว์ และพาหะนำโรค เช่นแมลงวัน แมลงสาบ หนู ยุง ฯลฯ ร้อยละ ๘๐.๖ ครัวเรือนไม่มีการรบกวนจากมลพิษและสิ่งแวดล้อม ร้อยละ ๔๑.๙ สำหรับการรบกวนที่พบ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ กลิ่นเหม็น/ฉุน ร้อยละ ๑๙.๔ คิวไฟ ร้อยละ ๑๒.๙ และการสั่นสะเทือน ร้อยละ ๑๒.๙ มีการก่อกำจัดน้ำเสียในครัวเรือน ร้อยละ ๒๒.๗ ครัวเรือนมีการป้องกันอุบัติเหตุ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่ ปิดไฟฟ้า เมื่อออกจากบ้าน ร้อยละ ๓๒.๓ ดับไฟจากการจุดธูปบูชาหิ้งไหว้บรรพบุรุษ ร้อยละ ๒๙.๐ และ จัดเก็บของมีคมภายในบ้านไว้ในที่ปลอดภัย ร้อยละ ๑๖.๑ พบว่าครัวเรือนมีการสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้แก่ มีรั้วบ้านแข็งแรง มั่นคง ร้อยละ ๙.๗ รองลงมาคือการนำเงินไปฝากธนาคาร ร้อยละ ๖.๕ มีการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรก ได้แก่ การช่วยกันทำงาน ร้อยละ ๕๘.๑ การปรึกษาหารือ และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ร้อยละ ๓๕.๕ และการทำบุญและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ร้อยละ ๒๙.๐

การใช้สารเคมีในการเกษตร มีการใช้สารเคมีในการทำไร่ ทำสวน ร้อยละ ๕๔.๘ มีการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ ลำดับแรกได้แก่ ใส่หน้ากาก ถุงมือ เสื้อแขนยาว และสวมแว่นตา ร้อยละ ๓๘.๗ อาบน้ำทันทีหลังฉีดพ่นเสร็จและเก็บภาชนะบรรจุสารเคมีให้มิดชิดจากเด็กและสัตว์เลี้ยง ร้อยละ ๓๘.๗ ใช้ไม้คนขณะผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ ๓๕.๕ ไม่สูบบุหรี่หรือกินอาหารขณะฉีดพ่นสารเคมี ร้อยละ ๓๕.๕ และ ยืนอยู่เหนือลมพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ ๑๖.๑

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่เป็นความต้องการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้านให้สะอาด เช่น การกำจัดขยะ การมีที่ทิ้งขยะ การมีส้วมใช้ การมีสนามกีฬาหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ มีความต้องการยาสามัญประจำบ้าน ไว้ในหมู่บ้าน

ข้อมูลชุมชนดังกล่าว ได้มีการวิเคราะห์ พบประเด็นสุขภาพในภาพรวมที่น่าสนใจ เพื่อนำเป็นข้อมูลนำเข้าในการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในระยะที่ ๒ ของการวิจัย ทั้ง ๒ หมู่บ้าน ได้แก่ การดูแลสุขภาพในช่องปาก การบริโภคอาหาร การจัดการน้ำดื่ม การมีและใช้ส้วม และการจัดการขยะ

ระยะที่ ๒ ระยะดำเนินการวิจัย

เป็นระยะของการสร้างกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ ที่ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของชาวลีซู และใช้ทุนทางสังคมของชุมชน ประเด็นการทำวิจัยโดยชุมชนที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของงานวิจัยและใช้ประโยชน์ได้จริง เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๕๓ – มิถุนายน ๒๕๕๕ รวมระยะเวลา ๗ เดือน ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย จำนวน ๒ กิจกรรมได้แก่

๒.๑ การเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม

๒.๒ ค้นหาศักยภาพและชุมชนพลังชุมชน (Community Asset)

ดังรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมดังนี้

๒.๑ การเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม

มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาภาคีการวิจัย (เครือข่ายจากหน่วยงาน และทีมแกนนำชุมชนทั้ง ๒ หมู่บ้าน) ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ใช้การประชุมเป็นวิธีการเสริมสร้างพลังชุมชน ภายใต้แนวคิดการเสริมสร้างพลังชุมชนตามกระบวนการสุนทรียปรีศนี (Appreciative Inquiry :AI) และแนวคิดการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐาน (Assess Based Development Community :ABCD) เป็นการให้แนวคิดการพัฒนาหมู่บ้าน และฝึกการทำงานเป็นทีมปฏิบัติการชุมชน รวมถึงกำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อคัดเลือกโครงการและกิจกรรมที่จะดำเนินการ ผู้วิจัยได้ใช้กิจกรรมที่เกิดจากการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จำนวน ๒ กิจกรรมได้แก่

๒.๑.๑ เสริมสร้างและพัฒนาความสามารถในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสุนทรียปรีศนีเสริมสร้างพลังแกนนำชุมชนและหน่วยงานพี่เลี้ยง จำนวน ๓ วัน จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๒ – ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านแปกแซม มีผู้เข้าประชุมทั้งสิ้น ๖๗ คน จำแนกเป็นภาคีหุ้นส่วนได้แก่ เจ้าหน้าที่ ทหาร ครูจากหน่วยงานภาครัฐ อาทิ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอยาง่าง โรงพยาบาลยาง่าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลเปียงหลวง ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอยาง่าง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง”(ศศช.) บ้านแปกแซมและบ้านหินแตว สถานีชาติและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้สิ่งแวดล้อมตามพระราชดำริบ้านแปกแซม ชุมชนพัฒนาสัมพันธ์ ที่ ๑ กองกำลังผาเมือง กองร้อยทหารม้าที่ ๑ และฐานปฏิบัติการบ้านแปกแซม หมวดทหารม้าที่ ๑๓ จำนวน ๓๐ คน และแกนนำชุมชนจากบ้านแปกแซม/หินแตว จำนวน ๒๐ คน จำนวน ๑๐ คน ตามลำดับ มีพันเอกวิทยา วรรณวิสันต์ ผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานโครงการพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นประธานในพิธีเปิดการประชุม พันเอกสมชาย ทาวงศ์มา จากกองทัพบกที่ ๓ ร่วมให้คำปรึกษาต่อการประชุม มีทพ.อุทัยวรรณ กาญจนกมล ผู้อำนวยการสถาบันเสริมสร้างพลังชุมชน เป็นวิทยากร มีการ

ออกแบบการประชุมโดยใช้แนวการเสริมสร้างพลังชุมชนตามกระบวนการสุนทรียปรัชญา และแนวคิดการใช้ สุนทรียชุมชนเป็นฐาน ผ่านพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ได้แก่

๑. ปรับฐานคิดและการทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการปฐมนิเทศผู้เข้าประชุม ผ่านพิธีการกินอาหารและ พิธีผูกข้อมือรับขวัญ เพื่อเสริมสร้างกำลังใจและพลังปัญญา พบว่า ผู้เข้าประชุมมีการพูดคุยและแลกเปลี่ยน กับวิทยากรเพิ่มขึ้น ในพิธีผูกข้อมือ ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ได้กล่าวอวยพรและสาธิตการผูกข้อมือ ตามแบบชน เผ่าลีซูร่วมกับวิทยากร ซึ่งกล่าวคาถาอวยพรแบบล้านนา ควบคู่กันไป ทำให้บรรยากาศเต็มไปด้วยความ ศักดิ์สิทธิ์และมิตรภาพ

๒. การสร้างทีมงาน การปรับแนวคิดการพัฒนาชุมชนแนวใหม่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการใช้ กระบวนการสุนทรียปรัชญา ผ่าน ๓ กิจกรรมย่อย ได้แก่

๒.๑ การค้นหาสิ่งที่ดีหรือต้นทุนทางสังคมของแต่ละคนในชุมชน ผ่านคำถามสำคัญ ที่ทำให้เห็นถึง ความสามารถ ประสบการณ์ ของตนเองและของชุมชนของตนยังมีสิ่งที่ดีงาม ไม่ได้มีแต่ปัญหาและทำให้เกิดพลัง ใจในการทำงานเพื่อชุมชนผู้เข้าประชุม ได้ฝึกฝนและเรียนรู้วิธีการมองปัญหา และการจัดการในชุมชนด้วย ปัญญาที่มีอยู่จากความสามารถ ความสุข ความหวัง จากแต่ละบุคคล

๒.๒ การสร้างทีมงานชุมชน ผ่านแนวคิดภาวะผู้นำ และการวางแผนงาน

๒.๓ การฝึกปฏิบัติวางแผนปฏิบัติการสร้างเสริมสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม (Design) โดยเข้าสู่ กระบวนการความคิดสร้างสรรค์ ในการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมกันในรูปแบบของการเปลี่ยนรูปแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพัฒนาตนเองโดยอาศัยสุนทรียและทุนของ ชุมชน การวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ๗ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์สถานการณ์

ขั้นตอนที่ ๒ หัวใจแห่งความสำเร็จ

ขั้นตอนที่ ๓ สถานการณ์ความเป็นจริงในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ ๔ ข้อผูกมัด/สัญญาใจ

ขั้นตอนที่ ๕ การกำหนดภารกิจหลัก

ขั้นตอนที่ ๖ จัดปฏิทินตารางการทำงาน

ขั้นตอนที่ ๗ การไต่ตรอง และทบทวนแผนปฏิบัติการ

ผลที่ได้จากการประชุม ได้แก่

๑. ได้มีการวางวิสัยทัศน์ต่อการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อกำหนดแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ ๒ ได้กำหนดให้กลุ่มแกนนำชุมชนแต่ละกลุ่มสร้างวิสัยทัศน์ โดยเลือกมาจากประเด็นทั้ง ๓ ประเด็น คือ ประกอบด้วยวิสัยทัศน์เพื่อตัวเอง วิสัยทัศน์เพื่อครอบครัวและวิสัยทัศน์เพื่อชุมชน สรุปได้ดังนี้

วิสัยทัศน์เพื่อตัวเอง แข็งแรง มีความสุข อายุยืนยาว

วิสัยทัศน์เพื่อครอบครัว อยู่ด้วยกัน ไม่ทะเลาะ มีความสุข ความเจริญ สุขภาพดี

วิสัยทัศน์ของชุมชน สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในปี ๒๕๕๕

บ้านแพกแซม

ประชาชนชาวแพกแซม สุขภาพดี มีความสุข ไม่มียาเสพติด ในปี ๒๕๕๕

อยู่ดี มีสุข ครอบครัวอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา ร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวกัน

บ้านหินแตว

เป็นคนดี มีความสุข อยากให้หมู่บ้านหินแตวสะอาด ในปี ๒๕๕๕

หมู่บ้านปลอดยาเสพติดทุกชนิด สามัคคีกัน สะอาดน่าอยู่ สุขภาพดี

๒. กลุ่มแกนนำชุมชนจากบ้านแพกแซม/หินแตว จำนวน ๓๐ คนและ ๑๕ คน ตามลำดับ ผ่านการฝึกและได้รับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยสินทรัพย์ของชุมชนเป็นฐาน การทำงานร่วมกันเป็นทีมในลักษณะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ความสามารถในการเรื่องการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม การค้นหาชุมพลังองค์กรและชุมชน การค้นหาทุนทางสังคมและการสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าภาพ ความรู้สึกภาคภูมิใจ ความรู้สึกว่าได้รับการยอมรับ ความรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มีทำเนียบของแกนนำชุมชนบ้านแพกแซม/หินแตว จำนวน ๑ ชุด

๓. หน่วยงานต่างๆ อาทิ หน่วยงานสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคง รับทราบแนวคิดสุนทรียปฏิบัติ และการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาว่าเป็นแนวคิดหลักของการดำเนินการวิจัย ได้รับการพัฒนาทักษะการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน ทักษะการเข้าชุมชนเชิงบวก การใช้คำถามที่ทรงพลัง การเก็บรวบรวมข้อมูลสินทรัพย์ชุมชน

๔. แผนปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม จำนวน ๕ แผน ดังนี้

บ้านแพกแซม

๑. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะให้ถูกที่
๒. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการปลูกผักสวนครัว
๓. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการป้องกันตนเองอย่างถูกวิธีในการใช้สารเคมี
๔. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการออกกำลังกาย

บ้านหินแตว แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเล่นกีฬาต้านยาเสพติด

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแพกแซม อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ผลการศึกษาวิจัย

แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะให้ถูกที่

ภารกิจสำคัญ/พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัดความสำเร็จ	วิธีการรวบรวมข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑ มี.ค.-พ.ค.๕๔	ช่วงที่ ๒ มี.ย.-ส.ค.๕๔	ช่วงที่ ๓ ก.ย.-พ.ย.๕๔	ช่วงที่ ๔ ธ.ค.๕๔-ก.พ.๕๕				
๑. ประกาศแจ้งให้ชุมชนให้มามีส่วนร่วม	✓				จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม	แบบประเมิน	-	ประชาชน
๒. แจกใบประกาศ/ประชาสัมพันธ์	✓				จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม	แบบสอบถาม	๕๐๐	บ้านแพกแซม
๓. ร้องเพลงเชิญชวน	✓				จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม	การบันทึกสถิติผู้มาร่วมประชุม	-	ผู้นำหมู่บ้าน
๔. จัดเวทีประชาคม					จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม	งดรายงานการประชุม	-	อบต.
๕. อธิบายถึงข้อดี		✓			ผู้เข้าร่วมประชุม กล้าที่จะแสดงความ ความคิดเห็น	การบันทึก การสังเกต การมีส่วนร่วม	-	อสม.
๖. แนะนำเหตุผล		✓					-	
๗. อธิบายเหตุผล		✓					-	
๘. ให้ผู้เข้าประชุมแสดงความคิดเห็น		✓					-	
๙. ประสานงานภาคีเครือข่าย		✓			จำนวนเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วม	การบันทึก	-	

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแปกแซม อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ผลการศึกษวิจัย

ภารกิจสำคัญ/ พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัดความสำเร็จ	วิธีการรวบรวม ข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑ มี.ค.-พ.ค.๕๔	ช่วงที่ ๒ มี.ย.-ส.ค.๕๔	ช่วงที่ ๓ ก.ย.-พ.ย.๕๔	ช่วงที่ ๔ ธ.ค.๕๔-ก.พ.๕๕				
๑๐. เชิญวิทยากรมาให้ความรู้		√			ความรู้ของผู้เข้าประชุมเกี่ยวกับการจัดการขยะ	แบบวัดความรู้ก่อน-หลัง	๑๐๐	
๑๑. จัดนิทรรศการให้ผู้เข้าประชุมดู			√		จำนวนผู้เข้าร่วมดู	แบบบันทึก	-	
๑๒. สอนลูกหลานให้มีความร่วมมือ			√		ความร่วมมือของลูกหลาน	การสังเกตการบันทึก	-	
๑๓. มีรางวัลเป็นแรงจูงใจ			√		รางวัล	แบบบันทึก	๑,๐๐๐	
๑๔. จัดตั้งชมรมเป็นหมวด			√		จำนวนผู้เข้าร่วม	การบันทึก	-	
๑๕. ดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่ได้ตกลงร่วมกัน				√	- ผลงาน - การยอมรับจากสังคม - สุขภาพจิตดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ	ประเมินผลและรวบรวมผล	๑,๐๐๐	

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแปกแซม อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ผลการศึกษาวิจัย

แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปลูกผักสวนครัว

ภารกิจสำคัญ/พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	วิธีการ รวบรวม ข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑ มี.ค.-เม.ย.	ช่วงที่ ๒ พ.ค.	ช่วงที่ ๓ มิ.ย.-ก.ค.	ช่วงที่ ๔ ส.ค.-ก.ย.				
๑. ประชาสัมพันธ์	√				- ร้อยละผู้เข้า ประชุม	-แบบสำรวจ เก็บข้อมูล ก่อน- หลัง ดำเนินการ	จาก อบต. จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท	- อสม. - ประชาชนบ้านแปก แซม
๒. ประชุม	√				- คะแนนแบบ สำรวจข้อมูล			
๓. จัดเวทีประชาคมแลกเปลี่ยน ความคิด		√						
๔. ดำเนินการ			√	√				
๕. สรุป/ประเมิน				√				

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแปกแซม อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ผลการศึกษาวิจัย

แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง (ออกกำลังกาย)

ภารกิจสำคัญ/พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	วิธีการรวบรวม ข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑ ปี ๒๕๕๕	ช่วงที่ ๒ ปี ๒๕๕๖	ช่วงที่ ๓ ปี ๒๕๕๗	ช่วงที่ ๔ ปี ๒๕๕๘- ๒๕๖๐				
๑. ประชุมอบรมแกนนำ/ผู้ดำเนินกิจกรรม	ม.ค.,เม.ย,ก.ค. ต.ค.ปี๕๕	←→			แกนนำเข้าร่วม	นับจำนวน/คน	๒,๐๐๐ บาท	แกนนำ
๒. ภาคิเครือข่ายร่วมจัดกิจกรรม	ม.ค. ,ธ.ค.	←→			ภาคิเครือข่ายเข้าร่วม	นับจำนวน/คน	๒,๐๐๐ บาท	แกนนำ
๓. จัดเวทีแสดงความคิดเห็น	พ.ค. ,ส.ค.	←→			ผู้เข้าประชุมเข้าร่วม	นับจำนวน/คน	๖,๐๐๐ บาท	แกนนำ ,ผู้เข้าประชุม
๔. เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ	-	-	-	-	-	-	-	-
๕. บอกเขาว่าเป็นสิ่งที่ดี/น่าสนใจ	-	-	-	-	-	-	-	-
๖. มีความเป็นกันเอง(การวางแผน)	ม.ค.	-	-	-	แกนนำเข้าร่วม	นับจำนวน / คน	๒,๐๐๐ บาท	แกนนำ
๗. ดำเนินการตามแผน	ม.ค.	←→			-	-	-	-
๘. สรุปและประเมินผลทุก ๓ เดือน	เม.ย. /ส.ค./ ธ.ค.	←→			ผู้เข้าประชุมเข้าร่วม	นับจำนวน / คน	๒,๐๐๐ บาท	แกนนำ
๙. มีสิ่งจูงใจในการจัดกิจกรรม (รางวัล)	เม.ย./ส.ค./ ธ.ค.	←→			ผู้ได้รับรางวัล	นับจำนวน/คน	๖,๐๐๐ บาท	แกนนำ

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแปกแซม อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ผลการศึกษาวิจัย

แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างให้เยาวชนเล่นกีฬาต้านยาเสพติด

ภารกิจสำคัญ/พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	วิธีการรวบรวม ข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑	ช่วงที่ ๒	ช่วงที่ ๓	ช่วงที่ ๔				
๑. จัดตั้งชมรม (ชมรมยอดนักกีฬา)	มี.ค.๕๔				มีชมรม		๑๐,๐๐๐ บาท	กลุ่มเยาวชน
๒. วางแผน	เม.ย.๕๔				จากการประชุม			
๓. ประชาสัมพันธ์	พ.ค.๕๔				แบบประเมินการ รับรู้			
๔. ดำเนินกิจกรรม		มิ.ย.๕๔ – ก.พ.๕๕			จัดแข่งขันกีฬา			
๕. แจกใบประกาศ				ก.พ.๕๕	แบบฟอร์ม ลงทะเบียนเข้า ร่วมกิจกรรม			
๖. การประเมิน				ก.พ.๕๕	บันทึกสถิติผู้ติด ยาเสพติด			

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแบกแซม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ผลการศึกษาวิจัย

แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันตนเองอย่างถูกวิธีในการใช้สารเคมี

ภารกิจสำคัญ/พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัดความสำเร็จ	วิธีการรวบรวมข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑	ช่วงที่ ๒	ช่วงที่ ๓	ช่วงที่ ๔				
๑. แจกใบปลิว/ประชาสัมพันธ์ หออกรจ่ายข่าว	เม.ย.-พ.ค.๕๔				มีผู้มาลงทะเบียนอบรม ตามเป้าหมาย	ใบลงทะเบียน	๕๐๐ บาท	อสม. ครู กศน. ผู้นำ
๒.,เพื่อนชวนเพื่อน,โน้มน้าวใจ พูดถึงประโยชน์/ผลดีที่จะได้รับ ,ปลุกใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	เม.ย.-พ.ค.๕๔				-	-	-	อสม. กลุ่มผู้นำ
๓. การประชุม/ประชาคมเวทีผู้ เข้าประชุม		มิ.ย.-ก.ค. ๕๔			มีผู้เข้าร่วมประชุมแสดง ความคิดเห็น	ใบลงทะเบียน แบบสอบถาม	๑,๒๒๐ บาท	ครู กศน. อสม. ผู้นำ ชุมชน
๔. จัดกิจกรรมแบบภาคี เครือข่ายอย่างมีส่วนร่วม		มิ.ย.-ก.ค. ๕๔			-มีภาคีเครือข่ายดำเนิน กิจกรรม -ผู้ร่วมกิจกรรมมีความ พึงพอใจมาก -ผู้ร่วมกิจกรรมมีสุขภาพ ดีขึ้น	-ใบลงทะเบียน -ใบประเมินความ พึงพอใจ -การสังเกต/ ภาพถ่าย	๕,๑๐๐ บาท	ครู กศน.,อสม., สาธารณสุข,ทหาร, เกษตร,อบต.
๕. จัดตั้งหัวหน้ากลุ่ม		มิ.ย.-ก.ค. ๕๔			มีผู้ร่วมรับผิดชอบด้วย ความเต็มใจ	ภาพถ่าย	-	
๖. ประกวดการให้รางวัลใจ			ส.ค.-ก.ย. ๕๔		ผู้ร่วมกิจกรรมมีสารพิษ ในร่างกายน้อยลง	รับผลตรวจ ร่างกายก่อน-หลัง	๒,๘๐๐ บาท	-
๗. มอบประกาศเกียรติคุณ				ต.ค.-พ.ย. ๕๔	เกิดความภาคภูมิใจ	แบบประเมิน	๓๖๐ บาท	อบต.,สาธารณสุข,กศน.

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ผลการศึกษาวิจัย
บ้านแปกแซม อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกกำลังกาย (กายบริหาร)

ภารกิจสำคัญ/พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	วิธีการรวบรวมข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑	ช่วงที่ ๒	ช่วงที่ ๓	ช่วงที่ ๔				
๑. เริ่มบอกลูกหลานของเรา	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	- ลูกหลานเข้าร่วมกิจกรรม - ได้ประเด็นในกลุ่มกาแฟ - มีผู้สนใจมากขึ้น - มีผู้นำกลุ่ม	-การเข้าร่วมกิจกรรม(จำนวนลูกหลานที่มาร่วม) - มีผู้สนใจร่วมกิจกรรม - มีผู้รับทราบกิจกรรมมากขึ้น - แบบบันทึกผู้เข้าร่วมกิจกรรม	-	ผู้ปกครอง อสม.
๒. ตั้งวงน้ำชากาแฟ/คุยกันแล้วชวนมาร่วม								
๓. บอกต่อ								
๔. มาไว้ก่อน								
๕. สร้างแรงจูงใจ								
๖. จัดตั้งกลุ่มและให้มีผู้นำกลุ่ม								
๗. ชี้ให้เห็นประโยชน์ของการจัดกิจกรรม								
๘. กระจายข่าวสาร								
๙. สาธิตการออกกำลังกาย								

๒.๒. ค้นหาศักยภาพและชุมชนพลังชุมชน (Community Asset)

ได้มีการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน ในการค้นหาศักยภาพและชุมชนพลังชุมชน เพื่อนำมาเป็นฐานในการพัฒนา จากการจัดเวทีสืบค้นทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชน ได้มีการจัดประชุมสำรวจทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชนขึ้น ใน ๒ หมู่บ้าน มีการใช้เครื่องมือในการสืบค้นทุนทางสังคม มีการจัดทำปฏิทินชุมชนเป็นเครื่องมือแสดงถึงทุนทางสังคมขึ้นหนึ่ง ที่แสดงถึงสังคมวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ และการทำมาหากิน (เศรษฐกิจ) การพัฒนาศักยภาพหุ้นส่วนภาคประชาชน ในการค้นหาศักยภาพและชุมชนพลังชุมชน เพื่อนำมาเป็นฐานในการพัฒนา ในการนี้ พัฒนาการอำเภอยาง่าง ได้ให้แนวคิดในเรื่องการจัดการสินทรัพย์ของหมู่บ้านแก่ผู้เข้าประชุม ซึ่งเป็นแกนนำชุมชนถึงแนวคิดของการใช้ทุนทางสังคมและสินทรัพย์ว่า “ทุนทางวัฒนธรรม ต้องภาคภูมิใจ ทุนทางทรัพยากร ต้องรักษา ทุนทางสังคมและทุนทางปัญญา ต้องแบ่งปัน” และควรต้องศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน เพื่อถ่ายทอดและสื่อสารให้คนในชุมชนรับทราบ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นชนเผ่าลีซู

กระบวนการค้นหาทุนทางสังคมและผลการจัดทำทำเนียบสินทรัพย์ชุมชน

๑. วางแนวคิด /ความสำคัญ และการใช้ประโยชน์เรื่องสินทรัพย์ชุมชน ให้กับแกนนำชุมชน ในการประชุมเชิงปฏิบัติการสุนทรียปรีดี มีการฝึกแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงชุมชนในการทำความเข้าใจและเก็บข้อมูลต้นทุนทางสังคม และวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน พบว่าแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงชุมชน มีความเข้าใจ แต่ยังคงอาศัยผู้วิจัยในการลงเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

พบอุปสรรคในช่วงแรกกล่าวคือ ไม่ได้จัดประชุมจัดทำทุนทางสังคมและทำเนียบสินทรัพย์ชุมชน เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายติดภารกิจ และต้องเร่งมือสร้างถนนเข้าหมู่บ้านจากการเป็นลูกจ้างรายวันของกรมทางหลวงชนบท ที่มีโครงการจัดทำถนนคอนกรีตช่วงระหว่างบ้านแปกแซม/หินแตวขึ้น เป็นระยะเวลา ๒ เดือน รวมถึงสภาพอากาศที่หนาวเย็นทั้งกลางวันและกลางคืน จึงทำให้ชุมชนไม่พร้อมในการเข้าประชุมดังกล่าว แก้ไขปัญหาโดยการเลื่อนไปจัดประชุมในเดือนถัดไป

๒. จัดประชุมเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมในหมู่บ้าน โดยใช้แบบฟอร์มการค้นหาทุนทางสังคมและสินทรัพย์ ของชุมชนทั้ง ๒ หมู่บ้าน จำนวน ๔ แบบฟอร์ม ได้แก่

๒.๑ แบบเก็บข้อมูลความสามารถหรือพรสวรรค์ของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชน

๒.๒ แบบค้นหาทุนทางสังคมในชุมชน

๒.๓ แบบฟอร์มทำเนียบทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชน

๒.๔ แบบสำรวจเพื่อค้นหา “ชุมพลัง” ชุมชน เพื่อสืบค้นสินทรัพย์ของชุมชน

๓. นำเสนอข้อมูลสู่ประชาชนทั้ง ๒ หมู่บ้าน โดยการนำเสนอโดยชาวบ้านเอง เพราะเป็นข้อมูลที่พวกเขาค้นพบ

ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

๑. พบว่าทั้ง ๒ หมู่บ้าน มีทุนทางสังคมอยู่พอสมควร โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มากและสวยงาม แต่บางส่วนกำลังจะถูกทำลาย ยังขาดการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของนายกะสะ โนรี ประธานอสม.บ้านแพกแซม ซึ่งเป็นแกนนำทีมปฏิบัติการ เพื่อจัดทำเป็นวีดิทัศน์เผยแพร่ ผ่านสื่อช่องทางต่างๆ

๒. ทำเนียบสินทรัพย์ของทั้ง ๒ หมู่บ้าน ดังนี้

สินทรัพย์ชุมชนบ้านแพกแซม

สิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจของหมู่บ้าน/ความภาคภูมิใจร่วม

๑. ประเพณีกินวอ (ในช่วงเดือนมกราคม หรือกุมภาพันธ์ ของทุกปี)
๒. เครื่องแต่งกาย กระเป่า
๓. ความสามัคคี (งานศพ งานเลี้ยงผี)
๔. ความนับถือผู้อาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่
๕. ความรู้สึกปลอดภัย มีความสุขเต็ม ๑๐๐% (อากาศบริสุทธิ์ สดชื่น)

ทุนด้านสถานที่/สิ่งของ ๑๘ แห่ง

๑. อาคารเอนกประสงค์
๒. บ่อน้ำ
๓. ศส.มช.
๔. วัด
๕. ลานกีฬา
๖. ศาลเสื้อเมือง
๗. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
๘. โรงสีข้าวประจำหมู่บ้าน
๙. ศูนย์เด็กเล็ก
๑๐. สนามบาสเกตบอล
๑๑. ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน
๑๒. โบสถ์
๑๔. ร้านขายของชำ ๒ ที่
๑๕. โรงปุ๋ยหมัก
๑๖. ห้องเก็บของ
๑๗. บ่อพักน้ำ ๕ จุด ใช้ได้ ๓ จุด
๑๘. บ่อน้ำบาดาล ๑ จุด
๑๙. ที่ทำการบ้านผู้ใหญ่บ้าน
๒๐. ตู้โทรศัพท์ (เสียแล้ว)

การรวมกลุ่ม/ชมรม (จำนวน ๕ กลุ่ม)

๑. กลุ่ม อสม.
๒. กลุ่มสตรีแม่บ้าน (ทอผ้า เย็บผ้า ทำกับข้าว ช่วยงานหมู่บ้านตามประเพณีต่างๆ)
๓. กลุ่มเยาวชน (แข่งฟุตบอล)
๔. กลุ่มตีลูกข่าง (ตูลูเต๋อ)
๕. กลุ่มซอป้อ (ซิง, กีตาร์ ๓ เส้น)
 - ดิดซอป้อ
 - เปาแคน (ฟูล)
 - เปาซูล (ยือหลี่)

ทุนคน/ภูมิปัญญา /ผู้รู้

๑. สมาชิก อบต. (จำนวน ๒ คน)
๒. หัวหน้าหมวด ๗ หมวด
 ๑. นายเปี้ยซื่อ เปี้ยเตาะ
 ๒. นายอาอีโปะ หย่าจา
 ๓. นายอาซื่อ แซ่มู
 ๔. นายอาเล แซ่ควง
 ๕. นายอาซัง แซ่ลี
 ๖. นายชูแควะ แซ่ลี
 ๗. นายอาเถว เลามี
๓. อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
๔. ช่างไม้ (นายอาหู่ ดอดอ, นายเปี้ยชะ เปี้ยผะ)
๕. คนเย็บผ้า (นางนาเปี้ยมะ โนรี)
๕. ผู้อาวุโส ที่ปรึกษาหมู่บ้าน
๖. พ่อครัว (นายกะสะ โนรี)
๗. ช่างเหล็ก ตีมีด จอบ (นายอะเลผะ หลี่เจียะ, นายปู้ แซ่ลี, นายเบเบ จันจา)
๘. ทำไร่ ทำสวน (นายอาลู่ แซ่มู, นายเปี้ยซื่อ เปี้ยผะ, นายอู่ผะ ชิวผะ, นายอะเลผะ หลี่เจียะ, นายปู้ แซ่ลี)
๙. ร้องเพลงเพราะ (นายเอกชัย แซ่ลี, นายเบะซื่อ เปี้ยผะ)
๑๐. หมอเมือง (ผู้ดูแลศาลเจ้าเมือง)
๑๑. หมอผี (คนทรง) ไปหาที่บ้านลีซูแม่แตะ
๑๒. หมอเลี้ยงผี (หมอเรียกขวัญ)
๓. ปฏิทินชุมชน

สินทรัพย์ชุมชนบ้านหินแตว

ทุนประเภทกลุ่ม/องค์กร

ลำดับที่	กลุ่ม/ชมรม	เป้าหมายของ กลุ่ม/ชมรม	กิจกรรมที่ทำ	เป็นกิจกรรมด้าน (เศรษฐกิจ/ สุขภาพ/อนุรักษ์/ สังคม ฯลฯ)
๑.	กลุ่มแม่บ้าน	ช่วยกันทำกับข้าว เวลาที่มีกิจกรรม ต่างๆ ของหมู่บ้าน	ช่วยทำอาหาร งาน บุญประเพณีต่างๆ	ด้านสังคม
๒.	กลุ่มเป่าแคน	เป่าแคนช่วง ประเพณีปีใหม่ลีซู ให้กับทุกบ้านที่นับ ถือศาสนาพุทธและ นับถือผี	เป่าแคนตามบ้าน ต่างๆ เกือบทุก บ้านในประเพณีปี ใหม่	อนุรักษ์ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๓.	กลุ่ม อสม.	ดูแลด้านสุขภาพ ให้กับชาวบ้าน ติดต่อประสานงาน หน่วยงานต่างๆ ใน ด้านสุขภาพ	ให้คำปรึกษา ชาวบ้าน ติดต่อ ประสานงาน	สุขภาพ
๔.	โรงเรียน	สอนหนังสือให้กับ นักเรียนใน ระดับชั้นอนุบาล	สอนหนังสือ ให้ ความรู้	สังคม

ทุนประเภทภูมิปัญญา/วัฒนธรรม

๑.	หมอพื้นบ้าน	รักษาคนที่คลอตุล รักษาคนที่เจ็บป่วยทั่วไป	สุขภาพ
๒.	หมอเลี้ยงผี	ดูแลทำความสะอาดศาลเจ้าเมือง ทุก ๆ ๑๕ วัน ทำพิธีเลี้ยงผี ดูแลรักษาขนบธรรมเนียมของหมู่บ้าน เช่น การ ทำบุญ งานแต่งงาน	วัฒนธรรม/ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น
๓.	จักสาน/ทำไม้กวาด	ทำไม้กวาด ตะกร้า ไม้ใช้ในบ้านเรือน ทำไม้ ขาย	วัฒนธรรม/ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น
๔.	ทอผ้า	ทอผ้าชนเผ่าลีซูไว้ใช้ในบ้าน แต่ตอนนี้อุปกรณ์ ไม่มีแล้ว	วัฒนธรรม/ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น
๕.	ตีมีด	ตีมีดไว้ใช้ในครัวเรือน (อุปกรณ์ไม่มีแล้ว)	วัฒนธรรม/ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น
๖.	หมอดำแย	ทำคลอดเวลาฉุกเฉิน ทำพิธีกรรมต่างๆ เก็บรก เด็ก	ภูมิปัญญา

๗.	ประเพณีกินข้าวโพดใหม่	เพื่อขอให้ผลผลิตดี ให้ผู้เฒ่าผู้แก่ ได้กินของดีๆ โดยเอาไปให้ผู้เฒ่าผู้แก่กินก่อน	ประเพณีชนเผ่าลีซู
๘.	ประเพณีปีใหม่ลีซู	เรียกขวัญ ชื่อของใหม่ เสื้อผ้าใหม่ แสดงความเคารพผู้นำ ผู้เฒ่าผู้แก่ หมอผี คณะกรรมการหมู่บ้าน ดำหัวผู้สูงอายุ	ประเพณีชนเผ่าลีซู
๙.	เลี้ยงศาลเจ้าเมือง	แสดงความเคารพศาลเจ้าเมือง ที่คุ้มครองคนในหมู่บ้าน ทำช่วงเดือนตุลาคม กรกฎาคม กุมภาพันธ์ ทำทุกครั้งที่มีงานปีใหม่ กินข้าวใหม่ ทำเวลาที่คนในหมู่บ้านไม่สบาย	ประเพณีชนเผ่าลีซู
๑๐.	เต้นจะคี	ทำเพื่อความสนุกสนาน ได้พบปะ พูดคุยกัน เป็นวันครอบครัว ทุกคนจะมารวมตัวกัน เต้นเพื่อเรียกขวัญ	ประเพณีชนเผ่าลีซู
๑๑.	ประเพณีเรียกขวัญ	เพื่อเรียกขวัญคนที่ไม่สบาย เจ็บป่วย	ประเพณีชนเผ่าลีซู

ทุนมนุษย์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ความสามารถ	เป็นความสามารถด้านใด
๑.	นายอาชา เลายี่ป่า	อสม., ทำเกษตร, ตัดชิง	สังคม
๒.	นายเบเบ แซ่ลี	จักสานตะกร้า, ไม้กวาด, ตัดชิง, ทำเกษตร, เป็นช่างของหมู่บ้าน	ภูมิปัญญา
๓.	นายอะเลมะ หลู่เกียะ	เป่าแคน, ตัดชิง, เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน, ทำพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน เป็นหมอเมือง, เกษตร, ช่างจักสาน, มีความรู้เรื่องสมุนไพร	ภูมิปัญญา
๔.	นางอาซือมะ แซ่ปา	ทอผ้า, เย็บผ้า จักสาน(สังไก่)	ภูมิปัญญา
๕.	นายซุซุปี วุฒะ	เป่าแคน, ตัดชิง, เรียกขวัญ, จักสาน	ภูมิปัญญา
๖.	นางอะเลมะ แซ่ลู	หมอดำบาย, ทอผ้า, เย็บผ้า	ภูมิปัญญา
๗.	นายอาชาอะ แซ่ลู	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, อสม., ล่าสัตว์, เล่นตะกร้อ	สังคม, ด้านกีฬา
๘.	นางอาหมี แซ่ย่าง	ทำกับข้าว, ประธานแม่บ้าน	สังคม
๙.	นางอะเลมะ แซ่ลี	ทำกับข้าว, ทำเกษตร, เย็บผ้า	สังคม ภูมิปัญญา
๑๐.	น.ส.อาซือ แซ่ลู	ทำกับข้าว, ร้องเพลง	สังคม
๑๑.	นางอาลู แซ่ลี	ทำกับข้าว, แม่บ้าน, ทำเกษตร	สังคม
๑๒.	นางอาหมีมา แซ่ย่าง	ทำกับข้าว, เย็บผ้า, ไพคา, ทำเกษตร	สังคม

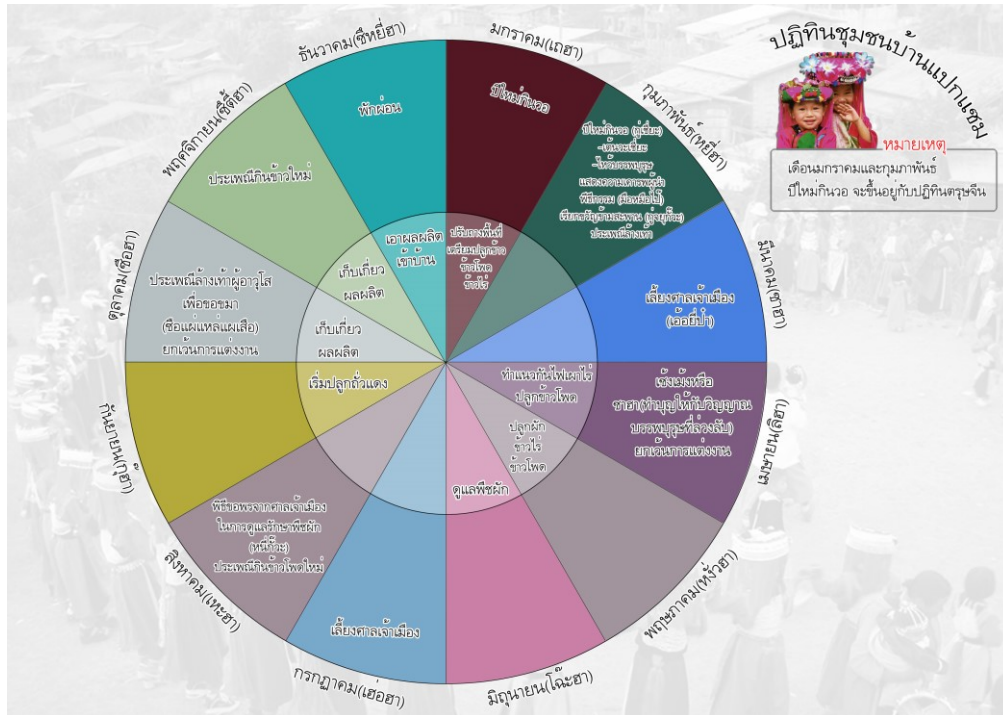
๑๓.	นางอาหู่มา เลาลี	ทำกับข้าว,เกษตร, เย็บผ้า	สังคม ภูมิปัญญา
๑๔.	นายปิยะพงษ์ โนรี	นักฟุตบอล, ตะกร้อ ของหมู่บ้าน, ทำเกษตร	ด้านกีฬา, อาชีพ
๑๕.	นายอาหู่ แซ่ลู่	ฟุตบอล ตะกร้อ, ทำเกษตร	ด้านกีฬา, อาชีพ
๑๖.	นายอาซา แซ่ปา	ตะกร้อ ฟุตบอล, ทำกับข้าว, เกษตร	ด้านกีฬา, อาชีพ
๑๗.	นายโจ๊ะ แซ่ลี	หมอเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน, เรียกขวัญ, งานเกษตร	ภูมิปัญญา, อาชีพ
๑๘.	นายคือตะ แซ่ลู่	ฟุตบอล, ตะกร้อ, พุดแก่ง, เกษตร	ด้านกีฬา , อาชีพ
๑๙.	นางออมะ แซ่มู	ยาสมุนไพร	สุขภาพ
๒๐.	นายอะเลผะ โนรี	หมอเลี้ยงผี, สมุนไพร, จักสาน	ภูมิปัญญา, สุขภาพ

ทุนทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

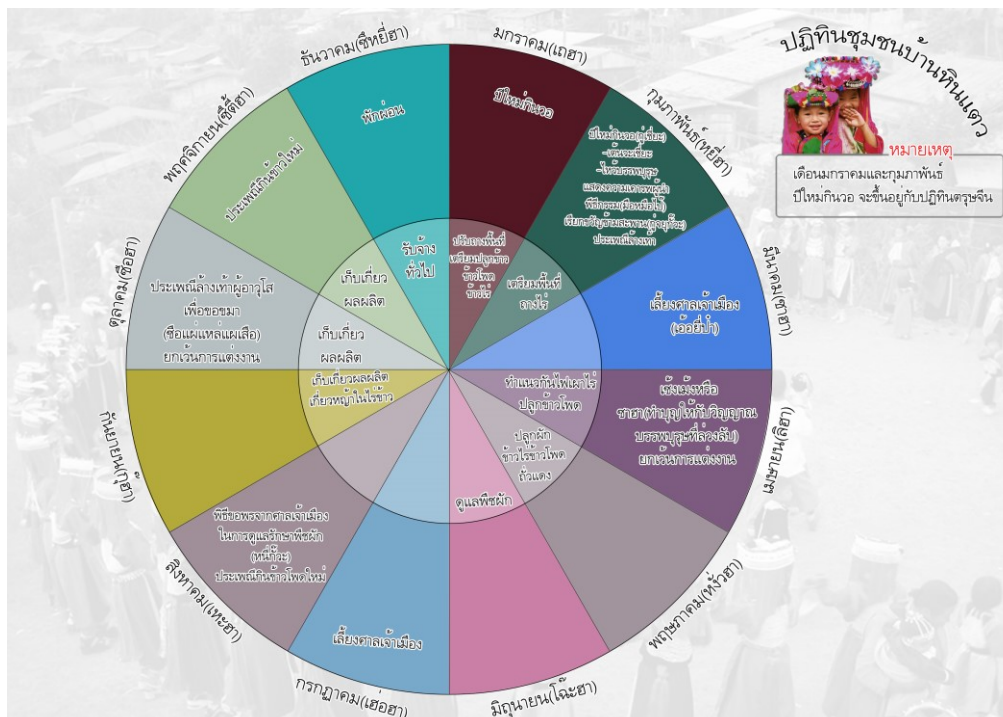
ลำดับที่	ชื่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	เป้าหมาย	ด้าน
๑.	อ่างเก็บน้ำ ๒ อ่าง	กักเก็บน้ำไว้อุปโภค บริโภค ในหมู่บ้าน ใช้ในการเกษตรภายในหมู่บ้าน	สาธารณูปโภค ทรัพยากรน้ำ
๒.	ป่าชุมชน	รักษาพื้นที่ป่าของหมู่บ้านไว้ไม่ให้ใครไปตัด คนที่ตัดจะโดนปรับต้นละ ๒,๐๐๐ บาท	ทรัพยากรป่าไม้
๓.	หลุมขยะ ประมาณ ๒-๕ หลุมคาเรือน ต่อ ๑ หลุม	กำจัดขยะในหมู่บ้าน	

ผู้วิจัย และแกนนำชุมชนบ้านแพกแซม/บ้านหินแตก ได้ร่วมกันจัดทำปฏิทินชุมชน เพื่อการสืบค้นวิถีปฏิบัติของชุมชนด้านการประกอบอาชีพและและพิธีกรรมต่างๆ ในรอบ ๑ ปี แกนนำชุมชนให้ความสนใจและร่วมให้ข้อมูลในการจัดทำปฏิทินชุมชนอย่างดี มีการปรึกษาและสอบถามจากผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ที่จะให้ข้อมูล โดยเฉพาะด้านพิธีกรรม ประเพณีต่างๆของหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้เรียนรู้ภาษาลีซูและวิถีคิดในการกำหนดปฏิทินชีวิต

ปฏิทินชุมชนบ้านแพกแซม

ปฏิทินชุมชนบ้านหินแตก

การติดตามและประเมินผล ระยะปฏิบัติการ

จากระยะเตรียมชุมชน ซึ่งเป็นระยะแรกของการทำวิจัย เกิดแกนนำทีมปฏิบัติการ ขึ้นใน ๒ หมู่บ้าน โดยมีหน่วยงานเป็นพี่เลี้ยง และมีแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพ จำนวน ๕ แผน อันได้แก่

บ้านแพกแซม

๑. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะให้ถูกที่
๒. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการปลูกผักสวนครัว
๓. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการป้องกันตนเองอย่างถูกวิธีในการใช้สารเคมี
๔. แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการออกกำลังกาย

บ้านหินแตว แผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการเล่นกีฬาต้านยาเสพติด

เป็นระยะที่แกนนำชุมชน ได้นำแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ทั้ง ๕ แผน ที่ได้จากการประชุม ไปสู่การปฏิบัติ โดยมีพี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมฯ ดังกล่าว ซึ่งจะเป็เครื่องมือในการฝึกปฏิบัติการเสริมสร้างความร่วมมือ การพัฒนาทีมปฏิบัติการของแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงจากหน่วยงาน ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมกันปฏิบัติการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ภายหลังการประชุมดังกล่าว ๑ เดือน ผู้วิจัยได้มีการติดตามหลังการประชุม เพื่อ

๑. ทบทวน และติดตามการทำงานเป็นทีมของแกนนำชุมชน ผ่านแผนปฏิบัติการส่งเสริมสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมที่ได้กำหนดขึ้น
๒. ติดตามบทบาทของพี่เลี้ยงชุมชน จากหน่วยงานต่างๆ

ผลการติดตาม

พบว่าทั้ง ๒ หมู่บ้าน ได้เริ่มดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ที่ได้วางแผนไว้ โดยบ้านแพกแซม ได้ร่วมกันปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการปลูกผักสวนครัว สำหรับบ้านหินแตว ได้ร่วมกันดำเนินการกำจัดขยะภายในหมู่บ้าน โดยการขุดหลุมขยะประจำครัวเรือน และมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเลี้ยงปลาตก แต่กิจกรรมดังกล่าวใน ๒ หมู่บ้าน ไม่ประสบความสำเร็จในการมีส่วนร่วมของชุมชนนัก เนื่องจากตามปฏิทินชุมชนแล้ว ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นฤดูเพาะปลูกของหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ออกไปเพาะปลูกและรับจ้างนอกหมู่บ้าน จึงยังไม่สามารถรวมกลุ่มเพื่อพบปะพูดคุยกันในช่วงกลางวันได้ ประกอบกับเป็นฤดูฝนและมีสภาพอากาศที่หนาวเย็น จึงไม่สามารถประชุมปรึกษาหารือชาวบ้านในช่วงกลางคืนได้เช่นกัน มีแกนนำชุมชนบางส่วน ได้มีความพยายามในการดำเนินกิจกรรมตามแผน แต่ไม่สามารถรวมกลุ่มหรือสื่อสารให้กับคนในหมู่บ้านได้ เนื่องจากแผนปฏิบัติการดังกล่าว ยังขาดการชี้แจงและประชาสัมพันธ์ให้กับคนในหมู่บ้านได้รับทราบ

นอกจากนี้ พบว่าพหุภาคีวิจัยจากหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะหน่วยงานสาธารณสุข ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานสาธารณสุขอำเภอยาง่าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเปียงหลวง หรือองค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง ไม่สามารถเข้าร่วมดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่อง หรือเข้าเป็นพี่เลี้ยงชุมชนได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากภาระงานที่รับผิดชอบ และพื้นที่วิจัยที่อยู่ห่างไกลที่ตั้งหน่วยงาน (ยกเว้นสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอยาง่าง นำโดยพัฒนาการอำเภอยาง่าง ที่แม้ไม่ได้เข้าร่วมดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่อง แต่ได้ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการวิจัย อาทิ แนวคิดการขับเคลื่อนชุมชนในระดับครัวเรือน การจัดทำปฏิทินชุมชน การค้นหาสินทรัพย์ชุมชน เป็นต้น) ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ปรับเปลี่ยนพี่เลี้ยงชุมชน

จากหน่วยงานที่อยู่ไกลจากพื้นที่วิจัย มาเป็นหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่และมีความใกล้ชิดกับหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ หน่วยงานในสถานีสานิตและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมบ้านแพกแซม ซึ่งมีทั้งหน่วยงานด้าน ความมั่นคง ด้านการศึกษา ป่าไม้ และเกษตร อีกทั้งบ้านแพกแซมและบ้านหินแตว อยู่ในความดูแลของ สถานีสานิตและถ่ายทอดฯ โดยตรง ผู้วิจัยได้ประสานความร่วมมือกับครูอาสาสมัครจากศศ.แพกแซมและ ศศ.หินแตว ทหาร และเจ้าหน้าที่สถานีสานิตและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมบ้านแพกแซม เข้าเป็นพี่เลี้ยงชุมชน ให้กับแต่ละหมวดบ้าน จำนวน ๗ หมวดของบ้านแพกแซมและบ้านหินแตว เนื่องจาก อยู่ในพื้นที่ มีความใกล้ชิดกับทั้ง ๒ หมู่บ้าน พบว่าเจ้าหน้าที่ภายในสถานีสานิตและถ่ายทอดฯตาม พระราชดำริ บ้านแพกแซม/หินแตว ทุกภาคส่วน มีบทบาทสำคัญในการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน ทั้งเข้าร่วมเรียนรู้ ให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นและร่วมปฏิบัติการวิจัยในหมู่บ้าน นับเป็นการสร้างพี่เลี้ยงชุมชนให้มีความสามารถในการเป็นพี่เลี้ยงและเสริมสร้างความสามารถให้กับประชาชนในชุมชนได้ อีกวิธีหนึ่ง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ถ่ายทอด แนวคิด/การดำเนินการวิจัย ฯลฯ ภายหลังการดำเนินการวิจัย ไประยะหนึ่ง ให้รับทราบร่วมกันเป็นระยะๆ รวมถึงการมีเอกสารสรุปผลหรือเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรม ช่วยให้พี่เลี้ยงชุมชนเข้าใจ และ มองเห็นภาพการดำเนินการวิจัยชัดเจนขึ้น

บทบาทของแต่ละภาค เพื่อเสริมสร้างพลังของชุมชนแพกแซม/หินแตว ดังนี้

บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ

๑. เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนอย่างกระฉับกระเฉงและต่อเนื่อง
๒. เป็นพี่เลี้ยง ที่ปรึกษาในการพัฒนาโครงการ
๓. สนับสนุนทรัพยากรตามบทบาทขององค์กร และบูรณาการกับงานของภาคอื่น ๆ
๔. เรียนรู้ร่วมกับชุมชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง
๕. สนับสนุน / ประสานงานการดำเนินโครงการของแต่ละหมู่บ้าน

บทบาทของแกนนำชุมชน

๑. เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์
๒. มุ่งมั่นพัฒนาชุมชน ในทุกๆด้าน
๓. เน้นการพึ่งพาตนเอง และการทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน
๔. ทำงานเป็นทีม และมีทีมพัฒนาที่หลากหลาย
๕. ใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์และทุนทางสังคมที่มีอยู่
๖. เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
๗. ร่วมกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมการพัฒนาชุมชนสู่หมู่บ้าน และชุมชนอื่นอย่างต่อเนื่อง

จากการติดตามและประเมินผล ในช่วงท้ายๆของระยะปฏิบัติการ ผู้วิจัย แกนนำชุมชน และพี่เลี้ยง ได้ ร่วมกันวิเคราะห์และปรับเปลี่ยนกระบวนการสร้างการทำงานเป็นทีมของแกนนำชุมชนเพิ่มเติม ผ่าน ๓ กิจกรรม ดังนี้

๑. การปฏิบัติงานเป็นทีม
๒. การพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน
๓. การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ด้านการจัดการขยะ และสมุนไพร

ดังรายละเอียดดังนี้

๑. การปฏิบัติงานเป็นทีม

ผู้วิจัยได้มีการประชุมหารือกับทั้ง ๒ หมู่บ้าน ในการเตรียมทีมงานแกนนำชุมชนอีกครั้ง เนื่องจากทั้ง ๒ หมู่บ้าน มีการเข้า-ออกของสมาชิกในทีมงานตลอดเวลา ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการร่วมพัฒนาทีมงาน ได้ข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้งทีมงานพัฒนาหมู่บ้าน ดังนี้

ทีมงานพัฒนาแพกแซม ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ที่ปรึกษา : นายมนัส เล่ายี่ปา ผู้ใหญ่บ้านแพกแซม

ที่ปรึกษาอาวุโส :

๑. นายอุผะ	ชีวผะ	ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน
๒. นายอาลู	แซม	ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน
๓. นายอาเชอจจจ	เล่ายี่ปา	ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน
๔. นายเบเบ	จันจา	ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน
๕. นายอาเลผะ	หลี่เจียะ	ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน
๖. นายเบเบ	แซมปา	ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน
๗. นายเนียโปะ	แซ่ลี	ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน

ทีมงาน จำนวน ๒๙ คน (คณะจำนวนจากทุกหมวดบ้าน)

๑. นายเปี้ยซื่อ	เปี้ยเตาะ	หัวหน้าหมวด ๑
๒. นายอาเยโปะ	หย่าจา	หัวหน้าหมวด ๒
๓. นายอาซื่อ	แซม	หัวหน้าหมวด ๓
๔. นายอาเล	แซมควง	หัวหน้าหมวด ๔
๕. นายอาซัง	แซ่ลี	หัวหน้าหมวด ๕ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแพกแซม และ
อาสาสมัครสาธารณสุข)
๖. นายชูแควะ	แซ่ลี	หัวหน้าหมวด ๖
๗. นายอาเถว	เลามี	หัวหน้าหมวด ๗
๘. นายกะสะ	โนรี	ประธานอาสาสมัครสาธารณสุข
๙. นางนามิมะ	เล่ายี่ปา	อาสาสมัครสาธารณสุข (สมาชิกอบต.)
๑๐. นายเปี้ยวะ	เปี้ยผะ	อาสาสมัครสาธารณสุข
๑๑. นายสมชาย	แซม	อาสาสมัครสาธารณสุข
๑๒. นางสาวขวัญจิรา	แซม	สมาชิกหมวดที่ ๑
๑๓. นายเบ	หลี่จา	สมาชิกหมวดที่ ๑
๑๔. นางสาวพิชญ์ แซ่ม		สมาชิกหมวดที่ ๑
๑๕. นายหย่าไฉ่ปุ	โน๊ะ	สมาชิกหมวดที่ ๑
๑๖. นายเนเร	จังวา	สมาชิกหมวดที่ ๒
๑๗. นายอาซัง	แซม	สมาชิกหมวดที่ ๓
๑๘. นางสาวอาหมี หลี่จ๊ะ		สมาชิกหมวดที่ ๓

๑๙. นายปาโป๊ะ	แซม	สมาชิกหมวดที่ ๓
๒๐. นายอาซื่อพะ	เหลียวจา	สมาชิกหมวดที่ ๓
๒๑. นายเฉลิมศักดิ์ แซ่ม		สมาชิกหมวดที่ ๓
๒๒. นายบุญทิศ	ต๊ะนาง	สมาชิกหมวดที่ ๔
๒๓. นายอาซาพะ	โนรี	สมาชิกหมวดที่ ๕
๒๔. นางสาวอาหมี แซ่จา		สมาชิกหมวดที่ ๖
๒๕. นายเบเบ	แซ่จา	สมาชิกหมวดที่ ๖
๒๖. นายสมชาย	จั่วพะ	สมาชิกหมวดที่ ๗
๒๗. นายเบเบใหม่	โนรี	สมาชิกหมวดที่ ๗
๒๘. นายอากอยกอย	เล่ายี่ปา	สมาชิกหมวดที่ ๗
๒๙. นายวิเชียร	จั่วพะ	สมาชิกหมวดที่ ๗

ทีมงานพัฒนาบ้านหินแตว ๒๕๕๕ – ๒๕๕๖

ที่ปรึกษา : นายอาซาพะ แซ่ลู ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ทีมงาน

๑. นางสาวอาเลมะ	แซ่ลี	บ้านเลขที่ ๓๒๙/พ
๒. นางสาวอาเซอ	แซ่ลู	บ้านเลขที่ ๓๓๗/พ
๓. นางสาวอะซื่อมิ	เลาลี	บ้านเลขที่ ๓๔๕/พ
๔. นางสาวอาเซอมะ	แซ่ลี	บ้านเลขที่ ๓๒๙/พ
๕. นางสาวอาวูมิ	เลาลี	บ้านเลขที่ ๓๔๕
๖. นางสาวอาหมี	แซ่ลี	บ้านเลขที่ ๓๔๐
๗. นางสาวรุจิพร	เล่ายี่ปา	บ้านเลขที่ ๓๓๕/พ
๘. นางแตมะ แซ่ลี		บ้านเลขที่ ๓๓๐/พ
๙. นางอาหมี	แซ่หย่าง	บ้านเลขที่ ๓๓/ช
๑๐. นางอาเลมะ โนรี		บ้านเลขที่ ๓๒๕/พ
๑๑. นางสาวอาซื่อมะ	กูพะ	บ้านเลขที่ ๓๒๖/พ

ทีมงานเหล่านี้ มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

๑. เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์
๒. มุ่งมั่นพัฒนาชุมชน ในทุกๆด้าน
๓. ทำงานเป็นทีม และการทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน
๔. ใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์และทุนทางสังคมที่มีอยู่
๕. เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
๖. ร่วมกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมการพัฒนาชุมชนสู่หมู่บ้าน และชุมชนอื่นอย่างต่อเนื่อง

ผู้วิจัยได้ออกแบบการเรียนรู้ร่วมกับแกนนำชุมชน เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือและวางแผนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม และเพื่อพัฒนาทีมงานและพัฒนาความสามารถในการทำงานเป็นทีมพัฒนาหมู่บ้านแปกแซมและบ้านหินแตว ผ่านกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาทีมงาน มีผู้เข้าประชุม ประกอบด้วยแกนนำชุมชนบ้านแปกแซม/บ้านหินแตว จำนวน ๕๒ คน และพี่เลี้ยงจากสถานีสาธิตและถ่ายทอดการเกษตรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากพระราชดำริบ้านแปกแซม จำนวน ๖ คน ตามลำดับ

ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มผู้เข้าประชุม ออกเป็น ๒ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแปกแซม และบ้านหินแตว โดยบ้านแปกแซม แบ่งออกเป็น ๕ คุ่มบ้าน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านหลัก และมีขนาดหมู่บ้านใหญ่กว่าบ้านหินแตว กำหนดให้ร่วมคิดใน ๔ ประเด็น ได้แก่

๑. สิ่งเคยคิดที่จะทำ
๒. สิ่งที่เคยทำได้แต่ไม่ได้ทำ
๓. สิ่งที่เคยคิดที่จะทำร่วมกันในอนาคต
๔. สิ่งที่ย่อยากจะทำในปี ๒๕๕๕ นี้

แกนนำชุมชน และพี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ ได้มีการระดมสมอง และวิเคราะห์ประเด็นทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ /ด้านสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้าน /ด้านเศรษฐกิจ/อาชีพ /ด้านการพัฒนา และด้านอื่นๆ สรุปได้ดังนี้

๑. สิ่งทีแต่ละคนเคยคิดที่จะทำ

ด้านสุขภาพ ส่วนใหญ่เป็นการเล่นกีฬาและออกกำลังกาย ต้องการให้มีหมอนวดแผนโบราณของหมู่บ้าน รวมถึงการปลูกสมุนไพรร่วมกัน

ด้านสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เคยคิดช่วยกันทำความสะอาดหมู่บ้านให้น่าอยู่ กำจัดขยะโดยการช่วยกันเก็บขยะตามหมู่บ้านและทำความสะอาดตามสถานที่สำคัญ เช่น โรงเรียน ศาลเจ้าเมือง รวมถึงการมีน้ำประปาที่ดี และมีห้องน้ำทุกครัวเรือน

ด้านเศรษฐกิจ/อาชีพ เลี้ยงปลา หรือปลาดุก

ด้านการพัฒนา ให้แต่ละบ้านปลูกพืชผักสวนครัว

ด้านอื่นๆ

- อยากให้หมู่บ้านเจริญก้าวหน้า
- ไม่ต้องการให้มียาเสพติดในหมู่บ้าน
- ร่วมกันต่อต้านยาเสพติดทุกชนิด
- ทำสหกรณ์หมู่บ้าน

๒. สิ่งทีเสียดยไม่ได้ทำ

เป็นคำถามสำคัญ สำหรับผู้เข้าประชุมแต่ละคน ต่อความรู้สึกเสียดยที่มได้้อะไร ไม่ว่าจะป็นเรื่องราวของตนเอง หรือภายในหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

- เสียดยที่มได้เข้าร่วมอบรมในปีที่ผ่านมา
- เสียดยที่ยังไม่มีนวดแผนโบราณ อยากให้มีมาก
- การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี
- เสียดยที่มได้เลี้ยงดูพ่อแม่

- มรู้หนังสือและมได้เรียนตั้งแต่เด็ก (มีผู้แสดงความคิดเห็นที่เหมือนกันในเรื่องนี้ จำนวน ๕

คน)

- เสียหายพูดภาษาไทยไม่ได้ (แกนนำที่เป็นผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะตอบข้อนี้)

๓. สิ่งที่ดีที่จะทำร่วมกันในอนาคต

เป็นภาพรวมของความคิดของผู้เข้าประชุมที่มีต่อหมู่บ้าน ในสิ่งที่ดีจะทำร่วมกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับประเด็นแรก ได้แก่

ด้านสุขภาพ ปลูกพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ข่า

ด้านเศรษฐกิจ/อาชีพ มีความสนใจปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงปลาตก

ด้านการพัฒนา ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาภายในหมู่บ้านให้สะอาดเรียบร้อย เช่น ร่วมกันพัฒนาวัด โรงเรียนและหมู่บ้าน พัฒนาบ่อประมงหมู่บ้าน พัฒนาสถานอนามัยของหมู่บ้าน ช่วยกันเก็บขยะ เป็นต้น

ด้านอื่นๆ เป็นประเด็นทั่วไป ที่เคยคิดจะทำร่วมกัน ได้แก่

- จัดกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น กีฬา
- ช่วยกันสอดส่องดูแลในหมู่บ้าน
- ถ้ามีโอกาส อยากจะเรียนหนังสือ
- ช่วยกันป้องกันไม่ให้มียาเสพติดอยู่ในหมู่บ้าน

มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ความสามัคคีภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านแปกแซมและบ้านหินแตว สะท้อนจากคำพูดหนึ่งของผู้เข้าประชุมคนหนึ่งว่า “*อยากสร้างความสามัคคีระหว่างบ้านแปกแซมและบ้านหินแตว ไม่อยากให้ทะเลาะกัน*”

๔. สิ่งที่ต้องการทำ

เป็นความคิดเห็นของผู้เข้าประชุม หลังความรู้สึกเสียใจว่าไม่ได้ทำอะไรต่างๆ โดยเป็นคำถามที่ให้แสดงถึงสิ่งที่จะอยากจะทำ ในเรื่องที่ยังไม่เคยมีการทำมาก่อนในหมู่บ้าน หรือทำบ้างแล้ว แต่อยากให้ทำมากขึ้น พบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ แบ่งเป็นแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านสุขภาพ

- นวดแผนโบราณ
- อยากให้มีการปลูกสมุนไพรอย่างพร้อมเพรียงกันทุกบ้าน

ด้านเศรษฐกิจ/อาชีพ

- พัฒนาอาชีพของชาวบ้าน
- อยากมีโรงงานรับซื้อผลผลิตของชาวบ้าน เช่น ถั่วแดง ข้าวโพด และอื่น ๆ

ด้านสิ่งแวดล้อม

- อยากทำสหกรณ์ขยะหรือธนาคารขยะ

ด้านการพัฒนา

- อยากให้ล้อมรั้วบ่อประมงหมู่บ้าน
- อยากให้ซ่อมแซมห้องน้ำอาคารเอนกประสงค์

ด้านอื่นๆ

พบประเด็นความห่วงใยเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ได้แก่ อยากให้ปีใหม่ปีนี้ผ่านไปด้วยดี ไม่มีการทะเลาะกัน ไม่ทอดทิ้งประเพณี /อยากให้ลูกหลานที่ไปทำงานในเมืองกลับบ้านมาไหว้ ผู้อาวุโส พ่อแม่ และแกนนำหมู่บ้าน / ผู้ชายทุกคนต้องไปไหว้ศาลเจ้าเมือง / มีการสืบทอดกิจกรรมทุกปี / การไปไหว้พ่อ แม่ หมอผี ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำหมู่บ้าน ผู้อาวุโส อยากให้ทุกคนทำร่วมกัน และอนุรักษ์ประเพณีชนเผ่าลีซูให้มั่นคง

นอกจากนี้ มีประเด็นของความต้องการด้านสาธารณูปโภคภายในหมู่บ้าน เช่น มีน้ำใช้ที่เพียงพอ มีถนน และไฟฟ้า /มีน้ำประปาใช้/มีห้องน้ำทุกบ้าน รวมถึงการกำจัดขยะ โดยอยากมีถังขยะแยกประเภท และอยากให้ชาวบ้านนำขยะที่กลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น ขวดกระป๋อง ขวดเปียร์ เศษเหล็ก รองเท้าบูท และอื่นๆ กลับมาใช้ใหม่

นอกนั้นเป็นประเด็นทั่วไปที่อยากจะทำ ได้แก่

- อยากให้มีบ้านพักคนชรา
- อยากจะทำเวทีการแสดงไว้กลางหมู่บ้าน
- อยากให้ชาวบ้านผลิตของแต่ละบ้านมารวมกันและเอาไปขาย จัดตั้งเป็นสหกรณ์หมู่บ้าน เช่น ถั่วแดง

ข้าวโพด ข้าว

- อยากให้คนเผ่าหรือกลุ่มจักสาน สานตะกร้า กระด้ง ไม้กวาด เย็บผ้า ทำย่าม ไปขาย

รวมถึงความต้องการส่วนบุคคล เช่น อยากจะมีเงินทอง/ อยากมีครอบครัวที่อบอุ่น หรือ อยากจะไปเที่ยวในสถานที่ไม่เคยไป และ “อยากให้ทีมงานของคุณพัฒนาอนามัย ขึ้นมาที่หมู่บ้านบ่อย ๆ”

ผลการประชุม

ผู้วิจัยและที่ประชุม ได้ร่วมกันสรุปประเด็นต่างๆที่ได้ และพิจารณาประเด็นเพื่อนำไปวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและพัฒนาทีมงาน พร้อมทั้งให้แกนนำเลือกประเด็นที่จะมีส่วนร่วมตามความสนใจ ออกเป็น ๖ กลุ่ม ใน ๖ เรื่อง ได้แก่

๑. กิจกรรมนวดไทย
๒. กิจกรรมจักสานและตีมีด
๓. กิจกรรมซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์
๔. กิจกรรมปลูกพืชสมุนไพร
๕. กิจกรรมล้อมรั้วบ่อประมงหมู่บ้าน
๖. กิจกรรมจัดตั้งสหกรณ์หรือธนาคารขยะ (เรื่องนี้เป็นความสนใจร่วมของทั้งบ้านแปกแซม และบ้านหินแตว)

โดยแต่ละกลุ่ม ได้วางแผนและออกแบบ (designed) การปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดังรายละเอียด
ดังนี้

กลุ่มนวดแผนไทย

สมาชิกกลุ่ม

๑. นายเปี้ยะวะ เปี้ยะ ประธานกลุ่ม
๒. นายอย่าไฉ่ปู้ โน๊ะ เลขากลุ่ม
๓. น.ส.ขวัญจิรา แซ่มู เลขากลุ่ม
๔. น.ส.อะหมี่ หลี่จ๊ะ สมาชิกกลุ่ม
๕. นางเม๊ะดี แซ่มู สมาชิกกลุ่ม
๖. นายเบเบใหม่ โนรี สมาชิกกลุ่ม
๗. นางอาซ็อมิ เลายี่ปา สมาชิกกลุ่ม

กิจกรรมการฝึกนวดแผนไทย

๑. เริ่ม ๑ มกราคม – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๕
๒. สถานที่ อาคารเอนกประสงค์
๓. ผู้ร่วมงาน
 - ทีมงานกลุ่มเปิด ผู้ที่ผ่านการฝึกนวดแผนไทยมาแล้ว
 - องค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง, อสม.
๔. ใช้ทุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง และกองทุนของหมู่บ้าน
๕. แผนการปฏิบัติงาน

วิธีการให้ชาวบ้านมาร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
๑. ประชาสัมพันธ์	มกราคม ๕๕	นายเปี้ยะวะ นางเม๊ะดี
๒. ประชุมชี้แจงโครงการ	กุมภาพันธ์ ๕๕	น.ส.อะหมี่ + นายเบเบใหม่ และสมาชิกกลุ่ม
๓. เชิญชาวบ้านมาร่วมฝึกกับทีมงาน		
๔. เปิดการฝึกอบรมนวดแผนไทยที่อาคารเอนกประสงค์		
๕. เปิดบริการที่ ศสมช. และนวดตามบ้าน	มีนาคม ๕๕	น.ส.ขวัญจิรา
๖. แลกเปลี่ยนเรียนรู้	เมษายน-กันยายน ๕๕	น.ส.ขวัญจิรา + น.ส.อะหมี่
๗. ติดตามประเมินผลโครงการ	กันยายน – ธันวาคม ๕๕	นายอย่าไฉ่ปู้ + นางอาซ็อมิ และทีมงาน
๘. ฉลองความสำเร็จของโครงการ	ธันวาคม ๕๕	ทีมงาน

หัวใจแห่งชัยชนะ เมื่อกิจกรรมนี้สำเร็จ

สิ่งที่หมู่บ้านจะได้ คือ มีร่างกายแข็งแรง – ประหยัดค่าใช้จ่าย – ได้รับความรู้

สิ่งที่ทีมงานจะได้ คือ ได้รับความรู้และความสามัคคี – ได้รับน้ำใจ

กลุ่มจักสานบ้านแปกแซม

สมาชิกกลุ่ม

๑. พ่อเผ่าอูพะ ชิวพะ ประธานกลุ่ม
๒. พ่อเผ่าอาเลพะ หลี่เจียะ สมาชิกกลุ่ม
๓. นายชูแควะ แซ่ลี สมาชิกกลุ่ม
๔. นายอาซื่อพะ เหลี้ยวจา สมาชิกกลุ่ม

กิจกรรมถ่ายทอดการจักสาน – ตีมีด บ้านแปกแซม/หินแตว

๑. เริ่มทำ ๑ กุมภาพันธ์ – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๕
๒. สถานที่ กลุ่มจักสานและตีมีด บ้านแปกแซม (บ้านพ่อเผ่าอูพะ ชิวพะ)
๓. ผู้ร่วมงาน สมาชิกกลุ่มจักสานบ้านแปกแซม จำนวน ๔ คน
๔. วัสดุ

- ทุนจากทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้าน
- ผู้สอน (สมาชิกกลุ่ม)
- วัตถุดิบ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

๕. วิธีการให้ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ

๑. ประสานกับผู้ใหญ่บ้าน แจ้งในที่ประชุมหมู่บ้านให้พี่น้องแปกแซม ทราบว่ามีโครงการถ่ายทอดการจักสาน – ตีมีด
๒. กำหนดวัน เวลา ที่จะถ่ายทอดการจักสาน – ตีมีด (เดือนละ ๒ ครั้ง, ตีมีด ๑ ครั้ง, จักสาน ๑ ครั้ง)
๓. ทำการสอนโดยทีมวิทยากร
 - พ่อเผ่าอะเลพะ หลี่เจียะ สอนตีมีด
 - พ่อเผ่าอูพะ ชิวพะ สอนจักสาน
 - พ่อลุงอาซื่อพะ เหลี้ยวจา สอนจักสาน
 - นายชูแควะ แซ่ลี สอนจักสาน
๔. อธิบายประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากการเข้าฝึกการจักสานและตีมีด (ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้) “ มาเข้าโครงการนี้ ไม่รู้หนังสือ ก็ทำได้ ”

๖. ตารางแสดงแผนการปฏิบัติงาน

วิธีการให้ชาวบ้านมาร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
๑. แจ้งให้พี่น้องแปกแซมทราบในที่ประชุมหมู่บ้าน	กุมภาพันธ์ ๕๕	พ่อเผ่าอูพะ ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน
๒. กำหนดช่วงที่จะให้ความรู้	มีนาคม ๕๕	สมาชิกกลุ่ม
๓. ทำการสอนจักสานและตีมีด เดือนละ ๒ ครั้ง พร้อมทั้งบอกประโยชน์ที่ได้จากการมาเข้าเรียนการจักสานและการตีมีด	เมษายน-กรกฎาคม ๕๕	วิทยากรจากกลุ่ม
๔. รับฟังความคิดเห็นคนที่มีมาเรียนโดยการนั่งคุยกัน และประเมินผลร่วมกัน	สิงหาคม ๕๕	สมาชิกกลุ่ม+ชาวบ้านที่เข้าร่วมอบรม
๕. ฉลองความสำเร็จ	กันยายน ๕๕	สมาชิกกลุ่ม+ชาวบ้านที่เข้าร่วมอบรม

หัวใจแห่งชัยชนะ เมื่อกิจกรรมนี้สำเร็จ

สิ่งที่หมู่บ้านจะได้ คือ ลูกหลานคนแปกแซม ตีมีดปละจักสานเป็น – ใช้สอยได้ และขายได้ (ลดรายจ่าย
เพิ่มรายได้)

สิ่งที่ทีมงานจะได้ คือ สามารถจักสานและตีมีดเป็น อยากทำอย่างนี้มานานแล้ว

กลุ่มซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์

สมาชิกกลุ่ม

๑. นายอาเถว เลามี ประธานกลุ่ม
๒. นายเถลิงศักดิ์ แซ่มู เลขากลุ่ม
๓. นายอาซื่อ เลายี่ปา สมาชิกกลุ่ม
๔. นายอาซื่อ แซ่มู สมาชิกกลุ่ม
๕. นายอาเลผะ โนรี สมาชิกกลุ่ม
๖. นายจะหะหลี เลายี่ปา สมาชิกกลุ่ม
๗. นายอาลู แซ่มู สมาชิกกลุ่ม

กิจกรรมซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์

๑. เริ่มต้น ๑ มีนาคม – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๕
๒. สถานที่ อาคารเอนกประสงค์บ้านแปกแซม
๓. ผู้ร่วมทำงาน ทีมงานกลุ่มซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์ บ้านแปกแซม
๔. ใช้ทุนจาก -
๕. วิธีการให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมโครงการ

๑. แนะนำถึงวัตถุประสงค์ของโครงการและประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบเหตุผลที่ทำให้โครงการ
ว่าสำคัญอย่างไร

๒. สมาชิกกลุ่มทำเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านดู

๓. อธิบายประโยชน์ของโครงการ

๖. ตารางแสดงแผนการปฏิบัติงาน

วิธีการให้ชาวบ้านมาร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
๑. ตั้งคณะทำงานซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์	มีนาคม ๕๕	เถลิงศักดิ์ แซ่มู
๒. นัดประชุมคณะทำงานว่าจะเริ่มดำเนินการเมื่อใด	มีนาคม ๕๕	สมาชิกกลุ่ม
๓. ดำเนินกิจกรรมซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์	เมษายน – พฤษภาคม ๕๕	สมาชิกกลุ่ม+ชาวบ้าน
๔. ประเมินผลโครงการ	พฤษภาคม ๕๕	สมาชิกกลุ่ม+ชาวบ้าน
๕. ตรวจสอบความสำเร็จของโครงการ		

หัวใจแห่งชัยชนะ เมื่อกิจกรรมนี้สำเร็จ

สิ่งที่หมู่บ้านจะได้ คือ ได้ใช้ห้องน้ำ และอาคารที่สมบูรณ์แบบ

สิ่งที่ทีมงานจะได้ คือ ความภาคภูมิใจ – ได้ใช้ห้องน้ำที่อาคารเอนกประสงค์

กลุ่มธนาคารขยะ

สมาชิกกลุ่ม

๑. นายอาชาพะ	แช่ม	ประธานกลุ่ม
๒. น.ส.อะหมี	แช่จา	เลขากลุ่ม
๓. น.ส.อาซอมี	เลาลี	สมาชิกกลุ่ม
๔. น.ส.อาซอเม	แช่ลี	สมาชิกกลุ่ม
๕. น.ส.อาซอ	แช่ลู่	สมาชิกกลุ่ม
๖. น.ส.อาเลมะ	แช่มี	สมาชิกกลุ่ม
๗. น.ส.อาหมี	แช่หย่าง	สมาชิกกลุ่ม
๘. น.ส.อาหุมิ	เลาลี	สมาชิกกลุ่ม
๙. น.ส. อาหมี	แช่ลี	สมาชิกกลุ่ม
๑๐. นางแตมะ	แช่ลี	สมาชิกกลุ่ม
๑๑. นางอาเลมะ	โนรี	สมาชิกกลุ่ม
๑๒. นายอาทิตย์	กูพะ	สมาชิกกลุ่ม
๑๓. ด.ช.ดำรง	แช่ลู่	สมาชิกกลุ่ม
๑๔. นายอะเบ	เลายี่ปา	สมาชิกกลุ่ม
๑๕. นายบุญทิศ	ตะนาง	สมาชิกกลุ่ม
๑๖. นายอะเล	แช่ควง	สมาชิกกลุ่ม

กิจกรรมธนาคารขยะและสหกรณ์ขยะ

๑. เริ่มต้น ๑ มกราคม – ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๕

๒. สถานที่ กลุ่มธนาคารขยะ/สหกรณ์ขยะ (บ้านนายอาชาพะ แช่ลู่) และบ้านนายบุญทิศ ตะนาง

๓. ผู้ร่วมทำงาน

- สมาชิกกลุ่มกุหลาบบ้านหินแตว
- สมาชิกกลุ่มกุหลาบบ้านแปกแซม

๔. ใช้ทุนจาก สมาชิกชุมชนบ้านหินแตวและบ้านแปกแซม

๕. วิธีการให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมโครงการ

๑. ประชุมทีมงาน

๒. แจ้งประกาศ อธิบายว่าโครงการนี้มีประโยชน์อย่างไร โครงการนี้ไม่ต้องลงทุน ไม่เสียค่าใช้จ่าย
ใดๆ แต่กลับมีรายได้เสริม ไม่ต้องออกแรงให้เหนื่อย ไม่เสียเวลา บอกให้ชาวบ้านว่ามีโครงการนี้แล้วหมู่บ้านก็
จะนำอยู่เพิ่มขึ้น ไม่มีการทิ้งเศษขยะเกะกะ โดยให้ชาวบ้านดูตัวอย่างขยะที่สามารถนำมาขายได้
“เก็บขยะคนละชิ้น ชีวิตสดใส”

๖. ตารางแสดงแผนการปฏิบัติงาน

วิธีการให้ชาวบ้านมาร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
๑. ประชุมทีมงาน	๘ มกราคม ๕๕	อาซาอะ แซ่ลู่
๒. ประกาศหรือติดป้ายแจ้งให้ทราบ ประชาสัมพันธ์	๒๓ มกราคม ๕๕	อาซาอะ แซ่ลู่
๓. ระดมสมาชิก	กุมภาพันธ์ ๕๕	อะหมี่ แซ่ลู่
๔. ประชุมสมาชิก	มีนาคม ๕๕	สมาชิก
๕. ดำเนินการ (ศึกษาดูงาน)	มีนาคม – สิงหาคม ๕๕	สมาชิก
๖. ประเมินผล	กันยายน ๕๕	สมาชิก
๗. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบ้านแพกแซมและหินแตว	เมษายน – มิถุนายน ๕๕	ชาวบ้านแพกแซม+หินแตว
๘. ตรวจสอบความสำเร็จ	ตุลาคม ๕๕	สมาชิก

หัวใจแห่งชัยชนะ เมื่อกิจกรรมนี้สำเร็จ

สิ่งที่หมู่บ้านจะได้ คือ สะอาด น่าอยู่ 3 – ลดปริมาณขยะ – มีส่วนร่วม มีความสามัคคี /ชุมชนเข้มแข็ง – มีรายได้จากการขายขยะ

สิ่งที่ทีมงานจะได้ คือ มีรายได้เสริม – สามัคคี – มีความรู้ – รักกัน มีกำลังใจ มีความสุข – สนุกกับการเก็บขยะ

กลุ่มปลูกพืชสมุนไพร

สมาชิกกลุ่ม

๑. นายกะสะ	โนรี	ประธานกลุ่ม
๒. นายอาซัง	แซ่ลี	เลขากลุ่ม
๓. นายปาโปะ	แซ่หมู	พลาธิการกลุ่ม
๔. นายอะเล	ลูพะ	สมาชิกกลุ่ม
๕. นายเนเร	จั่งวา	สมาชิกกลุ่ม
๖. นายอาเซอจจอ	เลายี่ปา	สมาชิกกลุ่ม
๗. นายเบเบ	จันจา	สมาชิกกลุ่ม
๘. นายอาซื่อ	แซ่หมู	สมาชิกกลุ่ม
๙. นายอาปอย	แซ่หมู	สมาชิกกลุ่ม
๑๐. นางนาหมิมะ	เลายี่ปา	สมาชิกกลุ่ม

กิจกรรมปลูกสมุนไพร

๑. เริ่มต้น มีนาคม – กันยายน ๒๕๕๕
๒. สถานที่ หลัง ศศช.บ้านแพกแซม
๓. ผู้ร่วมทำงาน
 - สมาชิกกลุ่มปลูกสมุนไพรทุกคน
 - อสม. บ้านแพกแซม

๔. ใช้ทุนจาก

- สมุนไพร สมาชิกหาตนเอง
- งบประมาณจากกองทุน อสม. (ทำไร่)
- ศูนย์พัฒนานาอนามัยพื้นที่สูง (ทำป่าย)

๕. วิธีการให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมโครงการ

๑. ประกาศ ประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านทราบโครงการและประโยชน์ของโครงการ
๒. เชิญชวนชาวบ้านให้หาสมุนไพรมาปลูกร่วมกัน
๓. ร่วมกันปรับปรุงสถานที่ปลูกสมุนไพร
๔. จัดเวรทีมงานและ อสม. ดูแลสวนสมุนไพร
๕. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมงานและ อสม.
๖. ถอดบทเรียนและประเมินผล
๗. ฉลองความสำเร็จ

๖. ตารางแสดงแผนการปฏิบัติงาน

วิธีการให้ชาวบ้านมาร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
๑. ประชาสัมพันธ์	๑ มีนาคม ๕๕	นายเบเบ จันจา
๒. ทีมงานและ อสม. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลสมุนไพร	๑๐ มีนาคม ๕๕	นายอาเซอ แซ่หม่อ
๓. ชาวบ้านร่วมกันปรับปรุงสถานที่ปลูกสมุนไพร	๑ เมษายน ๕๕	นายกะสะ โนรี
๔. ร่วมกันปลูกสมุนไพร	๗ เมษายน ๕๕	นายอาซัง แซ่ลี
๕. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการปลูกสมุนไพร	๗ กรกฎาคม ๕๕	ทีมงาน+ชาวบ้าน
๖. ถอดบทเรียน ประเมินผลและฉลองความสำเร็จ	๓๐ กันยายน ๕๕	ทีมงาน+ชาวบ้าน

หัวใจแห่งชัยชนะ เมื่อกิจกรรมนี้สำเร็จ

สิ่งที่หมู่บ้านจะได้ คือ ได้ศูนย์การเรียนรู้เรื่องสมุนไพร ได้อนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพร

สิ่งที่ทีมงานจะได้ คือ เรียนรู้เรื่องสมุนไพร – ได้เป็นผู้ให้ความรู้/ชื่อเสียง/คำชมเชย เป็นผู้นำด้าน

สมุนไพร – ทีมงานมีความสามัคคี

กลุ่มลุ่มรื้อบ่อประมงหมู่บ้าน

สมาชิกกลุ่ม

๑. นายวิเชียร จั้วพะ ประธานกลุ่ม
๒. นายอะกอยกอย เลายีปา รองประธาน
๓. นายเบเบ แซ่ปา เลขาธิการกลุ่ม
๔. นายขวด โนรี สมาชิกกลุ่ม
๕. นายเบเบ แซ่ยีปา สมาชิกกลุ่ม

กิจกรรมลุ่มรื้อบ่อประมงหมู่บ้าน

๑. เริ่ม ๑ มกราคม – ๓๐ กันยายน ๕๕
๒. สถานที่ บ้านแพกแซม
๓. ผู้ร่วมทำงาน สมาชิกกลุ่ม และชาวบ้านบ้านแพกแซม
๔. ใช้ทุน องค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง และหมู่บ้าน
๕. วิธีการให้ชาวบ้านมาร่วม
 ๑. ประสานงานผู้ใหญ่บ้านช่วยประกาศให้ชาวบ้านมาประชุมพร้อมกัน
 ๒. ผู้ทำโครงการชี้แจงกิจกรรมให้ชาวบ้านที่มาร่วมประชุมทราบถึงความสำคัญของโครงการ
 ๓. นัดหมายชาวบ้านมาช่วยกันจัดหาอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ไม้ไผ่ ตะปู
 ๔. กำหนดวัน เวลา ที่จะมาช่วยกันลุ่มรื้อบ่อหมู่บ้าน
 ๕. ทำป้ายเตือนเด็ก และขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้ช่วยกันดูแลสอดส่องเด็กที่ชอบมาเล่นน้ำ
 ๖. ทำป้ายโครงการติดไว้ที่บ่อประมงหมู่บ้าน

หัวใจแห่งชัยชนะ เมื่อกิจกรรมนี้สำเร็จ

- สิ่งที่หมู่บ้านจะได้ คือ ได้รู้ที่แข็งแรง – คนในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน -ชีวิตเด็กปลอดภัย
สิ่งที่ทีมงานจะได้ คือ มีความสามัคคี – ได้รู้วิธีการทำรั้วที่แข็งแรง-ทีมงานมีความสามัคคีกัน

เมื่อได้ร่วมกันออกแบบการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ในแต่ละกลุ่มแล้ว ได้มีการกำหนดบทบาทของพี่เลี้ยงชุมชน ในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของกลุ่มแกนนำชุมชน ดังนี้

บทบาทของพี่เลี้ยงชุมชน

๑. เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง
๒. เป็นพี่เลี้ยง ที่ปรึกษาในการพัฒนาโครงการ
๓. สนับสนุนทรัพยากรตามบทบาทขององค์กร และบูรณาการกับงานของภาคีอื่น ๆ
๔. เรียนรู้ร่วมกับชุมชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง
๕. สนับสนุน / ประสานงานการดำเนินโครงการของแต่ละหมู่บ้าน

บทบาทของผู้วิจัย

จากการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ผู้วิจัยมีบทบาทในสนับสนุนทรัพยากรการดำเนินงาน อาทิ งบประมาณบางส่วนในการดำเนินงานในแต่ละกลุ่ม เช่น วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสวนสมุนไพร การซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์ การทำความสะอาดแหล่งน้ำประปาภูเขาของหมู่บ้าน กล้องถ่ายภาพ การจัดทำบอร์ดข้อมูลชุมชน/ข้อมูลสมุนไพรชนเผ่าลีซู แผนที่หมู่บ้าน ฯลฯ โดยมีเงื่อนไขของการสนับสนุนงบประมาณคือ การ

ร่วมคิด ร่วมดำเนินการของสมาชิกในแต่ละกลุ่ม สำหรับพี่เลี้ยงชุมชนจากสถานีสาดิตและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านแปกแซม มีบทบาทในการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ชื่นชม ให้กำลังใจ แก่แกนนำชุมชนทั้ง ๒ หมู่บ้าน

ภายหลังการวางแผนปฏิบัติงานดังกล่าว ๑ เดือน ผู้วิจัยและพี่เลี้ยงชุมชน ได้ติดตามความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานในหมู่บ้านแปกแซมและบ้านหินแตว พบว่าภายหลังการประชุม แกนนำชุมชนได้นำประเด็นทั้ง ๖ ประเด็น ไปวิเคราะห์ต่อ พบว่าบางประเด็นเช่น การล้อมรั้วบ่อปลาของหมู่บ้าน แกนนำชุมชนหลักในการขับเคลื่อน ลงไปทำงานนอกหมู่บ้าน การนวดไทย ไม่ได้รับการยอมรับจากสามีของสตรีที่ได้รับการฝึกอบรม และไม่มีแกนนำขับเคลื่อนการถ่ายทอดการจักสานและตีมีด ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุในหมู่บ้านหยิบยกขึ้นมาในที่ประชุม แกนนำชุมชนจึงได้ร่วมกันวิเคราะห์ความเป็นไปได้และความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นทีมได้ใน ๓ เรื่องได้แก่ การปลูกพืชสมุนไพร การจัดการขยะภายในหมู่บ้าน และการซ่อมแซมอาคารเอนกประสงค์ กลุ่มแกนนำชุมชน ยังขาดการรวมกันปฏิบัติกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจาก

๑. ยังขาดทักษะในการทำงานเป็นทีม/ความสามารถในการระดมความคิด เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานตามกิจกรรมที่วางแผนไว้ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมองเห็นว่า เป็นความยากของแกนนำชุมชนที่ได้รับบทบาทใหม่ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ทำให้ขาดพลังในการนำกลุ่ม และขาดทักษะในการพากกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่คาดหวังไว้ เนื่องจากยังคุ้นชินกับการเป็นผู้ตาม ผู้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน)

๒. พบว่าผู้ใหญ่บ้านแปกแซม มีบทบาทและอิทธิพลสูงในการขับเคลื่อนการพัฒนาของหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ และช่วยเหลือหมู่บ้านในทุกเรื่อง (เป็นผู้ใหญ่บ้านมาแล้วหลายสมัย ไม่อยากเป็นต่อ เนื่องจากได้รับการขอร้องจากชาวบ้าน และหน่วยงานราชการในพื้นที่) สำหรับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหินแตว ด้วยความเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านแปกแซมและมีขนาดเล็ก เพียง ๓๐ กว่าหลังคาเรือน แม้มีอิสระในการตัดสินใจในหมู่บ้าน แต่ขาดทีมงานในการร่วมดำเนินการ โดยเฉพาะผู้ชาย (ตลอดระยะเวลาการศึกษาวิจัย กลุ่มแกนนำของบ้านหินแตว จะเป็นเพียงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มสตรีและเยาวชนหญิงเท่านั้น กลุ่มผู้ชายและเยาวชนชาย มักให้เหตุผลว่าต้องทำงาน) พบว่าหลายครั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหินแตว ตัดสินใจแทนกลุ่มแกนนำเอง

๓. มีกิจกรรมที่ดำเนินการได้คือ กิจกรรมปลูกพืชสมุนไพร เนื่องจากประธานกลุ่ม มีความตั้งใจ กระตือรือร้น และมุ่งมั่น ในการสร้างสวนสมุนไพรให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามยังขาดการร่วมมือจากกลุ่มสมุนไพร เนื่องจากชาวบ้านมองเห็นว่าเป็นเรื่องของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มากกว่าเป็นเรื่องของกลุ่มแกนนำ ที่รวมกลุ่มกันดำเนินการเรื่องนี้โดยเฉพาะ ชาวบ้านบางคนกล่าวว่า “เป็นหน้าที่ของอสม. เพราะอสม.มีเงินเดือน” สำหรับกิจกรรมอื่นๆไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากแกนนำที่เป็นประธานกลุ่ม หรือหัวเรี่ยวหัวแรง ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน หรือบางกิจกรรม เช่นการจักสาน ตีมีด ผู้อาวุโส ไม่สามารถเริ่มกิจกรรมได้เอง

๒. ขาดองค์ความรู้ในเรื่องที่จะดำเนินการ เช่นเรื่องสมุนไพร /การจัดการขยะ เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัย ได้ศึกษาและปรับกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มแกนนำชุมชน ดังนี้

๑. วิเคราะห์บทบาทของผู้นำอย่างเป็นทางการทั้ง ๒ หมู่บ้าน เพื่อมองหาแนวทางหรือช่องทางในการให้ผู้นำทางการ สนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มแกนนำชุมชน

พบว่าผู้ใหญ่บ้านแปกแซม นายมนัส เลาเียปา มีบทบาทและอิทธิพลสูงในการขับเคลื่อนการพัฒนาของหมู่บ้าน เป็นผู้เปิดประตูชุมชน (Gate Keeper) ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ และช่วยเหลือหมู่บ้านในทุกเรื่อง รวมถึงเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านอื่นๆ ในละแวกอำเภอยาง่าง (เป็นผู้ใหญ่บ้านแปกแซมมาแล้ว

หลายสมัย ไม่อยากเป็นต่อ แต่ได้รับการขอร้องจากชาวบ้าน และหน่วยงานราชการในพื้นที่) สำหรับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหินแตว ด้วยความที่เป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านแปกแซมและมีขนาดเล็ก เพียง ๓๐ กว่าหลังคาเรือน แม้ว่าจะมีอำนาจและมีอิสระในการตัดสินใจ แต่ขาดทีมงานในการร่วมดำเนินการ โดยเฉพาะผู้ชาย (ตลอดระยะการศึกษาวิจัย กลุ่มแกนนำของบ้านหินแตว จะเป็นเพียงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มสตรีและเยาวชนหญิงเท่านั้น กลุ่มผู้ชายและเยาวชนชาย มักให้เหตุผลว่าต้องทำงาน และเข้า ออกหมู่บ้าน ในการลงไปทำงานนอกหมู่บ้าน และนอกอำเภอยาง่าง) ด้วยเหตุนี้ทำให้พบว่าหลายครั้ง ในเวทีระดมความคิดเห็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหินแตว มักตัดสินใจแทนกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านตนเองเสมอๆ ทำให้การมีส่วนร่วมในการคิดและดำเนินการ บางครั้งไม่ได้ดำเนินการ เพราะติดขัดอยู่ที่กลุ่มแกนนำ ยังมีสถานะเป็นลูกบ้าน ไม่สามารถระดมกำลังหรือขอความร่วมมือได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยนัก หากขาดการสนับสนุนหรือแจ้งข้อมูลข่าวสารจากผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ไปยังลูกบ้านอีกชั้นหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยได้เข้าเสริมสร้างความเข้าใจ และให้การสนับสนุนแกนนำชุมชนของหมู่บ้านกับผู้ใหญ่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ดังนี้

๑. ชี้แจงแนวคิดหลัก วิธีการดำเนินการวิจัย ตลอดระยะ ๓ ปี
๒. ขอรับคำปรึกษาหารือ และคำแนะนำเป็นระยะ
๓. ขอความร่วมมือ เป็นหนึ่งในกลุ่มแกนนำ และเป็นที่ปรึกษากลุ่มแกนนำชุมชนในลำดับต่อมา
๔. Build up rapport โดยเข้าร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่นงานประเพณีปีใหม่ งานศพในหมู่บ้าน งานพิธีกรรมต่างๆ
๕. สนับสนุนทรัพยากรบางส่วนในการพัฒนา เช่น โต๊ะหมู่บูชา การตกแต่งห้องประชุม/การสร้างห้องประชุม การปรับปรุงอาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน เสื้อสำหรับนั่งประชุมของหมู่บ้าน
๖. ชี้แจงความเป็นมา วัตถุประสงค์ของโครงการ ในที่ประชุมของหมู่บ้าน เน้นย้ำกับกลุ่มแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงชุมชน เป็นระยะ

จากการประเมินผล พบว่าผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีความเข้าใจ ร่วมมือ และให้การสนับสนุนแกนนำชุมชนมากขึ้น แต่เนื่องด้วยมีภารกิจของผู้ใหญ่บ้าน ไม่เฉพาะของบ้านแปกแซมเท่านั้น ทำให้ผู้ใหญ่ในช่วงหลังของการวิจัย ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเท่าใดนัก สำหรับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหินแตว เข้าร่วมเป็นแกนนำชุมชนบ้านหินแตว อย่างสม่ำเสมอ ตลอดระยะการท้าววิจัย ๓ ปี

๒. การพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนบ้านแปกแซม และบ้านหินแตว ใน ๒ เรื่อง ได้แก่

๒.๑ ทักษะการจัดประชุมกลุ่มระดมสมอง

๒.๒ การสรุปบทเรียน และประเมินผล

จากการประชุมเพื่อสรุปการดำเนินงานในระยะที่ ๒ กับแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงจากหน่วยงาน เกิดแนวคิดของการพัฒนาความสามารถแกนนำชุมชนบ้านแปกแซมและหินแตว ในการถอดบทเรียนและประเมินผลการดำเนินงาน และจัดประชุมกลุ่มระดมสมอง เพื่อให้การขับเคลื่อนวางแผนปฏิบัติการทำงานเป็นทีมอย่างมีส่วนร่วม ด้วยทีมงานเอง รวมถึงการวิเคราะห์ของผู้วิจัยพบว่า แกนนำชุมชนยังขาดทักษะในการประชุมกลุ่ม เพื่อสื่อสารให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือชาวบ้านคนอื่นๆได้เข้าใจ มีการอาสาสมัครและคัดเลือกแกนนำชุมชนบ้านแปกแซมและหินแตว จากแต่ละกลุ่ม เข้ารับการพัฒนาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ด้านการถอดบทเรียนและประเมินผลการดำเนินงาน รวมถึงฝึกเป็นผู้เอื้ออำนวยการประชุม จำนวน

๑๕ คน (บ้านแพกแซม ๑๒ คน บ้านหินแตว ๓ คน) จึงได้จัดให้มีการอบรมพัฒนาทักษะการประชุมกลุ่มระดมสมองขึ้นระหว่างวันที่ ๒๑ – ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕ ณ ห้องประชุมสถานีสาธิตและถ่ายทอดการเกษตรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมบ้านแพกแซม มีวัตถุประสงค์การประชุมเพื่อพัฒนาแกนนำบ้านแพกแซมและบ้านหินแตวให้สามารถจัดประชุมกลุ่มระดมสมองได้ ผู้เข้าประชุมทั้งสิ้น ๑๙ คน ประกอบด้วยแกนนำชุมชนบ้านแพกแซม/บ้านหินแตว จำนวน ๑๕ คน ทหารจากชุดพัฒนาสัมพันธ์มวลชนที่ ๑ กองกำลังผาเมือง จำนวน ๑ คน และชุดปฏิบัติการทหารม้าที่ ๓๑ แพกแซม จำนวน ๒ คน มีผู้วิจัยและคณะทำงานวิจัย เป็นวิทยากรและผู้เอื้ออำนวยการประชุม มีการฝึกปฏิบัติการเป็นผู้นำกลุ่ม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ ๓ กระบวนการ ได้แก่

๑. กระบวนการเรียนรู้ด้านการออกแบบการประชุม และวางบทบาทของสมาชิกกลุ่มในการจัดประชุม วิทยากรนำตัวอย่างของกลุ่มจัดการขยะ ซึ่งเป็นประเด็นร่วมของทั้งบ้านแพกแซมและบ้านหินแตว มาเป็นกรณีศึกษาของการฝึกวางแผนการจัดประชุม และบทบาทของสมาชิกกลุ่ม โดยแบ่งผู้เข้าประชุมออกเป็น ๒ กลุ่ม แสดงใน ๔ บทบาท ได้แก่

๑. บทบาทของผู้ดำเนินการประชุม
๒. บทบาทของผู้จัดบันทึกการประชุม
๓. บทบาทของสมาชิกกลุ่ม
๔. บทบาทของผู้สังเกตการประชุม

๒. ให้ผู้เข้าประชุม ที่เป็นผู้สังเกตการประชุม แสดงแสดงความคิดเห็นต่อการแสดงบทบาทของแต่ละกลุ่ม

๓. วิทยากรและผู้ประชุม ร่วมกันอภิปรายเรื่องบทบาทของสมาชิกกลุ่ม

ผู้เข้าอบรมได้รับแนวคิดของการพัฒนา การจัดประชุมกลุ่ม และฝึกทักษะการจัดประชุมกลุ่มเพื่อระดมสมอง หลังจากการประชุม ผู้เข้าอบรม มีความมั่นใจที่จะจัดประชุมในกลุ่มของตนเองได้ โดยได้มีการฝึกจัดประชุมของแต่ละกลุ่ม ในช่วงเดือนเมษายน ๒๕๕๕ รวมถึงถอดบทเรียนการฝึกทักษะการจัดประชุมกลุ่ม ภายหลังการจัดประชุมกลุ่มครบ ๖ กลุ่ม ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๕ พบว่า แกนนำชุมชนบางกลุ่ม มีความมั่นใจในการจัดประชุมกลุ่มด้วยตัวเอง การจดบันทึกการประชุม แต่ยังต้องอาศัยคำแนะนำจากพี่เลี้ยงในประเด็นการรวมกลุ่มผู้เข้าประชุม การนำเสนอ และการสรุป

การติดตามการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ

ภายหลังการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการไปได้ ๓ เดือน ผู้วิจัยได้ติดตามบทบาทของแกนนำ/การดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ใน ๒ เรื่อง ที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ เรื่องการมีส่วนร่วมในการลด ละ เลิกสุรา (บ้านแพกแซม) การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ (บ้านหินแตว) จากการติดตามพบว่า ทั้ง ๒ หมู่บ้าน ได้มีการดำเนินกิจกรรมทั้ง ๒ เรื่อง ดังนี้

บ้านแพกแซม มีการกำหนดมาตรการในการลด ละ เลิก การดื่มสุราในหมู่บ้าน ได้แก่

๑. ห้ามร้านค้าจำหน่ายสุรา (เปียร์ สุรา)
๒. การกำหนดบทลงโทษ หากมีการดื่มสุรา เมอาละวาด หรือสร้างความเดือดร้อนให้กับครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน โดยการตักเตือนจากผู้ใหญ่บ้าน

จากการดำเนินการดังกล่าว ได้รับความร่วมมือจากชุมชน ลดการเมาสุรา อาละวาด หรือสร้างความเดือดร้อนให้กับครอบครัวและชุมชน ลงมาก การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสร้างความพึงพอใจให้กับชุมชน เป็นอย่างมาก มีคำกล่าวชมเชย บางคนกล่าวว่า “น่าจะทำมาตั้งนานแล้ว”

บ้านหินแตว

ได้มีการพิจารณาทุนทางสังคมที่เป็นสถานที่จัดประชุม พบว่ามีความชำรุด ได้นำเข้าแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวงมาหลายครั้งแล้ว แต่ไม่ได้รับงบประมาณในการปรับปรุงและซ่อมแซม ดังนั้น แกนนำจากทั้ง ๒ หมู่บ้าน ขอรับสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุง และซ่อมแซมอาคารสำหรับจัดประชุม

๓. การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ด้านการจัดการขยะ และสมุนไพร

เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการสมุนไพร/การจัดการสมุนไพรและการจัดการขยะ ให้กับแกนนำชุมชนและหน่วยงานพี่เลี้ยง ผู้วิจัย ได้จัดประสบการณ์เรียนรู้ โดยการศึกษาดูงาน ให้กับแกนนำชุมชนบ้านแปกแซม บ้านหินแตว และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใน ๒ เรื่อง ได้แก่

๑. แกนนำชุมชนบางส่วน ในกลุ่มปลูกพืชสมุนไพร เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการแพทย์แผนไทย และอนุรักษ์สมุนไพร กับชนเผ่ากะเหรี่ยงบ้านนามน ตำบลเมืองแหง อำเภอยาง่าง

๒. การปลูกพืชสมุนไพรและพืชสมุนไพรที่รักษาตามอาการของโรค ณ องค์การสวนพฤกษศาสตร์และสวนพฤกษศาสตร์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

๓. การจัดการขยะและการจัดตั้งธนาคารวัสดุรีไซเคิล ณ องค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการดำเนินงาน

ศึกษาดูงานการจัดการขยะและการจัดตั้งธนาคารวัสดุรีไซเคิล ณ องค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว ซึ่งการศึกษาดูงานเรื่องนี้เป็นการศึกษาที่ต้องเข้าตามฐานการเรียนรู้ โดยเข้าเรียนรู้จำนวน ๔ ฐาน ประกอบด้วย ฐานเรียนรู้หมู่ที่ ๗ บ้านสันเหมือง เรื่อง รูปแบบการจัดการขยะและกองทุนขยะ ฐานเรียนรู้โรงเรียนบ้านศาลา เรื่อง การบริหารจัดการขยะในสถานศึกษา ฐานเรียนรู้หมู่ที่ ๑ เรื่อง การทำปุ๋ยหมักและการทำน้ำหมักชีวภาพ และฐานเรียนรู้หมู่ที่ ๙ บ้านสบสา-หนองพาน เรื่อง การก่อตั้ง รูปแบบและการบริหารจัดการธนาคารวัสดุรีไซเคิล โดยแกนนำชุมชนบ้านแปกแซม/หินแตว และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมถอดบทเรียนจากการศึกษาดูงาน และร่วมวางแผนงานสิ่งที่จะนำกลับไปใช้ประโยชน์ ต่อในชุมชนบ้านแปกแซม/หินแตว

จากการศึกษาดูงาน พบว่า กิจกรรมย่อยจากการศึกษาดูงานที่มีประโยชน์มากที่สุด ๕ อันดับแรก ได้แก่ การทำปุ๋ยหมักการจัดทำธนาคารขยะของชุมชน (โรงแยกขยะ การคัดแยกขยะ การนำขยะมารีไซเคิล) การศึกษาพืชสมุนไพรในสวนสมุนไพร การจัดการขยะในสถานศึกษา และกิจกรรมการประชุมทบทวนและการถอดบทเรียน ตามลำดับ

ส่วนข้อคิดเห็นจากการศึกษาดูงานในครั้งนี้ แกนนำชุมชนบ้านแปกแซม/หินแตว พี่เลี้ยงภาคีเครือข่าย มีข้อคิดเห็นว่าอยากมาศึกษาดูงานอีก เพราะทำให้ชาวบ้านเล็งเห็นถึงความสำคัญของการคัดแยกขยะ ถือเป็น การปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีให้แก่ชาวบ้านในเรื่องการจัดการขยะ รวมถึงเรื่องพืชสมุนไพรด้วย ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพืชที่อยู่รอบตัวมีประโยชน์มากกว่าที่คิด สนุกสนานมากที่ได้มาศึกษาดูงานกันเป็นกลุ่ม และเป็นการดีมากที่นำแกนนำมาของหมู่บ้านมาศึกษาดูงานในครั้งนี้ มีประโยชน์มากเพื่อจะเอาไปขยาย ให้ชาวบ้านได้นำไปปฏิบัติ นอกจากนี้ควรเพิ่มกิจกรรมนันทนาการมากขึ้น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ผ่อนคลายและรู้จักกัน ใกล้ชิดสนิท

สนมกันมากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการทำงานร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้านแปกแซม/หินแตว และเห็นว่าผู้มาร่วมศึกษาดูงานและทีมงาน ทุกคนมีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความตรงต่อเวลา และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และสุดท้าย คือ ขอบคุณทีมงาน ศูนย์พัฒนามาตรฐานพื้นที่สูงที่พาเรามาศึกษาดูงานอยากให้กิจกรรมรูปแบบนี้อีกเรื่อยๆ เพื่อประโยชน์ของหมู่บ้าน

ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ เป็นช่วงปลูกข้าวโพดของชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง มีภาระงานประจำที่ต้องทำมาก จึงทำให้แกนนำ พี่เลี้ยงมาร่วมศึกษาดูงานไม่ครบตามเป้าหมาย

ระยะที่ ๓ ระยะติดตามและประเมินผลโครงการ

เป็นขั้นตอนการวัดผลความสำเร็จของโครงการ โดยผู้วิจัย ร่วมกับหน่วยงานและชุมชน ร่วมกันตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัย โดยการประเมินผลการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม หลังดำเนินการวิจัยระยะปฏิบัติการ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพบุคลากรวิจัยและหุ้นส่วนภาคประชาชน ในการถอดบทเรียนและประเมินผล รวมถึงประเมินกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังกิจกรรมการประเมินผลโครงการ ดังนี้

๑. การประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปบทเรียน ประเมินผล โครงการวิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ไทยภูเขาเผ่าลีซู บ้านแปกแซม/หินแตว ระหว่างวันที่ ๑๗ - ๑๘ ส.ค. ๒๕๕๖ ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านแปกแซม มีผู้เข้าประชุมเป็นแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงชุมชนจากหน่วยงานต่างๆ ได้รับทราบแนวคิดการดำเนินการวิจัย/การทำงานร่วมกันเป็นทีม การถอดบทเรียนปัจจัยความสำเร็จแห่งความสำเร็จ รวมถึงสามารถประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลังทีมงาน โดยการประเมินทุนทางสังคมของทั้ง ๒ หมู่บ้าน และประเมินสิ่งที่ได้จากดำเนินงานที่ผ่านมา

ผลการประเมินผล

เป็นผลการประเมินใน ๒ ระดับ คือระดับภาคีหุ้นส่วนภาคประชาชน และระดับบุคลากรวิจัย

ระดับภาคีหุ้นส่วนภาคประชาชน (แกนนำชุมชน)

เป็นการถอดบทเรียนใน ๓ ประเด็นได้แก่

๑. สิ่งที่ดีคิดว่าตัวเองเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี (สิ่งที่ทำสำเร็จ) ใน ๖ เดือนที่ผ่านมา
๒. ๖ เดือนที่ผ่านมา ได้ทำอะไรให้สุขภาพของตนเองดีขึ้นบ้าง
๓. นอกจากจะทำให้ตัวเองมีสุขภาพดีแล้ว ทำให้ครอบครัว ชุมชน มีสุขภาพดีอย่างไรบ้าง

ผลการประเมิน

การเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคล

๑. แกนนำชุมชน สื่อสารการเปลี่ยนแปลงภายในตัวเอง ผ่านภาพวาดต่างๆ และให้ความหมายที่แสดงให้เห็นถึงวิธีคิด ในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเอง เช่น ภาพดวงอาทิตย์ แสดงถึงดวงอาทิตย์ให้แสงสว่างแก่สิ่งต่างๆ เมื่อตัวเราทำดี คนอื่นเห็นว่าเราเข้ากับสังคมได้แล้ว จะต้องมีการแบ่งปันความรู้ เปรียบเสมือนแสงของดวงอาทิตย์ที่แผ่กระจายออกมา หรือเป็นรูปปลา เพราะว่าเป็นสัตว์ที่สวยงาม มีประโยชน์ต่อร่างกาย ส่วนหัว เป็นจุดที่สำคัญของร่างกาย ส่วนหลังเป็นโครงสร้างที่แข็งแรง สร้างประโยชน์ให้กับตัวเอง และชุมชน จากคำพูดที่สะท้อนถึงความสำเร็จที่เกิดขึ้น “มีชาวบ้านหินแตว/แปกแซม ๑๐ กว่าคน ที่เริ่มทำเศรษฐกิจพอเพียงเหมือน

ตัวเอง แนะนำให้ทำสำเร็จเหมือนตนเอง” “ดีใจที่ได้เป็นตัวแทนหมู่บ้าน” “ร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย”
“เป็นผู้นำที่ดีของประชาชน”

๒. การเปลี่ยนแปลงตัวเองต่อการมีสุขภาพดีในระยะ ๖ เดือนที่ผ่านมา พบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพหลายด้าน ได้แก่

ด้านพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ มีการออกกำลังกาย เล่นกีฬา ฟุตบอล ตะกร้อ / ไปสวนทุกวันเป็นการออกกำลังกายในตัว/ตื่นเช้ามาสัมผัสอากาศบริสุทธิ์

ด้านพฤติกรรมป้องกันโรค ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า มีแกนนำคนหนึ่งกล่าวว่า “ดีใจที่เลิกบุหรี่และเหล้าได้”

ด้านการรักษาโรค มีการงดกินอาหารที่หวาน (เป็นโรคเบาหวาน) ทำให้ร่างกายดีขึ้น/ไม่ยุ่งกับยาเสพติด

ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ดูแลบ้านให้สะอาด

ด้านสุขภาพจิต มีการล้างมือ ล้างเท้าให้ผู้เฒ่าผู้แก่/ทำบุญ

๓. แกนนำชุมชนมีวิธีทำให้ครอบครัว ชุมชน มีสุขภาพดี โดยการแนะนำให้มียุทธศาสตร์สุขภาพด้านต่างๆ ดังนี้

- การดูแลความสะอาดบ้านเรือน และบริเวณบ้าน
- ล้างมือทุกครั้งก่อนและหลังทานอาหาร
- บอกเพื่อนบ้านไม่ให้ดื่มสุรา
- บอกหลานไม่ให้กินลูกอม
- ให้ดื่มนมเยอะๆ ไม่กินอาหารที่ไม่สะอาด
- แนะนำให้ลูกหลาน พ่อแม่ งดกินอาหารหวาน ลดอาหารหวาน
- ช่วยชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ พาไปโรงพยาบาลเวลาที่ชาวบ้านไม่สบาย
- ตักเตือนเวลาเพื่อนทำผิด
- ดูแลลูกบ้าน/ตักเตือนวัยรุ่นที่ไม่ดี
- ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมในหมู่บ้าน
- ปลูกป่าในโครงการหลวง

แกนนำชุมชน ให้เหตุผลของการกระทำดังกล่าวว่า เพราะอยากให้ทุกคนมีความสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย หวังดีกับชาวบ้าน รักทุกคน ไม่อยากให้เจ็บป่วย อยากให้ทุกคนอยู่กันอย่างสงบสุข ไม่อยากเป็นคนเลวในสังคม อยากเป็นคนดีเพื่อพ่อแม่ ทำแล้วมีความสุข สบายใจ

การเปลี่ยนแปลงในฐานะทีมงานปฏิบัติการ

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย มีกิจกรรมหลายประการในการสร้างและพัฒนาศักยภาพของประชาชนใน ๒ กลุ่มบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการอบรม/ประชุมเชิงปฏิบัติการต่างๆ รวมถึงการเสวนา พบปะพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ พบว่าแกนนำชุมชน ให้ความสนใจ เข้าร่วมประชุม/อบรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้าน (บ้านแพกแซม) และกลุ่มเยาวชน (บ้านหินตั่ว) พบว่ากลุ่มเหล่านี้ แม้มีใจในการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ไม่สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในบ้านแพกแซม ยังต้องอาศัยกลุ่มผู้นำ เช่นผู้ใหญ่บ้าน แกนนำหมู่บ้าน หรือหัวหน้าหมวดที่เป็นกำลังสำคัญและมั่นคงของหมู่บ้านในการขับเคลื่อน แต่กลุ่มคนต่างๆเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้านและมีอิทธิพลทางความคิด เนื่องจากได้รับการศึกษา มีประสบการณ์การเป็นผู้ใหญ่บ้านมาหลายสมัย ประกอบกับมีฐานะที่มั่นคงกว่าคนอื่นในหมู่บ้าน

ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเต็มที่และต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถพัฒนาภาคประชาชนให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือทีมงานวิจัยได้เต็มที่

สำหรับการขับเคลื่อนงานวิจัยในกลุ่มบ้านหินแตว ด้วยความที่เป็นกลุ่มบ้านเล็กๆขนาด ๓๐ หลังคาเรือน ทำให้มีความยากพอสมควรในการหลอมรวมความคิดการพัฒนา เนื่องด้วยแนวความคิดการมีส่วนร่วมยังมีน้อย เนื่องจากติดภาระการทำมาหากิน และอุปสรรคสำคัญคือสื่อสารภาษาไทยได้น้อย กลุ่มที่เข้าถึงได้ง่ายคือกลุ่มเยาวชน เพราะมีจำนวนมากและอยู่ในพื้นที่และไม่มีการเคลื่อนย้ายถิ่นบ่อย (ส่วนใหญ่รับจ้างในพื้นที่ โดยเฉพาะเยาวชนหญิง ส่วนใหญ่รับจ้างรายวันอยู่ในสถานีสานิตและถ่ายทอดการเกษตรที่บ้านแพกแซม) มีจุดอ่อนคือขาดประสบการณ์และมีความสนใจในการมีส่วนร่วมพัฒนาน้อย แต่มีความสนใจตามวัย สนใจและมีความสามารถด้านกีฬา หากสามารถดึงเอาความสามารถและศักยภาพของพวกเขามีอยู่ออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านได้ กลุ่มนี้จะเป็นกำลังสำคัญของบ้านหินแตว ในอนาคต ทั้งนี้ มีการเข้าร่วมเป็นทีมปฏิบัติการวิจัย มีผู้สมัครใจเข้าร่วมเป็นทีมงานพัฒนาหมู่บ้านจำนวนหนึ่ง (บ้านแพกแซม จำนวน ๓๒ คน และบ้านหินแตว จำนวน ๑๔ คน) ซึ่งทีมงานเหล่านี้ ส่วนใหญ่ผ่านการเข้าประชุม/อบรมและทำงานร่วมกันมาแล้วใน ๒ ปีแรก

แกนนำชุมชน ได้อภิปรายร่วมกันสรุปเป็นปัจจัยความสำคัญแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานเป็นทีม ดังนี้

ปัจจัยภายในชุมชน

- มีความรัก และมีความสุข ในกลุ่มแกนนำ
- ชาวบ้านสามัคคี
- ชาวบ้านมีส่วนร่วม มีโอกาส
- มีทีมงานที่เก่ง
- มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- มีการประชุมกันเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ
- ผู้นำสนับสนุน (ผู้นำทางความคิด เช่น พ่อเผ่าอะเลผะ) คอยชี้แนะ เปิดโอกาสให้คนอื่นเข้ามีส่วนร่วม

ด้วย ผู้นำ มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้าน และใส่ใจ

ปัจจัยภายนอกชุมชน

- พี่เลี้ยงสนับสนุน
- องค์กรท้องถิ่น มาช่วยสนับสนุน

โดยปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ผู้นำมีวิสัยทัศน์ เป็นคนที่มีมองไปข้างหน้าอย่างไกล คิดก่อนคนอื่น และเปลี่ยนแปลงไปในสิ่งที่ดีกว่าเดิม ในเรื่องสุขภาพ สุขภาพที่ดีที่สุด คือ สุขภาพทางปัญญา สุขภาพที่มาอยู่ร่วมกัน เรียกว่า สุขภาพหน้าหมู

มีการประเมินต้นทุนทางสังคมของทีมงานและประเมินพลังของทีมงานบ้านแพกแซมและบ้านหินแตว โดยใช้เครื่องมือผังใยแมงมุม ในการวัดการเปลี่ยนแปลงทีมงาน

วิธีการประเมินต้นทุนของทีมงาน

๑. ให้ทำการประเมินต้นทุนของทีมงาน ประเด็นต่างๆ ๘ ประเด็น ดังนี้

๑. ☐ มีความสุข
๒. ☐ ได้เรียนรู้
๓. ☐ มีส่วนร่วม (คิด ทำ ประเมินผล รับผลประโยชน์ร่วมกัน)
๔. ☐ รัก สามัคคี
๕. ☐ กระตือรือร้น กระฉับกระเฉง
๖. ☐ เป็นทีมงาน
๗. ☐ รับฟังกัน
๘. ☐ เชื่อมั่นในตัวเองเพิ่มขึ้น

๒. ให้คะแนนแต่ละประเด็นตามเกณฑ์ประเมินผล ๕ ระดับ (คะแนน ๐-๕ คะแนน)

- ๐ = ไม่มีเลย/ไม่ได้เลย
 ๑ = มีบ้าง/ได้บ้าง
 ๒ = พอใช้
 ๓ = ปานกลาง
 ๔ = มาก
 ๕ = มากที่สุด

๓. รวมคะแนนและหาค่าเฉลี่ยแต่ละข้อ

๔. ลงคะแนนเฉลี่ยในตาข่ายใยแมงมุม (๘ เหลี่ยม)
๕. ลากเส้นแต่ละจุดมาชนกัน
๖. ตัวแทนกลุ่มนำเสนอการประเมินในแต่ละหัวข้อ

วิธีการประเมินพลังของกลุ่ม

๑. ให้แกนนำชุมชน ตอบคำถามประเด็น ถ้าทำงานเป็นทีม ถ้าจะทำให้ทีมเก่งและประสบความสำเร็จ อะไรคือสิ่งที่สำคัญที่สุด และอะไรที่ทำให้มีความสุขในการที่ได้ทำงานร่วมกัน

๒. ช่วยกันคัดเลือกประเด็นที่เหมือนกัน ๘ ประเด็น ตามประเด็นต่อไปนี้

๑. มีความสุข
๒. ได้เรียนรู้
๓. มีส่วนร่วมคิด ทำ และประเมินผล
๔. รักสามัคคี
๕. กระตือรือร้น กระฉับกระเฉง
๖. เป็นทีมงาน
๗. เชื่อมั่นในตนเองเพิ่มขึ้น
๘. รับฟังกัน

๓. ให้คะแนนแต่ละประเด็นตามเกณฑ์ประเมินผล ๕ ระดับ (คะแนน ๐-๕ คะแนน)

๐ = ไม่มีเลย/ไม่ได้เลย

๑ = มีบ้าง/ได้บ้าง

๒ = พอใช้

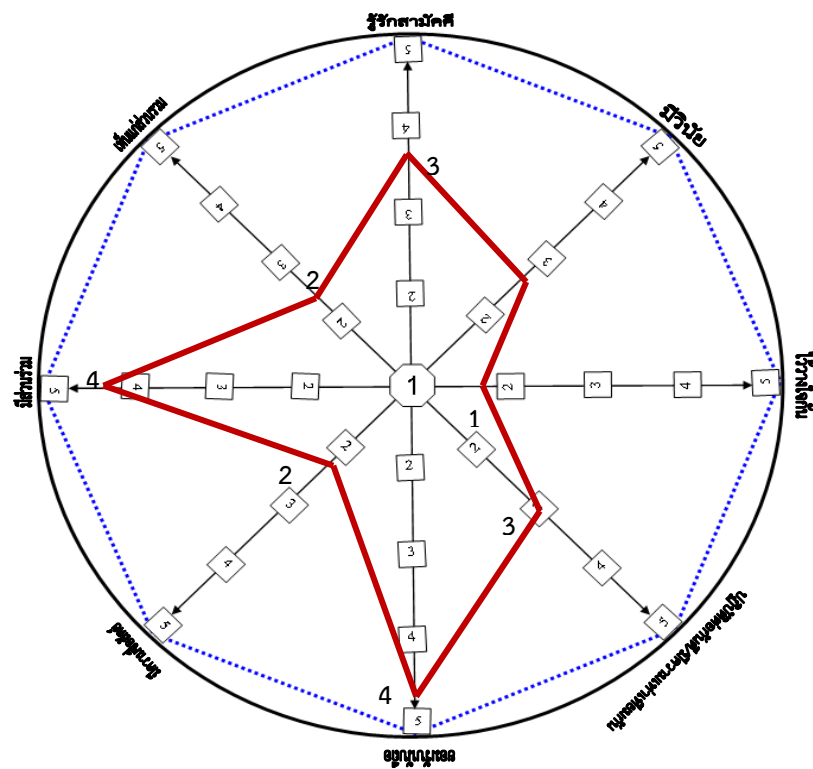
๓ = ปานกลาง

๔ = มาก

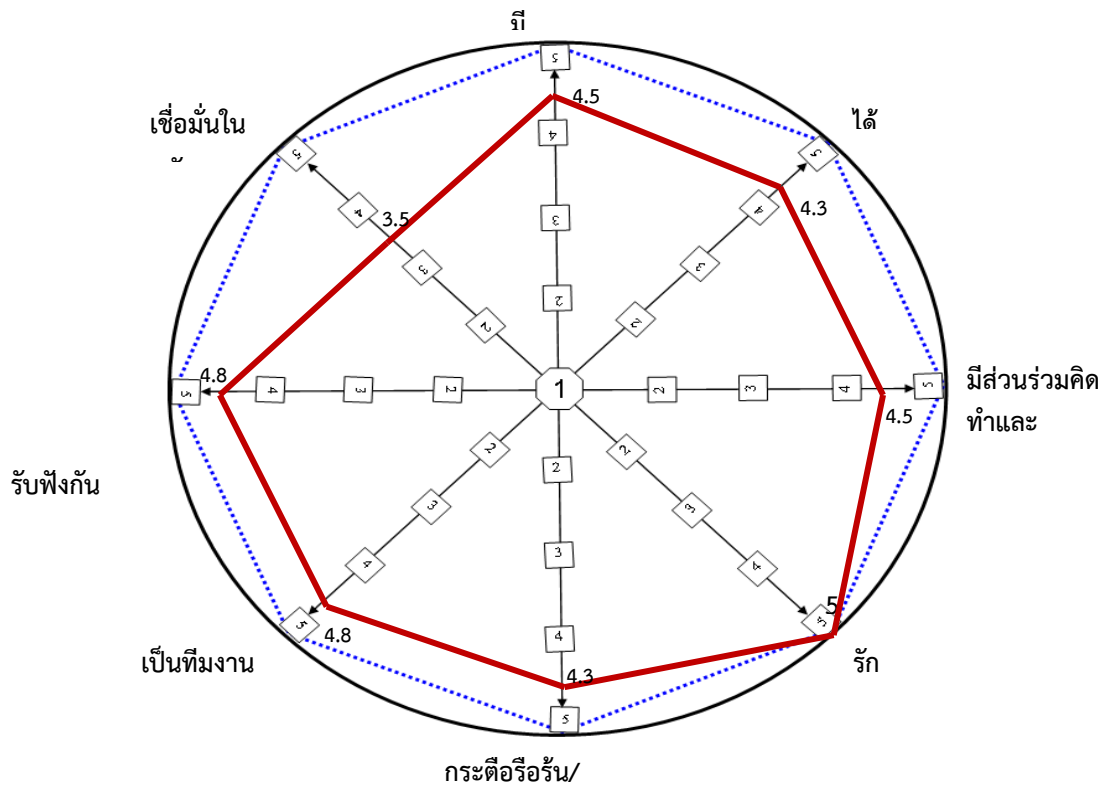
๕ = มากที่สุด

ได้ผลการประเมิน ดังนี้

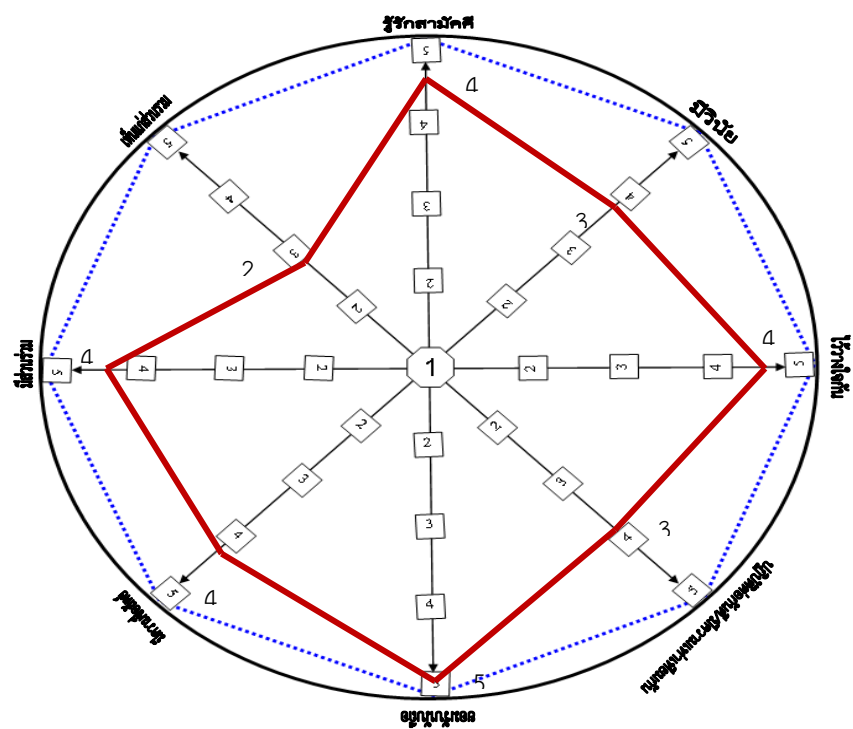
ต้นทุนทางสังคมของทีมงานบ้านแพกแซม อยู่ในระดับพอใช้ (๒.๘)

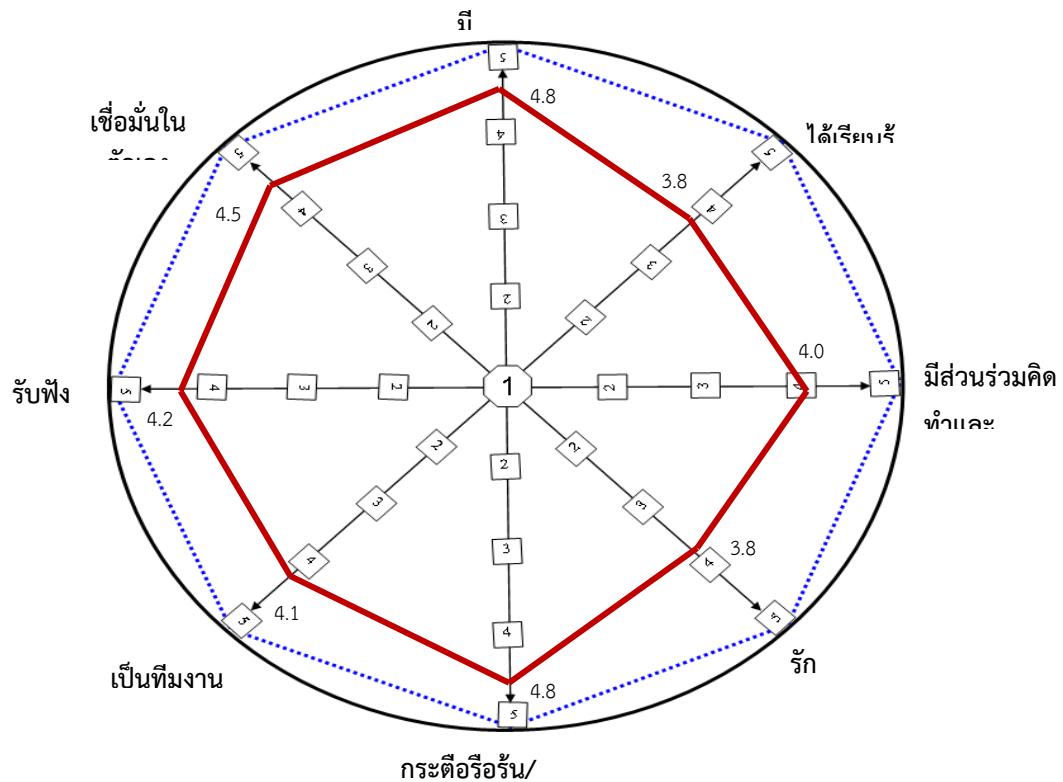
พลังกลุ่มของชุมชนบ้านแพกแซม อยู่ในระดับมาก (๔.๕)

ต้นทุนทางสังคมของทีมงานบ้านหินแตว อยู่ในระดับมาก (๔.๒)

พลังกลุ่มของชุมชนบ้านหินแตว อยู่ในระดับมาก (๔.๓)

การประเมินผลระดับพหุภาคีวิจัย (พี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ)

มีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In depth interview) เจ้าหน้าที่ภาครัฐจาก สถานีสาริตและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากพระราชดำริบ้านแปกแซม จำนวน ๑๐ คน พบว่าส่วนใหญ่เข้าใจ สามารถปฏิบัติงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และเป็นทีมงาน โดยเจ้าหน้าที่ภายใน สถานีสาริตและถ่ายทอดตามพระราชดำริ บ้านแปกแซม/หินแตว ทุกภาคส่วน มีบทบาทสำคัญในการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน ทั้งเข้าร่วมเรียนรู้ ให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นและร่วมปฏิบัติการวิจัยในหมู่บ้าน นับเป็นการสร้าง พี่เลี้ยงชุมชนให้มีความสามารถในการเป็นพี่เลี้ยงและเสริมสร้างความสามารถให้กับประชาชนในชุมชนได้ อีกวิธีหนึ่ง นอกจากนี้แล้ว การถ่ายทอดแนวคิด/การดำเนินการวิจัย ฯลฯ ภายหลังการดำเนินการวิจัย ไประยะหนึ่ง ได้รับความร่วมมือกันเป็นระยะๆ จะช่วยให้พี่เลี้ยงชุมชนเข้าใจ และมองเห็นภาพการดำเนินการวิจัยชัดเจนขึ้น รวมถึงการมีเอกสารสรุปผลหรือเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรม จะช่วยสร้างความเข้าใจให้กับ พี่เลี้ยงชุมชนอีกทางหนึ่ง

การประเมินผลการบริหารจัดการโครงการวิจัย

พบความเสี่ยง/ปัญหา/อุปสรรค และได้ดำเนินการแก้ไข ดังนี้

๑. การประสานงาน ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

การแก้ไข

๑.๑ สร้างสัมพันธภาพ

๑.๒ ขอความคิดเห็น และความร่วมมือ ให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเรื่อง มีส่วนร่วม หรือได้รับประโยชน์ร่วมกัน (Win - win solution)

๑.๓ ประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะๆ ก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินงาน

๑.๔ รับฟังความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียเป็นระยะๆ

๒. จำนวนผู้เข้าประชุม/อบรม ไม่เป็นไปตามแผน

การจัดการแก้ไข

๒.๑ ติดต่อประสานงานอย่างเป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมายผ่านตามขั้นตอน และช่องทางที่ถูกต้อง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน ประสานผ่านทางที่ว่าการอำเภอ สมาชิกอบต.ประสานผ่านทางองค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง หรือประสานอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง

๒.๒ มีฐานข้อมูล และข้อมูลผู้เข้าประชุมที่ชัดเจน เพื่อการติดต่อ และยืนยันการเข้าประชุมกันโดยตรง

๒.๓ ประสานการประชุมแต่เนิ่นๆ ประมาณ ๑ เดือนก่อนการประชุม และยืนยันการประชุม ๒ สัปดาห์ก่อนการประชุมจริง

๒.๔ มีการวางแผนเพื่อเตรียมรับมือในกรณีผู้เข้าประชุมติดภารกิจ หรือไม่สามารถเข้าประชุมได้

๓. ผู้เข้าประชุม/อบรม ไม่เข้าใจในเนื้อหาการประชุม เนื่องจากเป็นชนเผ่า อ่านออกเขียนภาษาไทยได้น้อย

การจัดการแก้ไข

๓.๑ ศึกษาบริบท ที่มาของผู้เข้าประชุม/อบรม โดยเฉพาะที่เป็นชาวบ้าน หากมีปัญหาด้านการสื่อสารด้านภาษา ให้มีเจ้าหน้าที่ที่เป็นชนเผ่า หรือพูดภาษาไทยใหญ่ได้ เป็นล่าม หรือเป็นทีมจัดการประชุมด้วย

๓.๒ ศึกษาและเรียนรู้เนื้อหาของการประชุมให้เข้าใจ และถ่ายทอดด้วยภาษาที่ง่ายๆ

๓.๓ ออกแบบรูปแบบของการประชุม/อบรม เป็นการสนทนากลุ่ม มากกว่าการบรรยาย มีการประเมินความเข้าใจ เป็นระยะๆ เพื่อประเมินความเข้าใจของผู้เข้าประชุม

๓.๔ ออกแบบบรรยากาศของการประชุม/อบรม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเน้นการสร้างความสัมพันธ์ ใช้วิธีการสรุปความ ทบทวน ซักถาม ผู้เข้าอบรมเป็นระยะ เพื่อตรวจสอบความเข้าใจและความสนใจต่อการอบรมและออกแบบเนื้อหา ให้น่าสนใจ เช่น ออกแบบสไลด์ นำเสนอให้สวยงาม ดึงดูดใจ

๓.๕ เตรียมการก่อนประชุม/อบรม ให้ดี (well prepared) ในเรื่องการประสานตามขั้นตอน ตามระบบ - ระยะเวลา ของการประสานงานที่เหมาะสม ฯลฯ

๔. การดำเนินการวิจัย ไม่สามารถดำเนินการวิจัยได้ตามแผนปฏิบัติการวิจัย เนื่องจากมีระยะเวลาและรอบของการปฏิบัติงานที่ไม่ตรงกันระหว่างหน่วยงานพหุภาคีวิจัย รวมถึงบริบทของชุมชน เช่น ประเพณีปีใหม่

การจัดการแก้ไข ประสานงานโดยยึดชุมชนและหน่วยงานพหุภาคีวิจัย ได้แก่งานงานสาธารณสุขเป็นหลัก ในการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนการวิจัย รวมถึงกำหนดผู้ประสานงานในพื้นที่ กำหนดบทบาท และมีการติดต่อประสานงานการดำเนินการวิจัยร่วมกัน อย่างใกล้ชิด

๒. ความรู้สึกไม่ปลอดภัยในการปฏิบัติงาน เนื่องจากหมู่บ้านวิจัยติดชายแดนไทย-พม่า ที่มีกองกำลังติดอาวุธพม่าและว่า

การจัดการแก้ไข ประสานงานและขอรับทราบข้อมูลด้านความปลอดภัย และข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านและครบถ้วน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู บ้านแปกแซม ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการเสริมสร้างพลังชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของกระบวนการสุนทรียปรีดี และการใช้สิทธิชุมชนเป็นฐานในการวิจัย ในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดนตามแนวทางพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (หมู่บ้านพมพ.) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมและศึกษาการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๔ - กันยายน ๒๕๕๖ รวม ๓๖ เดือน มีพื้นที่วิจัยที่บ้านแปกแซม/หินแตว ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ แกนนำชุมชน จำนวน ๓๕ คน และหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๐ คน แบ่งการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะ คือระยะเตรียมการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัย และระยะติดตามและประเมินผล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประชากรทั่วไป ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ชุมพลังชุมชน ทุนทางสังคมและข้อมูลสถานการณ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาได้แก่ ได้แก่วิธีการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ บันทึกถายงานการประชุม การสังเกต และการจดบันทึกของนักวิจัย

สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษา ดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม

รูปแบบการมีส่วนร่วมยึดหลักตามขั้นตอนของการดำเนินงานเพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ๔ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการเตรียมการเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ขั้นวางแผนร่วมกับชุมชน ขั้นดำเนินงานตามแผน และขั้นติดตามและประเมินผล มีแกนนำชุมชนบ้านแปกแซม บ้านหินแตว เข้าร่วมดำเนินการวิจัยจำนวน ๓๕ คน เป็นการปรับแนวคิดและกระบวนการวิจัย เป็นการให้ทุนหรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในกลุ่มแกนนำและชุมชน (Wisdom Based Approach) ผ่านกิจกรรมการประสานความคิด เนรมิตสุขภาพชุมชน ช่วยให้ชุมชนมองเห็นตนเองและชุมชนในมุมมองใหม่ มองเห็นความสามารถ ความดี ความเก่งของตนเองและชุมชน และนำสิ่งเหล่านี้ไปพัฒนาหมู่บ้านได้ขึ้น

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงการวิจัย เป็นกิจกรรมพัฒนาความสามารถและพัฒนาการทำงานเป็นทีม แก่แกนนำชุมชน ได้แก่การคิดวิเคราะห์และกำหนดแนวทางพัฒนาสุขภาพอนามัย เป็นการปรับเปลี่ยนและเสริมสร้างแนวคิดด้านสุขภาพโดยยึดหลักการวิเคราะห์ปัญหา (Problem Based) ของชุมชน ได้ปัญหาของชุมชนและปัญหาทางด้านสุขภาพในภาพรวมของหมู่บ้าน และร่วมกันเลือกประเด็นการทำให้ชุมชนมีสุขภาพดีมาแก้ไข และกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และกิจกรรมการกิจกรรมพัฒนามีสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมวิจัย ผ่านตัวแทนชุมชน ในนามของ “แกนนำชุมชน” จำนวน ๓๕ คน โดยมีนักวิจัยจากภายนอกและเจ้าหน้าที่ภายในพื้นที่เข้ามากระตุ้นให้คำแนะนำ ปรึกษา ก่อให้เกิดการรวมตัว กระตือรือร้นและร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆอย่างสร้างสรรค์ เป็นการเข้ามามีส่วนร่วม ผ่านการทำกิจกรรมของแกนนำชุมชน และกิจกรรมที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของรูปแบบการมีส่วนร่วมในการ ประกอบด้วย

๑. การมีส่วนร่วมของภาคีการวิจัย
๒. การมีส่วนร่วมในการสร้างจิตอาสาในการร่วมพัฒนาหมู่บ้าน
๓. การมีส่วนร่วมในการสำรวจภูมิปัญญาชุมชน และทุนทางสังคมของหมู่บ้าน
๔. การมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการวางแผนงาน และการดำเนินการอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้วิจัย ภาคีวิจัยและชุมชน

๒. ความสามารถของชุมชนในการคิดวิเคราะห์ และกำหนดแนวทางพัฒนาสุขภาพอนามัย โดยการผสมผสานเข้ากับแนวคิดการมีส่วนร่วม

กิจกรรมสุขภาพส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้น เริ่มจากการคิดร่วมกันระหว่างผู้วิจัย กลุ่มแกนนำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่ากลุ่มแกนนำชุมชน มีจิตสำนึกรักชุมชน มีความรับผิดชอบ กล้าแสดงออกมากขึ้น

๓. ความเข้มแข็งและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาสุขภาพอนามัย

สิ่งที่แสดงถึงพลังของชุมชน ได้มาจากการปรับแนวคิดของการวิจัย และกระบวนการวิจัย จากการแก้ไขปัญหามาเป็นการเสริมสร้างพลังชุมชนโดยใช้แนวคิดของสุนทรียปรัชญา และการสินทรัพย์ชุมชนเป็นฐาน ในการพัฒนาชุมชน เป็นการเพิ่มศักยภาพทางแนวคิดและการคิดวิเคราะห์ ที่เริ่มนำความสามารถของตนเอง ความสามารถของชุมชน นำมาแก้ไขปัญหามากมายของหมู่บ้าน เป็นการเพิ่มมุมมองของการพัฒนาในทุกๆด้าน

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การใช้แนวคิดกระบวนการสุนทรียปรัชญาและการใช้สินทรัพย์ชุมชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆภายในชุมชน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชน

ในช่วงแรกของการศึกษาวิจัย พบว่าการมีส่วนร่วม ในทั้ง ๒ หมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วม ดำเนินกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านในวันสำคัญต่างๆ มากกว่าเป็นการร่วมคิด ไม่พบการมีส่วนร่วมในการ ประเมินผลหรือร่วมรับผลประโยชน์

๒. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยต่างๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

๒.๑ ผู้นำหมู่บ้านและแกนนำชุมชน การเข้าสู่ชุมชนเชิงบวกและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในวงสุนทรียสนทนา ได้ค้นพบศักยภาพตนเองและทีมงาน ได้ค้นพบทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชน และนำสิ่งที่ได้ค้นพบมาร่วมกำหนดวิสัยทัศน์และออกแบบ ความคิด และวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

๒.๒ ชุมชน ได้ต่อยอดการพัฒนาโดยใช้ทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชนเป็นพื้นฐาน ที่เรียกว่า “ชุมชน สุนทรียปฏิบัติการ” ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนทำงานร่วมกันเป็นทีมงานตามขั้นตอนคือ

- ชุมชนร่วมกันดำเนินการตามกิจกรรมที่ได้ร่วมกันวางแผนไว้
- ชุมชนร่วมกันถอดบทเรียนและประเมินผลของโครงการอย่างมีส่วนร่วม

๓. สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง คนในชุมชนมีความตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น เกิดกิจกรรมการทำความสะอาดหมู่บ้าน ให้สะอาดน่าอยู่ ที่ปรากฏเห็นเป็นรูปธรรมคือ ร่วมมือกันรักษาความสะอาดภายในครัวเรือนและในที่สาธารณะ มีการจัดการขยะ คัดแยกขยะ มีการจัดทำทอระบายน้ำทิ้ง ทำให้หมู่บ้านสะอาดและสวยงามมาก

๔. ผลของการศึกษาทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชน

พหุภาคีวิจัยได้มีการสืบค้น สินทรัพย์ชุมชนและทุนทางสังคม ตามแบบฟอร์มที่กำหนดให้ ทั้งในเรื่องความสามารถ ทักษะพรสวรรค์ และความสำเร็จที่เคยได้ทำในอดีต ได้รวบรวมข้อมูลและจัดทำทำเนียบสินทรัพย์ชุมชนและทุนทางสังคมของชุมชน นอกจากนี้แกนนำชุมชนได้ฝึกทำแผนที่เดินดินและปฏิทินชุมชนเพื่อสืบค้นวิถีปฏิบัติของชุมชนด้านการประกอบอาชีพและและพิธีกรรมต่างๆ ในรอบปีของหมู่บ้าน แกนนำชุมชนให้ความสนใจและร่วมให้ข้อมูลในการจัดทำปฏิทินชุมชนอย่างดี มีการปรึกษาและสอบถามจากผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ที่จะให้ข้อมูลโดยเฉพาะด้านพิธีกรรม ประเพณีต่างๆของหมู่บ้าน โดยมีทีมผู้วิจัย เป็นพี่เลี้ยงและปรึกษาทีมงาน

สรุปและอภิปรายผล

การเสริมสร้างพลังชุมชน โดยการใช้แนวคิดสุนทรียปรัชญาและการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ผ่านกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการหลอมรวมพลังความคิด พลังการปฏิบัติการระหว่างนักวิจัยภายนอก พี่เลี้ยงจากหน่วยงานภาครัฐ สามารถสร้างแกนนำชุมชน ให้สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ค้นพบสินทรัพย์ ชุมพลัง และทุนทางสังคมของชุมชน นำมาวางแผนปฏิบัติการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ให้มีแผนปฏิบัติการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน โดยเฉพาะการจัดการด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยสินทรัพย์ชุมชนและทุนทางสังคมในชุมชนของตนเองได้ รวมถึงมีองค์ความรู้ในการถอดบทเรียนและประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม สามารถติดตามตรวจสอบและประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเป็นระยะ

การดำเนินการดังกล่าว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคลภายในกลุ่มแกนนำชุมชน ได้แก่ ความภาคภูมิใจ การเห็นคุณค่าในตนเอง และความเชื่อมั่น ในพลังของการร่วมมือ ร่วมใจกันพัฒนา มีการรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน ได้มีการหยิบยกประเด็นสุขภาพที่เป็นปัญหาและความต้องการแก้ไขมากิจกรรมพัฒนา ได้แก่ การลด ละ เลิกการดื่มสุรา/บุหรี่ การจัดการขยะ การปลูกพืชสมุนไพร การดูแลแหล่งน้ำดื่ม กิจกรรมดังกล่าว ดำเนินการผ่านแกนนำชุมชนในการหลอมรวมความคิดและการมีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินการ เมื่อผู้วิจัยเข้ามาดำเนินการศึกษาวิจัยได้ใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังชุมชนโดยใช้กระบวนการสุนทรียปรัชญาและการใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาขับเคลื่อนพลังชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นพลังชุมชนที่สร้างชุมชนเองจากภายในสู่ภายนอกหรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “ระเบิดจากภายใน” (strengthening from the inside-out) ชุมชนสามารถขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาได้ด้วยตัวเอง จึงได้เห็นว่า กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมกลุ่ม รูปแบบการเสริมสร้างพลังมุ่งเน้นไปที่กลุ่มผู้นำชุมชนตามธรรมชาติเป็นหลัก และชุมชนเป็นผู้รับประโยชน์ แต่ทั้งนี้แต่ยังขาดการประเมินผลและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งที่ได้ดำเนินการร่วมกัน ทั้งนี้ต้องอาศัยนักวิจัยและพี่เลี้ยงชุมชน ในการเอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อย่างไรก็ตามแกนนำชุมชน มีแนวคิดของการขยายผลการดำเนินกิจกรรมที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ ได้แก่การลด ละ เลิกการดื่มสุรา/บุหรี่ การจัดการขยะ การปลูกพืชสมุนไพร การดูแลแหล่งน้ำดื่ม ไปยังกลุ่มบ้านอื่น

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย ได้มีกิจกรรมหลายประการในการสร้างและพัฒนาศักยภาพของประชาชนใน ๒ กลุ่มบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการอบรม/ประชุมเชิงปฏิบัติการต่างๆ รวมถึงการเสวนา พบปะพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ พบว่าประชาชนให้ความสนใจ เข้าร่วมประชุม/อบรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้าน (บ้านแพกแซม) และกลุ่มเยาวชน (บ้านหินแตว) พบว่ากลุ่มเหล่านี้ แม้มีใจในการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ไม่สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในบ้านแพกแซม ยังต้องอาศัยกลุ่มผู้นำ เช่นผู้ใหญ่บ้าน แกนนำหมู่บ้าน หรือหัวหน้าหมวดที่เป็นกำลังสำคัญและมั่นคงของหมู่บ้านในการขับเคลื่อน แต่กลุ่มคนต่างๆเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้านและมีอิทธิพลทางความคิด เนื่องจากได้รับการศึกษา มีประสบการณ์การเป็นผู้ใหญ่บ้านมาหลายสมัย ประกอบกับมีฐานะที่มั่นคงกว่าคนอื่นในหมู่บ้าน ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเต็มที่และต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถพัฒนาภาคประชาชนให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือทีมงานวิจัยได้เต็มที่ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการวางแผนงานและการดำเนินการอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้วิจัย ภาควิชาวิจัยและชุมชน ภายใต้ความเข้าใจบริบทของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูโดยทั่วไปและบริบทของพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาและทำความเข้าใจบริบทชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู คืออุปนิสัย บุคลิก พื้นฐานการศึกษา การตั้งถิ่นฐาน อาชีพ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือ กลุ่มแกนนำชุมชนเป็นตัวแทนของชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมวิจัย นับเป็นกลุ่มบุคคลที่สำคัญในการได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านความคิด ทักษะ ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีมกับผู้วิจัยและภาควิชาวิจัยอื่นๆ การจะสร้างการมีส่วนร่วม และหาแนวทางการวางแผนงานและการดำเนินการอย่างสร้างสรรค์กับชนเผ่าลีซู ผู้วิจัยได้ศึกษาและทำความเข้าใจบริบทของชาวไทยภูเขาชนเผ่าลีซู นำมาปรับและประยุกต์ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการวางแผนงานและการดำเนินการ ที่ต้องอาศัยการนำความคิดในระยะแรกและเข้ากิจกรรมร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จะค่อยๆนำความคิดและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับแกนนำชุมชน อย่างค่อยเป็นค่อยไป

สำหรับการขับเคลื่อนงานวิจัยในกลุ่มบ้านหินแตว ที่เป็นกลุ่มบ้านขนาดเล็ก แม้จะมีความยากพอสมควรในการหลอมรวมความคิดการพัฒนา เนื่องด้วยแนวคิดการมีส่วนร่วมยังมีน้อย และอุปสรรคสำคัญคือสื่อสารภาษาไทยได้น้อย กลุ่มที่เข้าถึงได้ง่ายคือกลุ่มเยาวชน เพราะมีจำนวนมากและอยู่ในพื้นที่และไม่มีการเคลื่อนย้ายถิ่นบ่อย (ส่วนใหญ่รับจ้างในพื้นที่ โดยเฉพาะเยาวชนหญิง ส่วนใหญ่รับจ้างรายวันอยู่ในสถานีสานิต และถ่ายทอดการเกษตรที่บ้านแพกแซม) มีจุดอ่อนคือขาดประสบการณ์และมีความสนใจในการมีส่วนร่วมพัฒนาน้อย แต่หากสามารถดึงเอาความสามารถและศักยภาพของพวกเขาที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านได้ จะช่วยให้ชุมชนมองเห็นตนเองและชุมชนในมุมมองใหม่ มองเห็นความสามารถ ความดี ความเก่งของตนเองและชุมชน และนำสิ่งเหล่านี้ไปพัฒนาหมู่บ้านได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการเสริมสร้างพลังชุมชน ที่เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างยั่งยืนและมีความหมาย มาจากภายในชุมชนเอง นั่นคือสมาชิกของชุมชน ได้ร่วมกันจุดประกายขึ้นมา การพัฒนาชุมชนโดยอาศัยสินทรัพย์ชุมชนเป็นฐาน (Asset Based Community Development : ABCD) เป็นแนวคิดหนึ่งของการเสริมสร้างพลังชุมชน ที่เน้นการนำชุมพลังและความสามารถของชุมชน การมองโลกในแง่ดีว่าสมาชิกชุมชนมีความสามารถและพรสวรรค์ และใช้ความสามารถที่มีอย่างมีคุณค่า และสร้างคุณค่าต่อผู้อื่นด้วย สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และสิ่งสำคัญคือความเข้มแข็งของชุมชน แปรผันโดยตรงกับจำนวนผู้คนที่อุทิศตน เพื่อให้ชุมชนเป็นสุข ฐานคิดเหล่านี้นำมาใช้ในการพัฒนา มากกว่าการใช้ปัญหาและความขาดแคลนของชุมชน (อุทัยวรรณ กาญจนกามล ๒๕๕๑)

สิ่งที่แสดงถึงพลังของชุมชน ได้มาจากการปรับแนวคิดของการวิจัย และกระบวนการวิจัย จากการแก้ไขปัญหามาเป็นการเสริมสร้างพลังชุมชนโดยใช้แนวคิดของสุนทรียปรัชญา และการสันทัดพลังชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน เป็นการเพิ่มศักยภาพทางแนวคิดและการคิดวิเคราะห์ ที่เริ่มนำความสามารถของตนเอง ความสามารถของชุมชน นำมาแก้ไขปัญหาต่างๆของหมู่บ้าน เป็นการเพิ่มมุมมองของการพัฒนาในทุกๆด้าน พบว่ากลุ่มแกนนำชุมชนมีความสนใจ กระตือรือร้น มุ่งมั่นตั้งใจ พร้อมทั้งมีความสามัคคีทำงานร่วมกันเป็นทีม ให้ความร่วมมือดีเป็นองค์ในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนและมีแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เกิดจากการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการนำชุมพลังที่ได้ นำไปออกแบบกิจกรรมตามขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ๗ ขั้นตอน แผนปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากการประชุมดังกล่าว เป็นกรณีตัวอย่างของบทเรียนรู้การทำงานเป็นทีมของชุมชน และการฝึกทักษะของการวางแผน การบริหารจัดการโครงการ และขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการดังกล่าวด้วยตนเองของชุมชน โดยการใช้ประสบการณ์ ความสำเร็จที่เคยมี เคยเป็นและสันทัดพลังชุมชนเป็นฐานในการดำเนินกิจกรรม ความสำเร็จของกิจกรรม จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่ใช้พลังแห่งความสำเร็จของชุมชนในการขับเคลื่อน ชุมชนมีบทบาทในการดำเนินการด้วยตัวเอง (Actor) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และผู้วิจัย มีบทบาทในการจัดกระบวนการ (Facilitating) และจุดประกายให้ชุมชนขับเคลื่อนชุมชน ด้วยตนเอง (Coaching and Empowering) และสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาและเสริมสร้างพลังชุมชนที่เน้นการนำเอาชุมพลังและความสามารถของชุมชน มาเป็นฐานในการสร้างสรรค์ชุมชน ให้ชุมชนรับทราบถึงแนวคิดของการพึ่งตนเอง ได้ตระหนักถึงพลังและความสามารถในระดับบุคคล ชุมชน ที่มีอยู่ และสำหรับหน่วยงานเอง ได้ปรับแนวคิด บทบาท และวิถีการปฏิบัติงาน จากฐานะของผู้หยิบยื่นให้ (The giver) มาเป็นผู้เอื้อกระบวนการ (Facilitator) และเป็นผู้กระตุ้นให้คนในชุมชนดำเนินการเองเป็นหลัก (The catalyst)

นอกจากนี้แล้ว ความสามารถของกลุ่มแกนนำชุมชนที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากร่วมมือกันของชุมชนเองแล้ว เจ้าหน้าที่สถานีสาธิตและถ่ายทอดการเกษตร ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมบ้านแปกแซม เป็นปัจจัยที่สำคัญทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการร่วมงานกับชุมชนเพราะทำให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจที่จะทำงานร่วมกันต่อไป และรู้สึกทราบดีว่าเจ้าหน้าที่ที่มีความใกล้ชิด ให้ความสำคัญและยอมรับในความคิดของตน จึงเกิดบรรยากาศของการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อการพัฒนาอำนาจและความแข็งแกร่งแก่ชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ การพูดคุยและการให้กำลังใจ จนเกิดเป็นความรู้สึกที่ดีและเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้เกิดพลังในการแก้ปัญหาชุมชนให้ลุล่วงไปได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ๒ ประเด็นดังนี้คือ ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย

๑.๑ พบว่าในช่วงเริ่มต้นการวิจัย ไม่ได้กำหนดบทบาทภาคีจากแต่ละหน่วยงานไว้อย่างชัดเจน และแต่ละหน่วยงานต่างมีภาระงานของตนเอง ทำให้การขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยส่วนใหญ่เป็นของนักวิจัยเอง ดังนั้นจึงควรกำหนดผู้ประสานงานและร่วมกันกำหนดบทบาทของแต่ละภาคีให้ชัดเจน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่จากสถานีสาธิต ถ่ายทอดการเกษตรและป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริบ้านแปกแซมไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่เกษตร ป่าไม้ หรือทหาร เป็นบุคลากรที่สำคัญในการเป็นผู้เอื้ออำนวยในการขับเคลื่อนชุมชน เนื่องจากอยู่ใกล้ชิดและมีภารกิจหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตบ้านแปกแซมโดยตรงทั้งนี้ ควรมีการพัฒนาศักยภาพที่มาก

ขึ้นไปอีกขั้นคือการเป็นครูฝึกของชุมชนหรือพี่เลี้ยงของชุมชน (Community Coach) ในงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ที่ทำหน้าที่คอยให้คำแนะนำ เอาใจใส่ดูแลให้ชุมชนทำงานจนประสบความสำเร็จ ควรศึกษาศักยภาพ ภาระงานและเพิ่มเติมแนวคิด วิธีการศึกษาชุมชนเชิงบวก บทบาทการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน ให้กับกลุ่มเจ้าหน้าที่เหล่านี้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

๑.๒ กิจกรรมปฏิบัติการที่เกิดขึ้นควรเป็นกิจกรรมที่เริ่มทำได้ง่ายๆ ไม่ซับซ้อนหรือยากจนเกินไป เพราะหากทำสำเร็จจะสร้างกำลังใจให้กับกลุ่มแกนนำ ควรเน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ภายในชุมชน มากกว่าเป็นกิจกรรมเดี่ยวๆ และไม่ควรมีหลายกิจกรรม อาจจะเป็นกิจกรรมเล็กๆ ก่อน เพื่อความต่อเนื่อง เพื่อฝึกทักษะการบริหารจัดการและการแก้ไขปัญหา ให้กับกลุ่มแกนนำชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการแนวคิดในการทำงานเป็นทีม เนื่องจากแกนนำชุมชนที่เพิ่งรวมตัวกัน ยังมีจุดอ่อนในการคิดเชิงวิเคราะห์ การบริหารจัดการและการทำงานเป็นทีม

๑.๓ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนและผู้ที่เข้ามาเป็นแกนนำชุมชนอยู่ตลอดเวลา ควรทำความเข้าใจและสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างนักวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน รวมถึงการเตรียมการสร้างแกนนำชุมชนสำรอง ต่อการร่วมปฏิบัติการวิจัยให้เพียงพอ อย่างต่อเนื่อง

๑.๔ ควรพัฒนาแนวคิดและทักษะการทำงาน ให้กับกลุ่มแกนนำชุมชนและอาสาสมัครแกนนำสุขภาพ ในหลายๆด้าน เพื่อการเป็นผู้นำกิจกรรมต่างๆในชุมชน เช่นการทำงานเป็นทีม ทักษะการสื่อสาร การวางแผนและการประเมินผล จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นของชุมชนต่อกลุ่มแกนนำมากขึ้น

๑.๕ ต้องมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (Community Learning) เพื่อการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน เนื่องจากการขับเคลื่อนในพื้นที่ชาวไทยภูเขา มักเกิดอย่างค่อยเป็นค่อยไป และยังอาศัยการให้คำแนะนำปรึกษาและพาลงมือทำเป็นระยะๆ จึงจะเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ จนเป็นวงจรต่อเนื่องไม่รู้จบทำให้เกิดพลังมหาศาล ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในสังคม ผลที่ได้จะทำให้บุคคลสามารถนำความรู้ไปสู่การตัดสินใจ เลือกแนวทางการแก้ปัญหา ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตต่อไปได้

๒. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ พัฒนาและออกแบบการวิจัย เพื่อเสริมสร้างพลังชุมชน ดังนี้

๒.๑.๑ ในช่วง ๖ เดือนแรกของการศึกษาวิจัยในปีแรก ควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาประสบการณ์การพัฒนาหมู่บ้าน ตามบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานในพื้นที่ รับฟังความคิดเห็น ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลและประมวลผลร่วมกัน เพื่อเป็นข้อมูลนำเข้าในการวางแผนการดำเนินงานวิจัยร่วมกันใน ๖ เดือนหลัง

๒. ควรทำการศึกษาและเรียนรู้ชุมชน โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ในประเด็นประสบการณ์ความสำเร็จของหมู่บ้านด้านการพัฒนาทั่วไปและด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของการวิจัย ประสบการณ์การทำงานระดับปัจเจกบุคคล /กลุ่มแกนนำ การทำงานเป็นทีมทุนทางสังคมและสินทรัพย์ชุมชนในทุกๆด้าน โดยนักวิจัยร่วมกับชุมชนในการวิเคราะห์และประมวลผล เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติการวิจัยร่วมกัน

๓. คัดเลือกแกนนำชุมชน จากข้อมูลสินทรัพย์ชุมชน (ภูมิปัญญา ความสามารถ) ที่มีอยู่เพื่อเป็นทีมปฏิบัติการเบื้องต้นในการดำเนินงานวิจัย ร่วมกับนักวิจัยและพี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของทีมแกนนำชุมชนให้ชัดเจน ได้แก่ ที่ปรึกษา/ผู้ประสานงาน/ทีมปฏิบัติการ/ทีมประเมินผล

๔. ทีมงานวิจัยชุมชน อันประกอบด้วย แกนนำชุมชน พี่เลี้ยงจากหน่วยงาน และนักวิจัย ร่วมกันวางแผนและออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมและนำมา วิเคราะห์ เพื่อเป็นข้อมูลนำเข้าในการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัย สิ่งแวดล้อมของชุมชน

๒.๑.๒ ในช่วง ๖ เดือนหลังของการวิจัยในปีแรก เพื่อเป็นการเตรียมทีมงานในการปฏิบัติการวิจัย ในปีที่ ๒ ควรมีการเตรียมความพร้อมของทีมงานวิจัย โดยการพัฒนาความสามารถของหน่วยงาน และแกนนำ ชุมชนในประเด็น

๑. ความสามารถในการเป็นผู้เอื้ออำนวยการการพัฒนา (Facilitator) และการเป็นพี่เลี้ยง ชุมชน (Coach) สำหรับพี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ

๒. ความสามารถของแกนนำชุมชนใน ๒ เรื่อง ได้แก่

๒.๑ ความสามารถในการเป็นผู้จัดการประชุมกลุ่มระดมสมองมีการสาธิตและฝึกปฏิบัติใน สถานการณ์จริง และประเมินผลความสามารถร่วมกัน

๒.๒ ความสามารถในการประเมินผล/การสรุปบทเรียน

๒.๑.๓ ในช่วงปีที่ ๒ ของการวิจัย เน้นการพัฒนาทีมงานแกนนำชุมชน ผ่านกิจกรรมจากการ วางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมของชุมชน เน้นการสินทรัพย์ และทุนทางสังคมของชุมชน มาเป็นฐานในการวางแผนปฏิบัติการ และใช้วิธีการของการจัดการความรู้ (Knowledge method) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน ระหว่างพี่เลี้ยงจากหน่วยงานและนักวิจัย รวมถึงการสรุปบทเรียนการวิจัยและ การประเมินผลการพัฒนาทีมงานและประสบการณ์จากการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นระยะๆ เพื่อปรับ กระบวนการวิจัย

ในขั้นตอนนี้ควรมีการเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการอบรม/ประชุมหรือการศึกษาดูงาน เพื่อเปิดโอกาสของการเรียนรู้ โดยเฉพาะการศึกษา ดูงาน ควรไปศึกษาดูงานก่อนอบรมหรือประชุม เพื่อนำประเด็นที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน มาอภิปราย และสร้างแรงบันดาลใจ และจัดกิจกรรมพัฒนาสุขภาพด้วยตนเองจะช่วยเสริมพลังกลุ่มได้

๒.๑.๔ ในปีที่ ๓ ของการวิจัย เน้นการใช้วิธีการของการจัดการความรู้ (Knowledge method) เพื่อถอดบทเรียนและประเมินผลการดำเนินงานวิจัย

ทั้งนี้ เพื่อลดการเข้าไม่ถึงพื้นที่ในช่วงที่นักวิจัยจากภายนอกไม่ได้เข้าปฏิบัติการวิจัย หรือในช่วงฤดู ฝน และช่วงเก็บเกี่ยวของชุมชน ควรมีผู้ประสานงานวิจัย ในตำแหน่งนักวิจัยชุมชนในพื้นที่ เพื่อเชื่อม ประสานงานนักวิจัยจากภายนอก พี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างและแกนนำชุมชน เป็น Coach ให้กับพี่เลี้ยงจาก หน่วยงานต่างๆและแกนนำชุมชน

๒.๒ หากเป็นนักวิจัยจากภายนอก การดำเนินการวิจัยในพื้นที่ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ซึ่งมีปฏิทิน ชุมชน ฤดูกาล การคมนาคม และการทำไร่ ทำนา เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยของ ชุมชน หากเป็นไปได้ ควรวางแผนงบประมาณ เพื่อให้เริ่มวิจัยได้ภายในเดือนธันวาคม เนื่องจากสามารถ เข้าถึงแต่ละหมู่บ้านได้ตั้งแต่เดือนนี้ไปถึงประมาณเดือนพฤษภาคม เพราะหลังจากเดือนนี้แล้วจะเข้าสู่ฤดูฝน ทำให้ลำบากในการเข้าออกหมู่บ้าน

๒.๓ หากทำการศึกษาวิจัย ในพื้นที่หมู่บ้านและอำเภอชายแดน ผู้วิจัยควรศึกษาข้อมูลและบริบทของชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง เพื่อเป็นข้อมูลนำเข้าในการวางแผนงานวิจัย และเป็นข้อพิจารณาถึงความปลอดภัยในระหว่างการศึกษาวิจัยในพื้นที่

๒.๔ สิ่งที่พบในการดำเนินงานวิจัย ได้แก่ปัญหาด้านสื่อสารภาษาไทย และการไม่สามารถเข้าปฏิบัติงานวิจัยในช่วงฤดูฝน ควรจัดการปัญหาอุปสรรคหรือบริหารความเสี่ยง ดังนี้

๑. ประสานความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและครูอาสาสมัครที่เป็นชนเผ่า หรือผู้ที่สามารถพูดภาษาที่ชุมชนเข้าใจ ดังเช่นหมู่บ้านที่ทำการศึกษา (บ้านแพกแซม) ที่คนส่วนใหญ่ นอกเหนือจากภาษาลีซูแล้ว ยังสามารถฟังและพูดภาษาไทยใหญ่ได้ด้วย จะช่วยลดข้อจำกัดในเรื่องการสื่อสารภาษาไทย ระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชนได้

๒. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและชุมชนตั้งแต่ตอนต้นโครงการ วางแผนและปฏิบัติการวิจัยตามขั้นตอน ในฤดูกาลที่สามารถเข้าหมู่บ้านได้

๓. ประชุมวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่และกลุ่มแกนนำชุมชนชี้แจงและกำหนดบทบาทของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน

๒.๕ หากเป็นการศึกษาร่วมกับกลุ่มชาวไทยภูเขา ถือเป็นกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญทางจริยธรรมการวิจัยและมีความเสี่ยง เนื่องจาก อยู่ในกลุ่มที่เปราะบางอยู่ห่างไกล มีความสามารถในการสื่อสารภาษาไทยได้น้อย มีฐานะยากจน รอโอกาสที่จะรับความช่วยเหลือ และมีบางส่วนเป็นผู้สูงอายุ ควรที่นักวิจัย จะต้องยึดหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดย

๑. ปฏิบัติงานวิจัยด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ (Humanized Care Approach) ยอมรับ ให้เกียรติชาวบ้าน มีความเชื่อมั่นในชุมชนเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของชุมชน และมีบุคลิกของการไม่เรียนรู้ โดยเฉพาะภาษาลีซูจะก่อให้เกิดเป็นสัมพันธภาพและบรรยากาศที่ดีระหว่างนักวิจัยกับชุมชน

๒. สื่อสารข้อมูล ให้ถูกต้อง ครบถ้วน ชัดเจน เป็นระยะต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

๓. ใช้ล่าม ในกรณีสื่อสารภาษาไทยไม่ได้หรือสื่อสารภาษาไทยได้น้อย

๔. ลดอคติด้านการสื่อสารภาษาไทย โดย

- ศึกษา บริบท ที่มาของพหุภาควิชา (หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหุ้นส่วนภาคประชาชน) โดยเฉพาะที่เป็นหุ้นส่วนภาคประชาชน หากมีปัญหาการสื่อสารด้านภาษา ให้มีแกนนำชุมชนที่สื่อสารภาษาไทยได้หรือพูดภาษาไทยใหญ่ได้เป็นล่าม และเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยด้วย

- หากมีเวทีชุมชน ควรออกแบบรูปแบบของการประชุมเป็นการสนทนากลุ่ม มากกว่าการบรรยาย มีการประเมินความเข้าใจเป็นระยะ ๆ เพื่อประเมินความเข้าใจของผู้เข้าประชุมและศึกษาและเรียนรู้เนื้อหาของการประชุมให้เข้าใจ และถ่ายทอดด้วยภาษาที่ง่าย ๆ

บรรณานุกรม

- กรมอนามัย (๒๕๕๕). แผนยุทธศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙. สำนักงาน
กิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
- อุทัยวรรณ กาญจนกมล. (๒๕๕๔) โครงการแนวทางการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการทรัพยากรชุมชน
อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่บ้านดอยปุย ตำบลสุเทพ
บ้านขุนช่างเคี่ยน ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม
จังหวัดเชียงใหม่
- อุทัยวรรณ กาญจนกมล (๒๕๕๑). การเสริมสร้างพลังชุมชน : พลังชุมชน ต้องเสริมสร้างจากข้างใน
ไฟล์เอกสาร pdf
- อุทัยวรรณ กาญจนกมล (๒๕๕๑) การพัฒนาชุมชนโดยอาศัยสินทรัพย์ของชุมชนเป็นฐานและสุนทรียปรีดี :
เอกสารการเรียนรู้ในหลักสูตรการยกระดับบริการสาธารณะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
- รุ่งรศมี ศรีวงศ์พันธ์ (๒๕๕๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพตามแนวทาง
สุขบัญญัติแห่งชาติ ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านแม่ต๋อน ตำบลแม่ต๋อน อำเภอท่าสองยาง
พนัก พฤษสุนันท์และคณะ (๒๕๕๖) ศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ของสมาชิกชุมชน เพื่อ
พัฒนาชุมชนน่าอยู่
- สถาบันพระปกเกล้า (๒๕๕๓) การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชน
บริเวณโรงไฟฟ้ากระบี่ในเขตตำบลคลองขนาน ปากสั และตลิ่งชัน อำเภอเหนือคลอง
จังหวัดกระบี่
- สมควร ใจกระจ่าง (๒๕๕๐) โครงสร้างประชากรและสภาวะสุขภาพเผ่าลีซู ศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง
ศรีวรรณ ทาวงคัม, น้ำเพชร ศิริมั่งขศรี (๒๕๕๑) กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
ชาวเขาเผ่ามูเซอ ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	ข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
ภาคผนวก ข	ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
ภาคผนวก ค	Lesson Plan การวางแผนประเมินผลโครงการวิจัย ปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
ภาคผนวก ง	แบบเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการส่งเสริมสุขภาพและ อนามัยสิ่งแวดล้อม
ภาคผนวก จ	แบบวัดการมีส่วนร่วมปฏิบัติการในการพัฒนาหมู่บ้าน
ภาคผนวก ช	แบบเก็บข้อมูลที่ ๑ ทำเนียบความสามารถ/พรสวรรค์/ ความสามารถ ของแต่ละบุคคล
	แบบเก็บข้อมูลที่ ๒ การค้นหาทุนทางสังคมในหมู่บ้านห้วย พลู
	แบบเก็บข้อมูลที่ ๓ การค้นหาทุนทางสังคมในหมู่บ้าน
	แบบเก็บข้อมูลที่ ๔ แบบสำรวจเพื่อค้นหา “ชุมพลัง” ของ หมู่บ้าน
ภาคผนวก ซ	คู่มือพี่เลี้ยงชุมชนเพื่อเสริมสร้างพลังชุมชนแปกแซม/หินแตว สู่การเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน
ภาคผนวก ฌ	หลักสูตร “พัฒนาความสามารถการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดม สมองและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม” สำหรับแกนนำชุมชน
ภาคผนวก ฎ	ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

ภาคผนวก ก ข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู

ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูเป็นชนเผ่ามองโกลอยด์มีเชื้อสายมาจากพวกทิเบต พม่า เป็นสาขาของชนชาติโลโล ลีซูเป็นชาวเขาที่มีชีวิตอยู่ตามดอยสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,800 ฟุตขึ้นไป ถิ่นเดิมของชนเผ่าลีซู อยู่แถบต้นแม่น้ำสาละวินในประเทศจีน ต่อมาได้อพยพเข้าไปอาศัยอยู่ทางทิศเหนือของประเทศสหภาพพม่า และเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแถบแคว้นเชียงตุง และเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ ปัจจุบันมีประมาณ ๔,๐๐๐ คนตั้งถิ่นฐานอยู่มากในเขตอำเภอปางมะผ้า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอปาย

ลีซูเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดอยู่ในกลุ่มธิเบต-พม่า ของชนชาติโลโล ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนเผ่าลีซูอยู่บริเวณต้นน้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน อยู่เหนือหุบเขาสาละวินในเขตมณฑลยูนนานตะวันตกเฉียงเหนือและตอนเหนือของรัฐคะฉิ่น ประเทศพม่า ชนเผ่าลีซูส่วนใหญ่เชื่อว่าเมื่อ 4,000 ปี ที่ผ่านมามีอาณาจักรเป็นของตนเอง แต่ต้องเสียดินแดนให้กับจีนและกลายเป็นคนไร้ชาติต่อมาชนเผ่าลีซู จึงได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่รัฐฉานตอนใต้ กระจัดกระจายอยู่ตามภูเขาในเมืองต่างๆ เช่น เมืองเชียงตุง บางส่วนอพยพไปอยู่เขตเมืองซือเหมา สิบสองปันนา ประเทศจีน หลังจากนั้นได้อพยพลงมา ทางใต้เนื่องจากเกิดการสู้รบกันระหว่างชนเผ่าอื่น นับเวลาหลายศตวรรษ ชนเผ่าลีซูได้ถอยร่นเรื่อยลงมา จนในที่สุดก็แตกกระจายกัน เข้าสู่ประเทศพม่า จีน อินเดีย แล้วเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2464 กลุ่มแรกมี 4 ครอบครัว มาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนครั้งแรกอยู่ที่บ้านห้วยसान อ.เมือง จ.เชียงราย อยู่ได้โดยประมาณ 5-6 ปี ก็มีการแยกกลุ่มไปอยู่หมู่บ้านดอยช้าง ทำมาหากินอยู่แถบ ตำบลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จากการสอบถามคนเฒ่าคนแก่ชาวลีซู ถึงเรื่องราวการอพยพว่า ได้อพยพมาจากหมู่บ้านแห่งหนึ่งทางตอนใต้ ของเมืองเชียงตุงประเทศพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านลีซู ห้วยसान อ.เมือง จ.เชียงราย และโยกย้ายไปตั้งบ้านเรือน ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก พะเยา กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ แพร่และสุโขทัย ลีซูไม่มีภาษาเขียนของตนเองลีซูแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ลีซูลายกับลีซูดำ ชาวลีซูที่อยู่ในประเทศไทยเกือบทั้งหมดเป็นลีซูลาย ส่วนลีซูดำนั้นอยู่ พม่า จีน

การแต่งกาย

ลีซูได้ชื่อว่าเป็นเผ่าที่แต่งกายมีสีสันสดใสและหลากหลายที่สุดในบรรดาชาวเขาทั้งหมด ความกล้าในการตัดสินใจและความเป็นอิสระชนสะท้อน ออกมาให้เห็นจากการใช้สีตัดกันอย่างรุนแรงในการเครื่องแต่งกาย

ชาวลีซูเรียกตนเองว่า “ลีซู” (คำว่า “ลี” มาจาก “อีหลี” แปลว่า จาริต ประเพณีหรือวัฒนธรรม “ซู” แปลว่า “คน”) มีความหมายว่ากลุ่มชนที่มีขนบธรรมเนียม จาริตประเพณี และมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้นหากมองในแง่วัฒนธรรมและบุคลิกภาพแล้ว อาจกล่าวได้ว่าชาวลีซู เป็นกลุ่มชนที่รักอิสระ มีระบบจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยืดหยุ่น เป็นนักจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะไม่ยอมรับสิ่งใหม่โดยไม่ผ่านการเลือกสรรและจะไม่ปฏิเสธวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยไม่แยกแยะด้วย

เหตุนี้เอง ทำให้ชาวลีซูมีศักยภาพในการปรับตัวเข้ากับความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็สามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์เอาไว้ได้เช่นกัน

เสื้อผ้าสตรีมีลักษณะคล้ายเสื้อคลุม ผ้าเฉียงจากคอลงไปถึงเข่าแทนกระโปรง ส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าสดใส ช่วงแขนที่ยาวลงมาถึงข้อมือขลิบผ้าสีดำที่ริมชาย ตรงคอและไหล่ขลิบด้วยสีแดงชมพู คาดเป็นลายสวยงาม ที่เอวใช้ผ้าสีดำคาดเป็นเข็มขัด ส่วนชั้นในสวมกางเกงขายาวไว้เสมอ ตรงขอบกางเกงขลิบด้วยสีดำหรือสีม่วงและลายอื่น ๆ เสื้อลีซูหญิงมักใช้สีที่ดูเด่นเสมอ ส่วนเครื่องแต่งกายบุรุษสวมเสื้อคอกลมสีดำ ผ่าอกด้านขวาทับด้านซ้าย เป็นแนวเฉียงปกคลุมลายสีขาวที่หน้าอก และประดับด้วยกระดุมสีเงินตามไหล่และคอ กางเกงขายาวเป่ากว้างสีดำ มีแถบตรงปลายขาสีฟ้า

ภาษาของเผ่าลีซู

ภาษาลีซูอยู่ในกลุ่มเดียวกับภาษามูเซอและอีเกอ ซึ่งกลุ่มนี้รวมเรียกว่า “โลโล” (Loloish) ภาษากลุ่มโลโลมีความสัมพันธ์กับกลุ่มภาษาพม่า (Burmish) จึงรวมเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้นเรียกว่า กลุ่มพม่า-โลโล (Burmese-Lolo) และกลุ่มภาษาพม่า-โลโลมีความสัมพันธ์กับภาษาทิเบต (Tibetan) จึงรวมกันเข้าเป็นตระกูลภาษาใหญ่ทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) อีกทีหนึ่งนอกจากนี้ นักภาษาศาสตร์ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ตระกูลภาษาใหญ่ทิเบต-พม่ามีความสัมพันธ์กับภาษาตระกูลใหญ่จีน (Sinitic) จึงรวมกันเข้าเป็นตระกูลภาษาใหญ่ที่เรียกว่า จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ด้วยภาษาลีซูอยู่คนละตระกูลภาษากับภาษาไทย จึงแตกต่างจากภาษาไทยมาก ลักษณะภาษาลีซูได้แก่ทำนองเสียง ประโยคลีซูที่มีข้อความเดียวกัน ถ้าเป็นประโยคคำถาม จะใช้เสียงตกตรงท้ายประโยค แต่ถ้าเป็นประโยคอื่น ๆ อาทิ ประโยคบอกเล่า, ประโยคปฏิเสธ ฯลฯ ทำนองเสียงจะราบเรียบ อาทิ ประโยคคำถาม, ประโยคชนิดอื่นๆ

ประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีการเกี้ยวสาว กล่าวหาว่าความสุขที่ถือว่าสุดยอดของลูกผู้ชายชาวลีซู คือการดื่มเหล้า กินอาหารและได้เกี้ยวสาว ดังคำโคลงบทหนึ่งของลีซูว่า “ ผีเผื่อต่อ ชาเหยต่อ จำจะ ตูบิชะ” (ดื่มสุราจิบน้ำชาสรรหาอาหารร่วมรักสาวสะคราญ) ดังนั้นในหมู่บ้านของลีซูจึงไม่ค่อยมีใครครองโสดได้นานถึง ๓๐ ปีเลย หมู่สาวลีซูอายุ ๑๔- ๑๖ ปี จะเริ่มรู้จักการเกี้ยวพาราสีและแต่งงานกันแล้ว การเกี้ยวสาวของหนุ่มลีซูมักจะเริ่มขึ้นที่บริเวณครกกระเดื่องตำข้าวกลางลานบ้าน หลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว โดยหญิงสาวลีซูจะสะพายกระบุงข้าวมาตำรอคอยชายหนุ่ม เสียงสากกระทบกับครกไม้ดังแว่วในหมู่บ้าน ทำให้จิตใจของหนุ่มลีซูกระสัน

หาสาวหยิบเอาซื่อป้อ หรือชิงจูใจมาติดเป็นเพลงเดินตรงไปหาสาวทันที ประเพณีลิสู มีข้อห้ามมิให้เกี้ยวสาว ภายในบริเวณบ้าน เพราะเป็นการผิดผีบ้านผีเรือน หรือหากมีพ่อแม่ หรือพี่ชาย หรือญาติของฝ่ายหญิงที่เป็นผู้ชายตลอดจนผู้อาวุโสอยู่ในบริเวณนั้น ก็ห้ามเกี้ยวพาราสีหญิงสาวโดยเด็ดขาด เพราะถือว่าเป็นการไม่ให้เกียรติไม่เคารพกัน นอกเสียจากว่าญาติทางฝ่ายหญิงสาวจะเป็นผู้หญิงเท่านั้น จึงจะเกี้ยวสาวได้การนัดพบ พูดคุยกันของหนุ่มสาวลิสู เมื่อมีโอกาสก็จะนัดพบกัน ณ สถานที่ใกล้หมู่บ้านหรือบริเวณครกตำข้าว หรือเวลาไปไร่ ไปร้องเพลงโต้ตอบกันเป็นกลุ่มหนุ่มลิสูมักกล่าวเสมอว่า “จ๊ะ อะ สี หมะ หยวะ จ๊ะ จี มา เก มา หยวะ” (ผมไม่มีอะไรอื่นนอกจากหัวใจดวงเดียวเท่านั้น) การเกี้ยวพาราสีกัน หากหญิงสาวไม่พึงใจผู้ชายจะจับต้องหรือล่วงเกินไม่ได้ แต่หากพึงใจต่อกันความสัมพันธ์ก็อาจจะไปถึงขั้นได้เสียกันก่อน ซึ่งลิสูก็จะไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย หรือละอายต่อสังคมแต่ประการใด

ลักษณะบ้านเรือน

ลักษณะบ้านแบบक्रमดิน: ลักษณะของบ้านแบบปลูกक्रमดินนั้น มักจะปลูกในพื้นที่ดินที่เรียบเสมอกัน ส่วนวัสดุการก่อสร้างใช้ไม้ไผ่ ยกเว้นเสาบ้านที่ต้องใช้ ไม้เนื้อแข็งเพื่อความมั่นคง ส่วนผ้านั้นกันด้วยปากแบบสานขัดตะ ส่วนหลังคามุงด้วยหญ้าคา ตัวบ้านจะไม่มีหน้าต่างมีประตูเข้าด้านหน้าด้านเดียว ภายในค่อนข้างจะมีมืด ส่วนบริเวณลานบ้านด้านนอกจะเป็นที่ตั้งครก กระเบื้องสำหรับตำข้าวประจำบ้าน และหลังบ้านจะเป็นเล้าไก่หลังเล็กๆ สำหรับไก่ที่เลี้ยงไว้ สร้างแบบยกพื้นมีหลังคาคลุมที่นอนของไก่ และมีรั้วซี่ ลักษณะ และรูปแบบในการสร้างบ้านของลิสูนั้น แบบเดียวกับอาข่า เพราะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ดังนั้นการสร้างบ้านในลักษณะนี้กันทั้งผืน และลมหนาวได้ดี

ลักษณะบ้านยกพื้น: ปกติบ้านของลิสูโดยทั่วไปจะสร้างक्रमดิน แต่ก็มีบางหมู่บ้านที่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นลาดเขาพื้นที่ราบมีน้อย การปลูกสร้างบ้านจึงจำเป็นต้อง ยกพื้นเพื่อให้เหมาะกับสภาพของพื้นที่ และได้ถุนก็จะ เป็นผลพลอยได้ซึ่งใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น เป็นที่ตั้งครกกระเบื้องตำข้าว ที่เก็บฝืน และที่ตั้งเล้าไก่ ส่วนหน้าบ้านก็จะเป็นที่นั่งพักผ่อน และอาบแดดช่วงเช้าในยามหน้าหนาว ส่วนบันไดทางขึ้นนั้นจะอยู่ด้านของชานด้านใน ไม่มีหน้าต่าง มีประตูเข้าออกทางเดียว บ้านลิสูโดยทั่วไปไม่มีรั้ว ปลูกโล่งๆ เรียงรายกันทั้งหมู่บ้าน

เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีของแต่ละชนเผ่า คือ สิ่งที่บ่งบอกถึงความสวยงามและความหลากหลายทางภูมิปัญญา ความคิด ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เกิดขึ้นมา เพื่อใช้ในการสื่อสารอารมณ์ แทนการบอกเล่ากันทางปากต่อปาก เสียงไพเราะ เพาะพริ้งของเครื่องดนตรีแต่ละชนิดยามตะวันตกแสง จะยังคงอยู่และสืบเนื่องต่อไป หากได้รับการปลูกฝัง และการเอาใจใส่ของกลุ่มคนที่ได้ชื่อว่าชนรุ่นใหม่ เครื่องดนตรีที่นิยมกันมากของชนเผ่าลิสู คือ พิณ 3 สาย เรียกว่า ซิง (ซื่อ ป้อ) และ แคน (ผู้หญิง)

ที่มา : <http://www.sawadee.co.th/thailand/hilltribes/lisu.html>

<http://www.openbase.in.th/node/1150>

<http://www.cmdiocese.org/th/ethnic/lisu/36-36>

ภาคผนวก ข ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

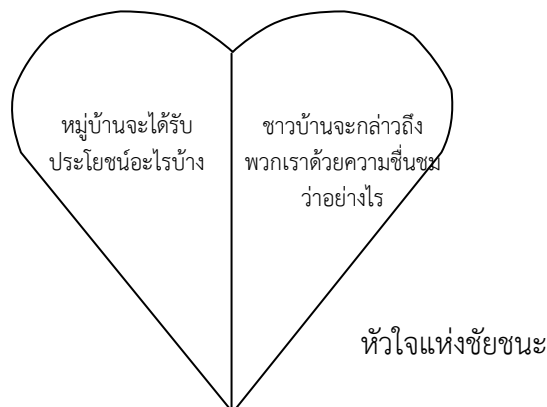
ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์สถานการณ์

ขั้นตอนนี้เป็นคำถามสำคัญของการประชุม (บริบท) โดยจะเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนหมู่บ้านได้อย่างไร โดยให้ผู้เข้าประชุมได้เขียนโครงการที่จะทำในหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาพ ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญดังนี้

๑. ทำอะไร เสริมสร้างให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ.....
๒. ทำเมื่อใด ช่วงเวลาดังแต่.....ถึง.....
๓. ทำที่ไหน
๔. ใครทำบ้าง
๕. ใช้งบประมาณจากไหน จำนวน

ขั้นตอนที่ ๒ หัวใจแห่งความสำเร็จ

ให้ผู้เข้าประชุมแต่ละกลุ่มวาดรูปหัวใจในกระดาษฟลิปชาร์ต แบ่งหัวใจออกเป็น ๒ ซีก แล้วให้เขียนข้างๆ รูปหัวใจว่า “หัวใจแห่งชัยชนะ” หัวใจซีกซ้ายเขียนว่า “ชาวบ้านจะกล่าวถึงพวกเราด้วยความชื่นชมว่าอย่างไร” หัวใจซีกขวา เขียนว่า “หมู่บ้านจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง”

ขั้นตอนที่ ๓ สถานการณ์ความเป็นจริงในปัจจุบัน

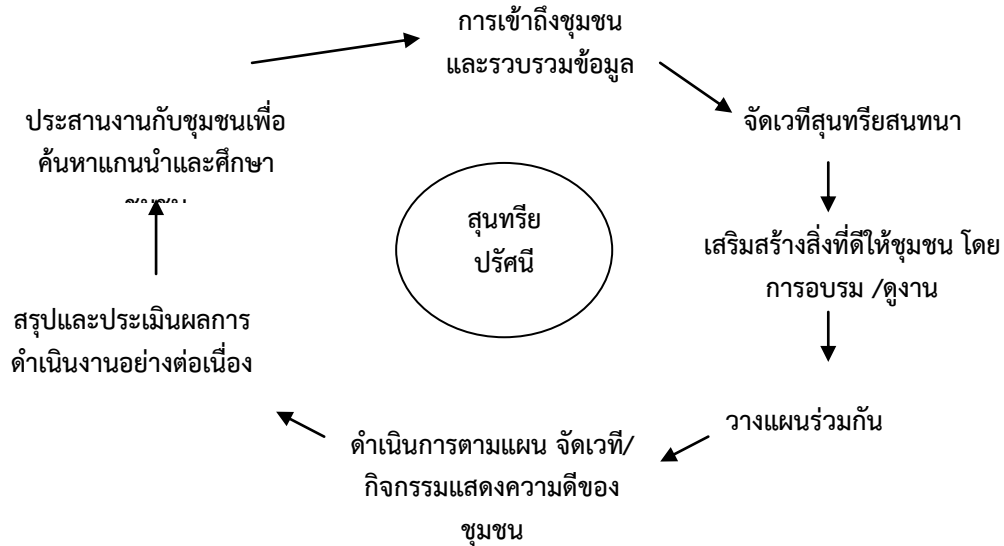
เป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ของหมู่บ้านในการที่จะทำให้การดำเนินการตามแนวทางนี้ประสบความสำเร็จ หมู่บ้านมีข้อดี ข้อเสียอย่างไร

ขั้นตอนที่ ๔ ข้อผูกมัด/สัญญาใจ

เป็นการนำจุดอ่อนหรือข้อจำกัดของกลุ่ม ในขั้นตอนที่ ๓ ให้คิดในเชิงบวกแล้วเขียนถ้อยคำปลุกใจเพื่อขจัดจุดอ่อนหรือนี้ถึงในขณะที่จะเผชิญกับอุปสรรค กิจกรรมนี้ให้ผู้เข้าประชุมแต่ละกลุ่มเขียนปณิธานตั้งมั่นว่าจะทำอย่างไร เพื่อให้แนวทางของกลุ่มสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงสำเร็จ และในขณะที่น่าเสนอผลงาน ในประธานกล่าวนำและทีมงานกล่าวตาม

ขั้นตอนที่ ๕ การกำหนดภารกิจหลัก

แจกกระดาษสีให้กับผู้เข้าประชุมแต่ละคน /กลุ่ม เขียนกิจกรรมหลักที่จะดำเนินการ เพื่อให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมาย แล้วนำมาติดเป็นขั้นตอนการทำงานบนกระดาษฟลิปชาร์ต ซึ่งทำตามขั้นตอนการกำหนดภารกิจหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๖ จัดปฏิทินตารางการทำงาน

ภารกิจสำคัญ/พันธกิจ	กำหนดเวลา				ตัวชี้วัดความสำเร็จ	วิธีการรวบรวมข้อมูลตัวชี้วัด	งบประมาณ	คณะผู้รับผิดชอบ
	ช่วงที่ ๑	ช่วงที่ ๒	ช่วงที่ ๓	ช่วงที่ ๔				

ขั้นตอนที่ ๗ การไต่ตรง

เป็นการวิเคราะห์ร่วมกันของกลุ่ม และนำเสนอโครงการและแผนการดำเนินงานที่ได้วางไว้ ตั้งแต่ขั้นตอนที่ ๑ ถึงขั้นตอนที่ ๖

ภาคผนวก ค

Lesson Plan การวางแผนประเมินผลโครงการวิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

การทบทวนการดำเนินโครงการวิจัยโครงการวิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ฯ

วัตถุประสงค์ เพื่อทบทวนแนวคิด ขั้นตอน และกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย ๒ ปีที่ผ่านมา ให้แกนนำชุมชน และพี่เลี้ยง

ระยะเวลา ๐๙.๐๐ – ๑๐.๓๐ น. (๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที)

เนื้อหา ทบทวน และสรุปให้เห็นภาพของการดำเนินกิจกรรม เน้นย้ำบทบาทของแกนนำชุมชน และพี่เลี้ยงชุมชน (มีเอกสารประกอบเรื่อง “คู่มือพี่เลี้ยงชุมชน ฉบับย่อ” ให้กับพี่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ จำนวน ๑๕ ฉบับ)

วิธีการ บรรยาย ประกอบการสไลด์ Power point และไว้นิล

กิจกรรมกลุ่มทบทวนบทบาทแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงชุมชน ต่อการปฏิบัติงานวิจัย

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เข้าประชุมทั้งแกนนำและพี่เลี้ยงชุมชน จากหน่วยงานต่างๆ ได้ทบทวนบทบาทของตนเอง

ระยะเวลา ๑๐.๓๐ – ๑๒.๐๐ น. (๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที)

กิจกรรมเรียนรู้ที่ ๑ “ร่วมค้นพบสิ่งดีแล้วชื่นชม”

การค้นหสิ่งที่ดีหรือต้นทุนทางสังคมของแต่ละคนในหมู่บ้าน ทำให้เห็นว่าหมู่บ้าน ของตนยังมีสิ่งที่ดีงาม ไม่ได้มีแต่ปัญหาและทำให้เกิดพลังใจในการทำงานเพื่อหมู่บ้าน ผู้เข้าประชุมได้ฝึกฝนและเรียนรู้วิธีการมองปัญหา และการจัดการในหน่วยงานด้วยปัญญาที่มีอยู่จากความสามารถ ความสุข ความหวัง จากแต่ละบุคคล

ขั้นตอน

๑. แบ่งกลุ่ม ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพี่เลี้ยง และกลุ่มแกนนำชุมชน สำหรับกลุ่มแกนนำชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม (บ้านแพกแซม ๒ กลุ่ม บ้านหินแตว ๑ กลุ่ม)

๒. วิทยากร ใช้เทคนิคการใช้บัตรคำเพื่อระดมความคิดเห็น ผ่านคำถามสำคัญ ๓ คำถาม ได้แก่

กลุ่มพี่เลี้ยง

- เรา มีความสามารถอะไรมากที่สุด (กระดาษสีชมพู)
- ความสำเร็จอะไรที่น่าภูมิใจที่สุด เมื่อทำงานให้กับหมู่บ้าน (รูปภาพ)
- สมมติถ้าเราเป็นผู้วิเศษ มีพรวิเศษ อยากให้หมู่บ้านของเรา เป็นหมู่บ้านแห่งความสุข

อย่างไร (กระดาษสีเหลือง)

กลุ่มแกนนำชุมชน

- ความสำเร็จอะไรที่น่าภูมิใจที่สุด เมื่อทำงานให้กับหมู่บ้าน (รูปภาพ)
 - สมมติถ้าเราเป็นผู้วิเศษ มีพรวิเศษ อยากให้หมู่บ้านของเรา เป็นหมู่บ้านแห่งความสุข
- อย่างไร

๓. ให้แต่ละกลุ่มออกแบบการนำเสนอ ตามประเด็น โดยกำหนดให้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในโรงงาน เช่น สิ่งของ สัตว์เลี้ยง ฯลฯ (ไม่เน้นความเหมือนจริง หรือสวยงาม แต่ให้สื่อสารได้ว่าเป็นอะไร)

๔. ให้ทุกคนในกลุ่มนำบัตรคำที่เป็นความภูมิใจ ความสามารถ และความคาดหวังของตนเองไปติดตาม ส่วนต่างๆของภาพตกแต่งให้สวยงาม

๕. บันทึกภาพแต่ละกลุ่ม

๕. นำเสนอผลงานโดยการเวียนฐาน กำหนดเวลากลุ่มละ ๕ นาที

๖. วิทยากรสรุปประเด็นการเรียนรู้

กิจกรรมเรียนรู้ที่ ๒ การทบทวนบทบาทของตนเอง

๑. แบ่งกลุ่มผู้เข้าประชุมออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบ้านแปกแซม (๒ กลุ่ม) บ้านหินแตว ๑ กลุ่ม และกลุ่มพี่เลี้ยงชุมชน จำนวน ๑ กลุ่ม

๒. วิทยากรแจกประเด็น ให้กับแกนนำชุมชน และพี่เลี้ยง ใน ๒ ลักษณะ ได้แก่

- บทบาทที่ได้ดำเนินการ
- บทบาทที่คาดหวังจะดำเนินการในอนาคต

บทสรุป ทั้งแกนนำชุมชน และพี่เลี้ยง ต่างรับทราบบทบาท ของการปฏิบัติงานวิจัย

การบรรยายเรื่องการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างพลังชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เข้าประชุม ทราบแนวคิด และสามารถประเมินการทำงานร่วมกันระหว่าง สมาชิกและคณะทำงาน หลักการประเมินคือการนำเอาการทำงานร่วมกันมาประเมิน เพื่อให้เกิด การสะท้อนกลับและเกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดพันธะสัญญาที่มีต่อกันในทีมงาน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในส่วน ของทรัพยากร วิธีการ และผลลัพธ์ ได้อย่างชัดเจน

ระยะเวลา ๑๓.๐๐ – ๑๖.๐๐ น. (๓ ชั่วโมง)

ขั้นตอน

๑. นำเข้าสู่บทเรียน โดยวิทยากรซักถาม ทบทวน ความรู้ และประสบการณ์เรื่องการประเมินผล ที่มีอยู่เดิม ของพี่เลี้ยง และแกนนำชุมชน
๒. วิทยากรสรุปเรื่องการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลังทีมงาน ด้วยคำถามสำคัญ
 - วิเคราะห์และประเมินความสำเร็จที่ผ่านมา
 - เบื้องหลังความสำเร็จ
 - ประเมินความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
 - หากจะทำให้ดีกว่านี้ในอนาคต

กิจกรรมเรียนรู้ การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างพลังทีมงาน ขั้นตอน

๑. วิทยากร นำเสนอรูปแบบการประเมินผล ๒ รูปแบบได้แก่
 ๑. การประเมินผลภายหลังกิจกรรม (ประชุม/อบรม)
 ๒. การประเมินแบบไยแมงมุม
 ๓. การประเมินโครงมนุษย์
๒. นำผู้เข้าประชุมฝึกการประเมินผล ทั้ง ๒ แบบ
๓. วิทยากรสรุปการเรียนรู้

เนื้อหา

๑. การประเมินผลภายหลังกิจกรรม (ประชุม/อบรม)
 - ๑.๑ ประเมินผลการประชุม ๓ ประเด็น คือ
 - สิ่งที่คาดหวังจะได้รับก่อนเข้าประชุม
 - สิ่งที่ปรับเปลี่ยนในตนเองหลังจากเข้าประชุม
 - สิ่งที่ได้รับจากการเข้าประชุม
 - ๑.๒ การประเมินทีมงาน
 - ☐ ๑. มีความสุข
 - ☐ ๒. ได้เรียนรู้
 - ☐ ๓. มีส่วนร่วม (คิด ทำ ประเมินผล รับผลประโยชน์ร่วมกัน)
 - ☐ ๔. มีความรักและสามัคคีภายในกลุ่ม
 - ☐ ๕. กระตือรือร้น กระฉับกระเฉง
 - ☐ ๖. เป็นทีมงาน
 - ☐ ๗. รับฟังกัน
 - ☐ ๘. เชื่อมมั่นในตัวเองในการทำงานร่วมกับคนอื่น

เกณฑ์การประเมินผล

๐ = ไม่มีเลย/ไม่ได้เลย

๑ = มีบ้าง/ได้บ้าง

๒ = พอใช้

๓ = ปานกลาง

๔ = มาก

๕ = มากที่สุด

๑.๓ แต่ละกลุ่ม นำเสนอผลการประเมินผลการทำงานเป็นทีม

๑.๔ วิทยากร สรุปประเด็นทักษะการประเมินผล

๒. การประเมินแบบใยแมงมุม

เป็นการประเมินการทำงานของทีมงาน ในประเด็นต่างๆ ทำให้เห็นสภาพการทำงานเป็นทีมด้านต่างๆ และสภาพที่ต้องการการพัฒนา

๓. การประเมินโครงมนุษย์

เป็นการประเมินผลภาพรวมภายหลังกิจกรรม ในประเด็น

- ความรู้สึกที่ได้เข้าประชุม
- สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเข้าประชุม
- ชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หากได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชุมชน

เนื้อหา การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า เป็นเป้าหมายสำคัญของการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างพลังทีมงาน

ในการประเมินผลการปฏิบัติการ (An Appreciative Performance Approach) ร่วมสะท้อนความรู้สึกภายหลังจากปฏิบัติการร่วมกันในช่วง ๒ ปีที่ผ่านมา ด้วยคำถามสำคัญ ได้แก่

๑. จากการร่วมดำเนินการที่ผ่านมา
 - สิ่งที่ท่านภาคภูมิใจมากที่สุดคืออะไร ?
 - สิ่งที่ท่านคิดว่าทำสำเร็จคืออะไร ?
๒. มีสิ่งใดอยู่เบื้องหลังความสำเร็จนั้น
 - อะไรคือกุญแจไปสู่ความสำเร็จ
 - อะไรทำให้ท่านทำได้ดีที่สุด
 - ผู้นำ
 - ทีมงาน
 - กระบวนการทำงานที่ดี
 - สถานการณ์ดี
 - โอกาสดี ฯลฯ
 - ท่านคิดว่าท่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง
๓. ตั้งแต่เริ่มเข้าเป็นแกนนำชุมชน ในปีที่ ๑ จนถึงขณะนี้
 - ท่านรู้สึกภูมิใจบ้าน (แปกแซม / หินแตว) มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีบ้าง
๔. หากจะทำให้ดีกว่านี้ในอนาคต
 - ท่านต้องการที่จะทำอะไร ที่จะให้งานดำเนินต่อไป ได้มากกว่า ดีกว่า หรือแตกต่างไปจากเดิม
 - ทำด้วยวิธีใด ทำให้เป็นที่พอใจได้อย่างไร
 - ในสิ่งที่มีอยู่ทั้งหมด อะไรทำให้ท่านเกิดแรงบันดาลใจ (ระบุ)
๕. มีอะไรสนับสนุนอยู่ภายในหรือภายนอกหมู่บ้านของท่าน (อาทิ เงิน เวลา การฝึกประชุม พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ)

(คำถามนี้สำคัญ เพราะเป็นการนำชุมชนกลับมาตรวจสอบ และวิเคราะห์ตัวเองก่อน จะมองเห็นต้นทุนที่มีอยู่ ถึงความมากน้อย พอเพียง ของการสนับสนุนจากภายนอก ก่อนที่จะถามว่า ต้องการความช่วยเหลือหรือสนับสนุนอะไร – ถึงตอนนี้ วิทยากร ใช้หัวน้ำในการเปรียบเทียบ)

“ผู้มีปัญญาคือ ผู้รู้จักเก็บเกี่ยวประสบการณ์ด้านบวกมาเป็นครู หรือเป็นตัวแบบที่จะจัดการกับสิ่งที่เผชิญหน้าได้อย่างท้าทายและเร้าใจ ในความรู้สึก”ถึงความเป็นผู้ชนะหรือผู้พิชิตมากกว่าสิ่งอื่นใด – ไม่ยอมแพ้ หรือจำนนต่อโชคชะตา-)

ประโยชน์ของการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม ในการเสริมสร้างพลังทีมงาน

๑. ช่วยลดความกลัวและความสงสัย ที่ผู้รับผิดชอบโครงการมี เกี่ยวกับการประเมินผล โดยการเน้นความสำเร็จ และประสบการณ์ที่ยอดเยี่ยมเป็นหลัก (มากกว่าการประเมินในสิ่งที่ได้ทำไป)
๒. ช่วยให้ทีมงานชุมชนและพี่เลี้ยง มีระบบการเรียนรู้ที่มีฐานจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว “สิ่งดีที่สุดที่มีอยู่แล้ว” (The best of what is)
๓. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายใน ซึ่งได้มาจากการประเมินผลร่วมกันเอง นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน และปฏิบัติการร่วมในอนาคต
๔. สร้างเสริมความสามารถ ทางความคิดและการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการทำงานร่วมกันให้กับทีมงาน
๕. อำนาจของภาษาที่ใช้ การเล่าเรื่องราวแห่งความสำเร็จ และการสนทนาในสิ่งที่ดีงาม ก่อให้เกิดความหวัง ความท้าทาย สร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และที่สำคัญที่สุด ทำให้เกิด “แรงบันดาลใจ” ที่จะร่วมกันคิด ร่วมกันทำงาน ในทีมงานอย่างสร้างสรรค์และมีความสุข

กิจกรรมกลุ่มวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างพลังชุมชน

ระยะเวลา ๐๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. (๓ ชั่วโมง)

เนื้อหา

- ด้านการสร้างทีมงานคือ แต่ละกลุ่มเริ่มมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มอย่างแท้จริง มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมนำเสนอ ร่วมเรียนรู้ และร่วมภาคภูมิใจ เกิดการเรียนรู้และยอมรับกลุ่มอื่นๆ เข้าใจความหมายของคำว่า “หลากหลายคืองดงาม”
- การออกแบบการทำงานร่วมกันเป็นทีม เป็นการนำเอาสิ่งที่ดีที่สุดในอดีต ปัจจุบันและอนาคตของแต่ละคนมาหลอมรวมกันเป็นหนึ่งเดียว แล้วทำการตีความ ถอดรหัส เห็นคุณค่า และสนุกไปกับสิ่งที่กลุ่มออกแบบสร้างร่วมกัน เป็นการมองเห็นปัญหาแทนการใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง ถือได้ว่าเป็นมุมมองบวกในลักษณะเลี้ยว ๓๖๐ องศา

กิจกรรมเรียนรู้ที่ ๑ “วิเคราะห์สถานการณ์หมู่บ้าน” เพื่อให้ทราบจุดอ่อนและจุดแข็งของหมู่บ้าน และประเมินความเป็นไปได้ในการพัฒนา

ขั้นตอน

๑. วิทยากรตั้งคำถาม โดยให้ผู้เข้าประชุมในแต่ละกลุ่มทบทวนข้อมูล ประสบการณ์ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วง ๒ ปี ว่ามีสิ่งใดบ้างที่รู้สึก “ภูมิใจ/รู้สึกดี/ไม่มีปัญหา” และมีสิ่งใดบ้างที่รู้สึก “ไม่พอใจ/ไม่พอใจ” เกี่ยวกับหมู่บ้าน แล้วบันทึกลงในบัตรคำใบที่ ๑ และ ๒ ตามลำดับ
๒. แต่ละคนนำบัตรคำของตนเองเข้ากลุ่มย่อย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ประเด็นจุดอ่อน จุดแข็งของหมู่บ้าน และจัดหมวดหมู่ ผู้แทนแต่ละกลุ่มนำเสนอในที่ประชุมรวม (สิ่งที่ภูมิใจคือจุดแข็ง สิ่งที่ไม่พอใจคือจุดอ่อน)
๓. ผู้แทนกลุ่ม นำเสนอภาพรวมจุดอ่อน จุดแข็ง ของแต่ละกลุ่ม วิทยากรสรุป และอภิปรายเพิ่มเติม

กิจกรรมเรียนรู้ที่ ๒ กำหนดภาพฝัน สร้างหมู่บ้านแห่งความสุข เป็นการวาดฝันอนาคตของหมู่บ้าน
ออกแบบการส่งเสริมและพัฒนา โดยใช้ชุมพลัง และสินทรัพย์ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

ขั้นตอน

๑. วิทยากรให้แต่ละกลุ่มรวบรวมและนำความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มจากกิจกรรมที่ ๔ ในหัวข้ออยาก
ให้หมู่บ้านของเรา เป็นหมู่บ้านแห่งความสุขอย่างไร มาร่วมกันคิดให้เป็นภาพฝันของคนในกลุ่ม
๒. ให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันรวบรวมและนำความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มมารวมกัน ร่วมกันคิดเพื่อให้
เป็นความคิดเห็นเดียว ซึ่งก็คือวิสัยทัศน์หมู่บ้านแห่งความสุข
๓. ตัวแทนผู้เข้าประชุมนำเสนอวิสัยทัศน์หมู่บ้านแห่งความสุขพร้อมทั้งอธิบายให้ผู้เข้าประชุมทั้งหมด
ฟัง
๔. ผู้เข้าประชุมช่วยกันตรวจสอบดูว่า วิสัยทัศน์มีความเหมาะสมเพียงใด ต้องการเพิ่มเติมอะไรบ้าง
เพื่อให้เป็นวิสัยทัศน์ที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะเป็นเป้าหมายที่ทุกคนต้องการ
๕. ให้สมาชิกสร้างคำที่สะท้อนภาพหมู่บ้านแห่งความสุข ออกมาเป็นคำพูด หรือคำคล้องจองสั้นๆ
แล้วช่วยกันสกัดคำหลักออกมา เป็นวิสัยทัศน์ร่วมของผู้เข้าประชุมทั้งหมด
๖. วิทยากรสรุปประเด็น

กิจกรรมเรียนรู้ที่ ๓ กิจกรรมพัฒนาไปสู่การหมู่บ้านแห่งความสุข

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์สถานการณ์ ขั้นตอนนี้เป็นคำถามสำคัญของการประชุมว่า “เราจะมี
ส่วนร่วมในการสร้างหมู่บ้าน ให้เป็นหมู่บ้านแห่งความสุขได้อย่างไร” โดยให้ผู้เข้าประชุมเขียนกิจกรรม
การพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีประเด็นที่สำคัญดังนี้

บ้านแพกแซม – ลดละเลิกสุรา

บ้านหินแตว – เยาวชน /การจัดการขยะ_(เป็นกิจกรรมที่เคยคิดไว้ นำเข้าสู่การประชุม เพื่อยืนยัน
อีกครั้ง)

๑. จะทำอะไร/ทำกับใคร - ระบุเรื่องที่จะทำ
๒. ทำเมื่อใด ช่วงเวลาตั้งแต่เมื่อไหร่ถึงเมื่อไหร่
๓. ใครทำบ้าง
๔. ใช้งบประมาณจากไหน /จำนวนเท่าไร

ขั้นตอนที่ ๒ หัวใจแห่งความสำเร็จ

ให้ผู้เข้าประชุมวาดรูปหัวใจในกระดาษฟลิปชาร์ต แบ่งหัวใจออกเป็น ๒ ซีก แล้วให้เขียนข้างๆ รูป
หัวใจว่า “หัวใจแห่งชัยชนะ”

หัวใจซีกซ้ายเขียนว่า “คนในหมู่บ้านจะกล่าวขานถึงพวกเราด้วยความชื่นชมว่าอย่างไร”

หัวใจซีกขวา เขียนว่า “คนในหมู่บ้านจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง”

ขั้นตอนที่ ๓ สถานการณ์ความเป็นจริงในปัจจุบัน

เป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ของชุมชนในการที่จะทำให้การดำเนินการตามแนวทางนี้ประสบ
ความสำเร็จ ชุมชนมีข้อดี ข้อเสียอย่างไร

ขั้นตอนที่ ๔ สัญญาใจ

เป็นการนำจุดอ่อนหรือข้อจำกัดของชุมชนในขั้นตอนที่ ๓ ให้คิดในเชิงบวกแล้วเขียนถ้อยคำปลุกใจ เพื่อขจัดจุดอ่อนหรือข้อจำกัดถึงในขณะที่เผชิญกับอุปสรรคที่ทางกัน กิจกรรมนี้ให้แต่ละกลุ่มเขียนปณิธานตั้งมั่นว่าจะทำอะไร เพื่อให้แนวทางของกลุ่มสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงสำเร็จ และในขณะที่น่าเสนอผลงาน ให้ประธานกล่าวนำและทีมงานกล่าวตาม

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลบุคคลด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม
บ้านแพกแซม/บ้านหินแตว ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อ นาย/นาง/นางสาว.....นามสกุล.....

บ้านเลขที่.....หมู่ ๖ ตำบลเปียงหลวง อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจงการเก็บข้อมูล

๑. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริง หรือเติมคำลงในช่องว่าง
๒. หัวหน้าครัวเรือน ให้สัมภาษณ์ข้อมูล ส่วนที่ ๑ - ๔
๓. สำหรับสมาชิกในครัวเรือน ให้สัมภาษณ์เฉพาะส่วนที่ ๑ - ๓

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากร

๑. เพศ () ๑. ชาย () ๒. หญิง
๒. อายุ (เต็มปี)ปี
๓. สถานภาพทางครอบครัว
() ๑. พ่อบ้าน () ๒. แม่บ้าน () ๓. บุตร
() ๔. ปู่ย่า ตายาย () ๕. อื่นๆ.....
๔. ตำแหน่งในหมู่บ้าน
() ๑. ผู้ใหญ่บ้าน () ๒. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน () ๓. ผู้นำคุ้ม คุ้มที่.....
() ๔. คณะกรรมการหมู่บ้าน ด้าน.....
() ๕. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเปียงหลวง () ๖. ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน
() ๗. หมอผี
() ๘. อื่นๆ ระบุ.....
๕. ระดับการศึกษา
() ๑. ไม่ได้เรียนหนังสือ () ๒. ประถมศึกษา () ๓. มัธยมศึกษาตอนต้น
() ๔. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. () ๕. ปริญญาตรี () ๖. ปริญญาโท
() ๗. ออกจากโรงเรียนกลางคัน ระบุชั้น.....
() ๘. อื่นๆ ระบุ.....
๖. สถานภาพสมรส
() ๑. โสด () ๒. แต่งงาน () ๓. หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่
๗. อาชีพ
() ๑. ทำไร่ ทำสวน () ๒. ลูกจ้างสถานีสานิตและถ่ายทอฯบ้านแพกแซม
() ๓. ลูกจ้างทั่วไป () ๔. ค้าขาย
() ๕. รับราชการ () ๖. อื่นๆ ระบุ.....
๘. รายได้ของครอบครัวต่อเดือน (ลงจำนวนรายได้/เดือน).....บาท
() ๑. เพียงพอ () ๒. ไม่เพียงพอ

๙. ศาสนาหรือการนับถือ

- () ๑. ศาสนาพุทธ () ๒. ศาสนาคริสต์
() ๓. ศาสนาอิสลาม () ๔. นับถือผี

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลด้านส่งเสริมสุขภาพ

๑. พฤติกรรมการดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด

การดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด	ทำ	ไม่ทำ
๑. การตัดเล็บมือเล็บเท้า		
๒. การล้างมือด้วยสบู่		
- ก่อนรับประทานอาหาร		
- ก่อนปรุงอาหาร		
- หลังหยิบจับสิ่งของ		
- หลังใช้ส้วม		
๓. การเก็บข้าวของเครื่องใช้ในบ้านให้เป็นระเบียบ		

๒. พฤติกรรมการดูแลความสะอาดในช่องปาก

๒.๑ ท่านแปรงฟันวันละกี่ครั้ง

- () ๑. แปรงทุกครั้ง หลังรับประทานอาหาร () ๒. วันละ ๒ ครั้ง เช้า - เย็น
() ๓. วันละ ๑ ครั้ง () ๔. ไม่แปรง

๒.๒ ท่านใช้ยาสีฟันผสมฟลูออไรด์หรือไม่

- () ๑. ใช่ () ๒. ไม่ใช่ () ๓. ไม่ทราบว่ายาสีฟันที่ใช้อยู่มีฟลูออไรด์หรือไม่
() ๔. ไม่รู้จักฟลูออไรด์

๒.๓ ท่านเคยตรวจสุขภาพฟัน อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง หรือไม่

- () ๑. เคย () ๒. ไม่เคย

๒.๔ ท่านมีฟันผุหรือไม่

- () ๑. มี ระบุ.....ซี่ () ๒. ไม่มี () ๓. ไม่ทราบ

๓. พฤติกรรมการบริโภคอาหาร

๓.๑ ท่านรับประทานอาหารครบทุกมื้อหรือไม่

- () ๑. ครบ () ๒. ไม่ครบ เนื่องจาก.....

๓.๒ ท่านเติมเกลือหรือผงชูรสทุกครั้งที่ปรุงอาหาร

- () ๑. เติมทุกครั้ง () ๒. บางครั้ง

๓.๓ ท่านมีพฤติกรรมการรับประทานอาหารอย่างไร (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- () ๑. รับประทานอาหารที่สด สะอาด ปราศจากสารอันตราย
() ๒. กินอาหารที่มีการเตรียม การประกอบอาหาร และใส่ในภาชนะที่สะอาด
() ๓. กินอาหารที่ปรุงสุกใหม่ๆ
() ๔. ไม่กินอาหารที่ใส่สี มีสารอันตราย เช่น สีย้อมผ้า ยากันบูด ผงชูรส บอแรกซ์

ยาฆ่าแมลง ฯลฯ

- () ๕. กินอาหารให้เป็นเวลา

() ๖. หลีกเลียงอาหารรสหวานจัด เค็มจัด เปรี้ยวจัด เผ็ดจัด และของหมักดอง

() ๗. ล้างมือให้สะอาดก่อนกินอาหารและหลังขับถ่าย

๓.๔ ท่านอ่านฉลากคุณค่าทางอาหารที่ข้างซองหรือข้างขวด

() ๑. อ่านทุกครั้ง () ๒. อ่านบางครั้ง/นานๆ ครั้ง () ๓. ไม่เคยอ่าน

๓.๕ คราวเรือนของท่านมีการจัดเก็บอาหารให้พ้นจากแมลงหรือพาหนะนำโรคหรือไม่

() ๑. มี () ๒. ไม่มี

๓.๖ คราวเรือนของท่านมีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือไม่

() ๑. ใช้ () ๒. ไม่ใช้ () ๒. ไม่แน่ใจ

๔. พฤติกรรมการใช้สารเสพติด / พฤติกรรมทางเพศ

๔.๑ ขณะนี้ท่านสูบบุหรี่หรือไม่

() ๑. ไม่สูบ () ๒. สูบ ระบุ.....มวน/วัน

๔.๒ ท่านดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือไม่

() ๑. ไม่ดื่ม () ๒. ดื่ม ระบุ.....

() ๑. ดื่มทุกวัน () ๒. เว้นวันดื่ม () ๓. นานๆดื่ม

๔.๓ ท่านเสพสารเสพติด หรือไม่

() ๑. ไม่เสพ () ๒. เสพ ระบุ.....

๔.๔ ในรอบ ๖ เดือนที่ผ่านมา ท่านเคยมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาหรือสามีของตนเองหรือไม่

() ๑. ไม่เคย () ๒. เคย หากเคย ท่านใช้ถุงยางอนามัยหรือไม่

() ๑. ใช้ () ๒. ไม่ใช้

๕. พฤติกรรมการออกกำลังกาย

๕.๑ ท่านออกกำลังกายหรือไม่

() ๑. ไม่ออกกำลังกาย เนื่องจาก.....

() ๒. ออก ระบุวิธี.....

จำนวนครั้งต่อสัปดาห์.....ครั้งละนาที

๕.๒ ท่านเคยตรวจสุขภาพประจำปีหรือไม่

() ๑. ไม่เคย () ๒. เคย ระบุวัน เดือนปี ที่ตรวจ และสถานที่.....

() ๑. ผลการตรวจปกติ () ๒. ผลการตรวจผิดปกติ

ระบุ.....

๖. การจัดการกับความเครียด

๖.๑ ท่านสามารถยอมรับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในชีวิตได้ทั้งเรื่องที่ดีและเรื่องร้าย

() ๑. ยอมรับได้ () ๒. ยอมรับไม่ได้

๖.๒ ท่านมีวิธีผ่อนคลายความเครียดด้วยวิธีใด (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

() ๑. รับประทานยาคลายเครียด () ๒. ปรึกษาหารือกับผู้อื่น

() ๓. หางานอดิเรกทำ

() ๔. ไปเที่ยว/นอนหลับ/ดูโทรทัศน์

() ๕. อื่น ๆ (ระบุ).....

๗. พฤติกรรมความปลอดภัย

๗.๑ ท่านมีพาหนะใดเป็นยานพาหนะ

() ๑. ไม่มี

() ๑. มี ระบุ

() ๑. มอเตอร์ไซด์ มีใบอนุญาตขับขี่หรือไม่ () ๑. มี () ๒. ไม่มี
มีหมวกกันน็อกหรือไม่ () ๑. มี () ๒. ไม่มี

() ๒. รถกระบะ มีใบอนุญาตขับขี่หรือไม่ () ๑. มี () ๒. ไม่มี

๗.๒ ท่านเคยซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์หรือไม่

() ๑. เคย หากเคย ท่านสวมหมวกกันน็อกขณะซ้อนท้ายหรือไม่

() ๑. สวม () ๒. ไม่สวม () ๓. ไม่เคย

๗.๓ ท่านเคยดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ก่อนขับขี่ยานพาหนะหรือไม่

() ๑. เคย () ๒. ไม่เคย

๗.๔ ท่านเคยประสบอุบัติเหตุจากการขับขี่ยานพาหนะด้วยสาเหตุจากการดื่มแอลกอฮอล์หรือไม่

() ๑. เคย () ๒. ไม่เคย

๘. พฤติกรรมสุขภาพอื่นๆ

๘.๑ ท่านมีการพักผ่อนอย่างเพียงพอ อย่างน้อยวันละ ๖-๘ ชั่วโมง หรือไม่

() ๑. เพียงพอ () ๒. ไม่เพียงพอ

๘.๒ ขณะนี้ ท่านมีโรคประจำตัว หรือเจ็บป่วยหรือไม่

() ๑. มี ระบุ..... รักษาที่.....

() ๒. ไม่มี

๘.๓ เมื่อมีปัญหาสุขภาพ ท่านจัดการอย่างไร (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

() ๑. ไปพบแพทย์ () ๒. ออกกำลังกาย () ๓. นอนพักผ่อน

() ๔. ไม่ทำอะไรเลย () ๕. ซื้อมารับประทานเอง

() ๖. อื่น ๆ ระบุ

๘.๔ ท่านคิดว่ามีกิจกรรมใดบ้างที่จำเป็นต่อการสร้างเสริมสุขภาพ ให้แข็งแรง (ตอบได้มากกว่า ๑

ข้อ)

() ๑. พักผ่อน/ทำงานอดิเรก () ๒. ออกกำลังกาย () ๓. กินวิตามิน - อาหารเสริม

() ๓. ไปพบแพทย์ () ๔. กินอาหารที่มีประโยชน์ () ๕. ฝึกสมาธิ

() ๖. นอนหลับให้เพียงพอ () ๗. ล้างมือก่อน- หลัง รับประทานอาหาร และหลังใช้ห้องน้ำ

() ๘. อื่น ๆ ระบุ

๘.๕ ท่านทำกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างสุขภาพ ในข้อ ๘.๔ มากน้อยเพียงใด (โดยภาพรวม)

() ๑. ไม่เลย () ๒. น้อยมาก ๆ () ๓. น้อย

() ๔. ปานกลาง () ๕. มาก () ๖. มากที่สุด

๘.๖ ท่านทำกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพร่วมกับใคร

() ๑. คนเดียว () ๒. ครอบครัว () ๓. เพื่อนสนิท

() ๔. กิจกรรมกลุ่ม () ๕. อื่น ๆ ระบุ

ส่วนที่ ๓ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพดี

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ หน้าข้อ มี ไม่มี ตามข้อมูลที่เป็นจริง

ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
1. มีแปรงสีฟัน			
2. มีที่ล้างมือในครอบครัว			
3. มีสบู่ไว้อาบน้ำ และล้างมือ			
4. มีแชมพูไว้สระผม/มีผงซักฟอกสำหรับซักเสื้อผ้า			
5. มีตู้เก็บอาหารที่มีมิดชิด หรือฝาชีครอบ			
6. มีตู้หรือที่เก็บภาชนะใส่ถ้วยชาม ช้อน แยกเป็นสัดส่วน			
7. มีที่เก็บเสื้อผ้าเป็นสัดส่วน			
8. มีที่ตัดเล็บ			
9. มีตุ้มภายในบ้าน ตั้งไว้ห่างมือเด็ก			
10. มีของมีคมที่จัดเก็บไว้ในตู้ หรือห่างไกลมือเด็ก			
11. มีสารเคมีที่ใช้ในการประกอบอาชีพ เก็บไว้มิดชิด ห่างไกลจากมือเด็ก			
12. มีถังขยะภายในบ้าน			
13. มีถังขยะบริเวณนอกบ้าน			
14. มีบริเวณกำจัดขยะ เช่นหลุมฝัง ที่เผาขยะ			
15. มีร่องระบายน้ำทั้งจากการซักล้าง/จากห้องน้ำ			

ส่วนที่ ๔ ข้อมูลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม

๑. การมีและใช้ส้วม

๑.๑ ครวเรือนของท่านมีส้วมใช้หรือไม่

() ๑. มี (ถามต่อข้อ ๑.๒) () ๒. ไม่มี

หากไม่มีส้วมใช้ ท่านทำอย่างไร.....

() ๑. ใช้ร่วมกับญาติ/เพื่อนบ้าน () ๒. ถ่ายในป่า/ทุ่งหญ้า

() ๓. อื่นๆ ระบุ.....

๑.๒ ลักษณะของส้วมในครัวเรือน

() ๑. ส้วมราดน้ำ () ๒. ส้วมชักโครก () ๓. ส้วมหลุม

๒. น้ำดื่ม น้ำใช้ในครัวเรือน

๒.๑ แหล่งน้ำใช้ในครัวเรือน

() ๑. น้ำประปาภูเขา () ๒. ประปาหมู่บ้าน

() ๓. น้ำบ่อ () ๔. น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร ห้วย

๒.๒ แหล่งน้ำดื่มในครัวเรือน

- () ๑. น้ำดื่มบรรจุขวด () ๒. น้ำประปาภูเขา () ๓. ประปาหมู่บ้าน
() ๔. น้ำบ่อ () ๕. น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร ห้วย
() ๖. อื่นๆ (ระบุ).....

๒.๓ น้ำดื่มในครัวเรือนของท่านมีลักษณะเป็นอย่างไร

- () ๑. สะอาด มีสีขาวใส ไม่มีตะกอน () ๒. ไม่สะอาด มีสีเหลืองขุ่น มีตะกอน
สรุป การมีน้ำดื่มสะอาดไว้ในครัวเรือน (ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้สรุปข้อมูลส่วนนี้)
() ๑. มี () ๒. ไม่มี

๒.๕ ท่านมีการทำให้น้ำสะอาดหรือไม่

- () ๑. ไม่ได้ทำอะไรเลย () ๒. การกรอง
() ๓. การต้ม () ๔. อื่น ๆ (ระบุ).....

๒.๖ ครัวเรือนของท่านมีน้ำดื่มที่สะอาดเพียงพอหรือไม่

- () ๑. เพียงพอ () ๒. ไม่เพียงพอ
ถ้าไม่เพียงพอ ท่านได้แก้ไขอย่างไร ระบุ.....

๓. วิธีการกำจัดขยะและการกำจัดขยะที่ถูกต้องลักษณะ

๓.๑ ขยะในครัวเรือนของท่าน เป็นขยะประเภทใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- () ๑. ขยะเปียก พวกเศษผัก หญ้า ผลไม้ () ๒. ขยะแห้ง กิ่งไม้
() ๓. ขยะพลาสติก () ๔. ขวด/กระป๋องนม () ๕. มูลสัตว์
() ๖. อื่นๆ (ระบุ).....

๓.๒ ครัวเรือนของท่านมีการกำจัดขยะด้วยวิธีใด

- () ๑. การฝังกลบ () ๒. เผาในเตาเผาขยะ () ๓. เผากลางแจ้ง
() ๔. อบต. จัดเก็บ () ๕. ชุมชนจัดเก็บ
() ๖. นำไปทิ้งในหลุมของหมู่บ้าน () ๗. ทิ้งในที่ว่าง/ป่า/แม่น้ำ/ที่สาธารณะ
() ๘. ทิ้งในหลุมขยะบริเวณบ้าน () ๙. อื่นๆ (ระบุ).....

๔. การใช้เชื้อเพลิงในการหุงต้ม

๓.๑ ครัวเรือนของท่านใช้เชื้อเพลิงในการหุงต้มชนิดใด

- () ๑. ฟืน () ๒. แก๊ส () ๓. ถ่าน

๓.๒ ครัวเรือนของท่านมีเชื้อเพลิงเพียงพอหรือไม่

- () ๑. เพียงพอ () ๒. ไม่เพียงพอ

๕. การจัดการบ้านเรือน

๕.๑ ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและบ้านมีสภาพคงทนถาวร

- () ๑. คงทนถาวร () ๒. ไม่คงทนถาวร

๕.๒ ครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และถูกสุขลักษณะ

- () ๑. มี () ๒. ไม่มี

๕.๓ สภาพบ้านเรือนมีแมลง สัตว์ หรือพาหนะนำโรค เช่น แมลงวัน แมลงสาบ หนู ยุง ฯลฯ

() ๑. มี () ๒. ไม่มี

๕.๔ ครว้เรือนท่านถูกรบกวนจากมลพิษและสิ่งแวดล้อม (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

() ๑. ไม่ถูกรบกวน () ๒. คว้นไฟจากการเผา/ไฟป่า () ๓. เสียงดัง

() ๔. การสั่นสะเทือน/แผ่นดินไหว () ๕. กลิ่นเหม็น/ฉุน () ๖. อื่นๆ (ระบุ).....

๕.๕ ครว้เรือนของท่านมีการจัดการน้ำเสียหรือไม่

() ๑. มี () ๒. ไม่มี

๕.๖ ครว้เรือนท่านมีการป้องกันอุบัติเหตุด้วยวิธีใด (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

() ๑. ปิดไฟฟ้า และถอดปลั๊กไฟฟ้าทุกครั้งที้ออกจากบ้าน

() ๒. จัดเก็บของมีคมภายในบ้านไว้ในที่ที่ปลอดภัย

() ๓. ดับไฟจากการจุดธูปบูชาหิ้งไหว้บรรพบุรุษ

() ๔. หลีกเลียงการซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าด้วยตนเอง ถ้ามีความรู้ไม่เพียงพอ

() ๕. ไม่แตะต้องเครื่องใช้ไฟฟ้าในขณะที่มือและเท้าเปียกน้ำหรือเปียกเหงื่อ หรือขณะที่ยืนอยู่

ในที่ชื้นแฉะ

๕.๗ ครว้เรือนท่านมีการสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินด้วยวิธีใด (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

() ๑. นำเงินและทรัพย์สินไปฝากธนาคาร () ๒. รวมกลุ่มกันจัดตั้งเวรยาม

() ๓. ติดตั้งไฟฟ้าหน้าบ้าน หรือนอกบริเวณบ้าน ให้มีแสงสว่างเพียงพอ

() ๔. มีรั้วบ้าน แข็งแรง มั่นคง () ๕. อื่นๆ (ระบุ).....

๕.๘ การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้อบอุ่นด้วยวิธีใด

() ๑. ทุกคนในครอบครัว ช่วยกันทำงานบ้าน () ๒. ปรึกษาหารือ และแสดงความคิดเห็น

ร่วมกัน

() ๓. เพื่อแผ้วน้ำใจให้กันและกัน () ๔. ทำบุญ และได้ทำกิจกรรมสนุกสนานร่วมกัน

() ๕. อื่นๆ (ระบุ).....

๖. การใช้สารเคมีในการเกษตร

๖.๑ ท่านใช้สารเคมีในการเกษตรหรือไม่ (ถ้าไม่ใช่ ให้ข้ามไปตอบ ข้อ ๗)

() ๑. ใช่ () ๒. ไม่ใช่

๖.๒ ท่านมีการป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรด้วยวิธีใด (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

() ๑. อ่านฉลากทุกครั้งก่อนใช้งานและปฏิบัติตามคำแนะนำในฉลากอย่างเคร่งครัด

() ๒. ใส่หน้ากาก ถุงมือ เสื้อแขนยาว ให้มิดชิด และสวมแว่นตากันสารเคมี

() ๓. ใช้ไม้คนขณะผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ไม่ใช้มือ

() ๔. ยืนอยู่เหนือลมพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

() ๕. ไม่สูบบุหรี่ หรือกินอาหารในขณะที่ฉีดพ่นสารเคมี

() ๖. อาบน้ำทันทีหลังฉีดพ่นเสร็จและเก็บภาชนะบรรจุสารเคมีให้มิดชิดจากเด็ก สัตว์เลี้ยง

๗. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม/ความต้องการพัฒนาเรื่องการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน

.....

.....

.....

.....

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม
ศูนย์พัฒนานามัยพื้นที่สูง กรมอนามัย

ภาคผนวก จ

แบบวัดการมีส่วนร่วมปฏิบัติการในการพัฒนาหมู่บ้าน

(การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน)

ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี สถานะในหมู่บ้าน.....

วันที่เก็บข้อมูล วันที่.....

ข้อความ	การมีส่วนร่วมปฏิบัติ		
	บ่อยๆ	นานๆครั้ง	ไม่เคย
๑. ร่วมรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและความเป็นไปต่างๆของหมู่บ้าน			
๒. ร่วมคิดหาวิธีที่จะทำให้หมู่บ้านมีการกินดีอยู่ดี และพัฒนายิ่งขึ้น			
๓. ร่วมตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการพัฒนา			
๔. ร่วมทำกิจกรรมต่างๆที่มีในหมู่บ้าน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือ แม้ไม่ได้รับการร้องขอจากผู้นำชุมชน			
๕. ร่วมติดตามความก้าวหน้าและผลของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามที่หมู่บ้านคาดหวังไว้หรือไม่			
๖. ท่านมักติดตามข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้านหรือองค์กรอื่นๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมแก้ไขปัญหาในชุมชนของท่าน			
๗. ท่านมักบอกกล่าว หรือชักชวนให้ผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆที่มีในชุมชน			
๘. ท่านมักกล่าวตักเตือนผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เมื่อพบว่าไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านอย่างไม่มีเหตุผล			
๙. ท่านมักนำปัญหาต่างๆที่พบในชุมชน มาพูดคุยกับผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นๆ เพื่อช่วยกันหาแนวทางแก้ไข			
๑๐. ท่านมักเสนอแนวคิดหรือวิธีการที่จะแก้ไข ปัญหา ปรับปรุง หรือพัฒนาหมู่บ้านของท่าน			

ภาคผนวก ข
แบบเก็บข้อมูลที่ ๑

ทำเนียบความสามารถ/พรสวรรค์/ความสามารถ ของแต่ละบุคคล

ชื่อนาย/นาง/นางสาว.....นามสกุล.....
บ้านเลขที่.....บ้านห้วยพลู ตำบลแม่ต๋น อำเภอมะละมาต จังหวัดตาก

๑. ความสามารถจากความรู้ ความฉลาดจากสมอง (Head)

๑. ความสามารถเป็นผู้เผยแพร่เรื่องราวต่างๆ ในเรื่อง

.....

๒. ท่านเคยทำงานให้ชุมชน จนได้รับการยกย่องในเรื่อง

.....

๓. สิ่งที่ท่านรู้หรือสนใจที่จะคุยกับใครบ่อยๆ ในเรื่อง

.....

๔. ท่านจำเก่งในเรื่อง

.....

๒. ความสามารถในส่วนของมือ (Hand)

สิ่งที่ท่านทำอย่างคล่องแคล่ว ถนัด จนผู้คนยอมรับ ได้แก่

.....

๓. ความสามารถในส่วนของใจ (Heart)

ความรักหมู่บ้าน อยากทำเรื่องดีให้แก่มหมู่บ้านในเรื่อง

.....

อยากทำงานเพื่อส่วนรวม ในเรื่อง

.....

สิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจของท่าน และอยากบอกให้คนอื่นทราบ ได้แก่เรื่อง

.....

๔. ความใฝ่ฝันในชีวิต ที่อยากจะทำให้สำเร็จ

๔.๑ ในส่วนของตัวเอง ได้แก่

.....

๔.๒ ในส่วนของหมู่บ้าน ได้แก่

.....

๕. ความปรารถนา

๕.๑ หากขอพรหรือเสกอะไรได้ ๓ สิ่ง ให้ตัวท่านเอง ท่านจะเสกว่า

พรข้อที่ ๑

พรข้อที่ ๒

พรข้อที่ ๓

๕.๒ หากขอพรหรือเสกอะไรได้ ๓ สิ่ง ให้ครอบครัว ท่านจะเสกว่า

พรข้อที่ ๑

พรข้อที่ ๒

พรข้อที่ ๓

๕.๓ หากขอพรหรือเสกอะไรได้ ๓ สิ่ง ให้หมู่บ้าน ท่านจะเสกว่า

พรข้อที่ ๑

พรข้อที่ ๒

พรข้อที่ ๓

๕. ในความเป็นสมาชิกคนหนึ่งหมู่บ้าน ท่านคิดว่าน่าจะทำได้ให้กับหมู่บ้านได้บ้าง ?

.....

๖. เล่าถึงสิ่งที่ท่านเคยทำงานร่วมกับผู้อื่นแล้วประสบความสำเร็จ และรู้สึกภาคภูมิใจมากที่สุดในชีวิต ได้แก่เรื่อง?

.....

ที่ประสบความสำเร็จ ท่านคิดว่าเป็นเพราะอะไร?

.....

.....

.....

แบบเก็บข้อมูลที่ ๒ การค้นหาทุนทางสังคมในหมู่บ้านห้วยพลู

คำชี้แจง

๑. แบบเก็บข้อมูลที่ ๒ นี้ ใช้สอบถามสมาชิกในหมู่บ้านที่มาร่วมประชุมเสวนา ในเวทีชาวบ้านที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน และรวบรวมข้อมูลเป็นข้อมูลของหมู่บ้าน

๒. แบบสำรวจนี้ เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ประกอบการบันทึกการสนทนาอย่างมีส่วนร่วม ระหว่างสมาชิกในหมู่บ้าน เกี่ยวกับทุนทางสังคมในหมู่บ้าน

ท่านเป็นสมาชิกของชมรม/กลุ่ม ไต่บ้างในหมู่บ้าน

() เป็น ระบุชมรม/กลุ่ม

() ไม่เป็น เนื่องจาก

ความคิดเห็นเกี่ยวกับหมู่บ้านของท่าน

กรุณากากบาท ✓ ลงในช่องคะแนนที่ท่านให้

เรื่อง	ความคิดเห็น			เหตุการณ์/เรื่องเล่า
	มาก	ปานกลาง	น้อย	
๑. หมู่บ้านของเรามีความเชื่อใจกัน ไม่มีความหวาดระแวง				
๒. หมู่บ้านของเรามีการปฏิบัติต่อกัน อย่างเท่าเทียม ไม่ลำเอียง				
๓. หมู่บ้านของเรามีการเคารพกฎของ หมู่บ้านอย่างเคร่งครัด				
๔. หมู่บ้านของเรามีความรัก สามัคคีกัน				
๕. หมู่บ้านของเรามีความร่วมมือกัน				
๖. หมู่บ้านของเรามีความซื่อสัตย์				
๗. หมู่บ้านของเรามีเครือข่ายทำงาน ร่วมกันอย่างเป็นเรื่องเป็นราว				
๘. เราทำงานร่วมกันฉันทิ์พี่น้อง เพื่อน ฝูง				
๙. เรามีโอกาสเป็นเจ้าภาพร่วมในงาน เหล่านั้น				

แบบเก็บข้อมูลที่ ๓
การค้นหาทุนทางสังคมในหมู่บ้าน

๓.๑ ทุนประเภท กลุ่ม/องค์กร

ลำดับ	กลุ่ม/ชมรม	เป้าหมายของกลุ่ม/ชมรม	กิจกรรมที่ทำ	เป็นกิจกรรมด้าน (เศรษฐกิจ/สุขภาพ/อนุรักษ์/สังคม ฯลฯ)

๓.๒ ทุนประเภท ภูมิปัญญา /วัฒนธรรม

ลำดับที่	ชื่อภูมิปัญญา เช่น หมอพื้นบ้าน	เป้าหมายเพื่ออะไร เช่น เพื่อดูแลสุขภาพ	เป็นภูมิปัญญา/วัฒนธรรมด้านใด

๓.๓ ทุนประเภท ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ลำดับที่	ชื่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เช่น อ่างเก็บน้ำ	เป้าหมายเพื่ออะไร เช่น เพื่อการเกษตร เพาะพันธุ์ปลา	เป็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้านใด

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแพกแซม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ภาคผนวก

๓.๔ ทูตประเภท มนุษย์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ความสามารถ	เป็นความสามารถด้านใด	บ้านเลขที่

แบบเก็บข้อมูลที่ ๔

แบบสำรวจเพื่อค้นหา “ชุมพลัง” ของหมู่บ้าน

เป็นการค้นหาชุมพลังของหมู่บ้าน ที่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นชุมชนเข้มแข็ง

คำชี้แจง

๑. กรุณาทำเครื่องหมาย x ลงในตัวเลือกที่เห็นว่าถูก หรือที่มีอยู่ในหมู่บ้านของท่าน ในกรณีที่มีเพิ่มสามารถกรอกเพิ่มในช่องอื่นๆได้

๒. จับคู่สนทนา กรอกข้อมูลแล้วนำมาพูดคุยกับกลุ่มใหญ่ภายหลัง

ผู้สัมภาษณ์ นาย/นาง/

นางสาว.....

ผู้ให้สัมภาษณ์ นาย/นาง/นางสาว.....

๑. สื่อในหมู่บ้าน

- () ๑. จดหมายข่าว () ๒. วิทยุชุมชน () ๓. ที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน
() ๔. ไปรษณีย์หมู่บ้าน () ๕. อื่นๆ ระบุ.....

๒. กลุ่ม/ชมรม

- () ๑. ผู้สูงอายุ () ๒. แม่บ้าน () ๓. เยาวชน
() ๔. อสม. () ๕. ทอผ้า () ๖. อื่นๆ ระบุ.....

๓. กิจกรรมในหมู่บ้าน

- () ๑. ออกกำลังกาย () ๒. เล่นดนตรีชนเผ่า
() ๓. อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม () ๔. หมอพื้นบ้าน
() ๕. การจัดการป่าชุมชน () ๖. การทอผ้า
() ๗. การดูแลระบบประปาภูเขา () ๘. อนุรักษ์วัฒนธรรม
() ๙. กลุ่มฌาปนกิจศพ () ๑๐. การเล่นเกม ระบุ.....
() ๑๑. ปลุกผักสวนครัวปลอดสารพิษ () ๑๒. สหกรณ์ฯ
() ๑๓. สหกรณ์ร้านค้า () ๑๔. ธนาคารปู
() ๑๕. ธนาคารข้าว () ๑๖. กองทุนยา
() ๑๗. การอนุรักษ์ ระบุเรื่อง.....
() ๑๘. การป้องกันเรื่อง.....
() ๑๙. การรวมกลุ่ม ระบุ.....
() ๒๐. อื่นๆ ระบุ.....

๔. อาคาร/สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีในหมู่บ้าน มีอะไรบ้าง

- () ๑. วัด/สำนักสงฆ์/โบสถ์ () ๒. ศูนย์การเรียนรู้ () ๓. ศูนย์เด็กเล็ก
() ๔. สถานีอนามัย () ๕. อ่างเก็บน้ำ () ๖. สนามกีฬา
() ๗. อาคารเอนกประสงค์ () ๘. ศูนย์สาธิต () ๙. ธนาคารข้าว
() ๑๐. สนามเด็กเล่น () ๑๑. ร้านค้า.....ร้าน () ๑๒. ถังพักน้ำประปา
() ๑๓. อื่นๆ ถ้ามี กรุณาระบุ

ภาคผนวก ก
คู่มือพี่เลี้ยงชุมชน

เพื่อเสริมสร้างพลังชุมชนแพกแซม/หินตั่วสู่การเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน”

ทพ.อุทัยวรรณ กาญจนกมล
ผู้อำนวยการสถาบันเสริมสร้างพลังชุมชน

บทบาทของพี่เลี้ยงชุมชนในการเสริมสร้างพลังชุมชนแพกแซม/หินตั่ว

บทบาทรวมของพหุภาคี (ภาคราชการ ภาคท้องถิ่น และภาคประชาชน)

๑. ร่วมจัดทำโครงการพึ่งตนเองด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม
๒. นำเสนอ / สื่อสาร / เผยแพร่โครงการพึ่งตนเอง
๓. วิเคราะห์ ติดตาม ประเมินผล การดำเนินการโครงการฯ
๔. จัดทำ / จัดการ / บริหารงบประมาณ
๕. ดำเนินการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม
๖. จัดเก็บ รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลหมู่บ้าน
๗. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างหมู่บ้าน
๘. แสวงหาแนวร่วมเครือข่ายภาคีชุมชน

บทบาทของหน่วยงานภาคราชการ

๑. เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนอย่างกระฉับกระเฉงและต่อเนื่อง
๒. เป็นพี่เลี้ยง ที่ปรึกษาในการพัฒนาโครงการ
๓. สนับสนุนทรัพยากรตามบทบาทขององค์กร และบูรณาการกับงานของภาคีอื่น ๆ
๔. เรียนรู้ร่วมกับชุมชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง
๕. สนับสนุน / ประสานงานการดำเนินโครงการของแต่ละหมู่บ้าน

บทบาทของภาคท้องถิ่น

๑. ตัดสินใจทางการเมือง และกำหนดเป็นนโยบายการบริหาร โดยผ่านการรับรองของสภาเห็นชอบ
๒. เป็นคณะทำงานชุมชน ร่วมกับภาคราชการและภาคประชาชน

บทบาทของแกนนำชุมชน

๑. เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์
๒. มุ่งมั่นพัฒนาชุมชน ในทุกๆด้าน
๓. เน้นการพึ่งพาตนเอง และการทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน
๔. ทำงานเป็นทีม และมีทีมพัฒนาที่หลากหลาย
๕. ใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์และทุนทางสังคมที่มีอยู่
๖. เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
๗. ร่วมกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมการพัฒนาชุมชนสู่หมู่บ้าน และชุมชนอื่นอย่างต่อเนื่อง

การเป็นพี่เลี้ยงชุมชน เพื่อก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชน

- กฎ กติกา มารยาทของการเป็นพี่เลี้ยงผู้นำการเปลี่ยนแปลงองค์กร/ชุมชนมีอะไรบ้าง ?
- การเป็นพี่เลี้ยงชุมชนทำกันอย่างไร ?

การเป็นพี่เลี้ยงชุมชนคือ.....

- กระบวนการที่ปรับเปลี่ยนสู่บริบทใหม่ของชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมแบบเสริมสร้างพลังชุมชน (Ken Cohen)
- พี่เลี้ยงชุมชนคือผู้นำทางที่สนับสนุนชุมชนและองค์กรชุมชนให้มีความสามารถในการระบุเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงและประสบความสำเร็จในการทำงานตามเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

ทำไมต้องมีพี่เลี้ยงชุมชน ?

- ปัจจุบันการทำงานทุกอย่างมีพี่เลี้ยง ชุมชนก็ต้องการพี่เลี้ยง?
- การเข้าถึงและจัดการชุมชนมีหลักการและรูปแบบเปลี่ยนแปลงไป
- เน้นเฉพาะการจัดการความรู้ นวัตกรรม และการประกอบการ
- มีการลงทุนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน

พี่เลี้ยงชุมชนช่วยอะไรชุมชนได้บ้าง ?

เมื่อพี่เลี้ยงทำงานในระยะยาว สร้างความสามารถชุมชนได้ในเรื่อง :

- ทำให้สมาชิกในชุมชนมีการสื่อสารกันดีขึ้น
- ลดความขัดแย้ง
- ทำให้สมาชิกในชุมชนความสัมพันธ์แน่นแฟ้น
- ทำให้สมาชิกในชุมชนเข้าถึงและติดต่อกับชุมพลทั้งภายในและภายนอก
- ทำให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสได้เรียนรู้
- ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

พี่เลี้ยง ฝึกชุมชนเพื่อเตรียมพร้อม

- ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องสินทรัพย์ของชุมชนวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชน
- ทำให้ชุมชนได้เห็นโอกาสต่าง ๆ ที่จะมีความ
- ทำให้สมาชิกของชุมชนได้เห็นถึงคุณค่าและความสามารถของกันและกัน นับถือ ยอเยอ์กันและกัน
- ทำให้มีการทำงานร่วมกันเป็นทีมที่สามารถ
- ทำให้มีการพัฒนาภาวะผู้นำ

พี่เลี้ยงชุมชน มีภารกิจสำคัญ ได้แก่

๑. เสริมสร้างศักยภาพตนเอง

- เตรียมให้พร้อม ซ้อมให้ดี

๒. ปลดปล่อยพลัง โดยการสร้างทีมงาน

- อย่างถึงพริก ถึงขิง ถึงน้ำถึงเนื้อ ถึงอกถึงใจ ถึงลูกถึงคน

๓. สร้างความเป็นไปได้

- ยิ้มแย้ม ยุกย่อง ยอดเยี่ยม ยึดหยุ่น ยืนหยัด (สร้างความเป็นไปได้)

ที่เลี้ยงช่วยในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาชุมชน

จากเดิม	สู่
• ใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง • เริ่มที่ผู้เชี่ยวชาญ/นักวิชาชีพ • มีรูปแบบสำเร็จรูปตัดจากข้างบน • วิธีแก้ไขมาจากคนภายนอกชุมชน • เน้นที่เศรษฐกิจและการลงทุน • ให้ความสำคัญกับความรู้และความเชี่ยวชาญจากภายนอกชุมชน	• ใช้ปัญหาท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง • อาศัยชุมชนเป็นฐาน/สมาชิกสำคัญ • เริ่มจากประสบการณ์ชุมชน เป็นหลัก • เน้นที่วัฒนธรรมชุมชน ทุนมนุษย์และทุนทางสังคม • ให้ความสำคัญกับการจัดการ ความรู้ และระบบการเรียนรู้

เทคนิคการเป็นพี่เลี้ยง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ แยกตามประเภทต่าง ๆ

๑. การเป็นพี่เลี้ยง เพื่อการจัดการความรู้

- ทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่สลับซับซ้อนได้ดียิ่งขึ้น
- ความรู้ที่มาจากทฤษฎีและการปฏิบัติมาบรรจบกันได้ชุมชน
- เกิดการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน

๒. การเป็นพี่เลี้ยง เพื่อสร้างทีมงานเข้มแข็งและกระชับสายสัมพันธ์

- ช่วยสร้างบรรยากาศให้ชุมชนมีสายสัมพันธ์ต่อกันอย่างยั่งยืนรวมทั้งเครือข่ายด้วย
- ช่วยให้ทีมงานวางแผน ปฏิบัติการรวมหมู่ ติดตามให้กำลังใจ และประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม
- เน้นกระบวนการสุนทรียสนทนา ปูเสื่อ ให้กำลังใจ หรือฉลองความสำเร็จให้
- ช่วยให้ทีมงานเปิดเวทีใช้ความสามารถ พรสวรรค์ของชุมชนมาร่วมปฏิบัติการตามที่ได้กำหนดเป้าหมายไว้
- พี่เลี้ยงที่ประสบความสำเร็จสามารถก่อให้เกิดความไว้วางใจ และเปลี่ยนเรียนรู้ จัดการความรู้ สร้างภาวะผู้นำให้ทีม ทีมงานและสมาชิกของชุมชน
- นำศักยภาพของทีมงานและสมาชิกของชุมชนมาใช้เพื่อให้เกิดการเพิ่มพูนทุนทางสังคม สัมพันธ์ภาพ ทั้งในทีมและในชุมชน ขยายเครือข่ายและประเมินผลเพื่อเสริมสร้างพลัง
- พี่เลี้ยงที่ประสบความสำเร็จมีเครื่องมือสำคัญที่จะกระชับความสัมพันธ์เป็นระยะ โดยใช้การสื่อสารที่ทรงพลังทางในหลายช่องทาง
- ทำให้ผู้ที่ปราศจากสื่อก็มีโอกาสแสดงทัศนะอย่างน่าภาคภูมิใจและเสริมสร้างพลังใจให้คนชายขอบ

การเป็นพี่เลี้ยงให้ประสบความสำเร็จ ต้องมี

- เจริญต่อตรง
- ใช้คำถามทบทวนความรู้สึก และเสริมสร้างพลัง
- อำนาจการประชุม
- จัดการความขัดแย้ง
- พัฒนาศักยภาพทีมงาน

๓. การเป็นพี่เลี้ยงในเรื่องการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนการทำงาน

- ช่วยให้เกิดปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนของทีมงานไปในทิศทางที่เหมาะสม
- แสดงให้ผู้คนเห็นวิธีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน วิสัยทัศน์ คุณค่า และความสามารถ
- ช่วยให้กลุ่มได้เรียนรู้ถึง พันธะสัญญา การริเริ่มสร้างสรรค์ สร้างนวัตกรรม และมีความยืดหยุ่น
ของการทำงาน

พี่เลี้ยงที่สามารถของชุมชน เป็นอย่างไร ?

- มีทักษะ
- ได้รับการยอมรับ
- มีอารมณ์ขัน
- ชอบตั้งคำถามที่เสริมสร้างพลังชุมชน
- มีวิธีการจัดการกลุ่มสัมพันธ์
- มีวิธีการสร้างแนวร่วม
- มีวิธีการสร้างความไว้วางใจ
- ลดอัตตา
- มีจิตใจที่เป็นผู้ให้ คิดใหญ่
- มีจิตอาสา

ภาคผนวก ก

หลักสูตร “พัฒนาความสามารถในการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดับตมและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม” สำหรับแกนนำชุมชนบ้านแพกแซม/หินแตว อำเภอยาง่าง จังหวัดเชียงใหม่

๑. ระยะเวลา : ๑๒ ชั่วโมง (๐๘.๓๐ – ๑๖.๓๐ น.)

๒. ผู้เรียน/จำนวนผู้เรียน : แกนนำชุมชนบ้านแพกแซม/หินแตว จำนวน ๑๕ คน

๓. แนวคิด บทบาทของแกนนำชุมชน ในการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดับตมและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการจัดการความรู้ ที่เกิดจากการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน อาศัยการพัฒนาแนวคิดการพัฒนา การจัดการความรู้ และการพัฒนาทักษะของผู้จัดประชุมกลุ่มระดับตมและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม อาทิ การนำเสนอ/ฟังอย่างลึกซึ้ง/การสรุปความ /การถอดบทเรียน/การบันทึก/การพูดคุย การตั้งคำถาม/ การบันทึกภาพและเสียง ฯลฯ

๔. จุดมุ่งหมาย เพื่อพัฒนาทักษะแกนนำชุมชน ให้เป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดับตมและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่มได้

๕. จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เข้าประชุม

๑. อธิบายความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ของการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดับตมและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่มได้

๒. มีทักษะของการจัดประชุมกลุ่มระดับตมและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม

๖. สาร (เนื้อหาหลัก)

๖.๑ การพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม : สิ่งควรรู้สำหรับแกนนำชุมชน

๖.๒ การจัดประชุมกลุ่มระดับตมและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม และบทบาทของสมาชิกกลุ่ม

๗. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา (หลัก/ย่อย)	กระบวนการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	สื่อประกอบการเรียนรู้/ วัสดุอุปกรณ์
เพื่อให้ผู้เข้าประชุม ๑. อธิบายความสำคัญ ของแกนนำ ต่อการพัฒนา ชุมชน	การพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม : สิ่งควรรู้สำหรับแกนนำ ชุมชน	๑. วิทยากรทักทายผู้เข้าประชุม และชวนสนทนา ถึงความคาดหวังของผู้เข้าประชุม ๒. วิทยากรชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุม ประกอบสไลด์ Power point เรื่อง “ภาพรวม ของการพัฒนาความสามารถของแกนนำบ้าน แปกแซม/หินแตว” ๓. นำเข้าสู่การประชุม โดยการฉายวีดิทัศน์เรื่อง “เสียงกู่จากครูใหญ่” ๔. แจกบัตรคำให้ผู้เข้าประชุมทุกคน วิทยากรนำ ผู้เข้าประชุม พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นใน ๔ ประเด็น ได้แก่ - ความรู้สึกที่ได้รับชมวีดิทัศน์ - สิ่งที่ทำให้ครูใหญ่ ประสบความสำเร็จในการ พัฒนาโรงเรียนและหมู่บ้าน - เรามีสิ่งไหนที่เหมือนครูใหญ่ - สิ่งที่เราอยากเป็นเหมือนครูใหญ่ เพราะอะไร (สำหรับผู้เข้าประชุม ที่เขียนหนังสือไม่ได้ หรือเขียน ไม่คล่อง ให้พี่เลี้ยงกลุ่ม ช่วยเขียนบัตรคำให้)	๒ ชั่วโมง	- สไลด์ Power point เรื่อง “ภาพรวม ของการพัฒนา ความสามารถของแกนนำ บ้านแปกแซม/หินแตว” - วีดิทัศน์เรื่อง “เสียงกู่จาก จากครูใหญ่” - บัตรคำ - ปากกาเคมี คละสี - กาวย่น/สกอตเทปใส - กระดาษฟลิปชาร์ต

จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา (หลัก/ย่อย)	กระบวนการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	สื่อประกอบการเรียนรู้/ วัสดุอุปกรณ์
๒. เพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดมสมอง และเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม	การจัดประชุมกลุ่มระดมสมอง และบทบาทของสมาชิกกลุ่ม ได้แก่ - ผู้นำกลุ่ม/ผู้นำการประชุม - ผู้จัดบันทึกการประชุม - สมาชิกกลุ่ม - ผู้ช่วยเหลือการประชุม - ผู้สังเกตการประชุม	๑. วิทยากรบรรยาย ประกอบสไลด์ Power point เรื่องการประชุมกลุ่มระดมสมอง และฝึกบทบาทของสมาชิกกลุ่ม ได้แก่ - ผู้นำกลุ่ม/ผู้นำการประชุม - ผู้จัดบันทึกการประชุม - สมาชิกกลุ่ม - ผู้ช่วยเหลือการประชุม - ผู้สังเกตการประชุม ๒. วิทยากรนำประเด็นเรื่อง “เสี่ยงภัยจากครุใหญ่” มาเป็น Senario ในการฝึกทักษะการเป็นผู้นำการประชุมกลุ่ม และการจัดบันทึกการสนทนา ๓. ขออาสาสมัครจากผู้เข้าประชุม จำนวน ๒ คน ฝึกทักษะการเป็นผู้นำการประชุมกลุ่ม และการจัดบันทึกการสนทนา นำระดมความคิดเห็น จากผู้เข้าประชุมในประเด็น - เห็นอะไร - รู้สึกอย่างไร - เรามีอะไรที่เหมือนครุใหญ่ - เราได้เรียนรู้อะไร ๔. วิทยากรนำพูดคุย กับผู้เข้าประชุม เรื่องการประชุมกลุ่มระดมสมอง และบทบาทของสมาชิก ๕. วิทยากรชี้ประเด็นการพัฒนาชุมชน และสรุปประเด็นการเรียนรู้การจัดประชุมกลุ่ม/บทบาทของสมาชิกกลุ่ม	๒ ชั่วโมง	- กระดาษฟลิปชาร์ต - ปากกาเคมี คละสี - บัตรคำ - กาวเย่น

จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา (หลัก/ย่อย)	กระบวนการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	สื่อประกอบการเรียนรู้/ วัสดุอุปกรณ์
๒. เพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดมสมองและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม (ต่อ)	บทบาทของสมาชิกกลุ่ม ได้แก่ - ผู้นำกลุ่ม/ผู้นำการประชุม - ผู้จัดบันทึกการประชุม - สมาชิกกลุ่ม - ผู้ช่วยเหลือการประชุม - ผู้สังเกตการประชุม	๑. วิทยากรนำเข้าสู่บทเรียน โดยกิจกรรม “ขวดน้ำมหัศจรรย์” โดย - แบ่งกลุ่มออกเป็น ๒ กลุ่ม คละชายหญิงจำนวนเท่าๆกัน - ผู้กเชือกฟางเข้ากับสมาชิกกลุ่มแต่ละคน โดยที่ปลายเชือกฟาง มียางรัดของมัดเป็นวงกลม ให้พอดีกับขวดน้ำพลาสติก - ใหเวลาในการวางแผนการทำงานให้สำเร็จ กลุ่มละ ๕ นาที ในการทำภารกิจให้สำเร็จ โดยกลุ่มไหน สามารถใช้เชือกฟางรัดขวดน้ำพลาสติกไปวางยังจุดที่กำหนดไว้ได้ก่อน จะเป็นกลุ่มที่ชนะ - หลังการแข่งขัน วิทยากรขออาสาสมัครจากผู้เข้าประชุม ฝึกทักษะการจัดบันทึก โดยวิทยากรนำสนทนาถอดบทเรียนความสำเร็จ ๒. วิทยากรสรุปประเด็นการเรียนรู้ เรื่องการทำงานเป็นทีม และบทบาทของผู้จัดบันทึกการประชุม	๒ ชั่วโมง	- บัตรคำ - กาวหนังไก่ - ปากกาเคมี คละสี - ขวดน้ำ - เชือกฟาง

จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา	วิธีจัดกิจกรรมการเรียนรู้	ระยะเวลา	สื่อ/วัสดุอุปกรณ์
๒. เพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้จัดประชุมกลุ่มระดมสมองและเอื้ออำนวยการประชุมกลุ่ม (ต่อ)	บทบาทของสมาชิกกลุ่ม ได้แก่ - ผู้นำกลุ่ม/ผู้นำการประชุม - ผู้จัดบันทึกการประชุม - สมาชิกกลุ่ม - ผู้ช่วยเหลือการประชุม - ผู้สังเกตการประชุม	๑. วิทยากรนำตัวอย่างของกลุ่มจัดการขยะ ซึ่งเป็นประเด็นร่วมของทั้งบ้านแพกแซมและบ้านหินแตว มาเป็นกรณีศึกษาของการฝึกวางแผนการจัดประชุม และบทบาทของสมาชิกกลุ่ม โดยแบ่งผู้เข้าประชุมออกเป็น ๒ กลุ่ม แสดงใน ๔ บทบาท ได้แก่ ๑. บทบาทของผู้ดำเนินการประชุม ๒. บทบาทของผู้จัดบันทึกการประชุม ๓. บทบาทของสมาชิกกลุ่ม ๔. บทบาทของผู้สังเกตการประชุม ๒. ให้ผู้เข้าประชุม ที่เป็นผู้สังเกตการประชุม แสดงความคิดเห็นต่อการแสดงบทบาทของแต่ละกลุ่ม ๓. วิทยากรและผู้ประชุม ร่วมกันอภิปรายเรื่องบทบาทของสมาชิกกลุ่ม	๒ ชั่วโมง	- กระดาษฟลิปชาร์ต - ปากกาเคมี คละสี - บัตรคำ - กาวย่น
		๑. วิทยากรแจกบัตรคำให้ผู้เข้าประชุมแต่ละคน ตรวจสอบความคิดเห็นต่อตัวเอง ในประเด็น ความเชื่อมั่น และความมั่นใจ ในการแสดงบทบาทในการประชุมกลุ่ม ๒. แบ่งผู้เข้าประชุมออกเป็น ๒ กลุ่ม แสดงบทบาทสมมติการจัดประชุมกลุ่ม ได้แก่ เรื่องสมุนไพร และการนวดไทย ให้แต่ละกลุ่มวางแผนการจัดประชุมกลุ่มระดมสมอง โดยแบ่งบทบาทของสมาชิกกลุ่มละ ๓๐ นาที ๓. กำหนดผู้สังเกตการณ์การจัดประชุมของทั้ง ๒ กลุ่ม ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ พร้อมกับแต่ละกลุ่มแลกเปลี่ยนกันให้ข้อเสนอแนะซึ่งกันและกัน	๓ ชั่วโมง	- กระดาษฟลิปชาร์ต - ปากกาเคมี คละสี

จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา	วิธีจัดกิจกรรมการเรียนรู้	ระยะเวลา	สื่อ/วัสดุอุปกรณ์
		๔. วิทยากรสรุปประเด็นการเรียนรู้ ๕. ให้แต่ละกลุ่มวางแผนการจัดประชุมกลุ่มระดมสมอง ตามแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ที่เคยวางแผน		
๓. เพื่อพัฒนาทักษะการประเมินผล	วิธีประเมินผลการประชุม ☐ ๑. มีความสุข ☐ ๒. ได้เรียนรู้ ☐ ๓. มีส่วนร่วม (คิด ทำ ประเมินผล รับผลประโยชน์ร่วมกัน) ☐ ๔. มีความรักและสามัคคีภายในกลุ่ม ☐ ๕. กระตือรือร้น กระฉับกระเฉง ☐ ๖. เป็นทีมงาน ☐ ๗. รับฟังกัน ☐ ๘. เชื่อมั่นในตัวเองในการจัดประชุม เกณฑ์การประเมินผล ๐ = ไม่มีเลย/ไม่ได้เลย ๑ = มีบ้าง/ได้บ้าง ๒ = พอใช้ ๓ = ปานกลาง ๔ = มาก ๕ = มากที่สุด	๑. วิทยากรนำผู้เข้าประชุม ในแต่ละกลุ่ม ประเมินผลการทำงานเป็นทีม ๒. การประเมินผลการประชุม ๓ ประเด็น คือ - สิ่งที่คาดหวังจะได้รับก่อนเข้าประชุม - สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในตนเอง หลังจากเข้าประชุม - สิ่งที่ได้รับจากการเข้าประชุม ๓. แต่ละกลุ่ม นำเสนอผลการประเมินผลการทำงานเป็นทีม ๔. วิทยากร สรุปประเด็นทักษะการประเมินผล	๑ ชั่วโมง	- กระดาษฟลิปชาร์ต - ปากกาเคมี คละสี - บัตรคำ

วิจัยปฏิบัติการเสริมสร้างพลังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู
บ้านแพกแซม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖

ภาคผนวก

๘. การวัดและประเมินผล

ประเมินจากการสังเกต ซักถาม และการมีส่วนร่วมในกลุ่ม

๙. **วิทยากร**
๑. นางรุ่งรศมี ศรีวงศ์พันธ์	นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ	ศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง
๒. นางสาวตติยา สารธิมา	นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ	ศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง
๓. นางสาวพัฒนา สมานธิ	นักวิชาการสาธารณสุข	ศูนย์พัฒนาอนามัยพื้นที่สูง